

DOKTORI (PhD) ÉRTEKEZÉS

Csizmadiáné dr. Pethő Tímea Erzsébet

DEBRECEN

2025

DEBRECENI EGYETEM MARTON GÉZA ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI
DOKTORI ISKOLA

A bíró kizárása a büntetőperben

DOKTORI (PhD) ÉRTEKEZÉS

Készítette:

Csizmadiáné dr. Pethő Tímea Erzsébet

Témavezető:

Prof. Dr. Elek Balázs
tanszékvezető egyetemi tanár

A doktori program címe: Az állam és a jog változásai Közép- és Kelet- Európában

A doktori iskola vezetője: Prof. Dr. Szabadválvi József egyetemi tanár

Kézirat lezárva: 2025.július 20.

DEBRECEN
2025

„Meg kell értetni a közönséggel, hogy a bíró ítélkezik, nem néz sem jobbra, sem balra, nem ismer rokonszenvet, sem ellenszenvet, nem ismer barátságot, jóindulatot, rosszindulatot, hanem csakis az igazságot keresi.”¹

Degré Miklós

¹ „Bírák Vagyunk” A bírói hatalom gyakorlásáról szóló 1869.évi IV. törvénycikk kihirdetésének 150.évfordulója tiszteletére, Országos Bírósági Hivatal, Budapest, 2019. 79. Évnyitó beszéd 1936.január 7-én az Ítéltábla teljes ülésén, Budapesti Hírlap, 1936.január 8.,3.

Nyilatkozat

Csizmadiáné dr. Pethő Tímea Erzsébet büntetőjogi felelősségem tudatában kijelentem, hogy a Debreceni Egyetem Marton Géza Állam-és Jogtudományi Doktori Iskolájában a doktori fokozat megszerzése céljából *A bíró kizárása a büntetőperben* című értekezésem a saját önálló munkám, az abban található, másoktól származó gondolatok és adatok eredeti leelőhelyét a hivatkozásokban (lábjegyzetekben), az irodalomjegyzékben, illetve a felhasznált források között hiánytalanul feltüntettem.

Kijelentem, hogy a benyújtott értekezéssel azonos tartalmú értekezést más egyetemre a tudományos fokozat megszerzése céljából nem nyújtottam be.

Tudomásul veszem, hogy amennyiben részben vagy egészben sajátomként mutatom be más szellemi alkotását, vagy az értekezésben hamis, esetleg meghamisított adatokat használok fel, és ezzel a doktori ügyben eljáró testületet vagy személyt megtévesztem, tévedésben tartom, a megítélt doktori fokozat visszavonható, a jogerős visszavonó határozatot az egyetem nyilvánosságra hozza.

Debrecen, 2025.április 2.

Csizmadiáné dr. Pethő Tímea Erzsébet

Témavezetői ajánlás

Csizmadiáné Dr. Pethő Tímea

A bíró kizárása a büntetőperben című PhD értekezéshez

Csizmadiáné Dr. Pethő Tímea doktori értekezése hiánypótló munka nem csupán a büntetőeljárás, hanem a polgári eljárásjog, az alkotmányjog, de a bírósági igazgatás tudományában is.

A szerző a bíró kizárásnak esetköreit vizsgálja, mint a pártatlan bíró eljárásához fűződő alapjogot, amit izgalmas és szokatlan szempontrendszer keretében is vizsgál. Így nem csupán a hazai gyakorlatot mutatja be alapos empirikus kutatásait követően, hanem pszichológiai megközelítést is ad, a társadalom szemszögéből is vizsgálódik, de az Emberi Jogok Európai Bíróságának ezen témakört érintő judikatúrájának tükrében is feldolgozza a hazai gyakorlatot.

Kiemelendő, hogy a szerző olyan területét vizsgálja a hazai bíróságok ítélkezési tevékenységének, amit nem csupán kutatóként ismer, hanem magas szintű ítélkezési tevékenysége során jogalkalmazó bíróként alakít is. A tudomány és a joggyakorlat kölcsönhatása a szerző személyében és munkásságában így egyaránt jelen van.

A szerző széleskörű tudományos publikációs tevékenysége során egyes javaslatait már korábban is megismerhettük. A pártatlan bírósági eljárásához fűződő jog biztosítása nem csupán joga az eljárásban érintetteknek és végeredményben az egész társadalomnak, de a pártatlanság látszatára is ügyelni kell.

A szubjektív kizárási bejelentések teljesen eltérő megközelítése a kívülálló, a társadalom szemében értetlenséget szülnek, aminek elkerülésére törekedni kell. Ennek megoldása lehet a szerző által javasolt egységes szempontrendszer kereteinek kidolgozása, illetve a lehetséges eltérések meggyőző magyarázata. Helyesen veti fel a bíróság belső működéséből adódó elintézési késlekedés esetén a terhelt hangsúlyosabb kompenzálását. Ugyancsak megfontolandó a pártatlanság látszata miatt azon jogalkotási javaslata, amely a korábbi bíró/ügyész későbbi védői tevékenysége során hosszabb időre jogszabályi korlát felállítását javasolja, hiszen a társadalom szemében ez gyakran visszás helyzeteket eredményez, miközben az eljáró bíró fegyelmi felelősségre vonás terhe mellett szabadulhatna csak azon ügy elintézésétől, amelyben a törvényes bírónak minősül.

A bíró szubjektív döntésén alapuló kizárási szabályok egységes szempontrendszerének megfogalmazásával a mai napig adós a hazai bírói gyakorlat és eljárásjog tudománya. Ezen okok jogágakon átívelő egységes szemléletű kidolgozásához jelent Csizmadiáné Dr. Pethő Tímea dolgozata hatalmas segítséget. A szerző érvelésének és javaslatainak elfogadásával a bíróságok megítélése, a bírói döntések elfogadottsága is erősödhetne, amivel így közvetlenül is hozzájárulhatna a bírói döntések elfogadásához a jogbéke megteremtéséhez.

A szerző kutatásainak kezdetén pontosan meghatározott hipotézisekből indult el, melyekre szakszerű és megalapozott válaszokat ad. A kutatás óhatatlanul interdiszciplináris kérdéseket érint, így a büntető eljárásjogi tételek mellett, pszichológiai, alkotmányjogi, igazgatási kérdéseket is feszeget, de végeredményben egyes megállapításait a polgári eljárásjog tudománya és gyakorlata is hasznosíthatja.

Csizmadiáné Dr. Pethő Tímeának a hazai jogalkotás, jogalkalmazás és jogtudomány eredményeit az európai emberi jogi ítélkezés keretrendszerében feldolgozó dogmatikai mélységű értekezése jelentős hiányt pótol a hazai jogirodalomban. A szerző érthetően, alaposan, szakszerűen érvel de lege ferenda javaslatai mellett, amelyek újabb tudományos vitákra ösztönözhetnek.

Debrecen, 2025. március 24.

Prof. Dr. Elek Balázs

tanszékvezető egyetemi tanár

témavezető

Tartalomjegyzék

Rövidítések jegyzéke	10
I. Bevezetés	11
I.1. Kutatási téma megjelölése	11
I.2. A kutatás területei	12
I.3. A kutatás célja.....	13
I.4. Hipotézisek	15
I.5. A kutatás módszerei	17
II. Bírói ideál	19
II.1. Bírói ideál a múltban — világszerte.....	19
II.2. Bírói ideál a múltban — hazánkban.....	22
III. A bíró kizárására vonatkozó szabályozás kialakulása	26
III.1. Az 1896.évi XXXIII.tc. (Bp.)	26
III.2. Az 1951.évi III.tv. (II. Bp.)	28
III.3. Az 1962. évi 8. tvr (I. Be.)	30
III.4. Az 1973. évi I. törvény (II. Be.).....	32
III.5. Az 1998.évi XIX. törvény (Régi Be.)	35
IV. Bírók a társadalom szemében	39
IV.1. A tisztességes eljárás, mint „védelmi jog”	41
IV.2. A tisztességes eljárás részjogosítványai	42
IV.3. A nyilvánosság, mint a tisztességes eljárás egyik garanciája.....	43
IV.4. Indokolt bírói döntés	44
IV.5. A nyilvánosság, mint a társadalmi ellenőrzés eszköze.....	45
IV.6. A nyilvánosság dimenziói	45
IV.7. Nyilvános vagy zárt bírósági tárgyalás?	46
IV.8. Sajtóérdeklődés a bírósági tárgyaláson	48
IV.9. Bíró és sajtó viszonya.....	49
IV.10. A sajtó és a nyilvánosság szerepe a bírói döntéshozatalban.....	51
V. A bírói függetlenség jelentős aspektusai	56
V.1. A bírói függetlenség személyi garanciái.....	56
V.1.1. A bírók politikai függetlensége.....	58
V.2. A bírók szervezeti függetlensége — a bírósági szervezeten belüli függetlenség	63
VI. Bírói pártatlanság	67
VII. A bíró szabad döntése a kognitív döntépszichológia tükrében	69
VIII. Bírói szerepfelfogás jelentősége a bizonyításban	74
VIII.1. Anyagi igazságra törekvés — bizonyítási teher — funkciómegosztás szerepe a bírói döntéshozatali folyamatban.....	74

VIII.2. Az officialitás elve	82
VIII.2.1. A vádlott büntetőjogi felelősségének megállapítására irányuló bizonyítás?	84
VIII.2.2. A hivatalbóli bizonyítás és a belső bírói meggyőződés	85
IX. A bíró kizárásának szabályozása Nyugat-Európában	96
IX.1. A bíró kizárása Németországban	96
IX.2. A bíró kizárása Franciaországban	98
X. A bíró kizárása a büntetőperben — az Emberi Jogok Európai Bíróságának és az Európai Unió Bíróságának döntései tükrében	101
X.1. A bíróságok függetlenségének megítélése	103
X.2. A pártatlanság szubjektív és objektív tesztje	105
X.3. A bírói eljárás pártatlanságának funkcionális eredetű kételyei	107
X.4. Vádlott-társak elkülönített eljárásban történő elítélése esetén a pártatlanság megítélése	110
X.5. Vádlott-társak előkészítő ülésen és tárgyaláson történő elítélése esetén a pártatlanság megítélése hazánkban	111
X.6. Vádlott-társak elítélése elkülönített eljárásban hazánkban, különös tekintettel a másodfokú eljárásra	112
X.7. A bírói eljárás pártatlanságának személyes természetű kételyei	118
X.8. Az elfogultsági kifogás és az észszerű időn belüli elbírálás kapcsolata	120
XI. A bíró kizárásának hatályos szabályozása	124
XI.1. A kizárás elintézésének módjai	126
XI.2. A kizárási objektív okai	129
XI.2.1. A bíró kizárásának objektív okai, mint megdönthetetlen vélelmek	129
XI.2.2. Objektív kizárási okok — eseti döntések	131
XI.2.3. A bíró találkozása az ügyvel nyomozási szakaszban — AB határozatok tükrében	134
XI.2.4. A nyomozási bíró pártatlansága	143
XI.2.5. Volt bíró ügyvédként történő eljárása az ügyvédekről szóló törvény szerint	145
XI.3. A bíró eljárása relatív kizárási okra alapított bejelentés esetén	151
XI.3.1. Bírósági döntések — egységes gyakorlat?	153
XI.3.2. A Kúria jelentős határozata elfogultság körében	160
XI.3.3. Elfogultság kiprovokálása?	166
XI.3.4. Az elfogultság miatt kizárt bíró bizonyításának felhasználhatósága	168
XI.3.5. A bírói etika	170
XI.3.6. Az elfogultságot látszata	175
XI.3.7. A bíró által bejelentett alaptalan elfogultsági kifogás	179
XII. Az eljárás elhúzódása a bejelentett elfogultsági kifogások miatt	183

XIII. Iratvizsgálat	186
XIII.1. A Debreceni Ítéltábla ítélezési gyakorlata 2018.évben a bírók kizárása vonatkozásában	186
XIII.2. A Debreceni Ítéltábla ítélezési gyakorlata 2023.évben a bírók kizárása vonatkozásában	202
XIII.3. A 2018. és 2023.évi kutatási eredményeim összehasonlítása, figyelemmel a Debreceni Ítéltáblán 2009.évben elvégzett iratvizsgálat eredményeire.....	212
XIV. A mesterséges intelligencia és a bírói elfogultság	216
XV. A hipotéziseim megalapozottságának eldöntése és a kutatás egyes következtetéseinek összefoglalása.....	222
XVI. A kutatás eredményei alapján általam szükségesnek tartott jogszabályi ajánlások megfogalmazása — záró gondolatok	228
Felhasznált szakirodalom	231
Magyar szakirodalom	231
Nemzetközi szakirodalom.....	241
Internetes hivatkozások.....	243
Jogszabályok	248
Kommentárok	249
Alkotmánybírósági Határozatok	250
Elvi iránymutatások	251
Eseti döntések	251
Egyedi határozatok	254
Emberi Jogok Európai Bíróságának döntései	258
Európai Unió Bírósága döntései	259
Summary.....	260

Rövidítések jegyzéke

AB	Alkotmánybíróság
AB határozat	Az Alkotmánybíróság határozata
Abtv.	2011.évi CLI.tv. az Alkotmánybíróságról
Alaptörvény	Magyarország Alaptörvénye (2011.április 25.)
Alkotmány	1949.XX. törvény
Bp.	1896.évi XXXIII. törvénycikk a bűnvádi perrend-tartásról
II. Bp.	1951.évi III. törvény
I. Be	1962.évi 8.tvr
II. Be.	1973.évi I. törvény
Régi Be.	1998.évi XIX. törvény
Be.	2017.évi XC. törvény
Bírák Etikai Kódexe	16/2022.(III.2.) OBH határozat
Bjt.	2011.évi CLXII. törvény
Bny.	Nyomozási bírói ügy
Bszi	2011.évi CLXI. törvény
Btk.	A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012.évi C. törvény
Büsz	A bírósági ügyvitel szabályairól szóló 14/2002. (VIII. 1.) IM rendelet
CPP	1957.évi francia büntetőeljárásról szóló Code de procédure pénale
ECRIS	Európai Bűnügyi Nyilvántartási Információs Rendszer
EJEB	Emberi Jogok Európai Bírósága
EUB	Európai Unió Bírósága
ÍH	Ítéltáblai Határozatok
MABIE	Magyar Bírói Egyesület
MI	mesterséges intelligencia
OBH	Országos Bírósági Hivatal
OBT	Országos Igazságszolgáltatási Tanács
StPO	1877. II. 1.-i német Büntető perrendtartás
Üttv.	Ügyvédekről szóló 2017. évi LXXVIII. törvény

I. Bevezetés

Dolgozatom a bíró kizárásának elméleti, dogmatikai hátterét dolgozza fel. Vizsgálatomat kiterjesztem azonban az ehhez szorosan kapcsolódó területekre is. Mindenekelőtt foglalkozom a bírói ideállal és annak az idők soráni változásával, a kizárás jogintézményének történeti fejlődésével a büntető perben. Foglalkozni kívánok a tisztességes eljárás kérdéskörével, a bírók megítélésével a társadalomban, mely szorosan kapcsolódik a nyilvánosság kérdésköréhez is. Olyan alapvetések sem megkerülhetők, mint az igazság kérdésköre, a bizonyítási teher, a funkciómegosztás, az officialitás és a pártatlanság viszonya, a bíró szervezeten belüli függetlensége, a bíróság szervezeti függetlensége, illetve a bírói függetlenség személyi garanciái. A bíró kizárásának hatályos törvényi szabályozásán túl áttekintem az irányadó hazai gyakorlatot iratvizsgálaton keresztül is, mely kapcsán nem mellőzhető az Emberi Jogok Európai Bíróságának (a továbbiakban: EJEB) és az Európa Unió Bírósága (a továbbiakban: EUB) idevágó joggyakorlatának összehasonlító elemzése sem, annak permanens vizsgálata mellett, hogy vajon kell-e és ha igen, akkor lehet -e egységesebbé tenni a bírói gyakorlatot ezen a jogterületen.

Az értekezés bevezetésében megfogalmazom a kutatás alapjait, előzetes felvetéseket, a kutatás módszereit. Megjelölöm a kutatási témát, a kutatás területeit, a kutatás okát, célját. Kitérek a hipotézisekre, alapvető tudomány módszertani kérdésekre.

I.1. Kutatási téma megjelölése

Napjaink büntetőeljárásjogi szakirodalma és a bírói gyakorlat is egyre gyakrabban foglalkozik, illetve kell, hogy foglalkozzon a bírók kizárásának kérdéskörével. Sőt a közvélemény, a sajtó is egy-egy közérdeklődésre számot tartó ügy kapcsán előszeretettel boncolgatja a bírók kizárásának, elfogulatlanságának, pártatlanságának, függetlenségének kérdését vagy akár a tisztességes eljárás mibenlétét. Sokszor napi aktualitása van tehát a témának, mely során kiviláglik, hogy mennyire fontos, hogy a bírói karról milyen kép alakul ki a jogkereső közönségben, hogy milyennek látszik a bíró, a bírói kar a közvélemény szemében. Számos esetben a védelem egy-egy nagyobb büntetőügyben az ügy elhúzásának eszközét látja a bíró ellen bejelentett elfogultsági

kifogás bejelentésében. A visszaélészerű joggyakorlás megakadályozása a büntetőeljárásról szóló törvényben ezért már tudatos jogalkotói törekvés volt.

Az Alkotmánybíróság is számos döntésében visszatérően foglalkozott a bírók kizárásának kérdésével. Több alkalommal hangsúlyozta, hogy a bírói hatalmi ág kitüntetett helyet foglal el az államszervezetben, s az is következetes álláspontja, hogy a bírói függetlenségből eredő minden külső befolyástól mentes bírói ítélkezés feltétel nélküli követelmény, és lényegében abszolút alkotmányos védelem alatt áll.²

Kutatásom a bírók kizárására vonatkozó tételes joganyagon túl — elméleti alapokon keresztül — az ítélkezési gyakorlat tükrében kíván választ adni a hipotézisekben felvetett kérdésekre. Szükségesnek tartok azonban egy rövid történeti kitekintést is a megfelelő tudományos eredmény bemutatásához. Indokolt ugyanakkor az európai jogrendszerekkel (német, francia) való rövid összehasonlítás is. Mindez pedig elvezethet tételes kutatási (jogalkotási) javaslatok megfogalmazásához is.

I.2. A kutatás területei

„A bírói hatalom intézményi, valamint személyi függetlensége az igazságszolgáltatási tevékenység függetlenségének, és a tisztességes bírósági eljárásoknak az alkotmányos biztosítója. Arra nyújt garanciát, hogy az egyedi jogvitákban eljáró bíró kizárólag a jogszabályok alapján, és a belső meggyőződése szerint, minden, akár a bírói szervezeten kívülről, akár azon belülről érkező meg nem engedett befolyástól mentesen hozhasson döntést. A bírói hatalom függetlensége és a pártatlanság követelménye egymással szorosan összefügg, mert kizárólag egy független bíróság képes az egyedi ügyekben pártatlanul eljárni. A függetlenség követelményéhez képest a pártatlanság az ügyben eljáró bíróval szemben egyfelől azt az elvárást fogalmazza meg, hogy a megítélendő ügy tekintetében ne rendelkezzen előítéletekkel, másfelől pedig az ügyben szereplő egyik fél javára, avagy hátrányára se legyen elfogult.”³

Ezen alapvetés mentén a kutatás a bíró kizárásának dogmatikai, elméleti alapjain túl a

²Czine Ágnes: Tükörkép a bírói függetlenségről és pártatlanságról az Alkotmánybíróság gyakorlatában, Alkotmánybírósági Szemle, 2018/2., 4.

³Czine Ágnes (2018) i.m. 2.

fentiek okán foglalkozni kíván a büntetőeljárás központi kérdésével is, ami az igazság keresése, megállapítása. A büntetőeljárásról szóló 2017.évi XC. törvény (a továbbiakban: Be.) a preambulumban rögzíti az igazság megállapításának igényét. Bár ez alapelvi szinten nem köszön vissza a törvényben, de álláspontom szerint megkerülhetetlen, minthogy a bíró, a bíróság feladata az igazságszolgáltatás.

Dolgozatom foglalkozik a bíró szerepével a bizonyításban. Mindehhez pedig szorosan kapcsolódik a bizonyítási teher, a funkciómegosztás kérdésköre is. A bírói döntéshozatali folyamat kapcsán visszatérően felmerülő elfogulatlanság, pártatlanság, függetlenség kérdése mellett a tisztességes eljárással is foglalkozom. A rövid történeti áttekintés, a dogmatikai elemzés, az elméleti alapok mellett széleskörűen be kívánom mutatni a Kúria, a Debreceni Ítélőtábla gyakorlatát, az Alkotmánybíróság döntéseit, és nem mellőzhető az EJEB és EUB határozatainak bemutatása sem. Vizsgálódásom pedig annyiban különös, hogy mindvégig törekszem bemutatni és megérteni a bírói döntéshozatal sajátos vonásait, nem mellőzve annak pszichológiai, társadalmi háttérének megvilágítását sem. Végezetül pedig röviden elemzem a mesterséges intelligencia és a bírói elfogultság jövőbeni lehetséges kapcsolatát.

I.3. A kutatás célja

Kutatásom elindításához számos gyakorlati tapasztalás vezetett. Törvényszéki elsőfokú ügyeket tárgyaló bíróként, de másodfokú ítélezésem során is gyakorta merülnek fel kérdések a bírók kizárásával összefüggésben, melyek rávilágítanak arra, hogy a büntetőeljárásról szóló törvény megváltozott szabályanyaga ellenére is mennyi bizonytalanság tárható fel ezen a területen. Egy bíró magatartása nemcsak egy külső szemlélő szempontjából objektíve támaszthat aggályokat a pártatlanság tekintetében (objektív teszt), de felveti az ő személyes meggyőződésének kérdését (szubjektív teszt) is.⁴

A bíró számára egy rászignált ügyben az első és legfontosabb kérdés az, hogy eljárhat -e az adott ügyben. Eljárásának van -e akadálya? A gyakorlatban sokszor nem is olyan egyszerű kérdés ez, hiszen az nem pusztán a bíró szubjektív döntésén alapul. A pártatlanságba vetett közbizalom látszatának őrzése ugyanilyen súllyal esik latba. Erre

⁴ EJEB, Panyik kontra Magyarország (12748/2006.), 2011.július 12., 25-34.bekezdések.

időről időre emlékezteti is a bírói kart egy-egy sajtónyilvánosságot kapott ügy, ahol megkérdőjelezi az eljáró tanács elfogulatlanságát, pártatlanságát, akár komoly személyi összefüggéseket is feltárva.

Megjegyzendő, hogy kívánatos ugyanakkor elkerülni a bíró részéről az elfogultság alaptalan bejelentését is egy-egy bonyolult büntetőügyben, mely a bíró számára az ügytől való szabadulás eszköze lehet, akár azért is, mert összehangolt sajtóhadjárat indult az ügy kapcsán. A hatályos szabályozás mellett is álláspontom szerint nem alakult ki egységes joggyakorlat a bírók részéről bejelentett elfogultsági kifogások terén. Sokszor vármegyénként is nagy anomáliák figyelhetők meg e téren, mely semmiképpen sem erősíti a bíróságokba, azok pártatlanságába vetett közbizalmat. Hiszen a laikus szemszögből nézve, hogy történhet meg az, hogy egy nagyobb városban a bíró elbírálja egy gyermekkori barátja ügyét, míg egy kisebb településen már elfogultságot jelent be ezen személyi kapcsolat okán.

A jogkereső állampolgárok számos esetben kifogásolják a bírósági szervezeten belüli hozzátartozói viszonyokat is, mely többször elfogultsági kifogás tárgya, kiváltképp az eljáró bíró, az eljáró bíróság és a bírósági vezetők közötti — feltételezett — alá-és fölérendeltségi viszonyra tekintettel. A felsőbb bíróságok gyakorlata egyértelmű, a Kúria is kimondta, hogy sem egy kollégiumvezető, sem a bíróság elnöke nem felettese az ítélkező bírónak az ítélkezési tevékenysége során⁵.

Hasonlóan visszatérő kérdés, hogy egy volt bíró meddig, milyen illetékességi területen járhat el védőként a bírói szolgálati jogviszonya megszűnését követően, illetve, hogy elégséges -e a jelenlegi — megengedőnek tekinthető — szabályozás.

A bíróságok függetlensége, semlegessége iránti közjogi igény mentén kívánatos, hogy a bíróságok elhatárolódjanak más államhatalmi ágakhoz tartozó — esetlegesen büntetőügyekben is megjelenő — szervezettől. Mégis időről időre — akár képzéseken való részvétel kapcsán — visszatérő kérdés, hogy ha mégis van szervezeti együttműködés, akkor az meddig terjedhet?

Az összehasonlító jog oldaláról pedig időnként felmerül, hogy a Magyarországon történelmi vívmányként fennálló, a bírók számára tilalmazott politikai tevékenység az

⁵ Kúria Bkk.II.1048/2016/2., Bkk.I.1381/2016/2.

Európai Unió több országában nem érvényesül⁶.

Éppen ezért a kutatás oka másfelől a bírók kizárásával kapcsolatos kérdések elméleti és gyakorlati megvilágítása iránti igény, mely mindenképpen elvezethet számos fontos — akár jogalkotási javaslatban testet öltő — konklúzióhoz is.

I.4. Hipotézisek

1. Napjainkban sokszor merül fel kritikaként a jogalkalmazók részéről, hogy nem egységes a bírói gyakorlat a kizárási okok, különösen a szubjektív, azaz a relatív jellegű elfogultsági ok bejelentésével összefüggésben, kiváltképp, ha a bírók részéről történik ez a bejelentés. A Be. nem ad támpontot a 14.§ (1) bekezdés e., pontja szerinti „egyéb ok” mibenléte, korlátai vonatkozásában. Azt feltételezem, hogy sok bizonytalanság tárható fel ezen a területen. Feltételezem, hogy a büntetőeljárás törvény minthogy nem rendelkezik egyértelműen a kizárási bejelentése körében, így ez ellentétes jogértelmezéshez vezet, vezethet. Feltevésem része tehát az is, hogy nem alakult ki egységes joggyakorlat, sőt egy szervezeti egységben belül vagy vármegyénként is megfigyelhetők anomáliák. A jelzett kérdéskörben a bíró kizárására vonatkozó történeti, dogmatikai, elméleti alapok vizsgálata mellett, a vonatkozó bírói gyakorlat, a szakirodalom feldolgozásán keresztül, a külföldi megoldások és azok hazai szabályozásra gyakorolt hatásainak vizsgálatát követően célokom megalapozott elméleti és gyakorlati következtetések levonása, azaz a tudományos és a jogalkalmazói munkában is hasznosítható javaslatok kimunkálása.

2. A bírók által bejelentett elfogultsági kifogások vagy munkaszervezésből fakadó (sokadik) átszignálás körében esetenként előfordul, hogy az eljárás ezzel összefüggésben húzódik el a vádlottnak fel nem róhatóan. Annak kiemelése mellett, hogy erre alapvetően ritkán kerül sor, azt feltételezem, hogy a Be. ezen speciális esetre nem kárpótolja vagy nem a megfelelő módon kárpótolja a terheltet a bírósági eljárás végén. Azt állítom, hogy jogszabályi keretek között a terheltnek egyfajta speciális kárpótlást lehetne adni vagy felkínálni, ha az eljárás elhúzódása körében kimutatható, hogy az kifejezetten erre vezethető vissza.

⁶ pl.: Németország, Svédország, Svájc, Olaszország.

3. A bíró kizárásának objektív, törvényi okai közül arra az esetre, ha a bíró bármilyen formában a nyomozás során már találkozott az ügyel, a Be. egyértelműnek tűnő szabályozást ad. De vajon az e körben született AB határozatok nyomán a bíróságok gyakorlata is egységes? Azt feltételezem, hogy igen, hiszen éppen az idevágó AB határozatok⁷ nyomán került sor a Be. szabályanyagának módosítására.

4. Napjainkban is gyakori, hogy egy bíró, ügyész kilépve a bíróság, ügyészség szervezeti kötelékéből ügyvédként — védőként folytatja tovább jogász pályáját. Azt hiszem, hogy nem igényel különösebb magyarázatot az, hogy az ilyen szakemberek hatalmas, széleskörű tudással vannak felvértezve. Helyzetük sajátos, mert azon túl, hogy magas szakmai tudással rendelkeznek, kiterjedt kapcsolati hálóval is bírnak. Ez a kapcsolati háló egy volt bíró/ügyész esetében az igazságszolgáltatás széles szegmensét fogja át. Nem véletlen talán, hogy a vádlottak előszeretettel hatalmazzák meg védőként a volt bíró/ügyész kollégákat, bízva büntető ügyük lehető legkedvezőbb elbírálásában. Azt feltételezem, hogy a korábban bíró, immáron védőügyvéd eljárása sérti az igazságszolgáltatás tekintélyét, a pártatlanság látszatát. Kiemelkedően fontos ugyanis, hogy egy bíró magatartása egy külső szemlélő szempontjából objektíve ne támaszthasson aggályokat a pártatlanság tekintetében, így akkor sem, amikor olyan ügyet tárgyal, amelyben védőként egy nem is olyan régen még bíróként tevékenykedő kollégája vesz részt. Fenntartom ezt akkor is, ha egyébként afelől nincs kétségem, hogy az eljáró bíró személyes meggyőződésének kérdése (szubjektív teszt) fel sem merül, azaz, hogy elfogult lenne.

5. A bíró bizonyításban betöltött szerepe kapcsán az a feltevésem, hogy a hivatalból való bizonyítás jelenlegi szabályai mellett is esetenként elfogultnak tűnik, tűnhet a bíró.

6. A bíró számára már szállóigeként megfogalmazott követelmény, mely szerint nem elég pártatlannak lenni, annak is kell látszani, az elkülönített büntető ügyekben is alappal felmerülhet, illetve akkor is, ha előkészítő ülésen egy többvádlottas ügyben egyes vádlottak beismernek, lemondanak a tárgyalásról, rájuk be is fejezi a bíró ítélettel az

⁷ 34/2013.(XI.22.) AB határozat, Indokolás [53-55], 21/2016.(XI.30.) AB határozat, Indokolás [43-45], 25/2017.(X.17.) AB határozat, Indokolás [33-34].

ügyet, míg a további vádlott társaikra pedig minthogy azok nem ismertek be, folytatódik az ügy. Hazánkban az Alkotmánybíróság a 26/2021. (VIII. 11.) AB határozata rendezi ezt a kérdést. Kifejtve, hogy az eljáró bírónak a beismerő vádlott bűnösségével összefüggésben saját meggyőződése minthogy nem alakul ki, ilyen előzetes álláspont hiányában nem sérül a pártatlanság látszata, és a bíróság pártatlansága a bűnösséget be nem ismerő vádlott büntetőjogi felelősségének a vizsgálatában még akkor sem kérdőjelezhető meg, ha a vádlottak cselekvősege szorosán összefügg és az elkövetési magatartás egymást kiegészíti. Az EUB szerint⁸ elkülönített ügyek esetében az ártatlanság vélelmével még az sem ellentétes, ha a tényállás rögzíti azon személyek nevét is, akikre az eljárás még nem fejeződött be, feltéve, ha egyértelműen rögzítésre kerül, hogy az említett vádlottakkal szemben külön eljárás van folyamatban és hogy bűnösségüket még nem állapították meg.⁹ Az EJEK ugyanakkor egy konkrét ügyben kimondta, hogy az a tény, hogy a kérelmezőnek kábítószer-kereskedelemmel foglalkozó bűnszervezetben való vezető szerepét a társa ellen indított eljárásban megállapító korábbi ítéletet hozó bírák hozták meg később ugyanezen tényállás alapján az ő bűnösségét kimondó ítéletet, megalapozza a bíróság elfogultságát, és sérti a pártatlanság követelményét.¹⁰ Azt feltételezem, hogy a fenti sajátos eljárásjogi helyzet megítélése nem teljesen egységes.

I.5. A kutatás módszerei

Kutatásom alkalmazott kutatás, amiben a deduktív módszerek dominálnak, alapvetően dogmatikai oldalról. Lényeges elméleti kérdések mellett ugyanakkor a társadalomtudományi empirikus módszereket is alkalmazom.

Kutatásom módszertanát alapvetően meghatározza, hogy gyakorló bíró vagyok, így módon a kutatásom alapvetően mégiscsak saját bírói gyakorlatomon alapul. A bíró kizárásának intézménye a jogtörténeti fejlődés során számos változáson esett át, melynek legfontosabb állomásait bemutatom. A tudományos eredmények eléréséhez vezető

⁸ C-377/18 AH és társai ECLI:EU:C: 2019:670.

⁹ C-377/18 AH és társai ECLI:EU:C: 2019:670.

¹⁰ EJEK, Rojas Morales kontra Olaszország (39676/98), 2001.február 16., Czine Ágnes-Szabó Sándor-Villányi József: Strasbourgi ítéletek a magyar büntetőeljárásban, Budapest, HVG-ORAC Lap-és Könyvkiadó, 2008,232.

folyamat során ugyanakkor kiemelkedő jelentőséget kapnak a Kúria testületi állásfoglalásai, eseti döntései, az Alkotmánybíróság határozatai, az EJEB és az EUB releváns határozatainak elemzése. A konkrét bírósági határozatokat igyekszem objektíven, kellő távolságtartással, lehetőleg kritikai él nélkül elemezni, ugyanakkor a jobbító szándék állandó jelenléte mellett. A hazai szakirodalom feldolgozása, megismerése, elemzése mellett dolgozatom nem nélkülözi a nemzetközi kitekintést, esetenként összehasonlító elemzést sem.

A bírói gyakorlat tudományos vizsgálata iránti igény egyre inkább növekedett az elmúlt három évtizedben. Világossá vált az is, hogy bizonyos bírói döntéseknek komoly közéleti hatása lehet. Ezért a legtöbb jogi tárgyú kutatásban nélkülözhetetlenné vált a bírói gyakorlat elemzése.¹¹ Dolgozatom fontos részét képezi az iratvizsgálat, mely minthogy a Debreceni Ítéltábla 2018.évi és 2023.évi bíró kizárása tárgyában érkezett iratait teljeskörűen felöleli, így mindenképpen fontos következtetések alapja, azzal együtt, hogy az összehasonlítás módszerét alkalmazva a fenti két év vizsgálati eredményét összevetem, egy már korábbról rendelkezésre álló 2009.évi vizsgálati anyaggal is, mely kutatás az eljárási kódexek változásait is jól visszatükrözi.

Munkám során folyamatosan azt vizsgálom akár elméleti, akár gyakorlati oldalról, hogy amennyiben azonosítható eltérő gyakorlat a bírák kizárása vonatkozásában, úgy azt vajon lehet vagy kell-e jogszabálmódosítás útján kezelni? Nem titkolt célom, hogy amennyiben fenti vizsgálódás eredményeképpen lehet és kell a meglévő vonatkozó gyakorlaton javítani, változtatni, úgy arra mindenképpen javaslatot tegyek.

¹¹ Szabadfalvi József: Az állam-és jogtudományi kutatás alapjai és főbb módszertani irányai, Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Marton Géza Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Debrecen, 2021., Bencze Máttyás: A bírói gyakorlat empirikus elemzésének módszerei 1.

II. Bírói ideál

II.1. Bírói ideál a múltban — világszerte

Dolgozatom témájához álláspontom szerint szorosan kapcsolódik, hogy a bírói ideál hogyan fejlődött, alakult az idők során. Ez ugyanis az ókortól a középkoron át napjainkig változó formában jelent meg. „Ez az ideál az ókori igazság istennőjéhez nyúlik vissza, akik a morális erő megszemélyesítői voltak az igazságszolgáltatásban. Az egyiptomi Maat, a görög Themis és a római Justitia istennők a tökéletes igazságot szimbolizálták, amely eszme beteljesítését a bíróktól is elvárták. Az istennők az isteni rendet, az igazságot és a jogszerűséget testesítették meg.”¹² Az istennőket az igazságot szimbolizáló tárgyakkal a kezükben ábrázolták, így Maat az erő és az örök élet, Themis és Justitia a hatalom és a mérlegelés jelképeit, a kardot és a mérleget tartják kezükben és a modern kor hozománya, hogy Justitiára szemkötő került. A „vak igazság” fogalma a XVI. században jelent meg és a pártatlanságot jelképezte, azaz, hogy az igazságot gazdagságra, hatalomra, vagy egyéni státuszra tekintet nélkül kell szolgálni. Egyes modern ábrázolásokban a szemkötőt elmozdítva fejezik ki azt, hogy a bírónak ébernek és tudatosnak is kell lenniük.¹³

Az ókorban a bírói hatalom birtokosai, a királyok, papok voltak, ők az igazság istennői földi helytartóinak tartották magukat. Esetenként jósek segítségét is kérték. Ezek a bírók teljesen képzetlenek voltak. A babiloni birodalomban Hammurapi törvénykönyve a szokásjogot, esetjogot foglalta össze. Hammurapi az igazságszolgáltatás rendjének biztosítására törekedett, megszabta a bírók kötelességeit is.¹⁴ Ismert olyan ítélete is, ami egy olyan bíró ellen szól, aki utólag megváltoztatta ítéletét — ez állásvesztéssel járt. Az ókori Egyiptomban a fáraó felügyelte az igazságszolgáltatást: alá van vetve az isteni törvénynek „ingadozás és részrehajlás nélkül kell ítéletet mondania és igazságot szolgáltatnia” Kheti fáraó fia részére adott és fennmaradt intelme szerint (i.e.1970). II. Ramszesz papi felső bíróságot szervezett. Ezzel kezdődött a papság privilegizált helyzete az igazságszolgáltatásban. A papság a vallási és politikai hatalom mellett jelentős vagyont

¹² Barna Lili-Juhász Dorottya-Márok Soma: Milyen a jó bíró? Miskolci Jogi Szemle, 2018/1.,85. Jan Assmann: Religion and Cultural Memory: Ten Studies, Stanford University Press,2006, Anton Powell: The Greek World, Psychology Press,1995, Marci Hamilton: God vs. the Gavel, Cambridge University Press,2005.

¹³ Barna Lili-Juhász Dorottya -Márok Soma (2018) i.m.85.

¹⁴ Horváth Pál- Révész Mihály: Általános Jogtörténet I., Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1994,26.

is egyesített a kezében.¹⁵ A zsidó államot a szigorú, monoteista teokrácia jellemezte. A törvény Isten törvénye, a hatalom Isten által adott hatalom volt az ő szemükben. A zsidó állam és jog szigorúan befele forduló, ahol a törvény adott és örök, legfeljebb magyarázható.¹⁶ A bíró ajándékot nem fogadhatott el. A görög filozófusok, így Arisztotelész, Szókratész is megkísérelték meghatározni a jó bíró ismérveit, melyek: „korrekt igazságosság”, „gyakorlati bölcsesség”, „önzetlen igazi törődés”. Egyebekben pedig Szókratész azt állította, hogy egy bírónak négy dolgot kell csinálnia: „udvariasan hallgatni, bölcsen válaszolni, józanul mérlegelni, pártatlanul dönteni.”¹⁷

Az ókori Rómában már kodifikált törvények mentén ítéleztek. Nem véletlenül alapja ma is a jogi képzésnek a római jog, ugyanis az jelenti a modern nyugati igazságszolgáltatás alapjait. A Római Birodalom bukása után azonban a bölcs vének szokásokon és az istenek feltételezett akaratán nyugvó ítéletei terjedtek el újra.¹⁸

A kereszténység megváltoztatta az igazságszolgáltatás ősi fogalmát, a keresztények számára egyetlen Isten, a világ bírója létezett. A bíró szerepe kezdetben csak a felsőbb hatalmak istenítélet formájában jelentkező döntésének megállapítása és kihirdetése volt, azaz bizonyítást nem vett fel, tehát nem is volt szüksége olyan módszerekre, amelyekkel a valóságot megismerheti. Ennek igénye csak a fejlődés későbbi szakaszában merül fel, azaz amikor az igazságszolgáltatást már nem közvetlenül az istenek, hanem földi képviselőjük végzi.¹⁹ A középkori Európában élt az eszme, mely szerint az ember cselekedeteit végső soron Isten bírálja el. A bírósági eljárás rituális volt, istenítéleteken (pl. tűzpróbán) alapult. De voltak képzett bírók is, akik a római jogot is ismerték.²⁰ Akkor, amikor a földi bíró a rendelkezésére álló bizonyítási eszközökkel nem volt képes az igazságot megállapítani, kénytelen volt az istenítélet módszeréhez folyamodni. A

¹⁵ Horváth Pál - Révész Mihály (1994) i.m.27-28.

¹⁶ Horváth Pál - Révész Mihály (1994) i.m.29.

¹⁷ Barna Lili -Juhász Dorottya -Márok Soma (2018) i.m.85-86., Mark c. Modak-Truran: Corrective Justice and the Revival of Judicial Virtue, Yale Journal of Law & the Humanities ,12, Issue 2,2013,250.

¹⁸ Barna Lili -Juhász Dorottya-Márok Soma (2018) i.m.85-86., Michael Stolleis: The Profile of the Judge in the European Tradition, Trames,2008, 206.

¹⁹ Király Tibor: Büntetőeljárás jog, Osiris Kiadó, 2008,27-28.

²⁰Barna Lili-Juhász Dorottya -Márok Soma (2018) i.m.86., H.Patrick Glenn: Legal Traditions of the World, Oxford University Press,2000,208.

büntetőeljárás jogban hosszú ideig egyidejűleg léteztek mitikus(kultikus) és racionális bizonyítási módok.²¹ A középkor végén valós jogi tudással rendelkező hivatásos bírókat neveztek ki Angliában, akik eltávolodtak a politikától.²² Minden bírónak hét tulajdonsággal kellett rendelkeznie: „bölcsség, alázat, istenfélés, a pénz elutasítása, igazságérzet, kedvesség, becsület”.²³ Nyugat-Európában a modern korban megerősödött a bíróság függetlenségének és a bírók szakképzettségének elve, mely a Montesquieu-i hatalmi ágak szétválasztásának elméletén is alapult. A modern, európai büntetőeljárás jog az utóbbi 200 év során fejlődött ki, melynek kialakulásában jelentős szerepet játszottak a francia felvilágosodás eszméi, amelynek hatására felismerték a boszorkányperek abszurditását, teret nyert a filantrópia, amely tarthatatlannak vélte az ártatlanul megkínzottak szenvedéseit. Átalakultak a partikuláris büntetőeljárás jogok — a modern nemzetállamok XIX. századi kialakulásával egyidőben — nemzeti eljárásjoggá, a büntetőeljárás jog magánjogi jellege közjogivá alakult át, a középkori inkvizitórius eljárás vegyes rendszerű eljárássá.²⁴

Kialakult a tanult jogászi, értelmiségi réteg, a hangsúly a professzionális bíráskodásra helyeződött. Ez Németországban, Franciaországban, Ausztriában egyaránt megfigyelhető volt. A XIX. század végére a bírókat szakmai tudásuk alapján választották ki, mely inntől legfeljebb csak háborúk és válságok idején rendült meg (például a náci Németországban).²⁵

Az európai jogrendszerek tekintetében ugyanakkor szükséges kitérni arra, hogy az angolszász és a kontinentális jogrendszerű államok bizonyítási rendszerei alapvetően eltérnek. Az utóbbi elsődleges célja a történeti tényállás minél pontosabb, valósághű feltárása (a materiális v. anyagi igazság kiderítése).²⁶ Az angolszász jogrendszerben (vadelvű) az eljárás célja a processzuális igazság kiderítése, ahol a bíró passzív, az eljárás

²¹ Király Tibor (2008) i.m.: 28.

²² Barna Lili-Juhász Dorottya -Márok Soma (2018) i.m.86.Geoffrey Rivlin: Understanding the Law, Oxford,2004.

²³ Barna Lili-Juhász Dorottya -Márok Soma (2018) i.m.86.-87. Szathmáry Béla: Magyar Egyházjog, Századvég, 2004,416-420.

²⁴ Farkas Ákos-Róth Erika: Előadások a büntető eljárás jog köréből, Bíbor Kiadó, 2000, 2.

²⁵ Barna Lili-Juhász Dorottya -Márok Soma (2018) i.m.87.

²⁶ Bérces Viktor: Kontinentális típusú bizonyítási rendszerek Európában, Büntetőjogi Szemle, 2018/1.16.

módját a felek szabják meg, a bizonyítás pedig szabad. A kontinentális jogrendszerben a bíró szerepe aktív és formális bizonyítási rendszer érvényesül. Fontos ugyanakkor, hogy a történeti tapasztalatok azt igazolták, hogy „tisztá” mivoltában egyik rendszer sem működőképes, ezért mindkét rendszer vett és vesz át a másiktól bizonyos, a másikra jellemző intézményeket.²⁷ Az angolszász jogrendszerben a bírónak más jogterületeken kell dolgozniuk, mielőtt bíróvá válhatnak – szemben a kontinentális jogrendszerrel, ahol a jogi diplomát követő néhány évnyi bírósági gyakorlattal bíróvá lehet válni.²⁸ Az all-round jogász szerep azt jelenti, hogy az angolszász rendszerben bíróvá válni a jogász pályára csúcsát jelenti, ahol az egyes kivételesen kiváló, sokoldalú bírók a tárgyaláson passzív moderátori szerepben vannak.²⁹

Mára az alkotmányos bíró követelménye magában hordozza az állampolgároknak azt az igényét, hogy ügyükben független és pártatlan bíróság ítélkezzék. Ennek összetevői a bíróságok hatáskörének és illetékességének törvényi garantálása, a hatáskörelvonás tilalma, a különbíróságok tilalma, a bíró szervezeti és személyi függetlensége. A függetlenség szakmai garanciája pedig a bírói poszt betöltésének meghatározott — általában jogi — végzettséghez kötése. A függetlenség teremtette meg az összeférhetetlenség elvét, mely szakmai és személyi jellegű. A bíró és a bíróság fogalmától pedig elválaszthatatlan a jogvita pártatlan elintézésének elve.³⁰

II.2. Bírói ideál a múltban — hazánkban

Magyarországon a korai feudalizmusban a királyok mellett a királyi család tagjai, a főpapok, a törzsfők nagybirtokú leszármazottjai, királyi birtokok kormányzói (megyeispánok) részt vettek a hatalomban. Gyengébb királyoknál, vagy ha az országban trónvillongás volt, a hatalom súlypontja a nagyurakhoz tolódott.³¹ A korai feudális kor

²⁷ Belovics Ervin-Tóth Mihály: Büntető eljárásjog HVG-ORAC Lap-és Könyvkiadó Budapest, 2017.,26-27.

²⁸ Barna Lili-Juhász Dorottya -Márok Soma (2018) i.m.89.

²⁹ Barna Lili-Juhász Dorottya -Márok Soma (2018) i.m.88-89.

³⁰ Farkas Ákos-Róth Erika (2000) i.m. 21-23.

³¹Csizmadia Andor-Kovács Kálmán-Asztalos László: Magyar állam- és jogtörténet, Nemzeti Tankönyvkiadó, 1995,41.

állami mechanizmusának szinte legfontosabb szerveit a jogszolgáltatás nyújtotta, a feudális jog építése ezek ítéleteiben testesült meg. A rendiség megszilárdulásával kialakul az egyháziak, nemesek, polgárok, jobbágyok külön jogszolgáltatási szervezete, külön joga is. Az országos és a helyi szokásjog a korai, sőt az érett feudális kor legfontosabb jogforrása, mely mellett megjelent az írott jog is. Az állam alapításával szinte egyidőben ugyanis megkezdődött a törvényalkotás. E körben kiemelendő II. Endre Aranybullája, ami alapvetően a nemesi jogok biztosítékát jelentette.³² A feudális-rendi perjogot Mezey Barna erőteljese partikulárisnak minősíti, kis túlzással „ahány bíróság, annyifajta eljárás” volt.³³ A XV-XVI. századra a feudális jogszolgáltatás helyzete halaszthatatlanná tette a szokásjog írásba foglalását, minthogy a bíróságokon maguk a bírók is eltérően magyarázták az írásba nem foglalt szokásjogot, ami teret adott az önkénynek. Ellentétes ítéleteket hoztak. A bíráskodásban anarchikus állapotok uralkodtak, melyre Werbőczy István Tripartituma megoldásul szolgált volna, azonban az végül nem emelkedett törvényerőre. Valószínűleg a királyi tanács, a nagybirtokos oligarchák akadályozták meg. Ez egy élő szokásjogi anyag gyűjteménye volt.³⁴ Werbőczy a Hármaskönyv Előbeszédében értekezik a bíróról és a vele szemben támasztott követelményekről. E szerint a joghatóság és az eskü mellett az elfogulatlanság elengedhetetlen, mely jegyében a bíró kerülje el, hogy félelemből, nyereségvágyból, szeretetből vagy gyűlöletből hozza meg ítéletét. Kötelessége ugyanakkor az igazság kiderítése, az, hogy legjobb tudása, lelkiismerete szerint, az elé tárt bizonyítékok alapján döntsön. Werbőczy örökérvényű megállapítása: „...A bíró az ítélethezásban ne legyen sem túlságosan kegyetlen, se szerfölött kegyelmes: hanem csak igazságos. Mert minden ítéleésben az irgalom és az erő, vagyis az igazság van egybekapcsolva. Ezeknek egyezségében áll a méltányosság. Ezért mondja Szent Gergely: Aki igazságosan ítél, mérleget tart a kezében, melynek mindkét serpenyőjében igazságot és irgalmat hord; igazsággal ítéletet mond a vétkekre és az irgalommal mérsékli a vétkek büntetését; hogy igaz mértékkel némely dolgokat az igazság által megjavítson, másokat pedig irgalom által engedjen...” Werbőczy 1517-ben kinyomtatta művét, feltehetően maga küldte meg a megyéknek. A nemesség teljes mértékben elfogadta — az az ő érdekeiket fejezte ki —, a bíróságok pedig országszerte

³² Csizmadia Andor-Kovács Kálmán-Asztalos László (1995) i.m. 60-135.

³³ Székely György László: A vizsgálóbíró és a vizsgálat a régi magyar büntetőeljárásban, Jogtörténeti Szemle, 2023/1., 25., Mezey Barna: Magyar jogtörténet, Osiris, 2004, 386.

³⁴ Csizmadia Andor-Kovács Kálmán-Asztalos László (1995) i.m. 60-135.

alkalmazni kezdték, s így az a szokás útján kötelező érvényűvé vált. Később a törvénygyűjteménybe (1628), majd a Corpus Jurisba is bevették, állandó mellékletként.³⁵ A mohácsi vész után a szokásjognak újabb gyűjteménye keletkezett: A Négyeskönyv, ami törvényerőre nem emelkedett, de hatással volt a jogfejlődésre, az a bírói gyakorlatba bekerült. Mária Terézia pedig a Planum Tabulare elnevezésű gyűjteményben rendelte összegyűjteni a bírói gyakorlatot, mely végül megerősítésre nem került, azonban 1800-ban nyomtatásban is megjelent.³⁶ A dualizmus korában a kormányzat igyekezett megvalósítani a modern államelméletnek megfelelően a bírászkodás elválasztását a közigazgatástól. Ezt azonban úgy valósította meg, hogy az igazságszolgáltatást saját felügyelete alatt központosította. Jelentős vívmánynak tekintették a bírói függetlenség kimondását. A bírói hatalom gyakorlásáról szóló törvénybe biztosítékul olyan szakaszokat iktattak be, hogy „a törvényesen kinevezett bíró a törvényben meghatározott eseteken és módon kívül hivatalból el nem mozdítható” (15.§), továbbá „a bírót a törvényben meghatározott eseteken kívül csak saját akaratával lehet székhelyéről más bírósághoz vagy más hivatalba áttenni vagy előléptetni” (16.§). A bírói fizetést, a szünidőt is magasabban állapították meg, mint a többi állami tisztviselőnél. Mindezek azonban nem nyújtottak teljes garanciát a függetlenségre, a kinevezés és előléptetés mindvégig az államfő, közelebbről az azt előterjesztő igazságügyminiszter joga maradt. A törvény 11.§-a megtiltotta a bírónak, hogy tagja legyen „politikai vagy munkásegyletnek, illetőleg gyülekezetnek, nem vehet részt azok gyűléseiben, nem folyhat be sem közvetve, sem közvetlenül azok működésébe, s nem járulhat az ily egylet vagy gyülekezet határozatához vagy kérvényéhez”.³⁷ A bírói felelősség tartalmáról szóló 1871.évi VIII.tc. értelmében a bíróságok felett a legfőbb felügyeleti jogot az igazságügyminisztere útján a király gyakorolta, de ez a felügyeleti jog nem terjedt ki és nem is terjedhetett ki a peres ügyek érdekébe való beavatkozásra, utasításadásra. Részletesen szabályozta a törvénycikk a bírók bünvádi, fegyelmi, vagyoni felelősségét.³⁸

A II. világháborút követően a bírói hivatás presztízse összeomlott, minthogy a bírói kart a munkásparaszti osztály képzetlen tagjaival töltötték fel. A megtorlás éveiben a bírókat

³⁵ Csizmadia Andor-Kovács Kálmán-Asztalos László (1995) i.m.135-136.

³⁶ Csizmadia Andor-Kovács Kálmán-Asztalos László (1995) i.m. 208.

³⁷ Csizmadia Andor-Kovács Kálmán-Asztalos László (1995) i.m. 352-353.

³⁸ Bódiné Beleznai Kinga: A bírói felelősség szabályozása Magyarországon 1871-ben, Jogtörténeti Szemle, 2019/2.,23-27.

a „társadalom parazitáinak” tartották, akik munkája főleg adminisztratív volt, le kellett írniuk, amit a politikusok kigondoltak. A bírói függetlenség és kreativitás nemkívánatos tulajdonságok voltak.³⁹ Az ítésezre oly végzetes az 1948.évi XXII. törvény volt, mely az ítéldbírák áthelyezésének, úgyszintén az ítéldbírák és az államügyészszégi tagok végelbánás alá vonásának átmeneti szabályozásáról szólt.⁴⁰ Ezzel nyílt meg az út ahhoz, hogy a pulpitusok emberei közül a nem megbízhatónak bélyegzett bírók pályáját derékba törjék, nyugdíjaztatását jogszerű köntösbe öntsék.⁴¹ A kommunizmus széthullása után a magyar bírói hatalom újra függetlenné vált. A bírói hivatást magasan képzett szakemberek látják el.

A bírói hatalom az államhatalmi ágak egyike, a bíróságok alkotmányos státuszukból adódóan a jogviták eldöntésének legfontosabb szervei. Ezen funkció teljesítését szolgálja a bíróságok függetlensége, pártatlansága, a formális eljárási szabályok és az azokat övező garanciális szabályok megléte, amelyek alkalmassá teszi a Max Weber féle” legitim állami erőszak” gyakorlására, az ártatlanságról és a bűnösségről jogállami keretek között történő döntésre, valamint büntetőjogi szankciók alkalmazására.⁴²

³⁹ Barna Lili -Juhász Dorottya-Márok Soma (2018) i.m.87., Szendi Anna: A bírói szervezet és a bírói pálya a történelmi, társadalmi átalakulások folyamatában, Pécsi Egyetem,2012.

⁴⁰Révész T.Mihály: A bírói függetlenség elvi és gyakorlati kérdőjelei a háború utáni Magyarországon (1944-1948), Jogtörténeti Szemle, 2020,3-23.

⁴¹ Révész T.Mihály (2020) i.m.23.

⁴² Farkas-Ákos -Róth Erika: A büntetőeljárás, Wolters Kluwer Hungary, 2018,36.

III. A bíró kizárására vonatkozó szabályozás kialakulása

III.1. Az 1896.évi XXXIII.tc. (Bp.)

Az 1896.évi XXXIII.tc., azaz a Bp. az egész magyar jogrendszer, és benne az igazságszolgáltatási rendszer átalakulásának egyik fontos eleme volt. Az egész büntetőigazságszolgáltatás átalakítása egybeesett a magyar állam XIX. századi modernizációjával.⁴³

Törvényes eljáró hatóságról a hatáskör és az illetékesség megléte esetén is csak akkor beszélhetünk, ha az eljáró hatósággal szemben összeférhetlenségi kifogás sem hozható fel. Ez lehet érdekbeli vagy szerepbeli, abszolút vagy relatív jellegű, valamint hivatalból vagy kérelemre figyelembe vehető. De a kizárási okok lehetnek általánosak és különösek. Azaz az eljáró hatóságok minden tagjára és az egész büntetőeljárásban irányadóak, vagy csak az eljáró hatóságok egy részével szemben és a büntetőeljárás meghatározott szakaszában irányadó.⁴⁴ A bíró kizárására vonatkozó szabályanyag fenti elvek mentén hasonlóan más jogintézményekhez, számos változáson esett át a jogtörténeti fejlődés során. Hazánkban az első modern büntetőeljárás törvény az 1896.évi XXXIII.tc. volt, azaz a Bünvádi perrendtartás, mely 1900. január 1-jén lépett hatályba. Első hét fejezete tartalmazta az általános rendelkezéseken túl az eljáró hatóságokat, kizárásuk szabályait. Tartalmazta a konkrét ügyben eljáró esküdtszék összeállításának előírásait. A vádelv következménye a funkciómegosztás következetes keresztülvitele: a bűnözés, a vád, védelem és az ítékezés szervezetszerű és személyi különválasztása.⁴⁵ A bírók, jegyzőkönyvvezetők és a királyi ügyészség tagjainak kizárására vonatkozó szabályokat a törvény 64-76.§-a tartalmazta. A bírói érdekeltség körében megkülönböztette a kizárási okokat, melyek az abszolút okok voltak és a mellőzési okokat, mely az elfogultság volt. „A kizárási okok azok, amelyeknek fenforgása esetén az illető bírónak egyáltalán nem szabad részt vennie a kérdéses ügy eldöntése körüli eljárásban s abból feltétlenül ki kell, hogy zárassék. A kizárási ok fenforgása tehát hivatalból észlelendő, vagyis, ha azok a bíróság előtt akár köztudomásból, akár magának az illető bírónak kötelességszerű

⁴³Király Tibor: Szemelvények ötven év büntetőjogi és más tárgyú tanulmányaiból, ELTE-ÁJK Büntetőeljárás jogi és büntetésvégrehajtási jogi Tanszék, 2005,65.

⁴⁴Herke Csongor-Fenyvesi Csaba-Tremmel Flórián: A büntető eljárásjog elmélete, Dialóg Campus Kiadó, 2012,94-95.

⁴⁵ Király Tibor (2008) i.m: 50-51.

bejelentése után, vagy bármely más úton ismertté válnak, akkor az illető bírót nem szabad alkalmazni s magának az illető bírónak tartózkodnia kell az eljárásban való részvételtől. Ilyenkor az érdekeltség azon esetével állunk szemben, melyet kizárási érdekeltség név alatt ismerünk és amelynek fogalmából önként folyik annak szükségszerűsége, hogy a kizárási okokat a törvény taxative sorolja föl, éppen azért, szigorúan magyarázandók és ki nem terjeszthetők.”⁴⁶ A mellőzési okok más természetűek. „Megtörténhetik ugyanis, hogy valamely concret ügy eldöntése körül olyan körülmények merülnek fel, amelyek, habár hivatalból tekintetbe veendő s okvetlenül kizáró okoknak fel nem állíthatók, de az ügynek teljesen elfogulatlan elbírálhatását s így a bíróság iránti tökéletes bizalom érdekét figyelembe véve, mégis olyanok, amelyek indokoltá teszik, hogy az illető bíró a kérdéses ügy körüli eljárásban — noha egyébként részt vehetne — ne vegyen részt. Az ily körülményeket maguk az érdekelt felek, vagy maga az illető bíró veheti fel, anélkül azonban, hogy ezt tenni köteles lennének s anélkül, hogy azok felvetése szükségszerűleg az illető bíró nem alkalmazását vonná maguk után. Azok méltánylása vagy tekintetbe nem vétele felett a bíróság saját belátása szerint határozhat s ha a felvetett aggályokat méltánylandónak találja, akkor azok elfogadása esetén tehát a mellőzési érdekeltség esete áll előttünk.”⁴⁷

A bírói többes szerepvállalás korlátai is egyértelműek voltak. Részletesen szabályozta az elfogultság bejelentésének módját, határidejét és elintézését is. Határozat mindig a kifogásolt bíró vagy jegyzőkönyvvezető meghallgatása után, de bizonyítás-felvétel nélkül hozandó. Csak az elutasító határozattal szemben és ez ellen is csak az ítélet ellen használható perorvoslattal lehetett orvoslást kérni. A perelhúzás megakadályozását szolgálta, hogy a mellőzés megtagadása esetében ugyanannak a bírónak vagy bírósági hivatalnoknak mellőzése ugyanabban az ügyben csak olyan körülmény alapján volt kérhető, mely az előbbi kérelem előterjesztése után merült fel.⁴⁸ A mellőzésre nem ok a bíróság, vagy egyes tagja vagy tanácsa ellen hivatali kötelességökre vonatkozólag elkövetett becsületsértés vagy rágalmozás, vagy ugyanazok ellen a bünvádi eljárás megindítása után tett bünvádi vagy fegyelmi feljelentés. Az sem ok a mellőzésre, ha

⁴⁶ Márkus Dezső (szerk.): Magyar jogi lexikon II. Budapest, Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, 1889, 10., Fázsi László: Az elfogultság bírói bejelentésének etikája, Büntetőjogi Szemle, 2021/2., 25.

⁴⁷Márkus Dezső (1889) i.m.10., Fázsi László (2021) i.m.25.

⁴⁸ 1896.évi XXXIII.tc.69.§

valaki a bíróra, mint tanúra hivatkozik, ő azonban a kihallgatása alkalmával kijelenti, hogy az ügyről kizáró okul nem szolgáló hivatalos eljárása alkalmával szerzett tudomást.⁴⁹ A bíró, a jegyzőkönyvvezető vagy a királyi ügyészség tagja, aki maga kérte mellőzését, kérelme elintézéséig nem járhatott el, ha azonban más kérte, akkor a kérelem elintézéséig tovább is eljárhattak. Ez alól kivétel, ha abszolút kizárási ok áll fent a bíróval szemben.⁵⁰

Az első „vegyes rendszerű” eljárási törvényünk körültekintő alapossága és garanciarendszere okán megelőzte számos ponton az európa jogalkotást.⁵¹ A Bp. méltatásánál az emelendő ki, hogy az egyén jogainak védelmének a legmesszebb ment el a kortárs büntető perjogok közül.⁵²

III.2. Az 1951.évi III.tv. (II. Bp.)

A II. Bp. garanciális szempontból számos kívánnivalót hagyott maga után, így nem nyújtott elegendő garanciát a terhelt jogainak védelmére. Tisztességes jogalkalmazás mellett azonban még egy ilyen, garanciális szempontból erősen kifogásolható törvénynek sem kellett volna oda vezetnie, ami büntető igazságszolgáltatás néven az ötvenes években zajlott.⁵³ „Összességükben nem a jogi garanciák hiányoztak, hanem nem működtek azok a politikai garanciák, amelyek nélkül a jogi garanciák sem működnek. Ha elemeznők az akkori törvénysértő pereket, valószínűleg különösebb erőlködés nélkül kimutatható volna, hogy az eljárás és az ítéletek jogi értelemben semmisek voltak: non iudicium, nem ítéletek, valamint ami nem a jog, hanem a tények, hatalom világába tartozik.” S mint ismeretes, a politikai rendszerváltás során végrehajtott felülvizsgálatok igazolták is Király Tibornak ezen gondolatait.⁵⁴

A II. Bp. felépítését tekintve szakított a kontinentális büntető perrendtartások eredeti

⁴⁹ 1896.évi XXXIII.tc.71.§

⁵⁰ 1896.évi XXXIII.tc.76.§

⁵¹ Belovics Ervin -Tóth Mihály (2017) i.m. 39.

⁵² Pusztai László: A modern büntetőeljárásjogi jog kialakulása Magyarországon, In: Tóth Mihály (szerk.), Büntető eljárásjogi olvasókönyv, Budapest, Osiris Kiadó,2003, 38.

⁵³ Király: A büntetőeljárás jog... i.m.: 69.

⁵⁴ Király: A büntetőeljárás jog... i.m.:69-70.

francia modelljének az 1896.évi XXXIII.tc. -ben is követett szerkezetével, amely a vádra vonatkozó előírással kezdődött és az egész eljárást erre alapozva építette fel. A II. Bp. ezzel szemben a törvényszerkesztés azóta is követett azon módját vezette be, mely először összefoglalta a büntetőeljárás uralkodó elveit, bemutatta a bíróságot, a feleket, az eljárásban felhasználható bizonyítékokat és bizonyítási eszközöket, rögzítette az eljárás általános szabályait. Ezután az eljárás dinamizmusát az eljárás megindulásától az egyes eljárási szakaszokon át szabályozta, a különleges eljárásokat is, a határozatok végrehajtását, a perköltséget.⁵⁵

A II. Bp. a nyomozási és tárgyalási szakasz egyenrangúságát hirdető elméleten alapult. Ebből pedig következett, hogy a tárgyalás csupán eljárási garanciák nélküli formáság, a nyomozás anyagának megisméltése.⁵⁶

A Bíróságok fejezeten belül a 13-21.§-ok a bírák kizárásának szabályait tartalmazta. Az abszolút kizárási okok mellett a relatív elfogultsági ok is megjelent, mely utóbbit azonban csak akkor érvényesíthette a sértett vagy a fél, ha nyomban valószínűsítette, hogy a bejelentés alapjául szolgáló tényről csak a tárgyalás megkezdése után szerzett tudomást és ezután ezen okot nyomban be is jelentette. Volt intézményes kizárás⁵⁷, szemben a most hatályos Be-vel. A bírói többes szerepvállalás is tilalmazott volt, de csak annyiban, hogy az ügy másodfokú elintézéséből ki volt zárva az a bíró, aki az ügy elsőfokú elintézésében részt vett. Ugyanakkor szemben a Be. kategorikus kizáró szabályozásával akként rendelkezett, hogy a másodfokú bíróság által elrendelt bizonyítást lehetőleg olyan bíró vegye fel, aki az elsőfokú ítélet meghozatalában nem vett részt. A perújítás során pedig lehetőleg ne járjon el olyan bíró, aki az alapügybeli ítélet meghozatalában részt vett.⁵⁸ Az elfogultság bejelentésekor szükséges eljárásrendet is részletezte. A kizárást kimondó határozat ellen fellebbezésnek nem volt helye, a kizárás megtagadása miatt pedig csak abban a fellebbezésben lehetett panaszt tenni, amely az ügy érdemében hozott határozat

⁵⁵ Király Tibor (2008) i.m.:66.

⁵⁶ Erdei Árpád-Hack Péter-Holé Katalin-Király Eszter-Koósné Mohácsi Barbara: Büntetőeljárás jog I.Budapest, ELTE Eötvös Kiadó,2014,14.

⁵⁷ Nem járhat el az ügyben az a bíróság, amelynek elnökével, elnökhelyettesével szemben az objektív kizárási okok valamelyike felmerül. Az egész bíróság kizárását jelenti.

⁵⁸ 1951.évi III.tv. 15.§, 21.§

ellen irányult.⁵⁹ A bíró, aki maga kérte mellőzését, kérelme elintézéséig nem járhatott el, ha azonban más kérte, akkor a kérelem elintézéséig továbbra is eljárhatott. Ez alól kivétel, ha abszolút kizárási ok állt fenn a bíróval szemben. Ha a terhelt, a sértett vagy ezek képviselője nyilvánvalóan alaptalanul tett kizárási irányuló bejelentést vagy ugyanabban az ügyben ugyanazon bíró ellen ismételt alaptalan bejelentést, őt a kizárást megtagadó határozatban ezer forintig terjedhető pénzbírsággal lehetett sújtani. A pénzbírság kiszabása miatt halasztó hatályú külön fellebbezésnek volt helye.⁶⁰ A II. Bp. is törekedett arra, hogy az elfogultság bejelentése perelhúzás eszköze ne legyen. A jegyzőkönyvvezetőre a bíró kizárásiára vonatkozó szabályok voltak érvényesek, míg az ügyészekre csak bizonyos — szervezeti sajátosságokból fakadó — eltérő szabályok mentén. Ez nem volt másképp a későbbi eljárási törvények esetén sem.

III.3. Az 1962. évi 8. tvr (I. Be.)

Az 1962-es kódex nem igazán új jogszabály, minthogy nagyobb része a II. Bp. szó szerinti átvétele. Az elsődleges cél az eljárási kódex áttekinthetőbbé tétele volt. A kortárs szerzők véleménye szerint kielégítette a szocialista büntetőeljárási törvénnyel szembeni követelményeket. Egyaránt szolgálta a bűncselekmény gyors és hatékony felderítését, az elkövetők felelősségre vonását, de a bűncselekmények megelőzését is. Szerkezetében és szabályozásában is megjelenítette az eljárás két szakaszának, azaz a nyomozásnak és a bírósági eljárásnak az egyenjogúságát, kiemelve a nyomozás jelentőségét.⁶¹ A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának indokai szerint: „A büntető eljárás szabályozásának egyik legfontosabb követelménye a bűnüldözés hatékonyságának biztosítása. Ennek érdekében — a hatályos eljárási szabályok tökéletesítésével — fokozni kell a büntető eljárás gyorsítását és egyszerűsítését, az ítélezés időszerűségéhez fűződő büntetőpolitikai célkitűzések elérését.”⁶²

A büntető ügyekben eljáró hatóságok fejezetén belül a 20-28.§-ok a bírók kizárási szabályait tartalmazta. Az abszolút kizárási okok mellett a relatív elfogultsági ok is

⁵⁹ 1951.évi III.tv. 18.§ (4) bekezdés.

⁶⁰ 1951.évi III.tv. 19.§ (1) – (2) bekezdés.

⁶¹ Király Tibor (2008) i.m.70-72.

⁶² Belovics Ervin -Tóth Mihály (2017) i.m. 41.

változatlanul szabályozást kapott, melyet itt is csak akkor érvényesíthetett a bejelentő, ha nyomban valószínűsítette, hogy a bejelentés alapjául szolgáló tényről csak a tárgyalás megkezdése után szerzett tudomást és ezután az okot nyomban be is jelentette. Volt ekkor is intézményes kizárás, szemben a hatályos Be-vel. A bírói többes szerepvállalás is tilalmazott volt, így az ügy másodfokú elintézéséből ki volt zárva az a bíró, aki az ügy elsőfokú elintézésében részt vett. A perújítási eljárásban és a törvényességi óvás elbírálása során nem járhatott el az a bíró, aki a perújítással, illetve a törvényességi óvással megtámadott határozat hozatalában részt vett. Ez a rendelkezés nem vonatkozott arra az esetre, ha a törvényességi óvással megtámadott határozatot a Legfelsőbb Bíróság elnökségi tanácsa hozta.⁶³

Az elfogultság bejelentésekor szükséges eljárásrendet ez a törvényerejű rendelet is részletezte. Itt is tetten érhető ugyanakkor, hogy bár formálisan új eljárási jogszabály volt, valójában néhány új elv és intézmény bevezetésétől eltekintve mégis inkább a korábbi törvény novelláris változtatásaként volt értékelhető.⁶⁴ A kizárás szabályozása körében is ez kiviláglik. A kizárást kimondó határozat ellen fellebbezésnek itt sem volt helye, a kizárás megtagadása miatt pedig csak abban a fellebbezésben lehetett panaszt tenni, amely az ügy érdemében hozott határozat ellen irányult.⁶⁵ A bíró, aki maga kérte mellőzését, a bejelentés elintézéséig nem járhatott el, ha azonban más kérte, akkor a kérelem elintézéséig továbbra is eljárhatott. Ez alól kivétel, ha abszolút kizárási okról volt szó, mert ez esetben a bejelentés elintézéséig az ítélelhozatalban nem vehetett részt. Ez a korlátozás sem érvényesült, ha ugyanabban az ügyben a kizárás megtagadása után ugyanaz a bejelentő tett újabb bejelentést.⁶⁶

A II. Bp-vel teljesen megegyező szabályozás volt, hogy ha a terhelt, a sértett vagy ezek képviselője nyilvánvalóan alaptalanul tett kizárásra irányuló bejelentést vagy ugyanabban az ügyben ugyanazon bíró ellen ismételten tett alaptalan bejelentést, őt a kizárást megtagadó határozatban ezer forintig terjedhető pénzbírsággal lehetett sújtani. A

⁶³ 1962.évi 8.tvr 20-23.§,24.§ (4) bekezdés.

⁶⁴ Belovics Ervin -Tóth Mihály (2017) i.m. 41.

⁶⁵1962.évi 8.tvr 26.§ (4) bekezdés.

⁶⁶ 1962.évi 8.tvr 27.§ (1) bekezdés.

pénzbírság kiszabása miatt halasztó hatályú külön fellebbezésnek volt helye.⁶⁷ Az I. Be. is törekedett arra, hogy az elfogultság bejelentése perelhúzás eszköze ne lehessen.

Az I. Be. a szocialista eljárásjogi gondolkodás tipikus terméke volt. Tényszerűen megállapítható az inkvizitórius túlsúly a vegyes rendszeren belül. Ugyanakkor a törvényben megjelentek a védelem jogának alapelvekénti elfogadásán túl a vádelv megerősítését célzó módosítások is. A legalapvetőbb célja mégis a már jelzettek szerint az eljárási kódex áttekinthető újraszerkesztése volt, a bűnügyi tudományok aktuális eredményeinek törvényi megjelenítése mellett. Ez utóbbira példa a büntetőügyekben eljáró hatóság ún. szignalizációs kötelezettsége.⁶⁸

III.4. Az 1973. évi I. törvény (II. Be.)

Joghallgatóként az 1973.évi I. törvény, azaz a II. Be. szabályanyagán keresztül ismerkedtem meg a büntetőeljárás joggal, sőt bírósági fogalmazóként alkalmaztam is.

Eredeti szövege igen jelentős változásokon ment keresztül. Az első változata a konszolidált szocialista jog terméke volt, amely olyan messze ment az állampolgárok jogainak biztosításában, amennyire csak a rendszer engedte. Későbbi változata a törvény szerkezeti vázát már a jogállamiság követelményeit tükröző részletszabályokkal töltötte fel. Szétválasztotta a bűncselekmények súlyához is igazodó eljárási formákat. Az enyhébb megítélésű ügyek egyszerűbb és gyorsabb elintézését tette lehetővé vétségi eljárás kialakításával úgy, hogy a súlyosabb bűncselekmények az alapeljárás, azaz a büntető eljárás keretében nyertek elbírálást.⁶⁹

Alapelvei között elsőként fogalmazta meg az ártatlanság vélelmét. Újra napirendre került a gyorsítás és egyszerűsítés, így egyes külön eljárások nagyobb teret kaptak.⁷⁰

A büntető ügyekben eljáró hatóságok fejezetén belül, a III. cím tartalmazta a büntető ügyekben eljáró hatóságok tagjainak kizárását, a kizárás általános szabályait a 35-37.§-

⁶⁷ 1962.évi 8.tvr 27.§ (2) bekezdés.

⁶⁸ Erdei Árpád -Hack Péter -Holé Katalin -Király Eszter -Koósné Mohácsi Barbara (2014) i.m.: 38-39.

⁶⁹ Király Tibor (2008) i.m.73-74.

⁷⁰ Belovics Ervin -Tóth Mihály (2017) i.m. 41.

ok, míg konkrétan a bírók kizárásának szabályait a 40-42.§-ok tartalmazták. Az abszolút kizárási okok mellett a relatív elfogultsági ok is változatlanul megjelent a szabályozásban. A kizárás általános szabályainak első csoportját alkotó objektív kritériumok jól felismerhetőek és a kizárásról való döntésnél semmiféle mérlegelési lehetőséget nem hagynak. Ilyen, ha a hatóság tagja az ügyben mint terhelt, védő, sértett, feljelentő vagy mint ezek képviselője vesz vagy vett részt, illetve ezke hozzátartozója. Ugyanilyen, ha valaki az ügyben mint tanú, szakértő vesz vagy vett részt. Ezek a kritériumok nem csak a hatóság tagjára, hanem annak vezetőjére, illetve a hatóságnál dolgozó jegyzőkönyvvezetőre is vonatkozott. Bíróval szemben kizárási ok az is, ha az ügyben, mint a nyomozó hatóság tagja vagy mint ügyész járt el, illetve ezek hozzátartozója.⁷¹ Volt tehát ekkor is intézményes kizárás, szemben a hatályos Be-vel.

A másik csoportba az elfogultság tartozik, mely szubjektív elemeken nyugszik, így megítélése mérlegelést igényel mindig.⁷²

A bírói többes szerepvállalás is tilalmazott volt, így az ügy másodfokú elintézéséből ki volt zárva az a bíró, aki az ügy elsőfokú elintézésében részt vett. A hatályon kívül helyezés folytán megismételt elsőfokú eljárásból ki volt zárva az a bíró, aki a másodfokú bíróság hatályon kívül helyező határozatának meghozatalában részt vett. A perújítási eljárásból, a felülvizsgálati indítvány, valamint a törvényesség érdekében emelt jogorvoslat elbírálásából ki volt zárva az a bíró, aki a perújítással, a felülvizsgálati indítvánnyal, illetőleg törvényesség érdekében emelt jogorvoslattal megtámadott határozat meghozatalában részt vett.⁷³ 1999.március 1-től a bíróság további eljárásából ki volt zárva az a bíró is, aki a 379/D. § alapján kijelölt bíróként járt el, azaz a különösen védett tanút kihallgatta, továbbá a külön törvény alapján titkos információgyűjtés engedélyezéséről döntött, tekintet nélkül arra, hogy a titkos információgyűjtéssel szerzett adatokat a büntetőeljárásban felhasználták-e.⁷⁴ Nem kizárási ok, ha a hatóság tagja a hivatali hatáskörében tudomására jutott bűncselekmény miatt tett feljelentést.⁷⁵

Az elfogultság bejelentésekor szükséges eljárásrendet ez a törvény is részletezte. A

⁷¹ Farkas Ákos-Róth Erika (2000) i.m. 44-45.

⁷² Farkas Ákos-Róth Erika (2000) i.m.44.

⁷³ 1973.évi I.tv.35.§,40.§ (1)-(4) bekezdés.

⁷⁴ 1973.évi I.tv.40.§ (5) bekezdés.

⁷⁵ 1973.évi I.tv.35.§ (2) bekezdés.

hatóság tagja a rá vonatkozó kizárási okot köteles a hatóság vezetőjének bejelenteni. Ennek elmulasztásáért fegyelmi és anyagi felelősséggel tartozik.⁷⁶

Elfogultsági okot az ügyész, terhelt, védő, sértett, a sértett képviselője a tárgyalás megkezdése után csak akkor érvényesíthetett, ha valószínűsítette, hogy a bejelentés alapjául szolgáló tényről a tárgyalás megkezdése után szerzett tudomást és ha azt nyomban bejelentette.⁷⁷

Ha a bíró a kizárási okot nem maga jelentette be, a bejelentés elintézéséig az ügyben eljárhatott, de — az „egyéb okos” elfogultság kivételével — az ügydöntő határozat meghozatalában nem vehetett részt.⁷⁸ Ugyanakkor a bíró korlátozás nélkül eljárhatott, ha a bejelentő a kizárási megtagadása után az eljárás ugyanazon szakaszában kizárási irányuló újabb bejelentést tett.⁷⁹

A kizárást kimondó határozat ellen fellebbezésnek itt sem volt helye; a kizárási megtagadását pedig az ügydöntő határozat elleni fellebbezésben lehetett sérelmezni.⁸⁰

Ha a terhelt, a védő, a sértett vagy a sértett képviselője nyilvánvalóan alaptalanul jelentett be kizárási okot, vagy ugyanabban az ügyben a hatóság ugyanazon tagja ellen ismételt alaptalan bejelentést, a kizárási megtagadó határozatban rendbírsággal volt sújtható.⁸¹ Ez a törvény is törekedett tehát arra, hogy az elfogultság bejelentése perelhúzás eszköze ne lehessen.

„A II. Be. eredeti alapeljárása tehát a vegyes rendszer szocialista (inkvizitórius túlsúlyú) változatában elképzelhető csaknem valamennyi garanciális szabályt felölelő büntető eljárás volt, ekvivalens különjárásai a katonai, a magánvádas és a fiatalkorúak elleni eljárás, egyszerűsített különjárásai pedig a vétségi eljárás, a bíróság elé állítás és a tárgyalás mellőzése pénzbüntetés kiszabása esetén.”⁸²

⁷⁶ Farkas Ákos-Róth Erika (2000) i.m. 44.

⁷⁷ 1973.évi I.tv.41.§ (1) bekezdés.

⁷⁸ 1973.évi I.tv.41.§ (2) bekezdés.

⁷⁹ 1973.évi I.tv.37.§ (3) bekezdés.

⁸⁰ 1973.évi I.tv.41.§ (5) bekezdés.

⁸¹ 1973.évi I.tv.37.§ (2) bekezdés.

⁸² Erdei Árpád-Hack Péter -Holé Katalin -Király Eszter -Koósné Mohácsi Barbara (2014) i.m.: 40.

III.5. Az 1998.évi XIX. törvény (Régi Be.)

A büntetőeljárás régi kettős szorítása az volt, hogy minden bűnelkövetővel szemben kerüljön sor büntetőjogi felelősségre vonásra, másfelől ne vonjanak felelősségre és ne ítéljenek el egyetlen ártatlan embert se. Ezt pedig tovább bonyolítja, hogy a büntetőjogi felelősségre vonásnak nemcsak alaposnak, hanem gyorsnak is kell lennie.⁸³

2003.július 1-jén lépett hatályba az 1998-as Be., mely a megnövekedett bűnözés és a kampányszerű jogharmonizáció „új kettős szorításából” keletkezett.⁸⁴A törvény megszületését nagymértékben indukálta, hogy a rendszerváltozás óta eltelt két évtizedben Magyarországon körülbelül az ötszörösére nőtt az ismertté vált bűncselekmények száma. A nyomozások eredményessége ugyanakkor 40%-ról mintegy 25%-ra csökkent, a büntetőperek kb. egyharmada egy éven túl is elhúzódott. A bűnüldöző és igazságügyi szervek túlterheltek voltak. A bűnözés tehát robbanásszerűen megnövekedett. Az „új kettős szorítás” második eleme pedig az volt, hogy hazánkban a rendszerváltozással rohamos léptekkel bontakozott ki a jogállam, azaz a nemzetközi emberi jogi dokumentumok és a jogállamiság szerves részét képező egyéb egyezmények elfogadására, ratifikálására került sor. Ez folyamatos és hatalmas jogharmonizációs szükséglettel járt. Ez mutatkozott meg a régi Be. megalkotásában, illetve annak sokszori módosításában.⁸⁵

A bíróságok fejezetén belül a bírók kizárásának szabályait a 21-27.§-ok tartalmazták. Az abszolút kizárási okok mellett a relatív elfogultsági ok is változatlanul megjelent a szabályozásban. Összességében a kizárási szabályok azt biztosítják, hogy a hatóságok tárgyilagosan, elfogulatlanul, személyes ismeretektől vagy befolyásoktól mentesen járjanak el, úgy, hogy az alapvető eljárási funkciók kellően szét legyenek választva.⁸⁶ Az abszolút kizárási ok mérlegelést nem tűr. Bíróval szemben kizárási ok itt is, ha az ügyben, mint a nyomozó hatóság tagja vagy mint ügyész járt el, illetve ezek hozzátartozója.⁸⁷ A régi jogi axióma érvényes, azaz senki sem lehet bíró saját ügyében (*nemo esse iudex in sua causa*

⁸³ Herke Csongor-Fenyvesi Csaba-Tremmel Flórián (2012) i.m.35.

⁸⁴ Herke Csongor-Fenyvesi Csaba-Tremmel Flórián (2012) i.m.40.

⁸⁵ Herke Csongor-Fenyvesi Csaba-Tremmel Flórián (2012) i.m.36.

⁸⁶ Herke Csongor-Fenyvesi Csaba-Tremmel Flórián (2012) i.m.95.

⁸⁷ 1998.évi XIX.tv.21.§ (1) a)

potest).⁸⁸ De a magántudomás felhasználását, illetve a saját tudomás kétszeres értékelését is tiltja.⁸⁹ Aki az ügyben külön törvény alapján titkos információgyűjtés engedélyezéséről döntött, tekintet nélkül arra, hogy a titkos információgyűjtéssel szerzett adatokat a büntetőeljárásban felhasználták-e, ugyancsak nem járhat el bíróként.⁹⁰ Mindez pedig a nyomozási bíróra is vonatkozik, mely jogintézményt ezen törvény vezette be. A bíróság további eljárásából ki van zárva, aki az ügyben nyomozási bíróként járt el, a másodfokú eljárásból ki van zárva az a bíró, aki az ügy elsőfokú, a harmadfokú eljárásból pedig az, aki az ügy elsőfokú vagy másodfokú elbírálásában részt vett. A hatályon kívül helyezés folytán megismételt eljárásból ki van zárva az a bíró is, aki a hatályon kívül helyező határozat vagy a megalapozatlansága miatt hatályon kívül helyezett határozat meghozatalában részt vett. A perújítás elrendelése folytán megismételt elsőfokú vagy másodfokú eljárásból ki van zárva az a bíró is, aki a perújítást elrendelő határozat vagy a perújítással támadott határozat meghozatalában részt vett. A rendkívüli jogorvoslati eljárásból ki van zárva az a bíró, aki a rendkívüli jogorvoslattal megtámadott határozat meghozatalában részt vett. Az ügy elbírálásából ezekben az esetekben ki van zárva az a bíró is, akinek hozzátartozója vett részt a megtámadott határozat meghozatalában. Ugyanakkor a megismételt eljárás alapján hozott ítélet felülbírálatából nincs kizárva az a bíró, aki a hatályon kívül helyező határozat meghozatalában részt vett.⁹¹

A 34/2013. (XI.22) AB határozat és később a 21/2016. (XI.30.) AB határozat jelentős változást hozott a régi Be. kizárási szabályozása kapcsán a nyomozási bíró tekintetében, mely hatása ma is tart, az a Be-ben ma is megjelenik. A 34/2013. (XI.22) AB határozat alkotmányos követelményként fogalmazta meg, hogy a határozat kihirdetését követően indult büntetőeljárásokban a letartóztatás egy éven túli meghosszabbítására, valamint az ideiglenes kényszergyógykezelés felülvizsgálatára irányuló eljárást lefolytató törvényszéki egyesbíró egy tekintet alá esik a nyomozási bíróval, a bíróság további eljárásából ki van zárva a régi Be. 21. § (3) bekezdés a) pontja alapján.⁹² A 21/2016. (XI.30.) AB határozat pedig arra mutatott rá, hogy a régi Be. 21. § (3) bekezdés a)

⁸⁸ 1998.évi XIX.tv.21.§ (1) b)

⁸⁹ 1998.évi XIX.tv.21.§ (1) c)

⁹⁰ 1998.évi XIX.tv.21.§ (1) d)

⁹¹ 1998.évi XIX.tv.21.§ (3)-(5) bekezdés.

⁹² 34/2013. (XI.22) AB határozat, Indokolás [54-55].

pontjának alkalmazásakor alkotmányos követelmény, hogy a büntetőügy további elintézésében ne vegyen részt olyan bíró, aki az eljárás bármely korábbi szakaszában, így akár a nyomozás során bíróként járt el.⁹³ A 25/2017.(X.17.) AB határozat pedig egyértelműsítette, hogy a kizárási szabály a 2016. november 30. után indult büntetőeljárásokban irányadó.⁹⁴ Az akkor már folyamatban lévő eljárások kapcsán megfogalmazott iránymutatásról a későbbiekben még lesz szó. A régi Be. fentiekkel összhangban módosításra került, melyet a Be. is átvett, ugyanis a 14. § (3) bekezdés a) pontja szerint a vádemelést követően a bíróság további eljárásából ki van zárva, aki az ügyben a vádemelés előtt nyomozási bíróként, vagy a nyomozási bíró határozata elleni fellebbezés tárgyában eljár.

A relatív kizárási okok sokfélék lehetnek, mely bejelentésekor azt is valószínűsíteni kell, hogy az eljáró hatóság tagja az adott bűnügyben ténylegesen elfogult. 1998. évi XIX. törvény eredetileg a relatív kizárási ok esetére is olyan szabályozást tartalmazott, hogy a bírót a kizárási kérelem elintézéséig kizárta az érdemi határozat meghozatalából. Változás e tekintetben 2009. augusztus 13. napjától történt, hiszen a 2009. évi LXXXIII. törvény megteremtette annak a lehetőségét, hogy a más által bejelentett relatív kizárási ok esetén ne legyen kizárt az érdemi határozat meghozatalában a bíró, ami visszaállította a korábban legalább 100 éven keresztül hatályban volt jogi szabályozást, mely ma is irányadó.

Az intézményes kizárást ez az eljárás törvény is ismerte. Részletesen szabályozta a kizárási eljárást. A perelhúzás megakadályozása továbbra is kiemelt cél, melyet a II. Be. vel lényegében azonos módon szabályozott a régi Be. A kizárási ok elintézésének is a korábbiakkal egyező két módját szabályozza, azaz az igazgatási utat és a bírósági utat. Az ítéletábrák felállítása ugyanakkor kibővítette az eljáró bíróságok körét. A kizárást kimondó határozat ellen jogorvoslatnak nincs helye, a kizárást megtagadását az ügydöntő határozat elleni jogorvoslatban lehet sérelmezni.⁹⁵

A Régi Be. szerint is, amennyiben a másodfokú bíróság azt észlelte, hogy az ügyben kizárt bíró járt el, az elsőfokú bíróság ítéletét hatályon kívül kellett helyeznie és a bíróságot új

⁹³ 21/2016. (XI.30.) AB határozat, Indokolás [43].

⁹⁴ 25/2017.(X.17.) AB határozat, Indokolás [31-33].

⁹⁵ 1998.évi XIX.tv.24.§ (8) bekezdés.

eljárásra kell utasítani, mely kizárta egyúttal, hogy az ítélet érdemi vizsgálatába bocsátkozzon.⁹⁶

Ugyanazon bíró ellen ismételt bejelentett, alaptalan kizárás iránti bejelentést indokolás nélkül el lehetett utasítani.⁹⁷ Ha a terhelt, a védő, a sértett, a magánvádló, a pótmagánvádló, a magánfél vagy a képviselőjük pedig az ügyben ugyanazon bíró ellen ismételt alaptalanul jelentett be kizárási okot, a kizárást megtagadó határozatban rendbírsággal volt sújtható.⁹⁸

Összességében elmondható, hogy a Régi Be. több kiemelt koncepciót igyekezett érvényesíteni, vagy hatékonyabban érvényesíteni. Így ilyen volt a funkciómegosztás elve, a kontradiktórius elv jobb érvényesülése, az egyesbíró jogkörének szélesítése, a tárgyalást megelőző szakban egyes eljárási cselekményeknél a bírói közreműködés megteremtése, kétfokú rendes jogorvoslat biztosítása, pótmagánvád bevezetése, egyszerűsített eljárások kialakítása.⁹⁹

⁹⁶ Erdei Árpád-Hack Péter-Holé Katalin-Király Eszter-Koósné Mohácsi Barbara (2014) 61.

⁹⁷ 1998.évi XIX.tv.24.§ (5) bekezdés.

⁹⁸ 1998.évi XIX.tv.25.§

⁹⁹ Erdei Árpád-Hack Péter-Holé Katalin-Király Eszter-Koósné Mohácsi Barbara (2014) i.m.: 40.

IV. Bírók a társadalom szemében

A sajtóban igen gyakoriak a büntetőügyekről szóló tudósítások, melyek leginkább a generális prevenciót szolgálják. Ugyanakkor a közvélemény, a sajtó egy-egy közérdeklődésre számot tartó ügy kapcsán az utóbbi években előszeretettel boncolgatja a bírák kizárásának, elfogulatlanságának, pártatlanságának, függetlenségének kérdését is, vagy akár a tisztességes eljárás mibenlétét. Sokszor napi aktualitása van tehát a témának, mely során kiviláglik, hogy mennyire fontos, hogy a bírói karról milyen kép alakul ki a jogkereső közönségben, hogy milyennek látszik a bíró, a bírói kar a közvélemény szemében.

Jerome Frank a jogászokkal szembeni hozzáállást ellentmondásosnak tartja, melyet egyaránt jellemez a tisztelet, de a gúny is. A tiszteletet nem nehéz megmagyarázni, minthogy az igazságosság, az élet védelme, a tulajdon szentsége, a társadalom irányítása, mint alapvető értékek részei a jognak, a jogászok munkájának is. Ezek jelentősége méltósággal ruházza fel a jogászokat. Azonban mindez az állampolgárok részéről cinikus lenézéssel párosul. Ugyanis a jogászokat kétszínűnek, szófacsarónak, a kiskapu mestereinek tartják. Ezt szójátékok, sőt erősen kritikus vélemények felidézésével is szemlélteti Frank.¹⁰⁰

Azt gondolom, hogy a mai magyar társadalomban is jellemző a jogász réteg ilyen kettős megítélése. Sőt azt is gondolom, hogy a tömegkommunikációs eszközök térnyerésével, a sajtó szerepének erősödésével és a bírósági tárgyalásokról szóló tudósítások számának jelentős emelkedésével ez fokozottan igaz. A sajtónak is nagy szerepe van tehát abban, hogy milyen kép alakul ki a bírói karról, a jogászokról.

Frank kérdésként fogalmazza meg, hogy mi a forrása a jogászok tisztességével, őszinteségével kapcsolatos kétségeknek. Roscou Poundra hivatkozik, aki szerint a jelzett negatív előítélet a XII. században gyökerezik és a papokhoz, szerzetesekhez vezethető vissza. A papi irigységhez kapcsolható és azzal áll összefüggésben, hogy a papság nagyon nehezen engedte át a világi hatalomnak a joggyakorlat irányítását. Frank ugyanakkor ezt

100 Jerome Frank: Bíráskodás az elme ítélőszéke előtt (válogatott írások), Szent István Társulat az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest, 2006, 20-21.

a magyarázatot felületesnek tartja és megítélése szerint a jogászokkal szembeni XX. századi bizalmatlanság mögött valami más, sokkal alapvetőbb társadalmi ok állhat a háttérben. Kifejti, hogy a társadalom más, tanult rétegei is a jogászokra előnyös helyzetük miatt irigyen tekintenek. Úgy látja, hogy a lesújtó vélekedés arra vezethető vissza, hogy a jogászok önkényesen, szükségtelenül bonyolítják a jogot, mely, ha a jogász szakma nem vetné be a ravaszságát és fortélyát, akkor világos, pontos, biztos lenne. A laikusok szerint lehetséges volna olyan törvénykönyveket készíteni, — a meglévőket úgy átdolgozni —, melyek szabályai olyasvalamikké válnának, mint a logaritmusos táblázatok, melyek alapján a jogászok minden élethelyzetre megtalálnák a helyes megoldást, a pontos jogi választ. De Frank megállapítja, hogy „a jog bizonytalan, határozatlan, kiszámlálhatatlan változásoknak van kitéve.”¹⁰¹Nem a jogászok hibája ugyanakkor, ha a jogbizonytalanság jelen van. Frank szerint a laikusok tévednek, amikor a precizitás, és a véglegesség hiánya miatt a jogászokat okolják. A jog egzaktta tételének lehetőségét valló felfogás téveszmén alapul. Még egy viszonylag statikus társadalomban sem voltak képesek az emberek létrehozni olyan átfogó, örökkévaló szabályrendszert, mely valamennyi jogvita megoldására alkalmas lett volna. Az örökösen változó társadalmi, gazdasági, politikai viszonyok között pedig különösen nem lehetséges. Megítélése szerint tűnhet úgy, hogy a gyakorló jogászok tisztában vannak a jog rendezetlen állapotával, de a szerző álláspontja az, hogy a jogászok a laikusokhoz hasonlóan maguk sem ismerik fel teljesen a jog plasztikus, változékony jellegét. Felteszi a kérdést, hogy mégis miért sóvárognak az emberek a jog meg nem valósítható állandóságára és megváltoztathatatlanságára? Wurzel-re hivatkozik, aki szerint az ősi álom egyfajta „társadalmi igényből” származik, mely a modern társadalomban nem teljesezhet be. Frank szerint mítosz, hogy a jog nagyjából mozdulatlan és biztos, vagy ilyenné tehető. Ezzel magam sem tudok vitatkozni. Sőt azzal sem, hogy a modern társadalomban képtelenség minden életviszonyt leszabályozni, matematikai módszerekkel pedig különösen nem lehet élethelyzeteket leírni. A jogászai értelmezés alapos törvényhozás mellett is teret kap a joggyakorlatban manapság is.¹⁰²

¹⁰¹ Jerome Frank (2006) i.m.19-21.

¹⁰² Jerome Frank (2006) i.m.19-26.

IV.1. A tisztességes eljárás, mint „védelmi jog”

A tisztességes büntetőeljárás törvényi szintű garanciáit a Be. tartalmazza. Az Alapvető rendelkezések között szerepel az ártatlanság véelme, az anyanyelv használata, itt kaptak helyet a bizonyítás alapvetései, amelyek összefoglalják a legfontosabb bizonyítási szabályokat: a vádló bizonyítási kötelezettségét, az önvádra kötelezés tilalmát, az „in dubio pro reo” elvét és annak kimondását, hogy a terhelt nem kötelezhető ártatlanságának bizonyítására. A büntetőeljárásban a pártatlanság érvényesülését biztosítják az eljárás résztvevőire, az ügyészségre, az ügyészre, a bíróságra, a bíróra, a nyomozó hatóságra, és az eljárás más résztvevőire vonatkozó kizárási szabályok. A tisztességes eljárás fogalomrendszerébe tartozik ugyanakkor az ítélet nyilvános kihirdetésének a kötelezettsége is. Kiemelendő az is, hogy az elsőfokú bíróság ítéletének hatályon kívül helyezésére vonatkozó szabályrendszer — az abszolút és a relatív eljárási szabálysértések — is a tisztességes eljárás” védelmére” születtek. Czine kifejti, hogy a büntetőeljárásjogi garanciarendszer értelmezése és alkalmazása mögött stabil alkotmányos követelményrendszer is húzódik. A büntetőjog alkotmányos garanciarendszerébe tartozó alaptörvényi rendelkezések köréből a büntetőeljárásokkal összefüggésben a tisztességes eljáráshoz való jogból fakadó garanciák a legjelentősebbek.¹⁰³

A büntetőeljárások tisztességes jellegét biztosító követelményeket előbb az Alkotmány az 57.§ (1) bekezdésében, majd az Alaptörvény a XXVIII. cikk (1) bekezdésében rögzítette. A tisztességes eljárás elvének alkotmányos tartalmát és a garanciarendszerébe tartozó egyes részjogosítványokat pedig az Alkotmánybíróság bontotta ki és elemzi ma is a határozataiban. Az Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdése a korábban hatályban volt Alkotmány 57.§ (1) bekezdésével azonosan rendelkezik, amikor kimondja, hogy mindenkinek joga van ahhoz, hogy az ellene emelt bármely vádat vagy valamely perben a jogait és kötelezettségeit törvény által felállított, független és pártatlan bíróság tisztességes és nyilvános tárgyaláson, észszerű határidőn belül bírálja el. Az Alkotmánybíróság az Alaptörvény hatálybalépése után is a jövőre nézve irányadónak tekinti a tisztességes eljáráshoz fűződő alapvető joggal kapcsolatban kimunkált korábbi alkotmánybírósági gyakorlatot, mely alkotmányos követelmények nemcsak a

¹⁰³ Czine Ágnes: A tisztességes bírósági eljárás, Budapest, HVG-ORAC Lap-és Könyvkiadó,2020, 154-155.

szabályozási környezettel, hanem az egyedi bírói döntésekkel szemben is érvényesíthetők. A tisztességes eljárás (fair trial) az Alkotmánybíróság döntései értelmében olyan alkotmányos mérce, olyan minőség, amelyet az eljárás egészének és körülményeinek a figyelembevételével kell és lehet csak megítélni. Egy büntetőeljárás az egyes részletek hiánya ellenére éppúgy, mint az összes részletszabály betartása dacára lehet méltánytalan vagy igazságtalan, illetve nem tisztességes.¹⁰⁴

IV.2. A tisztességes eljárás részjogosítványai

Az Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdésének értelmezésével nevesíthetők a tisztességes eljáráshoz való jog tartalmát kitöltő ún. részjogosítványok. Ezek különösen: -bíróshoz fordulás joga, -a tárgyalás tisztességessége, - a tárgyalás nyilvánosságának és a bírói döntés nyilvános kihirdetésének a követelménye, - a törvény által létrehozott bíróság, - a bírói függetlenség és a pártatlanság kívánalma, -az észszerű időn belüli elbírálás követelménye. Czine rámutat, hogy de facto a XXVIII. cikk nem rögzíti, de az Alkotmánybíróság értelmezése szerint része a tisztességes eljárásnak az is, hogy az eljárásban biztosítva legyen a fegyverek egyenlősége.¹⁰⁵ Ugyanígy a tisztességes eljáráshoz való jog részének tekinti az AB gyakorlata az eljárásban érintett jogát az indokolt bírói döntéshez.¹⁰⁶ Az Alaptörvény XXVIII. cikke egyebekben további eljárási garanciákat rögzít: - ártatlanság védelme, -védelemhez való jog,-nullum crimen sine lege elve, nulla poena sine lege elve, - ne bis in idem elve,-jogorvoslathoz való jog.[XXVIII. cikk (2)-(7) bekezdés]. Czine kifejti, hogy ezek ugyanúgy hozzátartoznak az eljárások köznapi értelemben vett tisztességes jellegéhez, mint a XXVIII. cikk (1) bekezdésében foglalt követelmények teljesülése. Fontos azonban, hogy a (2)-(7) bekezdésben rögzített eljárási garanciák érvényesülését az Alkotmánybíróság a szükségesség, arányosság általános szabálya alapján vizsgálja, míg az (1) bekezdésben foglalt követelmények érvényesülése sajátos értékelést kíván. A tisztességes eljáráshoz való jog az Alkotmánybíróság gyakorlatában olyan abszolút jog, mellyel szemben nem létezik mérlegelhető más alapvető jog vagy alkotmányos cél, mert már maga is mérlegelés eredménye, ezért nem korlátozható. A részjogosítványok ugyanakkor korlátozhatók és

¹⁰⁴ Czine Ágnes (2020) i.m. 156-158., 6/1998.(III.11.) AB határozat, ABH 1998,91,95.

¹⁰⁵ 8/2015. (IV.17.) AB határozat, Indokolás [63] Czine Ágnes (2020) i.m. 158.

¹⁰⁶ 7/2013. (III.1.) AB határozat, Indokolás [34] Czine Ágnes (2020) i.m. 158.

összhatásukban garantálják az adott eljárás tisztességes jellegét. Az ezen korlátozások szükséges és arányos volta vizsgálható az Alkotmánybíróság határozatai értelmében.¹⁰⁷

IV.3. A nyilvánosság, mint a tisztességes eljárás egyik garanciája

Az Emberi Jogok Európai Egyezménye (a továbbiakban: Egyezmény) 6.cikkének 1.bekezdése szerint mindenkinek joga van arra, hogy ügyét a törvény által létrehozott független és pártatlan bíróság tisztességesen, nyilvánosan és észszerű időn belül tárgyalja meg és hozzon határozatot az ellene felhozott büntetőjogi vádak megalapozottságáról.¹⁰⁸ Az EJEB gyakorlata a nyilvánosság elvének különös jelentőségét tükrözi. A Szűcs Ausztria elleni ügyben¹⁰⁹ a Bíróság megállapította a nyilvánosság indokolatlan kizártsága folytán az Egyezmény 6.cikke 1.bekezdésének megsértését, mert az alapeljárás magyar vádlottja ellen lopott hitelkártya használatának gyanúja miatt indult, utóbb megszüntetett eljárással összefüggésben folytatott kártalanítási eljárásban a bírósági határozatot nem hirdették ki nyilvánosan, egyebekben pedig a nyilvánosságot más eszközökkel sem biztosították. Azonos döntés született a Werner Ausztria elleni ügyben is.¹¹⁰

A 2011.évi CLXI. törvény a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról (Bszj)12.§ (1) bekezdése szerint a bíróság tárgyalása — ha a törvény kivételt nem tesz — nyilvános. A (2) bekezdés értelmében pedig a bíróság a tárgyaláson hozott határozatát nyilvánosan hirdeti ki. A 13.§ (1) bekezdés szerint pedig a bíróság határozatát — ha a törvény kivételt nem tesz — indokolni köteles.

Az Alkotmánybíróság rámutatott: „A modern büntetőeljárások alkotmányos alapelvei közé tartozik az eljárás nyilvánossága, amely elsősorban a tárgyalás nyilvánosságának és a bírói döntés nyilvános kihirdetésének a követelményét jelenti. A nyilvánosság

¹⁰⁷ Czine Ágnes (2020) i.m.159.

¹⁰⁸ Az emberi jogok és alapvető szabadságjogok védelméről szóló, Rómában 1950.november 4-én kelt Egyezmény 6.cikk 1 bekezdése. Kihirdetve az 1993.évi XXXI. törvény által 1993.április 7. napján.

¹⁰⁹ EJEB, Szűcs kontra Ausztria (20602/92), 1997.november 24., 41-48.bekezdések.

¹¹⁰ EJEB, Werner kontra Ausztria (21853/93), 1997.november 27., 41-60.bekezdések, Tóth Mihály: A magyar büntetőeljárás az Alkotmánybíróság és az európai emberi jogi ítélkezés tükrében, KJK -KERSZÖV Budapest, Jogi és Üzleti Kiadó Kft.,2001,151-152.

mindenekelőtt az igazságszolgáltatás működésének ellenőrzését hivatott biztosítani a társadalom részéről. Ugyanakkor a büntető felelősségre vonás nyilvánossága az egyik útja annak, hogy a büntetőjog parancsai és tilalmai eljussanak a közösség tagjához.”¹¹¹

Az Alkotmánybíróság a 20/2005.(V.26.) AB határozatában hangsúlyozta: „Az Egyezségokmány (Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya), valamint az Egyezmény a tárgyalás nyilvánosságát az igazságszolgáltatás működésének alapvető követelményeként határozzák meg, s az minden modern büntetőeljárás olyan eminens rendelkezései közé tartozik, amely csak indokolt esetben és szűk körben korlátozható. A tárgyalási elv, az ehhez kapcsolódó nyilvánosság, a közvetlenség és a szóbeliség az Alkotmány és a Be. alapján is a büntetőeljárás elsőrendű garanciális követelménye.”¹¹²A nyilvánosság elvének a másodfokú eljárásban is érvényesülnie kell. Ugyanakkor mivel a nyilvánosság elve nem korlátozhatatlan jog, így nincs akadálya annak, tehát a Be. lehetővé teszi, hogy az ügyek egy bizonyos részét másodfokon tanácsülésen lehessen elbírálni. Kiemelendő, hogy e tekintetben a veszélyhelyzeti eljárási szabályok további könnyítést hoztak, azonban éppen a 2021.évi 132.eseti döntés mutat rá, hogy a veszélyhelyzetre vonatkozó különös eljárási szabályok alkalmazásával sem bírálható el a fellebbezés tanácsülésen, ha az ügyészség, a vádlott vagy védő ülés, vagy tárgyalás kitűzését kéri. Ezt tükrözi a BH 2021. évi 100-as döntés is.

IV.4. Indokolt bírói döntés

A 7/2013.(III.1.) AB határozatban pedig az Alkotmánybíróság azt rögzítette, hogy az „indokolási kötelezettség alkotmányos követelménye a bíróság döntési szabadságának abszolút korlátját jelenti, nevezetesen azt, hogy döntésének indokairól az eljárási törvényeknek megfelelően szükséges számot adnia.”¹¹³Ezzel áll összhangban a jelenleg hatályos Be. idején született 2021.évi 193.eseti döntés, mely szerint a bíróság indokolási kötelezettségének teljesítése közjogi és perjogi szabályokból fakadó kötelezettség, amely nem diszkrecionális, hanem törvényileg szabályozott. A bírói döntés indokolásának megléte törvényileg egzakt kötelezettség, legfeljebb mikéntje lehet mérlegelés tárgya,

¹¹¹ 58/1995.(IX.15.) AB határozat, ABH 1995,289,293, Czine Ágnes (2020) i.m.181.

¹¹² 20/2005.(V.26.) AB határozat, ABH 2005, 222.

¹¹³ 7/2013.(III.1.) AB határozat, Indokolás [34] Czine Ágnes (2020) i.m. 181.

mely már relatív eljárási szabálysértés körébe tartozik.

A tisztességes eljárás szempontjából ügyenként igényel egyedi vizsgálatot, hogy sérül-e a tisztességes eljárás elve az indokolási kötelezettség megsértésén keresztül.

A bírói döntések (társadalmi) legitimitását nagy mértékben befolyásolja, ha az olyan indokolással van ellátva, melyet a vádlott, a sajtó, de a laikusok is megértenek. A kommunikáció legyen egyszerű, világos, közérthető. A szóbeli kommunikáció során fontos, hogy a bíró meggyőződjön arról, hogy a címzettek megértették az ítéletet, a nyújtott tájékoztatást. Írásbeli kommunikáció során pedig erre törekedni kell, azzal együtt is, hogy a színvonalas jogi indokolás sem maradhat el.¹¹⁴

IV.5. A nyilvánosság, mint a társadalmi ellenőrzés eszköze

Az elmúlt években az igazságszolgáltatást, a tárgyalások nyilvánosságát, a bírókat igen jelentős kihívások érték. A nyilvánosság által támasztott problémákkal a bíróságoknak, bíróknak meg kellett, illetve meg kell birkóznia.

A társadalmi ellenőrzésen túl a nyilvánosság biztosítja a pártatlan eljárás megvalósulását, de fontos szerepe van a társadalmi köztudat alakításában is. A társadalmi ellenőrzés az igazságszolgáltatás egészére terjed ki, átfogva az igazságszolgáltatás teljes rendszerét. A pártatlan eljárás alapvetően az eljárás szereplői számára bír jelentőséggel. A társadalomalakítás pedig leginkább a büntetőügyekben jut szerephez, a generális prevenció itt indokolja leginkább, hogy a társadalom minél szélesebb köre megismerje, hogy mely cselekményt minősít az állam büntetendőnek, illetve, hogy az ilyen bűncselekményeket büntetés követi. Az egyén pedig ehhez igazítja, igazíthatja cselekvőségét.¹¹⁵

IV.6. A nyilvánosság dimenziói

Navratil Szonja összehasonlító elemzésében az informatikai vívmányokat is figyelembe

¹¹⁴ Erről bővebben: Gábris Angéla: Közérthetőség a hazai büntetőeljárás jogban, Jogtudományi Közöny, 2019/12., 500.

¹¹⁵ Navratil Szonja: A tárgyalások nyilvánossága, Eötvös Károly Intézet, 2010, 107-109.

véve a nyilvánosság több dimenzióját különíti el. E szerint létezik az intézményi-szervezeti nyilvánosság, valamint az eljárási nyilvánosság. Az utóbbinál megkülönbözteti a pillanatnyi és az elektronikus nyilvánosságot. Az elektronikus formában megjelenő intézményi — szervezeti nyilvánosság körébe tartozik a bíróság költségvetése, szervezeti struktúrája, a bírák kiválasztása, kinevezése. Az eljárási nyilvánosság körében a tárgyalás nyilvánossága és az ítéletek kihirdetése pillanatnyi nyilvánosságot jelent, míg a bírósági iratok, ítéletek és a média tárgyalótermi jelenléte elektronikus úton nyújt információt a közvéleménynek. A tárgyalási nyilvánoságnál el kell különíteni a sajtónyilvánosságot és a hallgatóság nyilvánosságát.¹¹⁶

IV.7. Nyilvános vagy zárt bírósági tárgyalás?

A Be. a bírósági eljárás általános szabályainál, a 436.§ (1) bekezdésben deklarálja, hogy a bíróság tárgyalása nyilvános. A bíróság tárgyalásán jelen lehetnek a perbeli személyek, más érdeklődők (pl. joghallgatók), illetve a sajtó képviselői is. A nyilvánosság csak a törvényben meghatározott esetekben korlátozható, illetve zárható ki. Ezek pedig két csoportba oszthatóak. Az egyik, amelyek a tárgyalás rendjének fenntartása, a bizonyítás zavartalan lefolytatása körébe sorolható okokat öleli fel. A másik csoport pedig az, amely az ügyek tárgyával, erkölcsi okokkal, minősített adatok oltalmával, a tárgyaláson részt vevők érdekeinek megóvásával (különleges bánásmódot igénylő személy) kapcsolatosak. Mérlegelést igénylő ok azonban pl. az erkölcsi ok, míg például objektív ok az, hogy tizennegyedik életévét be nem töltött személy hallgatóként sem vehet részt a bírósági tárgyaláson. A nyilvánosság kizárása lehet teljes — a bizonyítás egészére és a perbeszédre kiterjedő —, vagy részleges, azaz pl. egyes vádlottak, tanúk kihallgatására leszűkülő. Az egyesbíró vagy a tanács elnöke a tárgyalás szabályszerű lefolytatása, méltóságának és biztonságának megőrzése érdekében, illetve helyszűke esetén meghatározhatja a hallgatóság létszámát.¹¹⁷ Sajtóérdeklődésre számot tartó büntető ügyet célszerű olyan tárgyalóterembe kitűzni, amely alkalmas nagyobb létszámú hallgatóság befogadására. Ugyanakkor a bíróság rendelkezésére álló tárgyalótermi kapacitás és különösen azok befogadó képessége véges, ezért sokszor előzetes regisztráció útján lehet

¹¹⁶ Navratil Szonja: Az igazságszolgáltatás nyilvánossága, Összehasonlító elemzés. In: Badó Attila (szerk.), A bírói függetlenség, a tisztességes eljárás és a politika, Budapest, Gondolat Kiadó, 2011, 156.

¹¹⁷ Be. 436.§ (2) bekezdés.

biztosítani, hogy olyan létszámú hallgatóság legyen jelen a tárgyaláson, melyet a tárgyalóterem képes befogadni és a tárgyalás tekintélye sem sérül. A tárgyalás vezetése, méltóságának megőrzése és a rend fenntartása az egyesbíró illetve a tanács elnökének feladata. Eltávolíthatja a tárgyalóteremből, azokat, akik a tárgyalás méltóságát sértik. Ismételt vagy súlyos rendzavarás esetén (ha a rendreutasítás, rendbírság nem bizonyult elegendőnek) pedig a tárgyalásról a rendzavarót kiutasíthatja, kivezettetheti továbbá a hallgatóságot kizárhatja, ha a rendzavarás a hallgatóság körében merül fel. Az egyesbíró vagy a tanács elnöke úgy is rendelkezhet, hogy a tárgyalás rendjét vagy szabályszerű menetét megzavaró személy vagy hallgatóság azon a tárgyalási napon nem térhet vissza a tárgyalóterembe.¹¹⁸

Ugyanakkor a tisztességes eljárás fontos garanciája, hogy a zárt tárgyalás eredményeként — a részben vagy egészben a nyilvánosság kizárásával lefolytatott eljárásban — született határozatot, a határozat rendelkező részét teljes terjedelmében, indokolását a védett érdek sérelmét érintő rész kivételével a bíróság nyilvánosan hirdesse ki.¹¹⁹

A napi jogalkalmazásban sokszor előfordul, hogy a tárgyaláson jelenlévők közbeszólnak, bekiabálnak, sőt esetenként a bíróság vagy a felek felé sértő kijelentést tesznek, olykor szabálysértést vagy bűncselekményt is megvalósító magatartás tanúsítanak. Ilyenkor ez megalapozhatja a nyilvánosság kizárását. A korábbi Be. a nyilvánosság törvényes ok nélküli kizárását még abszolút hatályon kívül helyezési okként szabályozta, míg a hatályos Be. már csak a relatív kasszációs okok közé emelte be. Ez pedig azt jelenti, hogy csak akkor van helye emiatt az ítélet hatályon kívül helyezésének, ha a nyilvánosság kizárása a büntetőjogi főkérdések elbírálása körében az elsőfokú bíróság ügydöntő határozatát befolyásolta és ez tényekkel alátámasztható.

Van azonban további esetköre is a nyilvánosság elve megsértésének: amikor a bíróság törvényes ok fennállása ellenére nem zárja ki a nyilvánosságot a tárgyalásról. Titoksértés esetén például ennek lehetnek büntetőjogi következményei is.

A bíróság a nyilvánosságot rendzavarás esetén ritkán zárja ki, még súlyosabb rendbontásoknál is elegendőnek tartja általában a rendreutasítást vagy rendbírság kiszabását.

¹¹⁸ Be. 439-440.§

¹¹⁹ Be. 438.§

IV.8. Sajtóérdeklődés a bírósági tárgyaláson

El kell választani egymástól a kiemelt sajtóérdeklődés mellett zajló, nagy tárgyi súlyú ügyeket, és a mindennapos, a sajtó figyelmén kívül eső ügyeket. A kiemelt érdeklődésre számot tartó ügyeket tárgyaló bírók olyan kihívásokkal és feladatokkal találkoznak, melyek túlmutatnak a megszokott tárgyalásvezetési technikákon. Mindez a tárgyalásvezetési, pervezetési képesség szerepének folyamatos növekedését eredményezi.¹²⁰ Úgy vélem, hogy a bíróság, a bírói kar tekintélyét is az szolgálja, ha törvényes keretek között az eljáró bíró gátat szab a tárgyalás rendjét elszabotáló magatartásformáknak. Különösen igaz ez, ha sajtó jelenléte mellett zajlik egy ügy tárgyalása. A bírónak hatékony eszközrendszere van arra, hogy csírájában elfojtsa a rendzavaró, a tárgyalás méltóságát sértő megnyilvánulásokat, figyelemmel a fokozatosság elvére is. Mindez persze szorosan kapcsolódik a bírói rutinhoz is. Véleményem szerint hasonlóan sok más bírói tulajdonsághoz, képességhez, ezt a tudást sem lehet csak tréningeken megszerezni. Ehhez tárgyalótermi tapasztalat kell — mely szoros összefüggésben van az emberismerettel is.

A tárgyalás nyilvánosságát biztosító egyik rendelkezés a tárgyalási jegyzék kihelyezése a tárgyalóterem ajtajára. Ugyanakkor egyértelmű, hogy a tárgyalás nyilvánosságát szélesebb körben biztosítja az, ha a tömegtájékoztatási eszközök adnak tájékoztatást a bírósági eljárásokról. A bírósági tárgyalásról a nyilvánosság tájékoztatása érdekében hang-és/vagy képfelvételt is lehet készíteni az egyesbíró vagy a tanács elnökének engedélyével. Leszámítva a bíróság tagjait, a jegyzőkönyvvezetőt, az ügyészt és a védőt, ehhez az érintett személyek hozzájárulása szükséges. Fontos azonban, hogy a felvétel készítése a tárgyalás folyamatosságának és zavartalanságának érdekében megtagadható, visszavonható.

A bíró tárgyalásvezetési képességéről már volt szó, mely álláspontom szerint bírói rutin függvénye is. A tárgyalásvezetés képességéhez ugyanakkor szorosan kapcsolódik a sajtó jelenléte mellett zajló tárgyalások esetében az, ha a tárgyalásról felvétel is készül. Az írott sajtó jelenléte jellemzően nem zavarja meg a tárgyalás menetét, rendjét. Abban az esetben azonban, amikor több kamera és fényképezőgép mellett tárgyal a bíró, illetve, ha a

¹²⁰ Navratil Szonja (2020) i.m. 117.

felvételnélkészítők mozognak is a tárgyalóteremben, közeli képeket készítve a bíróról, az eljárás szereplőiről, ez már alkalmas lehet a tárgyalás menetének megzavarására, arra pedig szintűgy, hogy a bírót kizökkentse gondolatiságából. Navratil Szonja már felhívott empirikus kutatása a tárgyalások nyilvánosságának bemutatása vonatkozásában rögzíti, hogy az általuk megfigyelt tárgyalásokon azt tapasztalták, hogy a bírák csak nagyon ritkán élnek a rendelkezésre álló szabályok alkalmazásának lehetőségével akkor, ha egy kiemelt érdeklődésre számot tart ügyben a felvételnélkészítés miatt kerül veszélybe a tárgyalás rendje, méltósága. Bár a tárgyalások gyakorlata azt mutatta, hogy a kamerák és a fényképezőgépek sok esetben zavarják a tárgyalás menetét, arra nem találtak példát, hogy az engedélyt ilyen esetekben megtagadták vagy megvonták volna.¹²¹ Álláspontom szerint is megfelelő pervezetés mellett elkerülhető a felvételnélkészítésre vonatkozó engedély megvonása.

A gyakorlatban sokszor előfordul, hogy a vádlottak nem járulnak hozzá, hogy róluk felismerhető kép-és hangfelvétel készüljön, mely nem azt jelenti, hogy a sajtó nem készíthet tudósítást a tárgyalásról, pusztán csak azt, hogy ki kell takarni a képről azt a személyt, aki nem járult hozzá, hogy róla felismerhető kép-és hangfelvétel készüljön. Ez olyan mérvű torzítást indokol, mely kizárja a felismerést. E körben különösen kiemelt büntetőügyek kapcsán én is nagyon károsnak tartom, amikor élőben közvetítenek tárgyalásokat, alapvető bizonyítási szabályok érvényre jutását akadályozva. Ilyen alapvető bizonyítási szabály, hogy a tanú kihallgatása során a még ki nem hallgatott tanú nem lehet jelen.¹²²

IV.9. Bíró és sajtó viszonya

Kétségtelen tény, hogy a bíróknak sem egyforma a viszonya a sajtó jelenlétéhez. Amennyiben a bírói kar fenyegetésként értékeli és érzi a nyilvánosság megvalósulását, a tárgyalásokon jelen lévő média képviselőit pedig ellenérdekű félnek tekinti, olyannak, mint amely csak felesleges teher, úgy a legkifinomultabb jogszabályi háttér mellett sem fog megfelelően működni a nyilvánosság.¹²³ Vannak olyan bírók, akik a sajtó jelenlétet

¹²¹ Navratil Szonja (2020) i.m.117.

¹²² Be. 526.§ (2) bekezdés.

¹²³ Navratil Szonja (2020) i.m.117.

kifejezetten támogatják, míg mások szükséges rosszként tekintenek rá. Kiemelkedő jelentősége megítélésem szerint annak van — és ezzel lehet ösztönözni a bírókat a sajtójelenlét fokozottabb elfogadására — ha a sajtó hitelesen, objektíven, jogilag is korrekten tudósít a tárgyalásokról, kerülve a szenzációhajhászt.

„A mai médiaviszonyok között a bírói hatalomnak több okból kifolyólag is egy aktívabb szerepet kell vállalnia az igazságszolgáltatásról és a saját intézményi jelentőségéről szóló kommunikációban. A bírósági külső kommunikációt három motívum alakítja: az igazságszolgáltatás nyilvánossága alapelveinek megvalósítása, a bírósági eljárásban részt vevő személyek védelme és az igazságszolgáltatás tekintélyének megőrzése.”¹²⁴ A Kúria 2019.évi évkönyvében is megjelenő, a bíróságok aktívabb szerepvállalását szorgalmazó idézet megítélésem szerint a proaktív hozzáállást tükrözi. Nagyon fontos ugyanis, hogy a bíróságokon folyó munkát és eredményeket is láttassa a szervezet. Azokat érthetően, világosan kommunikálja kifelé. A Kúria célkitűzése, hogy a legfontosabb szakmai feladatai, a jogegység megteremtése és az ítélkezési gyakorlat színvonalának emelése érdekében elvégzett tevékenység megfelelő szakmai színvonalon jelenjen meg a sajtóban és a nyilvánosság előtt. A Kúria következetesen törekszik a közérthető s világos tájékoztatásra, illetve a bírói gyakorlatban bekövetkezett, szakmailag indokolt változtatások megfelelő nyilvános magyarázatára.¹²⁵

Az igazságszolgáltatásnak és a sajtónak tehát egyaránt biztosítani kell, hogy a közvélemény hiteles tájékoztatást kapjon a bíróságok tevékenységéről. Az igazságszolgáltatásnak ugyanakkor proaktív módon, közérthetően láttatnia is kell tevékenységét. Nagyon fontos álláspontom szerint az is, hogy a bírósági hírek csak és kizárólag az egyes ügyekről, ítéletekről szóljanak. Arról, hogy a bírói szervezet teljesíti alkotmányos kötelezettségét, a magas színvonalú, pártatlan, időszerű ítélkezést. A sajtóval való partneri kapcsolat, a bíróságokon működő sajtótitkári, szóvivői rendszer ezt megfelelően szolgálja.

¹²⁴ Santschi Kallay Mascha: Externe Kommunikation der Gerichte: Rechtliche und praktische Aspekte der aktiven und reaktiven Medienarbeit der Judikative, Stämpfli Verlag AG, Bern, 1-10., 2018. Kúria évkönyve 2019/155.

¹²⁵ Kúria évkönyve (2019)155, (2020)169.

IV.10. A sajtó és a nyilvánosság szerepe a bírói döntéshozatalban

De vajon a bírót a döntéshozatalában befolyásolja-e az, ha bizton számíthat arra, hogy kiemelt sajtóérdeklődés mellett kell majd egy adott ügyet tárgyalnia? Ki tudja-e zárni egy általa tárgyalt ügy kapcsán a sajtó visszhangokat, a társadalom tágabb és szűkebb köreinek kritikáit? Nem példa nélküli az sem, hogy egy már jogerősen befejezett ügy vált ki erős sajtóvisszhangot, mely a bírót a jövőbeni munkájában vajon fogja-e befolyásolni? Kiindulási alap az lehet, ha leszögezzük, hogy bár a bíró is ember, de bírói esküjéhez méltóan kötelessége döntéseit a jogszabályok alapján, lelkiismerete tükrében meghozni, mely során őt nem vezethetik, nem befolyásolhatják külső körülmények. Sőt ez semmiképpen sem lehet bátorság kérdése sem. Hiszen az igazságszolgáltatás rendszerének biztosítani kell, hogy a bírónak ne kelljen félnie bárminemű támadástól. A közvélemény felé pedig közvetíteni kell, amit Degré Miklós örök érvényűen megfogalmazott és disszertációm mottójául is választottam: „Meg kell értetni a közönséggel, hogy a bíró ítélkezik, nem néz sem jobbra, sem balra, nem ismer rokonszenvet, sem ellenszenvet, nem ismer barátságot, jóindulatot, rosszindulatot, hanem csakis az igazságot keresi.”¹²⁶

A bírók döntéshozatali folyamatánál Frank — minthogy a bíró is ember — az átlagember következtetési módjának és véleményalakításának rejtett összetevőiből indul ki, mivel megítélése szerint a bírónál sem alakulnak ezek másképp, mint bármely más embernél. Kifejti, hogy ezek a tényezők igen sokfélék és bonyolult kölcsönhatásban állnak. Mindig a vizsgált személy sajátos tulajdonságaitól függenek. A külső tényezők mellett a szubjektív elemeket, mint amelyek jelentősen befolyásolják az ítélkezést, fontosabbnak ítélte. „A bíró számtalan egyéni jellemvonása, hajlama, szokása sokszor szerephez jut a döntés kialakításában, és nem csupán annak a meghatározásában, amit igazságosnak vagy tisztességesnek vél az eset konkrét tényeinek ismeretében, hanem abban a folyamatban is, amely által meggyőződik arról, hogy melyek ezek a tények.”¹²⁷

¹²⁶ „Bírák Vagyunk” A bírói hatalom gyakorlásáról szóló 1869.évi IV. törvénycikk kihirdetésének 150. évfordulója tiszteletére, Országos Bírószági Hivatal, Budapest, 2019, 79. Évnyitó beszéd 1936.január 7-én az Ítéltábla teljes ülésén, Budapesti Hírlap, 1936.január 8.,3.

¹²⁷ Jerome Frank (2006) i.m. 60.

Frank felemlíti Haines-t, aki felvázolt egy tervet az amerikai Legfelsőbb Bíróság néhány tagjának vizsgálatára. Ő a bírói döntésekre befolyást gyakorló tényezők között veszi számba a bírók általános és jogi oktatását, családi és társadalmi kapcsolatait, életszínvonalát, társadalmi helyzetét, jogi és politikai tapasztalatait, politikai meggyőződését, intellektuális, jellembeli tulajdonságait.¹²⁸

Frank kifejti, hogy a bíró személye, társadalmi gyökerei, szimpátiája bizonyos társadalmi csoportok felé, az élettapasztalata, múltja befolyásolja a döntéshozatalt. Rámutat, hogy szembe kell nézni azzal, hogy a bírák személyisége a jog sarkalatos pontja lehet. Ezek olyan — rejtett — okok, melyek jelentős szerephez jutnak az ítélkezés során.¹²⁹

Fentiekkel cseng össze a Kúria Joggyakorlat - Elemző Csoportjának Összefoglaló Véleménye, mely rögzíti, hogy az egyes bírók karakterbeli különbözősége éppúgy kihatással lehet a döntéshozatal folyamatára, mint az, hogy az emberi megismerés és gondolkodás korlátai behatárolják ítélkező tevékenységüket, ahogyan bármely más szakma vagy hivatás esetében is szembesülni kell e korlátokkal. A belső bírói meggyőződés kialakulása a bírói munka olyan független, szabad és belső szférája, amelybe kívülről maga a jogalkotó sem avatkozik be részletszabályokkal. Ennek ellenére nem tekinti azt korlátlanak sem, mert létrehoz olyan jogintézményeket, amelyekkel a szélsőséges esetek elkerülése érdekében meghatározza annak bizonyos külső kereteit. Ezek nemcsak az elfogultsági szabályok, de ilyenek fogható fel az indokolási kötelezettség előírása, a jogorvoslathoz való jog biztosítása is. Tágabb értelemben ide sorolható a törvényes bíróhoz való jog kimondása és az annak érvényesülését szolgáló részletszabályok, különösen a hatáskör, illetékesség, ügyelosztás szabályainak megalkotása. A belső bírói meggyőződés egy szubjektív szűrőn keresztül érvényesülő, sokirányú társadalmi követelményrendszert érvényesít a bírói ítéletekkel szemben. Egyedi ügyben történő kialakulása egy folyamat, amely szorosan kapcsolódik a bizonyítási eljárás lefolytatásához. Kiindulópontja a bizonyítékok egybevetése, értékelése, oksági, logikai kapcsolatok vizsgálata, elemzése. Ezen tudatos mozzanatoktól elkülöníthető folyamat, amikor a bíró a bizonyítékokkal olyan további magasabb szintű gondolati műveleteket is végez, amelynek eredménye a bírói meggyőződés tartalmának

¹²⁸ Jerome Frank (2006) i.m.: 62.

¹²⁹ Jerome Frank (2006) i.m.: 60-61.

kialakulása. Ennek lényege a feltárt adatoknak a bíró belső szubjektumával való találkozása és azon keresztül történő megszürése. Ebben megjelennek a bíró személyisége, élettapasztalata, neveltetése, szociális beágyazottsága, családi és egyéb emberi kapcsolatait terén szerzett benyomásai. A bírói munka szempontjából a szubjektum különösen fontos szférája az élettapasztalat. Amikor a bíró a rá osztott ügyet megismeri, az abban foglalt információkat szükségszerűen összeveti a szubjektumában tárolt élményeivel, benyomásaival. A bírói megismerési folyamat szubjektív elemei közé tartoznak az ún. bírói intuíciók is, mely során a keletkező új információ részben vagy egészben nem közvetlen következtetés útján jött létre. A bírói tényállás megállapításnak fontos elemei lehetnek, amelyek azonban nagyobb bírói rutinhoz és jobb emberismerethez, élettapasztalathoz kapcsolódnak. Jellemző módon inkább a bizonyítási eljárás elindulása során, a szükséges irány meghatározása körében, gyakran különböző alternatívák felállításának formájában jellennek meg. Tartalmuk nem válik automatikusan a tényállás részévé, valóságuk vagy cáfolatuk további bizonyítást igényel. Az ún. másodlagos szubjektív tényezőket ugyanakkor — pl. magasabb bírói fórum vagy a közvélemény elvárásai, saját érzelmei, személyes problémái stb. — a bíró az akta kézhezvétele vagy a tárgyalóterembe való belépése pillanatától köteles elfelejteni, a saját mindennapi életéből kilépni és helyettük a hivatására koncentrálni. Ha ezt valamilyen okból egy bíró nem képes megoldani, lehetősége van elfogultság bejelentésére — álláspontom szerint azt be kell jelentenie.¹³⁰

Bár kétségtelenül nagy ereje van a sajtónak és különös jelentőséggel bír, hogy milyen módon, színvonalon, mennyire hitelesen közvetít egy-egy (büntető) ügyről, mégis a bírót a döntéshozatalban nem befolyásolhatja a sajtó. Ettől természetesen el kell különíteni azokat az eseteket, amikor egy-egy sajtóban nyilvánosságot kapott ügy a társadalom rosszallását váltja ki, esetlegesen még politikai, társadalmi vitát is generál, mely végső soron elvezethet jogszabály módosításokhoz is. Ekkor is azonban végső soron legfeljebb a jogalkotásra van hatással, mely kétségtelenül a későbbiekben befolyásolja a bírói döntéshozatalt, de kizárólag oly módon, hogy a bíró az esküjéhez méltóan kötelessége

¹³⁰ Molnár Ambrus, Szucsikné Soltész Ilona: Az emberi megismerés ismeretelméleti alapjai és a jogi megismerési folyamat sajátosságai, Bírói meggyőződés, 17-20. In: Kúria Büntető-Közigazgatási-Munkaügyi és Polgári Kollégiumai Joggyakorlat-Elemző Csoport Összefoglaló vélemény, Az ítéleti bizonyosság elméleti és gyakorlati kérdései, Budapest, 2017.

döntéseit a (megváltozott) jogszabályok alapján meghozni.

Megjegyzendő az is, hogy a Kúria 56.BKvéleménye szerint a büntetés kiszabás során értékelhető tényezők sorába tartozik az, ha a gazdasági vagy vagyon elleni bűncselekmény következtében nagy számú sértett anyagi helyzete, jövedelmi, illetve életviszonya, megélhetési és életkörülménye jelentősen megváltozott, rosszabbodott, melyet a bíróság köteles értékelni. A legkevésbé sem példa nélküli ez, a sajtó is kiemelt figyelmet fordít az ilyen ügyekre.

A társadalomban kiváltott közfelháborodás is számos esetben értékelést nyer a büntetés kiszabása során. A társadalmi közfelháborodás közvetítésén keresztül ez esetben tehát mégis tetten érhető a sajtó hatása a bírói döntéshozatalra.

Számos büntetőügyet lehetne citálni, amelyre a sajtó kiemelt figyelmet fordított. A legkülönbözőbb okok vezethetnek a kiemelt sajtóérdeklődéshez. Ezt a bírák az ügy terhe mellett viselik, kezelik.

Harkai István – Thomas E. Schattenfield gondolataira építkezve – kifejtette, hogy a sajtószabadság az igazságszolgáltatás függetlenségével (pártatlanságával) kollízióba kerülhet akkor, ha olyan közlemények jelennek meg a sajtóban, amelyek képesek lehetnek az ítélelhozatal menetének a befolyásolására, esetleg az ügyet elbíró bíróság megsértésére (contempt of court). Ez azért jelentős, mert az állampolgárok általában nem rendelkeznek személyes tapasztalattal a bírósági eljárásokról, így az információkat részben a közösségi és hagyományos médiából szerzik be.¹³¹

Az ítélezés és a sajtó kapcsolatát tekintve különbséget lehet tenni a döntés meghozatala előtti és a döntés utáni reakciók között. Kívánatos, hogy az ítélet kihirdetése előtt a nyilvános tudósításnak és véleményközlésnek annyira visszafogottnak kell lennie, hogy a bíróra a függetlenséget fenyegető semmilyen nyomást ne fejtessen ki. A bírósági ítéletek ellenőrzése csak utólagos lehet, s ez csak a jogorvoslati eljárásban képzelhető el. Egyre gyakoribbak az ítélet után a politikailag motivált tartalmú kritikák és politikai reakciók,

¹³¹ Harkai István: A sajtószabadság mint a bírói függetlenség külső garanciája, *Jogelméleti Szemle*, 2022/1.,187,192. <https://doi.org/10.59558/jesz.2022.1.186>. letöltés időpontja: 2022.június 15. Czédli-Deák Andrea: A Quaestor-ügy mellékszála, *A média hatása a pártatlan bíróságba vetett közbizalomra, Jogtudományi Közlöny*, 2024/6., 316.

melyek természetesnek mondhatóak, azonban az nem torkollhat a bíró elleni személyeskedésbe. A sajtó alkotmányos feladata a közvélemény tájékoztatása. A sajtószabadság, a véleménynyilvánítási szabadság igen magas értéktartalmú jogok. Ugyanakkor a kommunikációs alapjogok sem korlátlanok, nemzetközi egyezményben elismert korlátja, hogy a joggyakorlás nem járhat a bíróság tekintélyének sérelmével.¹³² Ez lehet csakis kiindulási alapja a bírák társadalmi megítélésének.

¹³² Balogh Zsolt: Bírói hatalmi ág az Alaptörvényben - a bírói függetlenség néhány aspektusáról, Acta Humana, 2021/2.,21. Emberi Jogok Európa Egyezménye 10.cikk 2.pontja.

V. A bírói függetlenség jelentős aspektusai

A bírói függetlenség az igazságszolgáltatás függetlenségének legfontosabb garanciája. A függetlenség azt hivatott biztosítani, hogy a bírót semmilyen befolyás ne érhesse döntésének meghozatalában. A bírói függetlenség magában foglalja azt, hogy a bíró ítélezése során, továbbá státuszából adódóan legyen független és jelenti egyúttal a szervezeti függetlenséget is. A bíró ítélezése során érvényesülő függetlenségét deklarálja az alaptörvény, amely szerint a bírák függetlenek, és csak a törvénynek vannak alárendelve, ítélezési tevékenységükben nem utasíthatóak. A Bszi. pedig kimondja, hogy a bírák függetlenek, a jogszabályok alapján meggyőződésüknek megfelelően döntenek, az ítélezési tevékenységükkel összefüggésben nem befolyásolhatók és nem utasíthatók. A bíró személyi függetlensége magában foglalja a bírói megbízás keletkezésének és megszűnésének garanciális szabályait, a mentelmi joggal és az összeférhetetlenséggel kapcsolatos szabályanyagot. A szervezeti függetlenség értelmében pedig elengedhetetlen a bírósági szervezet egészének a többi hatalmi ágtól való függetlenségét garantálni, valamint a bírói függetlenségnek a bírósági szervezeten belüli függetlenségét biztosítani.¹³³

Juhász Andor szerint: „A független bíróság ítélezése csakis támasza lehet minden jószándékú kormánynak, mert alkalmas arra, hogy a népet a kormány eljárásának és intézkedésének törvényessége felől adott esetben megnyugtassa. Emellett a független bíróság az, amely a törvényelőtti egyenlőség szilárd talaján állva, napról-napra, óráról-órára országszerte nyilvánosan hirdeti az emberi közösségben maradás föltételeit, s ekként a demokráciának és a békességnek ő a legbuzgóbb propagálója.”¹³⁴

V.1. A bírói függetlenség személyi garanciái

A bírói függetlenség személyi garanciái közül kiemelendő a bírák kinevezése és felmentése mely a köztársasági elnök hatásköre, és amit előterjesztés alapján tehet meg. A bíró mentelmi jogának felfüggesztése tárgyában sem dönthet egyébként önállóan a

¹³³ Petrétei József-Tilk Péter: Magyarország alkotmányjogának alapjai, Kodifikátor Alapítvány, Pécs, 2014, 3. <https://real.mtak.hu/17360/1/A%20b%20C%ADr%C3%B3s%C3%A1gok.pdf> letöltés időpontja: 2022.június 15.

¹³⁴ Juhász Andor: A bírói függetlenségről, Jogtudományi Közlöny, 1934/1, 10.

köztársasági elnök.¹³⁵ A bírák kinevezését megelőző bírói pályázatoknál alkalmazott eljárás a korábbi szubjektív értékelésnek tág teret engedő rendszerhez képest már egy jól szabályozott, sokkal inkább érdem alapú szelekciós rendszer, melyet a bírák jogállásáról és javadalmazásáról szóló 2011.évi CLXII. törvény (a továbbiakban: Bjt.) és a 7/2011. (III. 4.) KIM rendelet, és az 1/2012. (X.15.) OBT ajánlás határoz meg és amely a bírói állásra pályázók szakmai tevékenységét egy előre meghatározott objektív kritériumrendszer szerint értékeli. Az értékelés leginkább szubjektív elemének a bírói állásra pályázó meghallgatása számít, amikor az adott bíróságon felálló bírói tanács bizonyos keretek között egyedi szempontok szerint is befolyásolhatja a rangsor kialakítását. Ezt a rangsort némileg módosíthatja az elnök, végső soron az OBH elnöke, akik az első három helyre rangsorolt személyek között indoklási kötelezettség mellett válogathatnak. A pályázók szemszögéből nézve egy ilyen rendszer legfőbb értéke annak kiszámíthatósága lehet, azzal együtt is, hogy a szubjektív elemet ez sem nélkülözi.¹³⁶

A befolyásolhatóság kiküszöbölésével összefüggő személyi jellegű garanciális elem a bírák vonatkozásában a kitüntetés elfogadásának a tilalma is, mely a más hatalmi ágtól — Kormánytól — eredő kitüntetés elfogadását tilalmazza.¹³⁷ Természetesen ez nem jelenti azt, hogy a bírósági szervezeten belül ne fogadhatna el a bíró kitüntetést, sőt minden évben erre a bíróságok napján sor is kerül, az arra érdemes bírák tekintetében, részben szolgálati időhöz kötötten. A személyi garanciák közé sorolható a bírói elmozdíthatatlanság, azaz az áthelyezés tilalma. A Bjt. 31. § (1) bekezdése értelmében a bíró kirendelésére a törvényszék elnöke jogosult, ha arra a törvényszék és a járásbíróság között, továbbá, ha a törvényszék területén működő járásbíróságok között kerül sor. Egyéb esetben a bíró kirendelésre az OBH elnöke jogosult. A 31.§ (2) – (3) bekezdése szerint a bírót a bíróságok közötti ügyteher egyenletes elosztásának biztosítása vagy szakmai fejlődésének elősegítése érdekében más szolgálati helyre ki lehet rendelni. Hozzájárulása nélkül – háromévenként, ezen belül legfeljebb egy évre lehet a bíróságok közötti ügyteher egyenletes elosztásának biztosítása céljából bírói beosztásba,

¹³⁵ Balogh Judit: A bírói függetlenség intézményes garanciarendszerének újraépítése a rendszerváltás után, *Kúria Döntések*, 2023/6., 1152-1153.

¹³⁶ Bencze Mátyás-Badó Attila: A magyar bírósági rendszer hatékonyságát és az ítélkezés színvonalát befolyásoló strukturális és személyi feltételek, MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, Jogtudományi Intézet, Budapest, 434-436.

¹³⁷ 45/1994(X.21.) AB határozat, ABH 1994,256.

ideiglenesen más szolgálati helyre kirendelni. A bírák javadalmazása és előmenetele ugyancsak a személyi garanciák közé sorolandó, melynek lényege, hogy azt törvény garantálja.

V.1.1. A bírók politikai függetlensége

Gombos Katalin szerint „a bírói függetlenség egyrészt jelenti a bírósági szervezet egészének függetlenségét, másrészt az ítélkező bíró függetlenségét is. A bírói függetlenség azt hivatott biztosítani, hogy sem a bírói szervezetet, mint hatalmi ágat, sem pedig az egyedi ügyben eljáró bírót semmiféle befolyás ne érhesse döntésének meghozatalában. A hatalmi ágak szétválasztása miatt nincs tehát lehetőség arra, hogy akár a jogalkotó, akár a végrehajtó hatalom befolyásolja a bírói döntések meghozatalát”.¹³⁸

Minden bírónak ragaszkodnia kell mindenekelőtt intézményes szerepénél fogva, elfogulatlansága biztosítékként politikai függetlenségéhez, ahhoz az esküjével megerősített köteletségéhez, hogy tartózkodik mindenféle politikai szerep elvállalásától és általában a politikai tevékenységtől. Ellentétben egy politikussal, egy miniszterrel vagy egy parlamenti képviselővel, egy bírót sohasem vonhat felelősségre, számoltathat el a neki tulajdonított politikai szerep kötelezéseire, követelményeire hivatkozva a választópolgárok egy meghatározott közössége, pártja vagy mozgalma.¹³⁹

Magyarországon a bírák számára tilalmazott a politikai tevékenység. Ezt az összeférhetlenségi szabályt a bírói hatalom gyakorlásáról szóló 1869.évi IV. törvénycikk fogalmazta meg első alkalommal. Három formájáról rendelkezik a törvény az összeférhetlenségnek: politikai, társadalmi és anyagi összeférhetlenség. A bíró nem lehet országgyűlési képviselő, politikai folyóirat tulajdonosa, nem lehet tagja politikai vagy munkásegyletnek, illetve gyülekezetnek, továbbá lehet tagja törvényhatósági vagy községi képviselő testületnek, de attól megbízatást nem fogadhat el. A társadalmi

¹³⁸ Gombos Katalin: A bírói függetlenség kérdése az Európai Unió Bíróságának gyakorlatában Kúriai Döntések, 1. <https://kuria-birosag.hu/hu/kuriai-dontesek/gombos-katalin-biroi-fuggetlenseg-kerdese-az-europai-unio-birosaganak-gyakorlataban> letöltés időpontja: 2024.július 25.

¹³⁹ Krokovay Zsolt: A bíró szerepe,13. https://birosag.hu/sites/default/files/10._sz._melleklet_-_krokovay-a_biro_szerepe.pdf letöltés időpontja: 2024.július 25.

összeférhetetlenség alapján a bíró nem lehet gyakorló ügyvéd vagy ügynök, nem folytathat kereskedelmi vagy ipari tevékenységet. Az anyagi összeférhetetlenség pedig azt jelenti, hogy a bíró nem fogadhat el semmilyen fizetséget a felektől, javadalmazását az államtól kapja.¹⁴⁰ 1869 előtt az összeférhetetlenség eseteiről csak elvétve szóltak jogforrásaink, hiszen az ország rendes bírái, a vármegyei törvényszékek vezetői és a városi bírák egyaránt viseltek közigazgatási és politikai hivatalt is. A bírák így más foglalkozást is űzhettek, jogforrásaink addig csak az ügyvédi hivatástól tiltották el őket.¹⁴¹

A hatalom egységét hirdető szocialista ideológia nem engedte Magyarországon a polgári korban kialakult bírói függetlenség további érvényesülését. Ugyanakkor az 1960-as évektől az alapelv relatív, hiányos, konfliktusos, de működő rendszere volt jellemző. A bírósági szervezetrendszer irányítása a végrehajtó hatalomhoz, pontosabban az igazságügyi miniszter alá tartozott. A rendszerváltozást követően a bírósági szervezet reformja 1997-ig nem valósult meg, azonban a bírói függetlenséget kiteljesítő változtatások 1989-ben megkezdődtek: deklarálták a bírók pártatlanságát, megtiltották politikai tevékenységét, az Igazságügyi Minisztérium is fokozatosan lemondott a bírósági szervezettel összefüggő jogosítványairól. 1997-ben került sor átfogó szabályozásra a bíróságok szervezetéről és irányításáról szóló 1997. évi LXVI. és az 1997. évi LXVII. a bírák jogállásáról és javadalmazásáról szóló törvényben.¹⁴²

Az Európai Unió több országában a bírák politikai tevékenységének tilalma nem érvényesül. Éppen ezzel ellenkezőleg, kifejezetten segíti a bíró előmenetelét, ha párttagságot, párttiszséget vállal. Németországban, Svédországban megengedett a politizálás a bíróknak. Németországban nem kizáró feltétel a korábbi vagy aktuális politikai szerepvállalás a bírói kinevezéseknél, és a párttagság még egy kinevezett bíró számára sincs megtiltva.¹⁴³ Olaszországban az sem tiltott, hogy a bíró akár parlamenti képviselő is legyen. Ha egy bíró nem csatlakozik valamelyik belső bírói politikai

¹⁴⁰Salgó Nóra: A bírói függetlenség összehasonlító megközelítésben,10. https://www.ojji.u-szeged.hu/images/dokumentumok/CLWP/salگو_fuggetlenseg.pdf letöltés időpontja: 2024.július 25.

¹⁴¹ Bódiné Beliznai Kinga: A bírói függetlenség és garanciái Kúriai Döntések 2023/5.939-940.

¹⁴²Salgó Nóra i.m.10. https://www.ojji.u-szeged.hu/images/dokumentumok/CLWP/salگو_fuggetlenseg.pdf letöltés időpontja: 2024.július 25.

¹⁴³Badó Attila-Márki Dávid: A német bírósági igazgatás alapjai,5. https://www.ojji.u-szeged.hu/images/dokumentumok/CLWP/03_nmecclwp.pdf letöltés időpontja: 2024.július 25.

szervezethez, vagy ha csatlakozik, de az ítéleteiben eltér ezek elvárásaitól, esélye nincs komolyabb karrier befutására, sőt fegyelmi vizsgálatokra is számíthat különböző ürügyekből.¹⁴⁴

Svájcban határozott időre választják a bírókat és a politikai párttagságnak meghatározó jelentősége van. Kelet-Európában más a helyzet, mert Európa ezen felén tilalmazott a bírók politikai tevékenysége. Szlovéniában megengedett a párttagság.¹⁴⁵ Legfőbb sajátossága a rendszernek, hogy a bírói öngazgatás kiépítése mellett a végrehajtó hatalom szerepe (kötségvetés, bíróságokkal kapcsolatos jogszabály előkészítés, ellenőrzés stb.) sem elhanyagolható. Érdekesség, hogy minden szlovén bíró az Igazságszolgáltatási Tanács javaslata alapján a Parlament döntését követően kap bírói kinevezést.¹⁴⁶ A szomszédos Ausztriában ugyanakkor megint más a helyzet, mert ott ilyen tilalom nincs. Ott a bírók ugyanakkor elfogadtak egy „Welser Erklärung” elnevezésű nyilatkozatot, amelyben azt tanácsolják a bíróknak, hogy a pártatlanság látszatára ügyelve, ne legyenek tagjai politikai pártoknak és tartózkodjanak a politikai aktivitástól hivatali idejük alatt.¹⁴⁷ Az Egyesült Királyságban ennél még szigorúbb iránymutatást adtak a bíróknak.¹⁴⁸ A kiválasztásuk kizárólag érdem alapú, melyet a Bírói Kinevezések Bizottsága segít.¹⁴⁹

Balogh Judit kifejti, hogy míg Fleck Zoltán megkülönbözteti a bírói függetlenség hagyományos (ortodox) jogtudományi megközelítését, amely az ítélkező bíró és az egész bírói szervezet, valamint a politikai rendszer egyéb elemei közötti kapcsolatokat vizsgálja, és abból indul ki, hogy a függetlenséget mindenekelőtt a bírói hatalomnak a többi hatalmi ágtól, különösen a végrehajtó hatalomtól való érintetlensége, befolyásmentessége jelenti, addig az általános társadalomtudomány szerint azonban nincs

¹⁴⁴ Pokol Béla: A bírói hatalom, Századvég Kiadó, Budapest, 2003, 21.

¹⁴⁵ <https://jogaszvilag.hu/a-jovo-jogasza/a-birol-politikai-aktivitasa-a-birol-ethosz-fenyeben/> 1. letöltés időpontja: 2024. július 25.

¹⁴⁶ Badó Attila-Márki Dávid: Bírósági igazgatás Szlovéniában, 2. https://www.ojji.u-szeged.hu/images/dokumentumok/CLWP/3_Szlovn.pdf letöltés időpontja: 2024. július 25.

¹⁴⁷ https://richtervereinigung.at/wp-content/uploads/delightful-downloads/2019/07/2019_Welser-Erkl%C3%A4rung-Brosch%C3%BCre.pdf 73. letöltés időpontja: 2024. július 25.

¹⁴⁸ <https://jogaszvilag.hu/a-jovo-jogasza/a-birol-politikai-aktivitasa-a-birol-ethosz-fenyeben/> 1. letöltés időpontja: 2024. július 25.

¹⁴⁹ Badó Attila-Márki Dávid: Az angol bírósági igazgatás és a bírói függetlenség, 6. https://www.ojji.u-szeged.hu/images/dokumentumok/CLWP/01_angolCLWP.pdf letöltés időpontja: 2024. július 25.

lehetőség a hatalmi ágak tökéletes elválasztására, azaz soha nem képzelhető el teljes függetlenség.¹⁵⁰ Fleck szerint a kormányzati felelősséggel megáldott politikai elit a demokratikus értékek és intézmények következetes tiszteletben tartásával tudná emelni a politikai, jogi kultúra szintjét.¹⁵¹

Hack Péter szerint a függetlenség és számonkérhetőség hiánya rombolja az igazságszolgáltatás hatékonyságát és tekintélyét, bármely irányban történik kilengés, az az igazságszolgáltatás iránti bizalom megrendülésével jár.¹⁵²

Magyarországon az Alaptörvény Szabadság és Felelősség IX. cikk (1) bekezdése szerint: Mindenkinnek joga van a véleménynyilvánítás szabadságához. Az Állam fejezet XXVI. cikke (1) bekezdése értelmében: A bírák függetlenek, és csak a törvénynek vannak alárendelve, ítélezési tevékenységükben nem utasíthatóak. A bírákat tisztségükből csak sarkalatos törvényben meghatározott okból és eljárás keretében lehet elmozdítani. A bírák nem lehetnek tagjai pártoknak, és nem folytathatnak politikai tevékenységet.

A Bjt. 39. § (1) bekezdése szerint: A bírák nem lehetnek tagjai pártoknak, és politikai tevékenységet nem folytathatnak. A (2) bekezdés értelmében: A bíró nem lehet országgyűlési, európai parlamenti vagy önkormányzati képviselő, nemzetiségi szószóló, polgármester, vagy a kormányzati igazgatásról szóló 2018. évi CXXV. törvény szerinti politikai felsővezető, közigazgatási államtitkár és helyettes államtitkár. A 90. § f) pontja szerint: A bírót fel kell menteni, ha a bírót országgyűlési, európai parlamenti, helyi önkormányzati képviselőnek, nemzetiségi szószólónak vagy polgármesternek megválasztották, vagy a kormányzati igazgatásról szóló 2018. évi CXXV. törvény szerinti politikai felsővezetőnek, közigazgatási államtitkárnak és helyettes államtitkárnak megválasztották vagy kinevezték. A 16/2022. (III.2.) OBT határozat a Bírák Etikai Kódexéről 2.cikk (3) bekezdése szerint: A bíró a törvényhozó és végrehajtó hatalomhoz fűződő szükségtelen kapcsolatoktól és befolyásoktól tartózkodik, és ennek mindenki számára nyilvánvalónak kell lennie. A 2.cikk (1) bekezdése szerint: A bíró politikai

¹⁵⁰ Balogh Judit (2023) i.m. 1147-1148.

¹⁵¹Fleck Zoltán: A bírói függetlenség állapota, *Fundamentum*, 2002/1.,37.

¹⁵² Hack Péter: Bírói függetlenség és számonkérhetőség,48., In.: Fleck Zoltán (szerk.), *Igazságszolgáltatás a tudomány tükrében*, Budapest, ELTE Eötvös,2010.

tevékenységet nem folytat, nyilvánosság előtt tartózkodik a politikai megnyilvánulásoktól. A bíró jogosult a törvényes keretek között szervezett nyilvános rendezvényen részt venni, de ügyelnie kell arra, hogy részvétele ne keltse politikai elkötelezettség látszatát. (2) bekezdés értelmében a bíró csak olyan díjat, plakettet, oklevelet vagy más hasonló kitüntetést vesz át, amely — figyelemmel az elismerést adó személyre vagy szervezetre, valamint az adományozott díjra — nem sérti a bírói hivatás tekintélyét, annak méltóságát, valamint a bíró független, pártatlan és befolyásolásmentes működésének látszatát. A 4.cikk (1) bekezdése: A bíró a véleménynyilvánítási, a lelkiismereti- és vallásszabadsághoz, valamint a gyülekezési és egyesülési szabadsághoz fűződő jogát úgy gyakorolja, hogy azzal megőrizze a bírói hivatás tekintélyét és méltóságát, a bíróságok pártatlan és független működésébe vetett közbizalmat. Fenti jogszabályhelyek azt nem fogalmazzák meg, hogy mi is minősül pontosan politikai tevékenységnek. Ami bizonyos, hogy a bíró ítélező tevékenységének pártatlanságába vetett közbizalmat nem kérdőjelezheti meg a bíró magatartása.

Badó Attila kifejti, hogy egy modern társadalomban a bírák függetlenségének és pártatlanságának egyik legfontosabb elemeként kellene kezelni a bírói kinevezések rendszerét. Semmilyen szignálási, bírókizárási rendszer vagy etikai képzés nem képes ellensúlyozni egy olyan kiválasztási, kinevezési gyakorlatot, melynél a nyilvánvaló politikai vagy kormányzati befolyás, és a jelölt lojalitásának kérdése jelentős szerepet játszik a bírói kinevezés kapcsán.¹⁵³ Rámutat ugyanakkor arra is, hogy bármilyen módon történik a szakbírák rekrutációja az egyes jogrendszerekben, az egészen biztos, hogy kiválasztott bírák személyiségében rejlő különbözőségek sehol sem tűnnek el. Az egyes bírák között felfogásbeli, ideológiai különbségek mindaddig mutatkozni fognak, amíg emberek végzik az igazságszolgáltatást. Ezek a különbségek azok, melyek eltérő ítélethez vezetnek ugyanazon törvényi és tényállásbeli feltételek mellett. Azt a tényt ugyanis, hogy a bíró személyisége szerepet játszik az ítélet meghozatalánál, naivitás lenne tagadni.¹⁵⁴

¹⁵³ Badó Attila: A bírák kiválasztása, a tisztességes eljárás és a politika — A pártatlan bíróság megdönthető vélelme, 41., In.: Badó Attila (szerk.), A bírói függetlenség, a tisztességes eljárás és a politika, Budapest, Gondolat, 2011.

¹⁵⁴ Badó Attila: Az igazságszolgáltató hatalom függetlensége és a tisztességes eljárás, Szeged, Iurisperitus, 2013, 71.

Jerome Frank szerint a bíró személye, társadalmi gyökerei, szimpátiája bizonyos társadalmi csoportok felé, az élettapasztalata, múltja befolyásolja a döntéshozatalt. A bíró személyes behatásai folyamatosan működnek. Tehát a bírónak a tanúk, az ügyvéd vagy a felek iránti rokon vagy ellenszenve a per során végig dolgozik. Személyes múltja miatt pozitív vagy negatív reakciót váltanak ki benne a nők, a szőke nők vagy a szakállas férfiak, a vízvezetékszerelők, a papok, a diplomások vagy a demokraták és így tovább. Egy hangsúly, egy köhintés vagy egy gesztus is kellemes vagy fájdalmas emléket idézhet fel benne. Miközben az így viselkedő tanúra figyel, emlékei hatással vannak arra, amit hall, és másként fűzi azt egészé, de befolyásolja azt is, hogy miként fogja minősíteni a tanúvallomások súlyát, hihetőségét. Ezek az egyedileg jelentkező tényezők sokszor jelentősebbek, mint bármilyen politikai, gazdasági vagy morális elfogultság.¹⁵⁵ Minderről a dolgozatomban későbbi részében még szót ejtek, azonban azt már itt le kell szögezni, hogy a bírói döntés meghozatala során a bírónak ezen befolyásoló tényezőket ki kell zárnia, így a politikai meggyőződését is. Amennyiben pedig erre nem képes, úgy elfogultságot kell bejelentenie a konkrét ügyben.

A bírók tilalmazott politikai tevékenysége hazánkban egyértelmű. Ugyanakkor a tudatosan magába forduló és visszahúzódó attitűd nem szabad, hogy oda vezessen, hogy a bíró a társadalomtól elidegenedjék, szakmai szűklátókörűség jellemezze.¹⁵⁶

V.2. A bírók szervezeti függetlensége — a bírósági szervezeten belüli függetlenség

A bírók szervezeti függetlensége egyaránt magában foglalja a bírósági szervezet egészének a többi hatalmi ágtól való függetlenségét és a bírósági szervezeten belüli függetlenségét is.

A bírósági szervezet többi hatalmi ágtól való függetlenségét a „vegyes” igazgatási modell biztosítja, mely az Alkotmánybíróság tesztjét is kiállta, minthogy több határozatában is rámutatott, hogy az megfelel a kontinentális európai jogfelfogásnak, a hatalommegosztás és a jogállamiság követelményének. A bírói szervezet függetlenségét nem abszolút

¹⁵⁵Jerome Frank (2006) i.m. 56-62.

¹⁵⁶ Dieseroth Dietrich: Bírói függetlenség és pártatlanság a jogállamban, (A bírók pártokban való politikai tevékenységéről), Bírak Lapja, 1993/3-4, 26.

függetlenségként értelmezte, hanem a bíróságokat az állami hatalom egyéb szerveinek relációjában helyezte el, és így vizsgálva állapította meg, hogy a vegyes igazgatási modellben nem sérül a bíróságok függetlensége. Az, hogy az igazságügyminiszter a bírói függetlenség sérelme nélkül biztosítja a bíróságok működéséhez szükséges személyi és anyagi feltételeket nem alkotmányellenes. A külső igazgatás járulékos, de nagyon fontos kérdése a bíróságok költségvetési helyzetének rendezése.

Az Országos Bírósági Hivatal, a szervezeten belüli bírói testületek, így az összbírói értekezlet, szakmai kollégiumok, bírói tanács, Országos Bírói Tanács ezen bírósági modell fontos részei azzal, hogy azok a bírák meghatározó befolyásának fórumai. A szervezeti garanciák része a négyszintű bírósági szervezetrendszer megléte is.¹⁵⁷ „A bírósági szervezet egységének nagyon fontos garanciája a rendes bíróságok rendszerének kiépítése, a különbíróságok alkalmazásának korlátozása és a rendkívüli bíróságok tilalma. A bírósági szervezet egységének ugyanakkor nem mond ellent a bíróságok feladat-és ügycsoport szerint történő belső tagolódása — vagyis az ügyfajták szerinti szakosodás, továbbá bizonyos ügyfajtákra különbíróságok létesítése”.¹⁵⁸

Kutatási témám szempontjából a bíró bírósági szervezeten belüli függetlensége álláspontom szerint azért is kardinálisabb, mert sokszor védői hivatkozásokban is visszaköszön. A Kúria gyakorlata egyértelmű, ahogyan korábban is rámutattam, azaz sem egy kollégiumvezető, sem a bíróság elnöke nem felettese az ítélező bírónak az ítélezési tevékenysége során.¹⁵⁹

A IV/1272/2023-as AB határozat alapja részben az volt, hogy az indítványozó védője kifogásolta, hogy az elsőfokú eljárás során a tanács elnöke a kifejezett védői indítványa ellenére nem szerezte be, nem csatolta az ügy irataihoz és nem küldte meg a védő részére a törvényszék elnökének a titkos információgyűjtés és titkos adatszerzésről szóló igazolásokat. A tárgyalási jegyzőkönyvben védői kérdésre, hogy ezeket a végzéseket miért

¹⁵⁷ Balogh Judit (2023) i.m. 1154-1159.

¹⁵⁸ Petrétei József-Tilk Péter: Magyarország alkotmányjogának... i.m.5. <https://real.mtak.hu/17360/1/A%20b%C3%ADr%C3%B3s%C3%A1gok.pdf> letöltés időpontja: 2022.június 15.

¹⁵⁹ Kúria Bkk.II.1048/2016/2., Bkk.I.1381/2016/2.

nem csatolták az iratokhoz, a tanács elnöke azt válaszolta, hogy a bíróság szakmai vezetősége felhívta figyelmét a Be. 257. § (1) és (2) bekezdésére, amikor csatolni akarta ezeket az iratokhoz. Az indítványozó álláspontja szerint az elsőfokú tanácselnök hivatali felettese beavatkozott a független bíróság döntésébe, megsértve a védelemhez való jogot és a fegyveregyenlőség elvét is. Az indítványozó szerint az érdemi döntést befolyásolta a szakmai vezetés, mivel a titkos információgyűjtéssel beszerzett bizonyítékon alapult az indítványozó elítélése. Az elsőfokú tanácselnök a törvényszék elnökének felhívására tett írásbeli nyilatkozatában rögzítette: „A védelem által hivatkozott mondat részemről valóban egy pontatlan kijelentés volt. Sem ezen döntésem, sem az érdemi döntés meghozatala során senki részéről (sem szakmai, sem igazgatási vezető) befolyásolás nem történt. A Kúria a támadott végzésében részletesen megvizsgálta a megjelölt iratok kiadásának elmulasztását és álláspontja szerint olyan eljárási szabályszegés történt, amely a Be. 649. § (2) bekezdésében foglalt egyetlen okot sem merít ki, így a jogerő áttörésére ezen az alapon nem kerülhet sor. Az Alkotmánybíróság álláspontja is az volt a konkrét ügyben, hogy az elsőfokú ítélet tekintetében nem merül fel az ügy érdemére kiható alaptörvény-ellenesség kételye, valamint alapvető alkotmányjogi jelentőségű kérdés. Az Alkotmánybíróság ezért ebben a tekintetben érdemi alkotmányossági vizsgálat lefolytatását nem tartotta indokoltnak. Salamon László különvéleménye szerint ugyanakkor az alaptörvény-elleneséget megalapozó, lényeges és hangsúlyos megsemmisítési ok az, hogy sérülhetett az elsőfokú bíróság függetlenségének látszata. Az indítványban és annak kiegészítésében részletezett, a hivatkozott tárgyalási jegyzőkönyvekben foglaltak alapján felmerülhet ugyanis annak látszata, hogy az eljáró bíró ítélkezési tevékenységébe az Alaptörvény 26. cikk (1) bekezdését sértő módon beavatkoztak („A bírák függetlenek, és csak a törvénynek vannak alárendelve, ítélkezési tevékenységükben nem utasíthatóak”). Nem tartja elegendőnek a határozatban kifejtett azon érvelést, hogy „az elsőfokon eljáró tanácselnök az Alkotmánybíróságnak megküldött nyilatkozatában pontatlannak minősítette a jegyzőkönyvi megfogalmazást, de közölte, hogy senki részéről nem történt az érdemi döntésére vonatkozó befolyásolási kísérlet”. Függetlenül ugyanis attól, hogy ténylegesen történt-e ilyen befolyásolási kísérlet, a jegyzőkönyvekben foglaltak alkalmasak arra, hogy a bíró(ság) függetlenségébe vetett bizalmat megingassák.¹⁶⁰

Indokolt e körben végezetül arra is rámutatni, hogy a szervezeti, anyagi, individuális

¹⁶⁰ IV/1272/2023. AB határozat, Indokolás [30-37],[224].

függetlenség mellett az eljárási függetlenség is kiemelten fontos. Ahhoz ugyanis, hogy a bíróság be tudja tölteni funkcióját, nélkülözhetetlen, hogy megkapja azokat a jogosítványokat, amelyek ehhez szükségesek. Ezen jogosítványokat pedig az eljárási törvényekben kell kimunkálni. Nincs bírói függetlenség ún. eljárási függetlenség nélkül.¹⁶¹

¹⁶¹ Cserjés Sándor: A bírói függetlenség, *Bírák Lapja*, 1993/1.27.

VI. Bírói pártatlanság

A pártatlanság kérdésével dolgozatomban visszatérően foglalkozom, így nemcsak annak hazai, de az EJEB gyakorlatában megjelenő szubjektív és objektív tesztjével is, az alkotmánybíróság egyes határozataiból kivilágító tartalmával, a Bírák Etikai Kódexében megjelenő fogalmával és az iratvizsgálatok során az egyedi ügyekben visszaköszönő tartalmával is. Éppen ezért itt csak röviden kívánom körülírni annak fogalmát, mely kapcsán a legfontosabb sajátosság, hogy az a bíró szubjektív hozzáállására vonatkozik. Bárd Károly szerint „a bírónak a felek felett kell állnia, tekintet nélkül a személyükre, kizárólag az ügyre tartozó körülményekre lehet figyelemmel, döntését csak ezekre alapozhatja.”¹⁶²

„A pártatlanság elve a jogalkotótól azt követeli meg, hogy olyan büntetőeljárás törvényt alkosson, amelynek szabályai képesek garantálni az eljáró bíró pártatlanságának megőrzését veszélyeztető helyzetek elkerülését. Míg a jogalkalmazókkal szemben azt a kívánalmat fogalmazza meg, hogy ezeket a büntetőeljárás rendelkezéseket az Alaptörvény XXVIII. cikkében foglaltaknak megfelelően, az Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdésével összhangban értelmezzék.”¹⁶³

„A pártatlan bírósághoz való alkotmányos alapjog az eljárás alá vont személy iránti előítélet mentesség és elfogulatlanság követelményét támasztja a bírósággal szemben. Ez egyrészt magával a bíróval, a bíró magatartásával, hozzáállásával szembeni elvárás, másrészt az eljárás szabályozásával kapcsolatos objektív követelmény: el kell kerülni minden olyan helyzetet, amely jogos kétséget kelt a bíró pártatlansága tekintetében.”¹⁶⁴

A "pártatlanság" erényével a bíró az ítélező munka során a saját életének kapcsolódásait el tudja különíteni az előtte fekvő ügyben elbírálandó konkrét jogesettől. A pártatlan bíró

¹⁶² Bárd Károly: A pártatlan bírósághoz való jog az Emberi Jogi Egyezményben és a büntető igazságszolgáltatás rendszere 34., In.: Gönczöl Katalin-Kerecsi Klára(szerk.), Tanulmányok Szabó András 70.születésnapjára, Budapest, Magyar Kriminológiai Társaság,1998.

¹⁶³ Czine Ágnes (2018) i.m.4.

¹⁶⁴ Czine Ágnes (2018) i.m.4.,21/2014 (VII.15.) AB határozat, Indokolás, [105] bekezdés,67/1995.(XII.7.) AB határozat, ABH 1995,346,347.

fel tudja tehát ismerni és figyelmen kívül tudja hagyni az érdekekből, előítéletekből, dühből, szubjektív elköteleződésekéből fakadó gondolkodásmódját.¹⁶⁵

Belovics Ervin kifejti, hogy a pártatlanság követelményének legfőbb tartalmi sajátossága, hogy az ügy érdemében döntésre jogosult személy az ítéletét kizárólag objektív adatokra alapítsa, vagyis határozatát a tényeken kívüli körülmények ne befolyásolják.¹⁶⁶

Az Alkotmánybíróság értelmezése szerint: „A pártatlan bírói eljáráshoz fűződő alkotmányos alapjog az adott ügyben eljáró bírótól az eljárásban szereplő fél, vagy az eljárás alá vont személy, illetve az ügy iránti elfogulatlanságot és előítéletek hiányát kívánja meg. A pártatlanság követelményének tényleges érvényesülését többek között az eljárási törvényekben megfogalmazott kizárási szabályok garantálják.”¹⁶⁷ Ezeket a szabályokat a Be. 14–18. §-ai tartalmazzák.

¹⁶⁵ Cservák Csaba: A bírói függetlenség, különös tekintettel az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlatára és a testületi szervekre, Kúriai Döntések (BH) Fórum rovata 2023/9.,1726.

¹⁶⁶ Belovics Ervin: A pártatlanság megítélése az Alkotmánybíróság 21/2016.(XI.30.) AB határozatának tükrében, 27., In: Vókó György (szerk.), Kriminológiai Tanulmányok 54. Budapest,2017.

¹⁶⁷ 34/2013. (XI. 22.) AB határozat, Indokolás [30], Fázsi László (2021) i.m.25.

VII.A bíró szabad döntése a kognitív döntépszichológia tükrében

Kutatásom során szükségszerűen foglalkoznom kellett azzal a kérdéssel, hogy vajon a bíró valóban szabad -e a döntéshozatala során? Mára már nemcsak a nemzetközi szakirodalom, de egyre több hazai kutatás is foglalkozik a kérdéssel, sőt a sajtóban is egyre gyakoribbak az ezzel foglalkozó cikkek.¹⁶⁸ A bírók a hatályos jogszabályok tükrében ítéleteiket befolyásmentesen, elfogultság nélkül kötelesek meghozni. Csak a törvényeknek vannak alárendelve, ítélezési tevékenységükben nem utasíthatóak. De vajon nem befolyásolják-e őket olyan pszichológiai tényezők, amelyekről nem is tudnak? Amennyiben pedig a válasz igenlő, úgy ezeket a torzításokat, kognitív elfogultságokat ki lehet- e szűrni?

Arról már volt szó, hogy a bíró személyisége, életpasztalata, neveltetése, családi és egyéb emberi kapcsolatai során szerzett benyomása a döntéshozatala során szerepet kap. Az olyan szubjektív tényezőket, mint például a magasabb bírói fórum vagy a közvélemény elvárásai, saját érzelmei, személyes problémái, a bíró az ügy érkezése után köteles kizárni, vagy ha erre nem képes, elfogultságot bejelenteni.

Szükséges azonban röviden rávilágítani arra, hogy empirikus kutatási eredményekkel igazolható, hogy léteznek minden embernél, így a bíróknál is megjelenő kognitív illúziók, melyek befolyásolják a döntéshozatalt és amelyek közül a leggyakoribb a lehorgonyzás, a kerethatás, az utólagos bölcsesség, a reprezentativitási heurisztika és az egocentrikus torzítás melyek mind befolyásolhatják a bírói döntéshozatalt.¹⁶⁹ A lehorgonyzás esetén az emberek számszerű becsléseket végeznek, mely során van egy kezdőérték, ahonnan elvégzik a számításukat, míg eljutnak a végső, becsült értékéig. A kerethatás során az emberek egy kockázatos döntéssel találják szemben magukat. Ilyen lehet, hogy tárgyaljanak vagy egyezséget kössenek és aszerint kategorizálják a döntési lehetőségeiket, hogy azok hasznokkal járnának-e vagy költségekkel. Ilyenkor van egy hozzáigazítási pont. A döntési lehetőségek kategorizálása vagy „keretezése” befolyásolja

¹⁶⁸ Vajda János: Gúzsba kötött ítélethozók? 1. <https://mipszi.hu/cikk/241003-guzsba-kotott-itelethozok>
letöltés időpontja: 2025.március 10.

¹⁶⁹Kovács-Gabri Angéla: A bírósági döntéshozatal kognitív-érzelmi oldala a megismeréstudományok szemszögéből, Jura,2021/1,30-31.

az opciók értékelését és a kockázatvállalási hajlandóságot. Az utólagos bölcsesség esetén az emberek túlzottan magabiztosak azon képességüket illetően, hogy megjósolhatták-e az eseményeket azok bekövetkezése előtt, illetve másokról is azt gondolják, hogy reális esélyük lett volna erre.¹⁷⁰ A reprezentativitási előítélet szerint az emberek aránytalanul eltérően érzékelik a különböző időpontbeli valószínűségeket, nagyobb valószínűséget tulajdonítanak az időben közelebb bekövetkező eseményeknek. A korábbiaknak vagy későbbieknek kisebbet, függetlenül azok tényleges bekövetkezésének valószínűségétől.¹⁷¹ Az egocentrikus torzítás lényege, hogy az egyének hajlamosak túlbecsülni a saját szerepüket és fontosságukat egy közös helyzetben. Átlagon felülinek gondolják magukat. Hajlamosak azt gondolni, hogy véleményük egybeesik az emberek többségének véleményével. „Akármennyire is szeretnénk azt gondolni, hogy urai vagyunk saját elménknek és gondolatainknak (egocentrikus torzítás vagy "bias blind spot"), ha el tudjuk fogadni az idegtudomány és kognitív pszichológia megállapításait, lehetőség adódik a még pontosabb, még helyesebb alapokon nyugvó döntéshozatalra.”¹⁷² A Be. bevezette az ügyészi mértékes indítványt az előkészítő ülésen, mely a kiszabható büntetés felső határát jelenti. Vajon felmerülhet -e, hogy a bíró kognitív illúzió hatására dönt? Minthogy a büntetéskiszabás, a büntetés-végrehajtási döntések numerikus mennyiségekre vonatkoznak, így ott a számszerű horgonyok hatással vannak, lehetnek a bírókra. Akár a törvény által előírt minimális büntetésről, akár ügyészek indítványáról van szó. Számos kutatás kimutatta, hogy a horgonyzás mind a kezdő, mind a tapasztalt bírakat érintette.¹⁷³

A jogászoknak, így a bíróknak is törődniük kell az érzelmi hatásokkal, és meg kell próbálniuk megakadályozni azokat, amelyek veszélyeztetik pártatlanságukat, függetlenül attól, hogy a hatások tudatosak vagy tudatalattiak. A döntéshozatalra gyakorolt hatás az, ami lényeges.¹⁷⁴ Az érzelmek szerepet játszanak a döntéshozatali folyamatokban,

¹⁷⁰Kovács-Gábris Angéla (2021) i.m.41-42.

¹⁷¹Kovács-Gábris Angéla (2021) i.m. 41-42. Berki-Süle Margit - Hlédik Erika: Viselkedésgazdaságtan a fogyasztóvédelemben, Nemzetközi Tudományos Konferencia konferenciakötete, EMOK, 2018, 835.

¹⁷² Kovács-Gábris Angéla (2021) i.m.41-42.

¹⁷³ Peer Eyal - Gamliel Eyal: Heuristics and biases in Judicial Decisions. Court Review, 2013/2.,117. <https://digitalcommons.unl.edu/ajacourtreview/422> letöltés időpontja: 2025.március 10.

¹⁷⁴ Lidén Moa: Emotions and Cognition in International Criminal Justice: An Exploration from Cognitive Biases to Emotional Intelligence. Forensic Science International: Mind and Law, 2020/1,3.

ugyanakkor érdekes, hogy az empirikus tanulmányok azt mutatják, hogy ez nem feltétlenül jelenti azt, hogy a döntéshozók, így a bírók feltétlenül érzelmesebbek lennének. Ez ugyanis éppen fordítva is lehet. Pontosabban úgy tűnik, hogy a több áldozattal való találkozás vagy a rászoruló személyekkel való hosszan tartó érintkezés az empatikus képességek állandó hiányához vezethet, amit az együttérzés elhalványulásaként ismerünk. A legújabb kutatások rámutatnak ugyanakkor arra is, hogy az érzelmi intelligencia a jogi szakemberek kulcsfontosságú kompetenciája. Általában, ha az emberek nem képesek megérteni az érzelmeket és nem empatikusak másokkal, más emberek viselkedésének számos aspektusa teljesen érthetetlennek tűnhet. Az érzelmi intelligencia fontos lehet a terheltek szándékának, indítékának vizsgálatakor és értékelésekor.¹⁷⁵ Az érzelemmentes bíró eszménye mára átalakulni látszik. Új bírói ideál kezd feltűnni a nemzetközi szakirodalomban: az érzelmileg intelligens bíróról. Az érzelmileg intelligens bíró öntudatos, és képes koherens módon gondolkodni érzelmeiről, és kontrollálni tudja azok kifejezését. A bírák megtanulhatnak reálisan felkészülni azokra az érzelmeire, amelyeket érezniük kell, érezni fognak és átgondoltan reagálnak majd rájuk. Ezzel kapcsolatosan számos kutatás szorgalmazza a bírók képzését, annak integrálását az igazságszolgáltatási képzésébe.¹⁷⁶ Mindezt az indokolja, hogy az érzelmeik erőteljes, mindent átható, kiszámítható, néha káros, néha pedig előnyös mozgatórugói a döntéshozatalnak. A különböző területeken fontos törvényszerűségek jelennek meg azokban a mechanizmusokban, amelyeken keresztül az érzelmeik befolyásolják az ítéleteket.¹⁷⁷

A képzések a jövőben hozzásegíthetik a bírót a kognitív illúziók kiküszöbölésében. Ha ugyanis a bíró tisztában van a kognitív csapdákkal, sokkal nagyobb esélye van arra, hogy felismerje és megpróbálja kizárni azokat a döntéshozatala során. Általános védekezési

<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2666353820300308> letöltés időpontja:2025. március 10.

¹⁷⁵ Lidén Moa: Emotions and Cognition in International Criminal Justice i.m.2020/1,6. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2666353820300308> letöltés időpontja:2025. március 10.

¹⁷⁶ Maroney Terry A.: The Emotionally Intelligent Judge: A New (and Realistic) Ideal, Court Review, 2013/2., 103. <https://digitalcommons.unl.edu/ajacourtreview/423> letöltés időpontja:2025. március 10.

¹⁷⁷ Lerner Jennifer - Li Ye - Valdesolo Piercarlo - Kassam Karim: Emotion and Decision Making. Annual Review of Psychology, 2015/66.1. <https://www.annualreviews.org/content/journals/10.1146/annurev-psych-010213-115043> letöltés időpontja: 2025.március 10.

technika a különböző intuitív, kognitív reakciók ellen az alaposabb megfontolásra ösztönző jogintézmények alkalmazása és az indokolási, érvelési idő biztosítása. Az ítélet alapjául elfogadott tényállás indokolása például garancia a bírói önkény ellen. Az ítélet indokolása mellett számot kell vetnie a bírónak magával és gyakran éppen az indokolás átgondolásánál veszi, veheti észre, hogy pusztá sejtelen és benyomás vezeték meggyőződését.¹⁷⁸

A társasbíráskodás meglátásom szerint nem képes maradéktalanul kiküszöbölni a kognitív illúziókat. Ennek kapcsán figyelemmel kell lenni álláspontom szerint arra is, hogy az amerikai esküdtbíráskodás teljesen más döntéshozatali folyamatot takar, mint például hazánkban a másodfokon ítélező három hivatásos bíró eljárása. Megítélésem szerint a hazai, három hivatásos bíróból álló tanács a torzító hatás kiküszöbölésére alkalmasabb, mint az esküdtek, vagy akár az ülnökökkel történő ítélezés. Ott, ahol a tapasztalat és a képzés elősegítheti a kognitív illúziók elkerülését, a hivatásos bírók szerepe kiemelkedő. A csoportos döntéshozatal az utólagos elfogultságot jobban ki tudja küszöbölni, a csoportok ugyanis általában többet és jobban emlékeznek a releváns tényekre, mint az egyének. Utólagos elfogultság esetén az eredmény megismerése megváltoztatja az emberek emlékeit a megelőző eseményekről. Az emberek több olyan információra emlékeznek, amely összhangban van az ismert eredménnyel.¹⁷⁹

Érdekes megvizsgálni azt is, hogy az emberek és ezáltal a bírók mikor támaszkodnak sztereotíp prekonceptiókra mások megítélésben. Ahogy az egyén motivációja csökken, egyre nagyobb mértékben támaszkodhat sztereotípiákra. Figyelemreméltó, hogy az alanyok sokkal nagyobb mértékben mutattak sztereotíp torzításokat az ítéleteikben, amikor azt a nap nekik nem optimális szakaszában hozták meg. Azaz reggel az „éjszakai emberek” és este a „reggeli” emberek. A biológiai folyamatoknak tehát még itt is jelentősége van. A sztereotípiák ítélezési heurisztikaként működnek, és mint ilyenek valószínűleg nagyobb befolyással bírnak olyan körülmények között, amikor az emberek

¹⁷⁸ Gábris Angéla: Kognitív tudományok az ítélezési tevékenység szolgálatában, *Pro Futuro*, 2020/1., 131-132.

¹⁷⁹ Chris Guthrie-Jeffrey J. Rachlinski-Andrew J. Wistrich: Inside the Judicial Mind, 827. <https://scholarship.law.cornell.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1734&context=facpub> letöltés időpontja: 2025. március 10.

kevésbé motíváltak vagy kevésbé képesek szisztematikusabb és körültekintőbb döntési stratégiákra.¹⁸⁰

A kognitív illúziók bírói döntésre gyakorolt hatása kapcsán szorgalmazott edukáció mellett Kanadában egyes álláspontok egyenesen az igazságügyi oktatás megújítását szorgalmazzák a nemi, faji, osztálybeli és egyéb elfogultságoknak a bírói döntésekben testet öltő szerepe kapcsán, a reprezentatívabb igazságszolgáltatás megteremtésének sürgetése mellett, a fehér férfi bírói kinevezések túlsúlyának aggályos volta okán.¹⁸¹

Amerikában vizsgálták azt is, hogy hogyan befolyásolják a bírót a saját kiváltságos társadalmi-gazdasági státuszuk döntéseik során. A kutatás kifejti, hogy a társadalmi-gazdasági elfogultság homályosabb lehet, mint az elfogultság egyéb formái, de a bírósági döntéshozatali folyamatokra gyakorolt hatása nagyon valós károkat okozhat a hátrányos helyzetű lakosság számára. A kutatás szerint a bírók előnyben részesíthetik a gazdag peres feleket a szegénységben élőkkel szemben és ezt teszik is, ami jelentős negatív következménnyel jár az alacsony jövedelműekre nézve. E körben is a képzési anyagok felülvizsgálatát szorgalmazzák.¹⁸²

¹⁸⁰ Galen V. Bodenhausen: Stereotypes as judgmental heuristics: Evidence of circadian variations in discrimination, 319-321. <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1111/j.1467-9280.1990.tb00226.x>
letöltés időpontja: 2025. március 10.

¹⁸¹ Kathleen Mahoney: Judicial Bias: The Ongoing Challenge <https://scholarship.law.missouri.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1712&context=jdr> letöltés időpontja: 2025. március 10.

¹⁸²Michele Benedetto Neitz: Socioeconomic Bias in the Judiciary <https://engagedscholarship.csuohio.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1399&context=clevstrev> letöltés időpontja: 2025. március 10.

VIII. Bírói szerepfelfogás jelentősége a bizonyításban

VIII.1. Anyagi igazságra törekvés — bizonyítási teher — funkciómegosztás szerepe a bírói döntéshozatali folyamatban

A Be. megőrizte a kontinentális jogrendszeren alapuló magyar eljárásjogi hagyományokat, azonban számos korszerű megoldást is hozott (pl. előkészítő ülés), amelyek a hatályba lépés óta eltelt rövid idő alatt is bebizonyították, hogy működőképesek és alkalmasak jelentős mértékben hozzájárulni a társadalmi igényként mutakozó azon elvárásnak, amely az eljárások időszerű befejezésében ölt testet. A törvényjavaslat általános indokolásának bevezető része ezt az alábbiak szerint fogalmazta meg. „A magyar igazságszerető és igazság kereső nép. Az anyagi igazságon alapuló büntetőjogi felelősségre vonás pedig alapértéke a jelenleg hatályos eljárási törvényünknek. A megőrzés ugyanakkor nem jelent elzárkózást sem a hibák javításától, sem az olyan opportunitás bővítésére irányuló hazai és nemzetközi tendenciáktól, amelyek az eljárások időszerűségét és az igazság kiderítését egyaránt hatékonyan szolgálják. Ha az igazság kiderítése nélkül elképzelhetetlen a büntető igazságszolgáltatás, azt olyan eljárási rendszerben kell biztosítani, amely a garanciák feltétlen érvényesülésével megalapozza az eljárásban résztvevők egymás iránti bizalmát és amelyben a felek eljárási cselekményeinek irányát a tisztességes eljárás elve jelöli ki.”¹⁸³ Tóth Mihály szerint, amilyen hiba a tradíciók teljes elvetése, olyan mértékben lehet helytelen az azokhoz való görcsös, a tartalmi megalapozást nélkülöző ragaszkodás is.¹⁸⁴ Ugyanakkor „a legtökéletesebb kódex sem lesz egyéb bútoráruházak polcdíszénél, ha nem okosan, felkészülten, az igazságosság és a méltányosság szellemében használjuk.”¹⁸⁵

Elek a Be. szabályai mentén szükségszerűen kialakuló magatartásformákat a játékelméleten keresztül elemzi. A játékelmélet olyan helyzeteket tud elemezni, ahol az abban résztvevők döntései komoly kockázatot rejtenek magukban. A játékelmélet eredetileg matematikai modellek rendszeréből alakult ki, amelyet többszereplős

¹⁸³ Előterjesztés a büntetőeljárásról szóló törvényről, 301. <https://2015-2019.kormany.hu/hu/dok?page=9&source=5&year=2016#!DocumentBrowse> letöltés időpontja: 2016. szeptember 12.

¹⁸⁴ Tóth Mihály: A büntetőeljárás kodifikálásának tanulságai, néhány, elsősorban a bíróságot érintő kérdésben, Magyar Jog, 2018/9, 469.

¹⁸⁵ Erről részletesen: Tóth Mihály (2018) i.m..471.

konfliktus helyzetek elemzésére lehet felhasználni. A játékelmélettel Elek szerint nagyon jól modellezhető nemcsak pl. a vámpolitika, közgazdasági folyamatok, kriminológiai folyamatok, de maga a büntetőeljárás is. A játékosnak előre kell gondolkodnia és ki kell alakítania stratégiáját a lehetséges válaszlépésekkel szemben. A stratégia hosszabb távra szóló terv, döntési alternatívák sorozata. A játékelmélettel modellezni lehet a büntetőeljárást, mely során minden döntésnek kockázata van a végeredményt illetően. Gondoljunk csak a terhelt vallomás megtagadásában vagy éppen a beismerésben rejlő kockázatára. De a nyomozó minden lépése is járhat kockázatokkal, mely közvetlen hatással van a terheltnek, a védelem magatartására. A büntetőeljárásban minden szereplő (nyomozó, védő, terhelt) tudatában van annak, hogy minden lépése befolyásolja a többiek döntését, magatartását. Mindenki az ellenérdekű fél általa ismert, illetve lehetségesnek vélt magatartását is beépíti a döntésébe. Szükségszerűen egynél több döntéshozó van. Kölcsönös függőség áll fenn pl.: a nyomozásban a terhelt-nyomozó, terhelt-ügyész, terhelt-másik terhelt, terhelt-védő viszonylatában. A büntetőeljárásban is megfigyelhető, hogy a legnagyobbat az nyerheti, aki felrúgja a szabályokat, de a legnagyobbat is ő veszítheti. Az a terhelt, aki nem enged, tagad, esetleg új, szokatlan védekezésével akár nagyot is nyerhet — eljárás megszüntetésével, felmentéssel. Elemben esik számos ún. oportunitást szolgáló jogintézmény lehetőségétől, mint pl. egyezségi eljárás. Bűnösség megállapítása esetén esik attól, hogy beismerő vallomását enyhítő körülményként vegye figyelembe a bíróság. A Be. új stratégiákat alakít ki az eljárási szereplőkben. Ha a terhelt és a védők megfelelően alkalmazzák a büntetőeljárásban stratégiájuk során a játékelméletet, akkor a számukra legoptimálisabb eredményt érhetik el.¹⁸⁶ A terhelttel történő megegyezés során az állam lehetőséget teremt a büntetőeljárás alá vont személy rendelkezési jogának érvényesülésére a bírósági eljárás formájának megválasztásában, a vonatkozó törvényi előírások messzemenő betartása mellett.¹⁸⁷ Mindez pedig elvezet az igazság kiderítésének kérdéséhez is.

A büntetőeljárástól azt várjuk, hogy az az igazság megállapításával végződjék.¹⁸⁸ A Be. nem hozott változást abban, amire korábban Elek rámutatott, hogy az igazság kiderítése, megállapítása, mint a büntetőeljárás célja és feladata általában axiómaként,

¹⁸⁶ Erről részletesen: Elek Balázs: Játékelmélet és büntetőeljárás, Magyar Jog, 2019/7-8.,399-406.

¹⁸⁷ Elek Balázs (2019) i.m. 406.

¹⁸⁸ Király Tibor: Büntetőítélet a jog határán, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest,1972,78.

megkérdőjelezhetetlen megállapításként, alaptényként kerül kapcsolatba a büntető igazságszolgáltatással.¹⁸⁹

Az igazság keresése és megállapítása a büntetőeljárás központi kérdése. Magának az igazságnak a felfogása a különböző eljárási rendszerekben sem azonos. Az anyagi igazság elve is olyan történeti képződmény, amely az idők folyamán többé-kevésbé változó tartalommal és terminológiával, de mégis bizonyos relatív állandósággal jellemezte és jellemzi ma is a büntetőeljárás rendszerét. Az anyagi igazság elve szoros összefüggésben áll a büntetőjogi legalitással, a hivatalbóliség elvével, valamint a bizonyítékok szabad mérlegelésének elvével is.¹⁹⁰

A büntető igazságszolgáltatás másra át nem ruházható, a bíró közreműködése, szorosan kapcsolódva a bírói függetlenséghez, az eljárásban az alapvető törvényes garancia.¹⁹¹

A Be. az alapvető rendelkezések körében rögzíti az alapvető jogok védelmének általános kötelezettségét¹⁹² illetve azt is, hogy a bíróság, az ügyészség, és a nyomozó hatóság köteles a terheltet mentő és a büntetőjogi felelősségét enyhítő körülményeket hivatalból figyelembe venni.¹⁹³ A funkciómegosztás következetesebb érvényesítésének eredményeként pedig hangsúlyosabban jelenik meg, hogy a vád bizonyítása nem a bíróság feladata, a vádért egyértelműen az ügyészség viseli a felelősséget. A Be.5.§-a deklarálja az eljárási feladatok megoszlását, mely szerint a büntetőeljárásban a vád, a védelem és az ítékezés elkülönül. A 6. § (1) - (2) bekezdése szerint a bíróság vád alapján ítélezik. A bíróságnak a vádról döntenie kell, a vádon túl nem terjeszkedhet.

A 7. § (1) bekezdés szerint a vád bizonyítására a vádló köteles. A 7.§ (4) bekezdése szerint a kétséget kizáróan nem bizonyított tény nem értékelhető a terhelt terhére (in dubio pro reo elve).

A kétséget kizáró bizonyosság követelménye nem keverendő össze az anyagi igazság

¹⁸⁹ Elek Balázs: A jogerő a büntetőeljárásban, Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Büntető Eljárásjogi Tanszéke, Debrecen, 2012, 15.

¹⁹⁰ Erről részletesen: Elek (2012) i.m.18-19., 23.

¹⁹¹ Erdei Árpád: Tanok és tévtanok a büntető eljárásjog tudományában, Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2011,281.

¹⁹² Be.2. §

¹⁹³ Be. 3.§ (6) bekezdés.

fogalmával. Kétséget kizáróan bizonyított az a tény, amit a bíró az általa egyenként és összességében szabadon értékelt bizonyítékok alapján kétséget kizáróan valósnak talál, nem pedig az, ami a soha el nem érhető objektív bizonyosság mércéjével bizonyosan úgy volt. Így nem alkalmazható az „in dubio pro reo” elve — a gyakorlatban legtöbbször megjelenő, téves terhelti, sőt nem ritkán védői hivatkozásokkal szemben — a bizonyítékok hitelt érdemlőségére vonatkozó bírói mérlegelés támadására.¹⁹⁴

A bíróságnak a vád körén belül korlátlan ügyfelderítési kötelezettségén, ami a lehetséges bizonyítási eszközök akár hivatalból való maradéktalan beszerzésének és megvizsgálásának a kötelezettségét is jelentette, a régi Be. 75.§ (1) bekezdésének 2006. július 1-től hatályos módosítása ütött elsőként rést. Ez a korábbi szabályozáshoz képest következetesebben határolta el a bíróság és a vádló feladatait, egyértelműen az ügyész feladatává téve, hogy gondoskodjon a vád megfelelő megalapozásáról. A szabály értelmezése kapcsán a Legfelsőbb Bíróság (jelenleg: Kúria) 1/2007.BK véleményben adott elsőként iránymutatást. Eszerint az ügyész a bírósági eljárás menetében is előterjeszthet a vád alátámasztása érdekében bizonyítási indítványt, de azt a bíróság nem köteles teljesíteni. Az ügyész ugyanis közvetett módon bírósági funkciót gyakorolna, ha kötelező erejű indítványával meghatározhatná, hogy a bíróság milyen bizonyítást vegyen fel, ugyanakkor az ügyész által indítványozott, de a bíróság által be nem szerzett bizonyítási eszközökből megszerezhető bizonyíték hiánya, ha az a tényállás megállapításához szükséges lett volna megalapozatlanságot eredményez. Amennyiben az eljárás adatai a vádat (esetleg) alátámasztó további bizonyítási eszközök létezésére utalnak, de az ügyész ezek beszerzésére nem tett indítványt, a bíróság erre nem is hívhatja fel, mert ezzel vádfunkciót gyakorolna. A régi Be. 75. § (1) bekezdése nem azt jelentette, hogy a bíróság a vádló indítványa hiányában terhelő bizonyítékot nem szerezhet be, illetve nem vizsgálhat meg, hanem csupán azt, hogy erre nem kötelezhető, tőle nem számonkérhető.¹⁹⁵

¹⁹⁴ Somogyi Gábor: A büntető per konstrukciós sajátosságai valamint a bizonyítás szükséges mértékével összefüggő intézményei,69. In: Kúria Büntető-Közigazgatási -Munkaügyi és Polgári Kollégiumai Joggyakorlat-Elemző Csoport Összefoglaló vélemény, Az ítéleti bizonyosság elméleti és gyakorlati kérdései, Budapest, 2017.

¹⁹⁵ Somogyi Gábor (2017) i.m. 70.

A Be. 164. § (1) bekezdése értelmében a vád bizonyításához szükséges tények feltárása, az alátámasztásukra szolgáló bizonyítási eszközök rendelkezésre bocsátása, illetve beszerzésének indítványozása a vádlót terheli. A (2) bekezdés értelmében a bíróság a tényállás tisztázása során bizonyítékot indítvány alapján szerez be, míg a (3) bekezdés szerint indítvány hiányában a bíróság bizonyíték beszerzésére és megvizsgálására nem köteles. A 163. § (2) bekezdése értelmében a büntetőeljárásban a bíróság, az ügyészség és a nyomozóhatóság a döntését valósághű tényállásra alapozza, a (3) bekezdés szerint pedig a bíróság az ítélezés során a tényállást a vád keretein belül tisztázza. Indokolt felemlíteni a Be. 4. § (2) bekezdését is e körben, mely szerint a bíróság, ha a törvény eltérően nem rendelkezik indítvány alapján jár el.

Kiemelkedő jelentősége van ugyanakkor a Be. 593. § (4) bekezdésének, mely szerint, ha a megalapozatlanság nyilvánvalóan a 164. § (1) bekezdésében foglalt kötelezettség elmulasztására vezethető vissza, a megalapozatlanság következményei nem alkalmazhatók. Az elsőfokú bíróság tehát már hatályon kívül helyezés útján nem számonkérhető, ha az ügyészség nem tett eleget a vád bizonyítására irányuló kötelezettségének.

A teljesség igénye okán ki kell térni arra is, hogy ha a bíró nem ad helyt a szükséges, akár időn túl is előterjesztett ügyészi indítványnak, és ez okozza azt, hogy az ítélet megalapozatlan, akkor az általános szabályok érvényesülnek.¹⁹⁶

Döntő jelentősége a Be. 593.§ (4) bekezdésének akkor van, ha a bíróság határozata ellen nincs helye fellebbezésnek. A 619.§ (1) bekezdése szerint a harmadfokú bíróság a határozatát arra a tényállásra alapítja, amely alapján a másodfokú bíróság az ítéletét meghozta, kivéve, ha a másodfokú bíróság ítélete a fellebbezéssel sérelmezett ellentétes döntés tekintetében megalapozatlan. Az ügyészi bizonyítási indítvány következtében megalapozatlan tényállás pedig jogkövetkezmények alkalmazhatóságának hiányában valójában nem megalapozatlan”, így, ha mégis a másodfellebbezést megalapozó ellentétes döntés születik, akkor is az ügyész által első fokon indítványozni elmulasztott bizonyítási eszköz nélkül megállapított tényállás lesz a harmadfokú ügydöntő határozat alapja. Ez az első fokon eljáró ügyész tevékenységének súlyát rendkívül jelentős

¹⁹⁶ Czine Ágnes (2020) i.m.179.

mértékben megnöveli.¹⁹⁷

A Be. a bizonyításra vonatkozó szabályok tükrében tehát még inkább előtérbe helyezi a vádlói és az ítélkezési funkció elválasztását, hiszen a jogszabály helyes értelmezése szerint ügyészi tétlenség esetén a bíró nem vehet át vádfunkciókat, még a valósághű tényállás megállapítása céljából sem.¹⁹⁸

Megjegyzendő, hogy míg a régi Be. a tényállás alapos és hiánytalan, a valóságnak megfelelő tisztázására törekvés fogalma szerepelt, a Be. már a valósághű tényállás fogalmát rögzíti, azzal kiegészítve, hogy a büntetőeljárásban nemcsak a bíróság és az ügyészség, hanem a nyomozó hatóság is a valósághű tényállásra alapozza a döntését. A valósághű tényállás fogalmának tartalma pedig kétségtelenül új megvilágítást nyert a Be. olyan új eljárási intézményei kapcsán, mint a terhelt beismerésén, együttműködésén alapuló eljárási formák.¹⁹⁹

Megszűnt tehát az elsőfokú bírót korábban terhelő azon kockázat, hogy ha egy rendelkezésre álló, tehát ismert, de az ügyész által nem indítványozott bizonyíték megvizsgálását elmulasztotta és ez vezetett az ítélet megalapozatlanságához (felderítetlenség), akkor a másodfokú bíróság vagy a bizonyítás kiegészítése útján küszöbölte azt ki, vagy ha ez nem volt lehetséges, úgy ez hatályon kívül helyezéshez vezetett. Fokozottan érvényesül tehát álláspontom szerint vádlói oldalon az, amire Kadlót korábban rámutatott, hogy a vádemeléskor az ügyésznek absztrahálnia is kell, végső soron azt kell vizsgálnia, hogy a törvényes vád jogi keretei között vád tárgyává tenni szándékozott magatartás vonatkozásában rendelkezésre áll-e annyi és olyan törvényesen beszerzett bizonyíték, amely a független, pártatlan bíróság előtt elegendő lesz a bűnösség megállapításához. A vádemelésről szóló döntésében persze benne kell lennie annak, hogy saját belső meggyőződése szerint a rendelkezésre álló bizonyítási eszközökből nyerhető bizonyítékok elegendőek a vádban foglalt, jogi szempontból lényeges elemeinek igazolására. E nélkül nem emelhet vádat, vagy további bizonyítási cselekményekről kell intézkednie, vagy az eljárást érdemi eredmény nélkül le kell zárnia. A meggyőződés

¹⁹⁷ Somogyi Gábor (2017) i.m. 71.

¹⁹⁸ Mezőlaki Erik: A bíró meg az árnyéka, *Ügyvédek Lapja*, 2018/1. 2-5.

¹⁹⁹ Czine Ágnes (2020) i.m.176.

ennyiben mindig személyes, szakmaivá azonban a várható eredményesség mérlegelésével válik.²⁰⁰

Az egyes jogirodalmi álláspontok és a Be. indokolása azt deklarálja tehát, hogy a bizonyításra vonatkozó 164.§ általános rendelkezései nem kötelezik, de nem is zárják el a bíróságot az olyan bizonyíték beszerzésétől, amely a vád megalapozottságának megítélését alapvetően meghatározó tényállás tisztázásához az eljárás résztvevőinek bizonyítási indítványaitól függetlenül egyébként szükséges lenne. Czine felveti, hogy adódik a kérdés, hogy kötelező -e a valósághű tényállás megállapítása és ha igen, akkor miként lehetséges, hogy ezt csak lehetőségként szabályozza a jogalkotó.²⁰¹ Fentiek nyomán látható, hogy a törvényhozó a funkciómegosztás kérdését részben rendezte, ugyanis nyitva hagyott egy részt, amely anomáliát és újabb kérdéseket generál. A normavilágosság, ennek alapján a jogállamiság, jogbiztonság kérdését, továbbá a tisztességes eljárás, azon belül a pártatlanság és a tisztességes tárgyalás kérdését illetően, melyek vizsgálatára már ugyanakkor megfelelő indítvány alapján az Alkotmánybíróság előtti eljárásban kerülhet sor.²⁰²

Azzal, hogy az alapos és hiánytalan, a valóságnak megfelelő tényállás tisztázására törekvést a jogalkotó a valósághű tényállás megállapításának követelményére cserélte, érzékelhető, hogy a két fogalom mögött húzódó jogalkotói akarat sem azonos. A valósághű nem a teljes megfelelést, sokkal inkább a valósághoz közelítést jelenti. Ez az új szabályozás abba az irányba mutat, hogy a büntetőeljárás során a bizonyításra vonatkozó szabályok maradéktalan betartása mellett folytatott bizonyítás a jogi igazság megállapítására alkalmas, amely nem azonos az objektív valóság fogalmával. Nem a feltárt tények valóságtartalma, hanem a jogkövetkezmények tekintetében van különbség a büntetőeljárás hatóságok bizonyítási tevékenysége között.²⁰³

Úgy gondolom, hogy a büntetőeljárásról szóló törvényünk szabályozása megnyugtató az

²⁰⁰ Kadlót Erzsébet: A vád igazsága, In: Erdei Árpád (szerk.): A büntető ítélet igazság tartalma, Budapest, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, 2010, 41.

²⁰¹ Czine Ágnes (2020) i.m.178.

²⁰² Czine Ágnes (2020) i.m.179.

²⁰³ Czine Ágnes (2020) i.m.179.

elsőfokú bíróság számára, hiszen – ahogyan korábban Elek rámutatott – kiszámíthatatlan volt az elsőfokú bíróság számára, hogy a másodfokon eljáró bírói tanács a tényállás felderítésének kötelezettségét, avagy az eljárási funkciók elkülönítésének elvét helyezte-e előtérbe.²⁰⁴

Álláspontom szerint jogalkalmazóként következetesen kell a bíróságnak érvényesítenie fentieket, azaz, hogy ügyészi tétlenség esetén ne vegyen át vádfunkciót az elsőfokú bíróság, különös tekintettel arra, hogy ezt már a másodfokú bíróság sem róhatja fel neki.

A másodfokú eljárásban 2018.július 1. napjától a Be.593.§ (2) bekezdése – szűkebb körben meghagyva a favor defensionis szabályt – bizonyítás felvétele nélkül nem engedte a bizonyítékok eltérő értékelését, kizárólag akkor, ha az a vádlott felmentéséhez vagy az eljárás megszüntetéséhez vezetett. A 2021. januárjától hatályos idevágó módosítás értelmében – tovább szűkítve a favor defensionis szabályt – már nincs akadálya annak, hogy a másodfokú bíróság iratok alapján vagy ténybeli következtetés útján bizonyítás felvétele nélkül állapítson meg eltérő tényeket akár a vádlott terhére is.²⁰⁵ A másodfokú eljárásban van egyetlen korlátja a felmentett vádlott bűnössége megállapításának: arra csak az ügyészség által indítványozott bizonyítás alapján kerülhet sor. A hivatalból felvett bizonyítás eredményeként ez a lehetősége nincs meg a bíróságnak.²⁰⁶

A másodfokú eljárásban a bíróság hivatalbóli teljes felülbírálati kötelezettsége egyértelműen visszaszorul, tekintve, hogy a jogosultak által bejelentett indítványok döntően meghatározzák a másodfokú bíróság eljárási jogosultságát és felülbírálati tevékenységét.²⁰⁷

²⁰⁴ Elek Balázs: Bizonyítási teher az eljárási funkciók megosztásának tükrében, Jogtudományi Közlöny, 2016/1., 32.

²⁰⁵ Elek Balázs: A favor defensionis elve Finkley korában és napjainkban, Erdélyi Jogélet, 2021/1., 50.

²⁰⁶ Elek Balázs: A favor defensionis elv megjelenései az új büntetőeljárási törvény rendes perorvoslataiban, Magyar Jog, 2021/10., 577.

²⁰⁷ Elek Balázs (2021): A favor defensionis elv megjelenései...i.m.580.

VIII.2. Az officialitás elve

„A társadalmi teret üstökösként átívelő jog csóvaként magával és magában hordja önreflexióját: jogelmélet »jogtudomány »jogdogmatika »joggyakorlat »JOG. Ha értelmesen kívánunk beszélni a jogról, mint normatömegről, akkor hozzá kell vennünk a joggyakorlatot is – azon esetek sorát, amelyek valamely szigorú norma alkalmazásának egy-egy példázatán keresztül pontosítják, korrigálják a normaszöveg értelmét. Ezt az értelmet a normatartalomra vonatkozó igazolt állítások – dogmák – készlete, rendszere – a jog dogmatikája – rögzíti a „később jövők” számára. Bár egy jogterület dogmatikája e területet tárgyaként definiáló (tételes) jogtudomány gerincét képezi, ez a tudomány – történeti, szociológiai, összehasonlító – módszerek alkalmazása miatt több is annál. S hogy több lehessen, túl kell lépnie a (jog)történetileg konkrét normatartalmon „a” jog általánosságának szintjére, ami már a jogelmélet terepuma.”²⁰⁸

Elek szerint a dogmatika a joggyakorlat és a jogirodalom közös terméke, amitől a jogalkotó sem függetlenítheti magát. Ez nem azt jelenti, hogy csak egyféle dogmatikai rendszer lenne, hiszen a jogirodalomban egyidejűleg egymástól eltérő dogmatikai struktúrákat is találhatunk. Az ítélező bíró sem alkalmazhat valamely dogmatikai rendszert anélkül, hogy az azt közvetítő jogirodalmat ne ismerné.²⁰⁹ A jogirodalom hatása lehet közvetlen, amikor a jogalkotás nyúl a szakirodalmi véleményekhez, de arra is láthatunk példát, hogy először a bírói gyakorlat veszi át a jogtudomány megoldásait vagy fogalmait és azok a joggyakorlat közvetítésével kerülnek utólag a pozitív jogba. A jogirodalom és a joggyakorlat közötti kapcsolat arra figyelmeztet, hogy a jogtudomány sosem lehet öncélú, annak végső célja minden esetben a társadalmi viszonyok szabályozásához, megértéséhez kapcsolódik.²¹⁰

A Be.4.§ (1) bekezdése értelmében az ügyészség és a nyomozó hatóság a tudomására jutott közvadra üldözendő bűncselekmény miatt hivatalból megindítja a büntetőeljárás.

²⁰⁸ Szabó Miklós: A jogdogmatika jogformáló szerepéről, MTA Law Working Papers 2015/21., 10. <https://jog.tk.hu/mtalwp/a-jogdogmatika-jogformalo-szereperol> letöltés időpontja: 2022.március 7.

²⁰⁹ Elek Balázs: A jogirodalom által közvetített jogtudomány és a büntető ítélezés, In: Bódig Mátyás-Zódi Zsolt (szerk.), A jogtudomány helye, szerepe és haszna. Tudomány módszertani és tudományelméleti írások, Budapest, MTA Jogtudományi Intézet - Opten, 2016, 154.

²¹⁰ Elek Balázs (2016): A jogirodalom által... i.m.176-177.

Az officialitás mellett azonban a legalitás elve ugyanolyan súllyal bír, mely az ügyészség kötelességét testesíti meg, ami a vádemelés. Az oportunitás pedig a célszerűséget jelenti.

A Be. célkitűzése volt, hogy az officialitás elvét háttérbe szorítsa. Indokolt azonban kiemelni, hogy az officialitás elvének — minthogy a büntetőeljárás egészén átível — több jelentés rétege van. Jelenti egyrészt, hogy az állam a büntetőigényét az erre hivatott szervein keresztül a sértett akaratától függetlenül, hivatalból érvényesíti. A Be. 4.§ (1) bekezdése értelmében az ügyészség és a nyomozó hatóság a tudomására jutott közvérdra üldözendő bűncselekmény miatt hivatalból megindítja a büntetőeljárást. A bírósági szakaszban pedig úgy jelenik meg, hogy a tényállás felderítése érdekében a bíróságtól meghatározott esetekben hivatalbóli közreműködést vár a törvény.²¹¹ A bíró számára álláspontom szerint azt a kérdést hordozza magában a büntetőeljárásról szóló törvényünk, hogy lehet-e, kell-e az anyagi igazságot hivatalból keresni?

A Be. a preambulumban rögzíti az igazság megállapításának igényét, mely megkerülhetetlen, minthogy a bíróság feladata az igazságszolgáltatás.

A bizonyítási teher, a funkciómegosztás és az officialitás elve egymáshoz szorosan kapcsolódik. Megkerülhetetlen e körben az Alkotmánybíróság 20/2020.(VIII.4.) határozata, mely a Be.164.§ (3) bekezdése alaptörvényellenességének megállapítására és megsemmisítésére irányuló bírói indítványt elutasította. Megállapította, hogy büntetőügyben a bíróság indítvány hiányában is szerezhethet be és megvizsgálhat bizonyítékokot. A hivatalbóli bizonyítás legfőbb korlátja azonban annak célhoz kötöttsége, azaz annak lehetőségével a bíróság csak a valósághű tényállás megállapítása érdekében és a büntetőeljárás alapelveiből, az Alaptörvény rendelkezéseiből fakadó követelményekkel összhangban, különösen az eljárási feladatok megoszlásának tiszteletben tartása és a pártatlanság fenntartása mellett élhet.²¹²

²¹¹ Batta Júlia Dóra: Finkey officialitás -elméletének hatása a magyar büntetőeljárásra, Erdélyi Jogélet, 2021/1., 19. Móra Mihály (szerk.): A magyar büntető eljárási jog, Budapest, Tankönyvkiadó, 1961,107.

²¹² 20/2020.(VIII.4.) AB határozat, Indokolás [95] bekezdése.

VIII.2.1. A vádlott büntetőjogi felelősségének megállapítására irányuló bizonyítás?

A Be. 425.§ (1) bekezdése szerint a bíróság tárgyalást tart, ha a vádlott büntetőjogi felelősségének megállapítására bizonyítást vesznek fel. E körben Bartkó Róbert álláspontjával értek egyet, mely szerint sem a nyomozásnak, sem a bírósági eljárásnak nem lehet egyenes és határozott célja a bűnösség megállapítása. Az anyagi igazság elérésének követelménye éppen azt jelenti, hogy „nem a gombhoz varrjuk a kabátot”, vagyis a bizonyítást nem a bűnösség szintjét elérően folytatjuk le, vagy fordítva, csak olyan terjedelemben, hogy a beszerzett eszközök alapján a bűnösségre legyen okszerű következtetés levonható. Éppen ellenkezőleg, a bizonyítást az anyagi igazság elérése érdekében olyan mértékben kell lefolytatni, hogy a bűnösség kérdésében megalapozott döntést lehessen hozni.²¹³ A Be. 425.§(1) bekezdésének jelenlegi megfogalmazása azért aggályos szerintem, mert értelmezhető úgy, hogy ha a vádlott az előkészítő ülésen nem ismerte be a terhére rótt bűncselekményt és nem mondott le a tárgyaláshoz való jogáról,(vagy egyébként az ügy előkészítő ülésen való elbírálásnak más akadályja állt fenn), akkor ezt követően a bíróság az ő büntetőjogi felelősségének megállapítása érdekében tér át tárgyalásra , vesz fel majd bizonyítást, mely a felmentő ítélettel záruló bírósági eljárás opcióját a legkevesbé sem hordozza magában. Szerencsésebb megfogalmazás lenne az, hogy: a bíróság tárgyalást tart, ha a vádlott büntetőjogi felelősségének elbírálására bizonyítást vesz fel. Ez állhat összhangban az ártatlanság vélelmével is.

Bíróként számos példát lehet arra felhozni, amikor az anyagi igazsággal szemben felmentő ítéletet kénytelen hozni a bíróság a processzuális igazság érdekében, mert a terhelő – és egyébként meggyőző – bizonyítékokat nem lehet felhasználni. Ilyenkor az a kérdés, hogy a nyilvánvalóan terhelő bizonyítékok (pl. egy nem megfelelő figyelmeztetések mellett felvett hozzátartozói vallomás, rendőri jelentésbe foglalt vallomás) mellőzése után fennmaradó bizonyítékok elegendőek lehetnek-e a bűnösség kétséget kizáró bizonyítására. Elek rámutat: a processzuális igazság győzelmét az anyagi igazság felett a közvélemény esetenként nehezen is emészti meg. A bizonyítás törvényességének garanciáit a Be.166.§ (1)-(2) bekezdései deklarálják. Az igazság elé

²¹³ Bartkó Róbert: A beismerő vallomás, mint konszenzuális eljárási elem az új büntető eljárásjogi környezetben, *Advocat*, 2019/2.,13.

állított legkeményebb jogi korlát pedig a Be.167.§ (5) bekezdésében jelenik meg, amely kizárja, nem létezönek nyilvánítja a bizonyítékok köréből azokat, amelyeket tiltott módon, vagy lényeges jogok korlátozásával szereztek meg.²¹⁴

A büntetőeljárásban megkerülhetetlen az emberi megismerés folyamata, a tökéletes igazságkép elérését szükséges megcélozni, de elérését mindenkor nem várhatjuk el.²¹⁵ Finkey szerint:” Ha őszintén beismerjük emberi gyarlóságainkat, ha nem restelljük bevallani, hogy tévedés alól a legműveltebb ember, s így a bíróság sincs kivéve, a büntetőeljárás terén is nem az absolut, feltétlen, hanem csak az emberi igazság megvalósítása lehet a feladatunk. De ezt az emberi igazságot aztán kötelességünk az emberileg lehető legalaposabban elérni s annak elérését vagy leginkább megközelítését a lehető legjobban biztosítani.”²¹⁶

A büntetőeljárásban tehát a megismerésnek vannak határai, amelyek részben a büntetőjogból és az eljárási jogból következnek, de részben ezektől függetlenek is.²¹⁷

VIII.2.2.A hivatalbóli bizonyítás és a belső bírói meggyőződés

A Kúria Joggyakorlat - Elemző Csoportjának Összefoglaló Véleménye kapcsán már volt szó arról, hogy a belső bírói meggyőződés kialakulása a bírói munka olyan független szférája, amelybe maga a jogalkotó sem avatkozik be részletszabályokkal. Ennek ellenére vannak korlátai, ilyenek az elfogultsági szabályok, az indokolási kötelezettség előírása, a jogorvoslathoz való jog biztosítása. Tágabb értelemben ide sorolható a törvényes bíróhoz való jog, a hatáskör, illetékesség, ügyelosztás szabályai is. A belső bírói meggyőződés egyedi ügyben történő kialakulása egy folyamat, amely szorosan kapcsolódik a bizonyítási eljárás lefolytatásához. Kiindulópontja a bizonyítékok egybevetése, értékelése, oksági, logikai kapcsolatok vizsgálata, elemzése. Ezen tudatos mozzanatoktól elkülöníthető folyamat, amikor a bíró a bizonyítékokkal olyan további magasabb szintű

²¹⁴ Elek Balázs (2012) i.m.:57-59.

²¹⁵ Batta Júlia Dóra (2021) i.m. 20.

²¹⁶ Finkey Ferenc: A magyar büntető eljárás tankönyve, Budapest, Politzer, 1908,17. Batta Júlia Dóra (2021) i.m. 19.

²¹⁷ Király Tibor (1972) i.m.107.

gondolati műveleteket is végez, amelynek eredménye a bírói meggyőződés tartalmának kialakulása. Ennek lényege a feltárt adatoknak a bíró belső szubjektumával való találkozása és azon keresztül történő megszürése. Ebben megjelennek a bíró személyisége, élettapasztalata, neveltetése, szociális beágyazottsága, családi és egyéb emberi kapcsolatai terén szerzett benyomásai. A bírói megismerési folyamat szubjektív elemei közé tartoznak az ún. bírói intuíciók is, mely során a keletkező új információ részben vagy egészben nem közvetlen következtetés útján jött létre. A bírói tényállás-megállapításnak fontos elemei lehetnek, amelyek azonban nagyobb bírói rutinhoz és jobb emberismerethez, élettapasztalathoz kapcsolódnak. Az ún. másodlagos szubjektív tényezőket ugyanakkor mint például a magasabb bírói fórum vagy a közvélemény elvárásai, saját érzelmei, személyes problémái, a bíró az akta kézhezvétele vagy a tárgyalóterembe való belépése pillanatától köteles elfelejteni, a saját mindennapi életéből kilépni és helyettük a hivatására koncentrálni. Amennyiben azonban ez akadályba ütközik, úgy elfogultságot kell bejelentenie.²¹⁸

„A bíróság előtt folyó megismerési és bizonyítási eljárásnak különösen fontos sajátossága annak jogilag szabályozott rendben, mellőzhetetlen alaki feltételek megtartásával történő fogantatása. Az eljárási szabályok megtartása alapvető feltétele annak, hogy akár a bíróság eljárása, akár az annak során felhasznált bizonyítási eszközök, akár az abból nyert adat ne csak fizikai vagy logikai értelemben létezzen, hanem jogi értelemben is figyelembe vehetővé váljon, az alapján a bíróság érdemi döntést hozhasson.”²¹⁹

A bizonyítási teher, az eljárási funkciók megosztása és az officialitás elve a hatályos Be. tükrében is elvezet a pártatlanság kérdésköréhez. Az Alkotmánybíróság gyakorlatában a tisztességes bírósági tárgyaláshoz való jog része a pártatlanság követelménye, ami az eljárásban részt vevő személyekkel szembeni előítéletmentes, elfogulatlan eljárás követelményét jeleníti meg. A pártatlanság követelményének tényleges érvényesülését elsődlegesen az eljárási törvényben megfogalmazott kizárási szabályok garantálják. Ugyanakkor a pártatlanság követelménye egyfelől a bíró magatartásával és hozzáállásával szembeni elvárásként jelentkezik. Másfelől mércét állít a jogszabályi környezettel szemben is. E mérce szerint az eljárási szabályoknak törekedniük szükséges

²¹⁸ Molnár Ambrus, Szucsikné Soltész Ilona (2017) i.m. 17-21.

²¹⁹ Molnár Ambrus, Szucsikné Soltész Ilona (2017) i.m.17.

minden olyan helyzet elkerülésére, amely a bíró pártatlanságát illetően jogos kétséget ébreszthet.²²⁰

Az eljárási igazságosság az eljáró szervek terheltekhez (és más eljárási szereplőkhöz) való viszonyulásában ölt testet. Az eljárási igazságot alapozza meg Király Tibor megállapítása, melyet Korinek László idéz fel: „A terhelt – az ellenkező bebizonyításig – a törvény szerint ártatlan. Ebből következik, hogy őt ügyfélként kell kezelni, úgy kell vele bánni, mintha ártatlan volna. Az ártatlanság vélelme végső fokon a büntető eljárás egyik alapelve.”²²¹ Fentiek mindig a bíró szeme előtt kell, hogy lebegjenek. Át kell hatnia a teljes bizonyítási eljárást. Degré Miklósnak az igazságosság, pártatlanság szellemében született megállapítása, melyet mottómnak választottam örökérvényű: „Meg kell értetni a közönséggel, hogy a bíró ítélkezik, nem néz sem jobbra, sem balra, nem ismer rokonszenvet, sem ellenszenvet, nem ismer barátságot, jóindulatot, rosszindulatot, hanem csakis az igazságot keresi.”²²²

A bíró számtalan egyéni jellemvonása, hajlama, szokása sokszor szerephez jut a döntés kialakításában, és nem csupán annak a meghatározásában, amit igazságosnak vagy tisztességesnek vél az eset konkrét tényeinek ismeretében, hanem abban a folyamatban is, amely által meggyőződik arról, hogy melyek ezek a tények.²²³

A bizonyítás oldaláról – minthogy változatlanul a vádlói indítvány nélkül, a bíróság által saját hatáskörben beszerzett és a vádat alátámasztó bizonyíték az eljárásban értékelhető – nincs változás a tekintetben, hogy az ügy bíró általi kinyomozása őt könnyen elfogulttá teheti.

A fentebb már hivatkozott 20/2020.(VIII.4.) AB határozat alapjául szolgáló indítványban az indítványozó kifogásolta az Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdésében rögzített tisztességes eljáráshoz való jog egyik részjogosítványa, a pártatlanság megsértését is.

²²⁰ Czine Ágnes (2020) i.m. 168-169. 67/1995.(XII.7.) AB határozat.

²²¹ Korinek László: Király Tibor igazsága, Magyar Tudomány, 2020/7., 988.

²²² Évnyitó beszéd 1936.január 7-én az Ítéletábrá teljes ülésén. Budapesti Hírlap, 1936.január 8. 3. Bírák Vagyunk. A bírói hatalom gyakorlásáról szóló 1869.évi IV. törvénycikk kihirdetésének 150. évfordulója tiszteletére, Budapest, Országos Bírósági Hivatal, 2019, 79.

²²³ Jerome Frank (2006) i.m.60.

Álláspontja szerint „az eljáró bíró pártatlanságát veszélyeztető helyzetek elkerülését a jogalkotó egyáltalán nem biztosítja azzal, hogy a jogalkalmazó bíró belátására bízva az általa beszerzendőnek tartott bizonyítékok körének kérdésében való döntést, amely akár a vád bizonyításához szükséges bizonyítási eszköz beszerzésével is járhat.”²²⁴Az Alkotmánybíróság kifejtette, hogy a pártatlanság érvényesülését objektív megközelítésben a bírák kizárására vonatkozó szabályok biztosítják. Ezek alkalmazásával kerülhetők el az olyan helyzetek, amelyekben a jogalkalmazók oldaláról objektív kétely támasztható az eljáró bíróság pártatlan hozzáállását érintően. A Be. 164.§ (3) bekezdése nem ilyen szabály. Nem azt hivatott garantálni, hogy a pártatlanság objektív aspektusa érvényesüljön. Arra hatalmazza fel a bíróságot, hogy hivatalból bizonyítást végezzen. Erre pedig ugyan a bíróság mérlegelésének eredményeként kerülhet sor, a mérlegelés lehetősége azonban a pártatlanság követelményét önmagában nem sérti, mivel nem eredményezi szükségszerűen azt, hogy az eljáró bíróság a megítélendő ügy tekintetében előítéletekkel rendelkezzen, sem pedig azt, hogy az ügyben szereplő egyik fél javára, avagy hátrányára elfogult legyen. Kifejti az Alkotmánybíróság azt is, hogy a bíróság hivatalból bizonyítási tevékenységét érintően a pártatlanság sérelme eleve kizárt, mert a bizonyítás elrendelésekor annak eredménye előre nem látható. Így nem zárható ki, hogy a bíróság hivatalból a vádat alátámasztó bizonyítást rendel el, de ennek ellenkezője sem. A pártatlanság követelményével épp az lenne ellentétes, ha a bizonyítékok hivatalból történő beszerzésének és megvizsgálásának lehetőségével a bíróság csupán a vádlói vagy csak a védői inaktivitás korrekciója érdekében élhetne. Amennyiben egyedi ügyben a Be. 164.§ (3) bekezdésének alkalmazására mégis a pártatlanság sérelmével kerül sor, úgy a bírósági határozattal szemben alkotmányjogi panasz előterjesztésének lehet helye, az alaptörvény-ellenesség tehát egyedileg orvosolható az Alkotmánybíróság határozatával.²²⁵

Egy még a régi Be. alapján született elsőfokú ítélet vonatkozásában kifogásolta a védelem, hogy a törvényszék túlterjeszkedett az 1998. évi XIX. törvény 75. § (1) bekezdésében írt feladatkörén, minthogy ügyészi indítvány nélkül keresett meg pénzügyintézetet a vádlott számláján történt pénzmozgásokkal kapcsolatosan, illetve a vádlott munkáltatóját is ügyészi indítvány hiányában kereste meg a terhelt szabadságával,

²²⁴ 20/2020.(VIII.4.) AB határozat, Indokolás [97] bekezdése.

²²⁵ 20/2020.(VIII.4.) AB határozat, Indokolás [100-102] bekezdése.

munkaviszonyával kapcsolatosan. A másodfokú határozat meghozatalának idejére már hatályba lépett a Be. és a védői hivatkozással összefüggésben a Debreceni Ítéltábla rámutatott arra, hogy sem az elsőfokú bírósági eljárás ideje alatt, sem a másodfokú felülbírálat idején hatályos jogszabály nem tartalmaz arra vonatkozó rendelkezést, hogy a vádlói indítvány nélkül a bíróság által saját hatáskörben beszerzett és a vádat alátámasztó bizonyíték az eljárásban nem értékelhető.²²⁶

Álláspontom szerint a bírói gyakorlatra vár a funkciómegosztás fenti szabályozás tükrében történő következetes érvényesítése, vagyis a vádért egyértelműen az ügyészség viselje a felelősséget, a bírót pedig nem terheli bizonyítási kötelesség, nem kell hivatalból nyomoznia. A bizonyíték beszerzésének elmaradását pedig a másodfokú bíróság már felderítetlenségi okként nem veheti figyelembe. Elek álláspontjával értek egyet, mely szerint mindebből az is következik, hogy a funkció megosztást erősítő rendelkezés – bár szembe megy az anyagi igazság után kötelezően kutató, nyomozó, inkvizítor bírói szerepfelfogással – az anyagi igazság eszményét mégis erősíti azzal, hogy függetlenül, pártatlanul, elfogulatlanul dönthet a bíró az ügyben, ha nem neki kell felkutatni a bizonyítékokat.²²⁷

A Be. -ben az officialitás elve a normaszöveg szintjén ugyan szűkült, kérdés, hogy a jogalkalmazásban nem érvényesül-e mégis változatlanul a régi rutin, szemlélet, azaz a régi beidegződések nem élnek-e tovább, mely elvezethet a jogbiztonság kérdéséhez is.

A túlbizonyítás kérdéskörét vizsgálva Bencze rámutatott, hogy számos ügyben azt lehet tapasztalni, hogy sok-sok olyan tanút meghallgatnak, akik semmilyen érdemi információval nem rendelkeznek az ügy kapcsán. Álláspontja szerint ez arra vezethető vissza, hogy a nyomozó hatóság, ügyészség, bíróság is „óvatosan” kezeli azt a lehetőséget, amely a „hibás” döntés forrása lehet. A bíróság nem kockáztatja azt, hogy nem hallgatja ki ezeket a tanúkat, nehogy ez vezessen a hatályon kívül helyezéshez.²²⁸

²²⁶ EBH 2019.B.23. Debreceni Ítéltábla Bf.II.458/2018/39.

²²⁷ Elek (2012) i.m. 33.

²²⁸ Simó Ferenc Zoltán: Recenzió Bencze Mátyás: „Nincs füst, ahol nincsen tűz”: Az ártatlanság vélelmének érvényesülése a magyar bíróságok gyakorlatában, Állam-és Jogtudomány, 2018/1., 138.

Bencze a Be. hatálybalépését megelőzően már felvetette, hogy bár üdvözölhető a jogalkotó szándéka a büntetőeljárás funkciók és így a felelősségi körök következetesebb szétválasztására, azonban kérdés, hogy a jelenlegi, kontinentális büntetőeljárás modellben véghez vihető-e egyáltalán a következetes szétválasztás. A funkciók tiszta, kompromisszumok nélküli megosztását nem látta megvalósíthatónak. Ez ugyanis a fegyverek egyenlőségének elve okán megkövetelné a kötelező védelem általánossá tételét, ami pedig a jelenlegi kirendelt védői szisztéma mellett álláspontja szerint kétségesné tenné a valóban egyenlő erejű fegyverek egyenlőségét. A realitásokkal számoló modellben ezért fenn kell maradnia annak a helyzetnek, melyben a vád és a védelem szolgáltatja a bizonyítás anyagát, de a bizonyítást már a bíró veszi fel, ő kérdezi ki a vádlottat, tanúkat, szakértőket. A felek, a közvélemény azt várja el a bíróságtól, hogy igazságot tegyen. A törvény hatálybalépése előtti prógnózisa szerint az elsőfokú bíróságok bizonyítási gyakorlata nem változik meg a Be. hatályba lépése után. Akként fogalmazott 2018-ban, hogy lehet, hogy lesz néhány tankönyvekben és kommentárookban idézhető másodfokú döntés, mely megállapítja a vádló mulasztását a felderítetlenség okaként, de ezek inkább maradnak elszigetelt esetek, mint a ténylegesen átalakuló bizonyítási praxis vezéresetei.²²⁹ Mindezt egy közelmúltban publikált tanulmányában is fenntartotta.²³⁰

Másodfokú ügyeket tárgyaló bíróként azt mondhatom, hogy a jogalkotói szándék ellenére a szemléletváltás a jogalkalmazói körben nem érvényesül maradéktalanul. Tény, hogy tárgyaláson általában a nagyobb volumenű ügyek elbírálására kerül sor, illetve a büntetőjogi felelősségét következetesen tagadó vádlott esetében, mely ügyek nem nyertek előkészítő ülésen befejezést. Éppen ezért az eljáró bíró álláspontom szerint általában változatlanul akár hivatalból is körbe bizonyít, túlbizonyít, mely oka a megalapozatlanságtól való félelem. A Be. 593.§ (4) bekezdése szerint, ha a megalapozatlanság nyilvánvalóan a 164.§ (1) bekezdésben foglalt kötelezettség elmulasztására vezethető vissza, a megalapozatlanság következményei nem alkalmazhatók. Talán ez a nyilvánvalóan kategória hordoz magában olyan fokú bizonytalanságot – Bencze szerint is –, mely okán a bírók még mindig a hatályon kívül

²²⁹ Bencze Máttyás: A kor színvonalán? Az új büntetőeljárás kódex válasza a jelen kihívásaira, *Pro Futuro*, 2018/3., 28-35.

²³⁰ Bencze Máttyás: A „mitikus” bizonyítás, *Jogtudományi Közlöny*, 2021/5., 240.

helyezéstől félve túlbizonyítanak, akár hivatalból is. Álláspontom szerint a másodfokú bíróságok alakíthatják a bírák szemléletét e körben annak érdekében, hogy a funkciómegosztás ténylegesen érvényesüljön, a vádló helyett a bíró ne bizonyítson. Talán viszonylag kevés idő telt még el a törvény hatályba lépése óta, de véleményem szerint nem mondhat le a bíró az ő dolgát egyébként könnyítő szabályozás alkalmazásáról. Különösen hangsúlyos ez azért is, mert amint már részleteztem, könnyen tűnhet elfogultnak – az ügyészi indítvány nélkül – a vádat alátámasztó bizonyítékot beszerző bíró. Bízom abban, hogy nem elszigetelt esetek lesznek azok, amikor a bíró felvállalja, hogy nem bizonyít az ügyész helyett, annak tudatában, hogy az nem esik az ő terhére.

Polt még a Be. hatálybalépése előtt megfogalmazott gondolatai valóságosak: A megalapozatlansággal kapcsolatos új szabályok, a hatályon kívül helyezés rendes jogorvoslattal történő támadásának lehetővé tétele csökkenti az elsőfokú bíróságokra nehezedő, túlbizonyításra ösztönző nyomást. Ez – és az előkészítő ülés perkoncentrációja – előidézi az elsőfokú eljárások egyszerűsödését, rövidülését. Mindamellett a másodfokú bíróságok nagyobb arányban gyakorolják a reformatórius jogkörüket, gyakrabban kerül sor a megalapozatlansági hibák akár eltérő tényállás megállapításához vezető orvoslására, mely a másodfellebbezés bejelentését megnyitó ellentétes döntést eredményezhet. Mindez elvezethet a bírósági szintek arányosabb leterheltségéhez.²³¹

Nem kizárt ugyanakkor az sem, hogy a nagy terjedelmű bizonyítási anyagot az elsőfokú bíróságnak az ítéletben rögzítettektől más meggyőződés mellett ellenkező módon is lehetne értékelnie. Akkor azonban, ha az elsőfokú bíróság a bizonyítékok értékelésével kapcsolatos álláspontját — melyet a közvetlenség elvének érvényesülése mellett meggyőződése alapján alakított ki — kellően megindokolja, mérlegelése nem támadható.²³²

Nem lehet kizárni ugyanakkor azt sem, hogy a bizonyítékok értékelése során a bíró meggyőződése szerinti bizonyítékértékelésnek semmi köze nem lesz az igazsághoz, a való tényálláshoz. Lehet, hogy a bíró bűnösnek gondolja a terheltet, de mégis felmentő

²³¹ Polt Péter: A büntetőeljárás törvény újításának várható hatásai, *Belügyi Szemle*, 2018/9., 38.

²³² Elek Balázs: A bírói meggyőződés és a megalapozott tényállás összefüggései *Jura*, 2014/1., 42. BH 1975.164.

ítéletet hoz, mert nincs, vagy nincs elegendő terhelő bizonyíték vele szemben. Hiszen például lehet, hogy a bíró kénytelen megállapítani, hogy a súlyosan terhelő bizonyítékokat jogellenesen szerezték be, ezért azok nem felhasználhatóak. De előfordulhat az is, hogy jóhiszemű a bíró, meggyőződése szerint ítélkezik, csak éppen hibásan.²³³

A teljesség igénye okán pedig indokolt rámutatni arra is, hogy a Be. bizonyos esetekben nem teszi lehetővé a bizonyítékok bíróság általi valódi értékelését. Így ilyen az, ha a vádlott előkészítő ülésen beismeri a terhére rótt bűncselekményt és lemond a tárgyalásról. A tényállás és a bűnösség megállapítása perjogilag nem támadható. Korlátozott felülbírálat esetén ténybeli revízióra a másodfokú eljárásban pedig nem kerülhet sor.

Szabó Marcell kifejti, hogy az eljárást gyorsító opportunisták eszközei térnyerése jelentősen áthelyezte a büntetőeljárásbeli bizonyítás súlypontját. Kifejti, hogy a beismerésre alapozott elítélések esetében többvádoltas ügyekben felvetődhet a garanciális jogok sérülése, ugyanis az egyes terheltek beismerésre ösztönzése sértheti más terheltek védekezéshez való jogát. Álláspontja szerint megfontolandó lehet az ilyen ügyekben, hogy a bíró csak olyan esetekben fejezze be a beismerő vádlottakra az ügyet, ha az általuk elkövetett cselekmény a többiekétől elkülöníthető vagy ha a vádlott-társak beleegyeznek.²³⁴ Az én álláspontom szerint a bíró az ügy teljes ismeretének birtokában bizonyosan el tudja dönteni, hogy befejezhető-e a beismerő vádlottakra az ügy előkészítő ülésen. Azt viszont nem gondolom, hogy ehhez a be nem ismerő vádlott társak beleegyező nyilatkozatát kellene kérni.

A funkciómegosztás Be-beli szabályozása — annak tényleges érvényesülése mellett — álláspontom szerint kielégítő. Nem tartom időszerűnek a hivatalbóli bizonyítás teljes kizárását.

Indokolt kitérni ugyanakkor arra, hogy ezzel ellentétes álláspontok is léteznek. Így Pokol Béla a 20/2020.(VIII.4.) AB határozathoz fűzött különvéleménye szerint az aktív

²³³ Elek Balázs (2014) i.m.48.

²³⁴ Szabó Marcell: A bizonyítás súlypontjának áthelyeződése a büntetőeljárásban, Jogtudományi Közlöny, 2021/6., 296.

bizonyítási tevékenységnek az általános visszaszorulása közben az a szabályozás, mely a törvénynek megfelelőnek ismeri el azt is, hogy a prezentált bizonyítékok mellett a bíró hivatalból már nem kezdeményez további bizonyítást, de ugyanúgy azt is, ha némelyik bíró mégis kezdeményez ilyet saját maga is indítvány nélkül, felveti a zsinórmértékű egységes bíráskodás eltűnésének veszélyét. Mivel pedig a szelektíven lehetséges pástra lépésnek vagy ettől eltekintésnek sok eltérő motívációja lehet az egyes bíróknál és bíróságoknál, így a nyitva hagyó szabályozás a támadott Be. 164.§ (3) bekezdése révén alaptörvényi aggályokat erősít meg a bírói pártatlanság szempontjából. Pokol rámutat arra is, hogy az elmúlt évtizedekben egész Európa a prezentált bizonyítást értékelő bírói szerep felé tolódott el, kizárva a hivatalbóli bizonyítást. Magyarország is ebbe az irányba ment el, és csak idő kérdése, hogy a bíró hivatalból való bizonyítás kiegészítésének lehetősége teljesen kizárásra kerüljön törvényi szinten. Ez ugyanis a letisztított funkciómegosztást jelentené, és az elfogulatlan bíráskodást szolgálná a büntetőeljárások terén. Az Alkotmánybíróság fent jelzett határozata azonban ez elé indokolatlan akadályt gördített.²³⁵

A prezentált bizonyítást értékelő bírói szerepfelfogás felé való eltolódás kétségtelenül biztosított a Be-ben. Az eljáró bírók szemléletváltása mellett az megjelenhet, megjelenik a gyakorlatban. A jövő pedig eldönti, hogy ez teljesebbé megy -e Magyarországon, azaz törvényi szinten kizárja -e a jogalkotó a bíróságok számára a hivatalból való bizonyításkiegszítést, mely az egységes, elfogulatlan bíráskodást szolgálná. Ugyanakkor Fázsi megoldási javaslata is megfontolandó lehet, mely a Be. 164.§ (3) bekezdésének következő módosító javaslatában nyert összefoglalást:” A bíróság indítvány hiányában is köteles a vádlottat mentő és a büntetőjogi felelősségét enyhítő körülmények alátámasztására alkalmas bizonyíték beszerzésére.”²³⁶ Ez a tisztességes eljárás elvével kétségtelenül összhangban áll, és a védelem hallgatása esetén is engedi a vádlott javára szolgáló bizonyítást. Adódik ugyanakkor a kérdés, hogy biztosan tudja -e a bíró a bizonyítási eljárás továbbfejlesztésekor, hogy a beszerzendő bizonyíték a vádlottat mentő, büntetőjogi felelősségét mentő lesz? A válasz álláspontom szerint nemleges.

Gyekiczky Tamás ennek kapcsán rámutat: „a büntetőeljárásban nem követhető az az út,

²³⁵ 20/2020.(VIII.4.) AB határozat, Indokolás [109-111] bekezdése.

²³⁶ Fázsi László: A bizonyítás bizonytalansága a büntetőeljárásban, Jogtudományi Közlöny, 2021/1.,46.

hogy a bíró a törvény által megengedett esetekben bizonyíthat hivatalból, mert itt a legfontosabb cél a valóság minél pontosabb rekonstrukciója.” A Gyekiczky Tamás által tett javaslat megfontolandó lehet, mely szerint a bíró az előkészítő ülésen ismertesse, hogy mikor és mire rendel el hivatalból bizonyítást.²³⁷Ezt azzal egészíteném ki, hogy ez esetben a bizonyítási eljárás későbbi szakaszában a bírót is meg kell, hogy illesse a Be. 520.§-hoz hasonlóan az a jog, hogy tudomásszerzéstől függően az eljárás későbbi szakaszában is élhessen ilyen közléssel törvényi határidőn belül. Ez átláthatóbbá, kiszámíthatóbbá tenné a büntető bíró döntését az eljárás szereplői számára a hivatalbóli bizonyítás körében.

A jelenlegi szabályozás mellett felmerült és felmerülhet az is, hogy a vádlott, tanú kihallgatásakor, a szakértő meghallgatásakor először a védő kérdezhesse, őt kövesse az ügyész, majd utoljára a bíró. Ez azonban a hivatalbóli bizonyítás teljes kizárásához hasonlóan felvetné a minden ügyben kötelező védelem igényét, ami pedig sok esetben csak kirendelt ügyvéd által lenne biztosítható, ami pedig már elvezet a fegyverek egyenlőségének elvéhez.

A prezentált bizonyítást értékelő bírói szerepfelfogás felé való eltolódás biztosított a Be-ben. Az eljáró bírók szemléletváltása mellett az megjelenik a gyakorlatban. A jövő pedig eldönti, hogy ez teljesebbé megy -e Magyarországon, azaz törvényi szinten kizárja -e a jogalkotó a bíróságok számára — a történeti tényállás megállapítása körében — a hivatalból való bizonyítaskiegészítést, mely az egységes, elfogulatlan bíráskodást szolgálná.²³⁸ Én a magam részéről nem látom időszerűnek a hivatalbóli bizonyítás teljes kizárását, annál is inkább nem, mert még a jelenlegi szabályozás sem ment át teljeskörűen a joggyakorlatba. Amennyiben a hatályos törvényi szabályozás adta szerepéhez minden eljárási szereplő tartja magát — amit a törvényhozó kijelölt — úgy megítélésem szerint garantált a pártatlan ítélezés.²³⁹

Megítélésem szerint a bírói gyakorlat sokat tehet azért, hogy az eljáró bíró pártatlanságát veszélyeztető helyzeteket a bizonyítás során — a vádat alátámasztó bizonyítékok

²³⁷ Gyekiczky Tamás: Az emancipáció útján, Jogtudományi Közlöny, 2021/2.,84.

²³⁸ Csizmadiáné Pethő Tímea: A bírói szerepfelfogás jelentősége a bizonyításban, Jogtudományi Közlöny, 2022/9.,377.

²³⁹ Erről részletesen: Csizmadiáné Pethő Tímea (2022) i.m.376-377.

hivatalbóli beszerzésének mellőzésével — elkerülje, azonban az is látszik, hogy a végső megoldás a jogalkotó kezében lesz. Az azonban semmiképpen nem közömbös, hogy a gyakorlat milyen irányba mozdul el a hatályos szabályozás által biztosított viszonylag tág keretek között.

IX. A bíró kizárásának szabályozása Nyugat-Európában

Dolgozatom a bírók kizárására vonatkozó tételes joganyagon túl — elméleti alapokon keresztül — az ítélkezési gyakorlat tükrében igyekszik választ adni a hipotézisekben felvetett kérdésekre. A rövid történeti kitekintés mellett ugyanakkor indokolt az európai jogrendszerekkel való rövid összehasonlítás is, az EJEB, EUB idevágó joggyakorlatának elemzésén túl. A teljesség igénye nélkül a német és a francia büntetőeljárás szabályozását tekintem át a bírók kizárása vonatkozásában.

A kontinentális jogrendszerű államok bizonyítási rendszereinek elsődleges célja a történeti tényállás minél pontosabb, valósághű feltárása (anyagi igazság kiderítése). Ez időigényes feladat, amelynek legfőbb hátránya — az angolszász rendszerekhez képest — az eljárások elhúzódásában jelölhető meg.²⁴⁰ Ugyanakkor a tagállamok fentiek mellett is — az elmarasztalások elkerülése érdekében — törekednek az eljárások észszerű határidőn belüli befejezésére, melynek fontos része a perelhúzás eszközeként is szolgáló bíró kizárására vonatkozó indítványok szigorú keretek közé szorítása.

IX.1. A bíró kizárása Németországban

A német büntető eljárásjog legfontosabb forrása az 1877.II.1-i Büntető perrendtartás (Strafprozessordnung, StPO) 1987-es egységbe foglalt szövege. A büntetőeljárás szakaszai: 1. A nyomozati szakasz. 2. A közbenső eljárás a vádemelési javaslattal indul, amit az illetékes bíróság megvizsgál annak érdekében, hogy az ügy tárgyalásra kerüljön-e. Ha fennáll az elégséges gyanú, akkor kibocsátja a tárgyalást elrendelő végzést a bíróság. 3. A tárgyalást elrendelő végzés kibocsátásával kezdődik a tárgyalás, amely az előkészítésre és a lefolytatásra tagozódik, és rendszerint ítélettel végződik. 4. Az elsőfokú tárgyalás után következhet a jogorvoslati szakasz. 5. Az ítélet jogerőre emelkedése után jön a végrehajtási eljárás, amely az ügyészség kezében van.²⁴¹

A német büntetőeljárás alapelvei: az officialitás (hivatalbóliség), a legalitás elve, a vádely, a nyomozóelv, a szabad bírói bizonyítékmérlegelés elve, a szóbeliség elve, a közvetlenség elve, az ártatlanság véelme és „in dubio pro reo” elve, a gyors eljárás követelménye, a nyilvánosság elve, a tisztességes (fair) eljárás követelménye, a törvényes bíróhoz való jog

²⁴⁰ Bérces Viktor: Kontinentális típusú bizonyítási rendszerek Európában, Büntetőjogi Szemle, 2018/1.,16.

²⁴¹ Herke Csongor: A német és az angol büntetőeljárás alapintézményei, PTE ÁJK, Egyetemi jegyzet, Pécs, 2011,4,9, <https://www.herke.hu/tan/11na.pdf> letöltés időpontja: 2025.június 28.

elve, a rendes meghallgatáshoz való jog. Az alapelvek Németországban sem elnevezésükben, sem tartalmukat tekintve nem különböznek lényegesen a Magyarországon is érvényesülő alapelvektől.²⁴²

Az eljárási törvény harmadik része rendelkezik a bírók kizárásáról és annak elutasításáról. Az abszolút kizárási okokat taxatíve felsorolja a törvény, mely alapvetően hasonlít a Be. 14.§ (1) bekezdés a) - c) pontjában és a (3) bekezdés b) -c) pontjaiban foglalt szabályozásra azzal, hogy a hatályon kívül helyezett határozat esetén nem tesz különbséget, hogy megalapozatlanság volt-e annak az alapja.²⁴³ A relatív kizárási okot is ismeri az eljárási törvény, azaz elfogultságon alapuló kifogást kell emelni, ha olyan ok áll fenn, amely valószínűsíthetően igazolja a bíró pártatlanságával szembeni bizalmatlanságot. A megtámadási jog ugyanakkor – szemben a hazai szabályozással – csak az ügyészt, magánvádlót, vádlottat illeti meg, a védőt, sértettet, vagyoni érdekeltet nem.²⁴⁴ Az elfogultság bejelentésének itt is szigorú határideje van, a perelhúzás megakadályozása céljából, így főszabályként addig lehet bejelenteni, amíg a vádlott kihallgatása a személyi körülményeire vonatkozóan el nem kezdődik, egyébként az annak alapjául szolgáló okról való tudomásszerzést követően haladéktalanul. Elfogultságot nem lehet bejelenteni a bíró ellen, illetve az elfogultságát nem lehet kimondani, ha a vádlott az utolsó szó jogán már felszólalt.²⁴⁵ A kizárási indítvány elutasításának eseteit részletesen szabályozza, mely szerint ha az indítvány elkésett, vagy az annak alapjául szolgáló körülményt nem, vagy nem hitelt érdemlően igazolták vagy az nyilvánvalóan a per elhúzását célozza, elutasításnak van helye.²⁴⁶ A német büntető eljárásjog is ismeri az igazgatási úton és a bíróság általi elintézését az elfogultsági kifogásnak. Az indítványnak helyt adó határozat ellen nincs helye jogorvoslatnak, azonban, ha a kifogást elfogadhatatlannak vagy megalapozatlannak tartják, úgy – szemben a hazai szabályozással – már van helye fellebbezésnek.²⁴⁷ Az elfogultsági indítvány elbírálásáig a bíró csak olyan cselekményeket végezhet, amelyeket nem lehet elhalasztani, és az indítványról két héten belül dönteni kell, de legkésőbb az ítélet kihirdetése előtt meg kell hozni e körben a határozatot. Alapos indítvány esetén a főtárgyalásnak a kifogás

²⁴² Herke Csongor (2011) i.m.12.

²⁴³ StPO 22-23.§

²⁴⁴ StPO 24.§ (1)-(3).

²⁴⁵ StPO 25.§ (1)-(2).

²⁴⁶ StPO 26.§ (1)-(2).

²⁴⁷ StPO 28.§ (1)-(2).

benyújtását követő részét meg kell ismételni, kivéve, ha az nem lehetséges vagy aránytalan költséggel járna.²⁴⁸ Ez is eltér a magyar szabályozástól, hiszen a Be. szerint a bíró még ügydöntő határozatot is hozhat, kivéve, ha maga jelentette be a kizárási okot, vagy a más által bejelentett kizáráshoz hozzájárult. Ha pedig alapos a kizárási indítvány, akkor más bírónak előlről kell kezdenie az ügyet a Be. szerint. A lényegi elemeiben a német szabályozás – a jelzett eltérések mellett is – alapvetően átfedést mutat a hazai rendelkezésekkel, ugyanakkor az megállapítható, hogy a Be. a bíró kizárásának okait részletesebben, szélesebb körben szabályozza, a magyar büntető eljárásjog sajátosságainak megfelelően. A perelhúzás megakadályozása azonban láthatóan a német jogban is kiemelt cél.

IX.2. A bíró kizárása Franciaországban

A francia büntetőeljárásról szóló 1957.évi Code de procédure pénale (CPP) értelmében a büntetőeljárás három szakaszra bontható: a nyomozásra, az instruction szakaszra (a nyomozás, a vád értékelése, tárgyalásra utalás), majd végül a tárgyalásra. A súlyosabb bűncselekményeket a szokásos eljárás keretei között tárgyalják, és vannak olyanok is, amelyeket egyszerűsített eljárásban. A bíróság összetétele is ennek függvényében változik, így a kisebb tárgyi súlyú bűncselekményeknél akár egyesbíró is eljárhat, míg a legsúlyosabbak esetén (crime) három bíróból álló tanács és esküdtszék ítélkezik.²⁴⁹

A CPP preambulumba a 2000-es reformmal a francia büntető eljárás alapelvei belekerültek, melyek az alábbiak: „I. A büntetőeljárás tisztességes és kontradiktórius legyen, és meg kell őriznie az egyensúlyt a feleket megillető jogok között. Garantálni kell az elválasztást a vádló és az arról ítélkező hatóság között. Azokról a személyekről, akik hasonló helyzetben találják magukat, és ugyanolyan bűncselekmény miatt vádolnak meg, a bíróságnak ugyanazon szabályok alapján kell ítélkezni. II. Az igazságszolgáltató szervek biztosítják, hogy a sértetteknek tájékoztatást nyújtsanak, és jogaikat tiszteletben tartsák az egész büntetőeljárás alatt. III. Minden gyanúsított vagy megvádolt személyt ártatlannak kell tekinteni mindaddig, amíg a bűnösségét nem állapították meg. Az

²⁴⁸ StPO 29.§ (1)-(4).

²⁴⁹ Herke Csongor: A francia és az olasz büntetőeljárás alapintézményei, PTE ÁJK, Egyetemi jegyzet Pécs, 2012, 1,4-6. <https://oszkdk.oszk.hu/storage/00/01/26/32/dd/1/herke-csongor-a-francia-es-az-olasz-buntetoeljaras-alapintezmenyei-pte-ajk-pecs-2012.pdf> letöltés időpontja: 2025.június 29.

ártatlanság véelme elleni minden támadást száműzni, kompenzálni és büntetni kell az adott körülmények között. A terheltnek joga van tájékozódásra a terhére rótt cselekményről, és a terheltet a jog eszközeivel védeni kell. Azokat a kényszerintézkedéseket, amelyeket az ilyen személlyel szemben elrendelnek, hatékony bírói kontroll alá kell helyezni. Szigorúan korlátozni kell, hogy mi szükséges az eljárás érdekében, mi arányos a vádemelés súlyával, de nem olyan mértékű, hogy sérti az emberi méltóságot. Az ilyen személyt érintő vádról észszerű időn belül végleges ítéletet kell hozni. Minden elítélt személynek joga van ahhoz, hogy ítéletét egy második törvényszék felülbírálja.”²⁵⁰

A bírók kizárására vonatkozó szabályok a francia büntetőeljárás sajátosságaival állnak összhangban. A bírói többes szerepvállalás itt is tilalmazott, így a törvény 253.cikke szerint: azok a bírók, akik az Esküdtszék elé terjesztett ügyben vádemelési vagy nyomozási cselekményt folytattak le, vagy részt vettek a vádiratban vagy a vádlott bűnösségével kapcsolatos érdemi döntésben, nem lehetnek a bíróság tagjai elnökként vagy ülnökként.²⁵¹ A bíró kizárásának abszolút okai a francia büntetőeljárás törvényben is megjelennek, melyek megfeleltethetők a Be.14.§(1) bekezdés b)-c) pontjában foglaltaknak. Az elfogultság bejelentésének akkor van helye, „ha a bíró, házastársa, élettársa és a felek valamelyike között olyan súlyos megnyilvánulások történtek, amelyek elég súlyosak ahhoz, hogy kétségeket ébresszenek a bíró pártatlanságával kapcsolatban”.²⁵² „A vizsgálat alatt álló személynek, a vádlottnak, a vádlottnak és az eljárás bármely résztvevőjének, aki kifogást kíván emelni a vizsgálóbíró, a rendőrségi bíró, a büntetőbíróság egy, több vagy mindegyik bírója, a fellebbviteli bíróság vagy az esküdtszék tanácsadói ellen, büntetőjogi felelősségre vonás terhe mellett kérelmet kell benyújtania a fellebbviteli bíróság első elnökéhez.”²⁵³ Az első elnök az ügyész meghallgatása után dönt a kérelemről. Ez azért is tér el a hazai szabályozástól, mert a Be. értelmében a kizárás tárgyában ügyészi indítvány nélkül dönt a bíróság, ugyanakkor a Be. lehetőséget ad a kizárás igazgatási ügykörben való elintézésére is. A francia kizárás iránti kérelem nem mozdítja el azt a bírót, akinek a kizárását indítványozzák. Ez némileg eltér a hazai szabályozástól, minthogy a Be. szerint, ha a bíró a kizárási okot maga jelentette

²⁵⁰ Herke Csongor (2012) i.m.8-9.

²⁵¹ CPP 253.cikk.

²⁵² CPP 668.cikk.

²⁵³ CPP 669.cikk.

be vagy a más által bejelentett kizáráshoz hozzájárult, akkor a bejelentés elintézéséig az ügyben nem járhat el. A francia szabályozás szerint ugyanakkor az első elnök az ügyésszel folytatott konzultációt követően elrendelheti a nyomozás vagy az eljárás folytatásának, illetve az ítélethozatalnak a felfüggesztését. A kifogásról szóló végzés ellen fellebbezésnek helye nincs.²⁵⁴ A Fellebbviteli Bíróság első elnökének eltiltására irányuló kérelmet a Semmítőszék első elnökéhez intézett beadványban kell benyújtani, aki az említett bíróság főügyészevel folytatott konzultációt követően végzéssel határoz, amely ellen nincs helye fellebbezésnek.²⁵⁵ Szemben a hazai szabályozással a francia törvény általános jelleggel rendbíróság kiszabását rendeli, ha a kizárási kérelem elutasításra kerül végzéssel. Ez mindenképpen a perelhúzás ellen hat. Egyebekben a bírók egyike sem mentheti fel magát hivatalból a fellebbviteli bíróság első elnökének engedélye nélkül, akinek az ügyésszel folytatott konzultációt követően hozott határozata ellen fellebbezésnek helye nincs.²⁵⁶ Nemcsak a német, de a francia büntetőeljárás törvényhez képest is megállapítható, hogy a Be. a bíró kizárásának okait részletesebben, szélesebb körben szabályozza, a magyar büntető eljárásjog sajátosságainak megfelelően. Az kiviláglik, hogy akár a német, akár a francia szabályozást vizsgáljuk, valamennyi eljárási törvény fontos célkitűzése a bírói többes szerepvállalás kizárása és kiemelten a perelhúzás megakadályozása az ügyek észszerű időn belül való befejezése érdekében.

²⁵⁴ CPP 670-671.cikk.

²⁵⁵ CPP 672.cikk.

²⁵⁶ CPP 674.cikk.

X. A bíró kizárása a büntetőperben — az Emberi Jogok Európai Bíróságának és az Európai Unió Bíróságának döntései tükrében

A joguralom alapeszméjéből levezethető elvek egyike Joseph Raz szerint: a természetes igazságosság szabályait be kell tartani. Azaz ilyen a nyilvánosan és helyesen lefolytatott bírósági eljárás, a pártatlanság.²⁵⁷ A tisztességes eljáráshoz való jog nem korlátozható csupán az igazságszolgáltatásra, mint hatalmi ágra. Az állami tevékenységnek mindazon területeire kiterjed, ahol az állampolgárok az állami szervekkel, mint hatóságokkal találkoznak. A tisztességes eljárás követelményéből fakad a polgári perrendtartás és büntetőeljárás törvény több alapvető szintű rendelkezése.²⁵⁸

Magyarországon az Alaptörvény az egyes eljárási jogok közül a tisztességes eljáráshoz és a független, pártatlan bírósághoz való jogot a XXVIII. cikkben szabályozza. Az (1) bekezdés értelmében: „Mindenkinek joga van ahhoz, hogy az ellene emelt bármely vádat vagy valamely perben a jogait és kötelességeit törvény által felállított, független és pártatlan bíróság tisztességes és nyilvános tárgyaláson, észszerű határidőn belül bírálja el.”²⁵⁹

Az Emberi Jogok Európai Egyezménye (a továbbiakban: Egyezmény) 6.cikkének 1.bekezdése szerint mindenkinek joga van arra, hogy ügyét a törvény által létrehozott független és pártatlan bíróság tisztességesen, nyilvánosan és észszerű időn belül tárgyalja meg és hozzon határozatot az ellene felhozott büntetőjogi vádak megalapozottságáról.²⁶⁰

Kiemelendő azonban, hogy a gyakorlat szerint a 6.cikk 1.bekezdésének megsértéséhez önmagában nem elegendő egy döntéshozó szerv(testület) függetlenségének vagy pártatlanságának hiányára vagy egyes lényeges eljárásjogi garanciák ezen szervek általi megsértésére alapozni, ha a meghozott határozatot egy e tekintetben „teljes hatáskörrel” rendelkező bírói testület később felülvizsgálta és biztosította a lényeges garanciákat a

²⁵⁷ Joseph Raz: A joguralom értéke. In: Takács Péter (szerk): Joguralom és Jogállam, 1995,122.

²⁵⁸ Sári János-Somody Bernadette: Alapjogok Alkotmánytan II. Budapest, Osiris, 2008,118-119.

²⁵⁹ Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdés.

²⁶⁰ Az emberi jogok és alapvető szabadságjogok védelméről szóló, Rómában 1950.november 4-én kelt Egyezmény. Kihirdetve az 1993.évi XXXI. törvény által 1993.április 7. napján.

kérdéses hiányosságok orvoslásával.²⁶¹

A Bíróság esetjoga szerint az állam azon kötelezettsége, hogy biztosítsa egy „független és pártatlan bíróság” általi elbírálást, magában foglalja a végrehajtó hatalom, a törvényhozó és minden egyéb állami szerv kötelezettségét arra, hogy tiszteletben tartsa és hajtsa végre a bírósági ítéleteket, határozatokat, még ha azzal nem is ért egyet. Mindez elengedhetetlen feltétele a bíróságokba vetett közbizalomnak és tágabb értelemben a jogállamiságnak.²⁶²

Az Emberi Jogok Európai Bírósága (továbbiakban: EJEB) számos döntésében foglalkozott a bírák függetlenségének, kizárásának kérdésével. Magyarországon a bíróságok gyakorlatára vonatkozóan megállapítható, hogy a strasbourgi esetjog egyre inkább visszatükröződik a bíróságok ítéleteiben és a felsőbb bíróságok útmutatásaiban.²⁶³ Szem előtt kell tartani az IH 2014.53 döntésben foglaltakat: „Nem fogadható el a törvényszék indokolása, hogy az EJEB által hozott határozatokra csak annyiban lehet hivatkozni és azok annyiban alkalmazandóak, amennyiben a büntetőeljárásról szóló törvény normaszövegében is megjelennek. Éppen az alapjogokkal kapcsolatosan kell különös gonddal ügyelni a strasbourgi joggyakorlat dinamikus jogértelmezésére, arra, hogy az egyes marasztaló határozatokból a megfelelő jogkövetkeztetést a joggyakorlat is levonja.”²⁶⁴

Figyelemre méltóak Madai Sándornak az uniós büntetőjog kapcsán megfogalmazott gondolatai is, melyek ugyanúgy érvényesek a büntetőeljárásra is. „A közös tartalom kialakítása nélkül hiábavaló lesz minden munka, mivel ez esetben – a szó lehető legszorosabb értelmében – közös nyelvet kell beszélnünk ahhoz, hogy eredményt s előrelépést érzünk el. A jogi terminológia koherenciája nélkül az Európai Unió Babel

²⁶¹ Cservák Csaba (2023) i.m.1733., EJEB, De Haan kontra Hollandia (22839/93.), 1997.augusztus 26.,45-55.bekezdések.

²⁶² Cservák Csaba (2023) i.m.1733.

²⁶³ Uitz Renáta: Nemzetközi emberi jogok és a magyar jogrend. IN: Jakab András – Gajdusчек György (szerk.): A magyar jogrendszer állapota, Budapest, MTA TK JTI 2016, 200.

²⁶⁴ Debreceni Ítéltábla Bnyf.II.169/2014/2. Erről részletesen lásd Szabó Krisztián: Az Emberi Jogok Európai Bírósága ítélkezési gyakorlatának hatása a magyar büntetőeljárás törvényre, Pro Futuro, 2017/1., 129.

tornyához hasonlíthat. Nem sok jóra számíthatunk az uniós büntető-jogalkotás terén a jövőben, ha a nyelvi különbözőséget – egyebek mellett – fogalmi-értelmezési problémákkal színezzük.”²⁶⁵ Érdemes tehát a terminológiai különbözőségekre hangsúlyt fektetni az uniós jogalkotás és jogalkalmazás során.

Néhány jelentősebb, akár Magyarországot is érintő határozaton keresztül vizsgálom az EJEB bírók kizárásával kapcsolatos gyakorlatát és azt, hogy vajon az érvényesül -e a hazai jogalkalmazásban, a büntetőeljárársban.

X.1. A bíróságok függetlenségének megítélése

A független és pártatlan bírósághoz való jog az EJEB és az EUB gyakorlatában, de hazánkban az Alkotmánybíróság gyakorlatában is szorosan összefügg. A világ demokratizációs folyamatai során, a jogállamok kiépülése idején a bírói függetlenség intézményeinek jelentős garanciális és szimbolikus szerep jutott.²⁶⁶ Az EJEB több alkalommal hangsúlyozta, hogy az Egyezmény 6.cikk (1) bekezdése szerinti függetlenség és az objektív pártatlanság fogalmi szorosan összefüggnek, így azokat általában együttesen kell megvizsgálni. A tekintetben, hogy léteznek -e indokok annak kétségbe vonására, hogy a pártatlanságra és az objektív függetlenségre vonatkozó követelmények egy ügyben nem teljesülnek, döntő jelentősége nem a fél nézőpontjának van, hanem annak, hogy a szóban forgó félelmek tekinthetőek-e objektíve igazoltak. Az EJEB állandó ítélkezési gyakorlata szerint valamely bíróság függetlenségének megítélésekor figyelembe kell venni különösen tagjai kijelölésének módját és hivatali idejét, a külső nyomással szembeni védelem meglétét és azt a kérdést, hogy az érintett szerv a függetlenség látszatát kelti-e.²⁶⁷ Egy demokratikus társadalomban a bíróságnak bizalmat kell keltenie a jogságyokban.²⁶⁸

²⁶⁵ Madai Sándor: Nem csalás, de ámtás? Dogmatikai megjegyzések a PIF Irányelvhez, Miskolci Jogi Szemle, 2019/2. különszám, 140.

²⁶⁶ Fleck Zoltán (2008): Jogállam és igazságszolgáltatás a változó világban, Budapest, Pallas Páholy-Gondolat, 107.

²⁶⁷ EJEB, Kleyn és társai kontra Hollandia (39343/98.), 2003.május 6., 190-202.bekezdések, Ramos Nunes de Carvalho e Sá kontra Portugália (55391/13.), 2018.november 06., 144-165.bekezdések, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat.

²⁶⁸ EJEB, Fruni kontra Szlovákia (8014/07), 2011. szeptember 21., 141-149.bekezdések.

Az EUB pedig rámutatott, hogy a függetlenség külső aspektusa azt jelenti, hogy az érintett fórum teljesen autonóm módon gyakorolja bírói feladatkörét anélkül, hogy bármilyen hierarchikus kapcsolatban lenne, bárkinek alá lenne rendelve, anélkül, hogy bárhonnant utasításokat kapna, azaz védett minden külső nyomással szemben, amely határozathozatalának függetlenségét befolyásolhatja.²⁶⁹ A függetlenség belső aspektusa a pártatlanság fogalmával áll összefüggésben és arra vonatkozik, hogy egyenlő távolságot kell a bírónak tartania a jogvitában résztvevő felektől, illetve a feleknek a jogvita tárgyához fűződő mindenkori érdekeitől. A jogvita megoldása során tehát a jogszabály szigorú alkalmazásán kívül semmilyen más érdek nem érvényesülhet.²⁷⁰ „A függetlenségi és pártatlansági garanciák olyan szabályok meglétét igénylik, — különösen, ami a fórum összetételét, a kinevezést, a megbízatás időtartamát, az elfogultsági okokat, a kizárási okokat és a tagok elmozdítását illeti —, amelyek a jogalanyok számára biztosítják minden, az említett fórum külső tényezők általi befolyásolhatóságára, valamint az ütköző érdekek vonatkozásában való semlegességére vonatkozó jogos kétség kizárását”²⁷¹. Fontos, hogy a bírák mellett, hogy mentesek a függetlenségüket veszélyeztető közvetlen befolyástól, biztosítani kell a közvetettebb befolyás kizárását is, amely hatással lehet az érintett bírák határozataira is²⁷².

A Fey kontra Ausztria ügyben az EJEB kifejtette, hogy a pártatlanság látszata kapcsán elbukik egy állam, ha a végrehajtó hatalom beavatkozik a bíróság előtt folyamatban lévő ügybe annak érdekében, hogy annak kimenetelét befolyásolja.²⁷³ A Sovtransavto Holding kontra Ukrajna ügyben kimondta a Bíróság: a bírói függetlenséget egyértelműen sérti, ha a végrehajtó hatalom beavatkozik egy bíróságok előtt folyamatban lévő ügybe azért, hogy befolyásolja a kimenetelét.²⁷⁴

A függetlenség követelménye körébe sorolja az EUB azt is, hogy a bírók olyan illetményben részesüljenek, amely összhangban áll az általuk ellátott feladatok

²⁶⁹ C 64/16 Associação Sindical dos Juizes Portugueses kontra Tribunal de Contas ECLI:EU:C: 2018:117.

²⁷⁰ C-216/18 Írország ECLI:EU:C: 2018:586.

²⁷¹ C-192/18 Lengyelország ECLI:EU:C: 2019:924, C-216/18 Írország ECLI:EU:C: 2018:586, C-619/18 Lengyelország ECLI:EU:C:2019:531.

²⁷² C-619/18 Lengyelország ECLI:EU:C: 2019:531.

²⁷³ EJEB, Fey kontra Ausztria (14396/88), 1993.február 24.,25-36.bekezdések.

²⁷⁴ EJEB, Sovtransavto Holding kontra Ukrajna (48553/99), 2002.november 06.,94-98.bekezdések.

jelentőségével, ²⁷⁵továbbá az olyan fegyelmi felelősségi rendszer meglétét is, amely egyaránt meghatározza a fegyelmi vétségnek minősülő magatartásokat és a konkrétan alkalmazandó szankciókat²⁷⁶. A hatalmi ágak szétválasztása elvének megfelelően, amely a jogállamiság működését jellemzi, a bíróságok függetlenségét a jogalkotó és a végrehajtó hatalommal szemben kell biztosítani.²⁷⁷ A bíróságok függetlensége, a jogállamiság tiszteletben tartása csatlakozási kritérium, az államok pedig önszántukból válnak az Európai Unió tagállamaivá, azaz a jövőre nézve elkötelezik magukat az uniós értékek mellett, ezért az Európai Unióban vélelem van amellett, hogy a tagállamok biztosítják a bíróságok függetlenségét.²⁷⁸ A bírói függetlenséget illetve a pártatlanságot érintő kérdéskör az ügyek szignálása is az egyes bíróságokon, mely kapcsán az automatikus ügyelosztás az, amely a bírók függetlenségét a leginkább biztosítja.

Fontos kiemelni ugyanakkor, hogy attól még, hogy nem sérül egy ügyben a pártatlan, független bíróság elve, az eljárás sértheti a tisztességes eljárás elvét. A Bulut kontra Ausztria eset kapcsán mutatott rá az EJEB, hogy amennyiben a vád képviselője által benyújtott indítványra a védelem nem tudott reagálni, akkor az Egyezmény 6.cikk 1.pontját ugyan nem sértették meg, de az ügyfélegyenlőség be nem tartása miatt sérült a tisztességes eljárás követelménye.²⁷⁹

X.2.A pártatlanság szubjektív és objektív tesztje

Az EJEB gyakorlata megkülönbözteti a pártatlanság szubjektív és objektív tesztjét, melyet a pártatlanság alkotmányos követelményét vizsgálva hazánkban az Alkotmánybíróság is irányadónak tekint.²⁸⁰

A Panyik Tibor Magyarország elleni ügyben a kérelmező szerint a polgári perét tárgyaló bíróság nem volt pártatlan. A Bíróság kifejtette, hogy a pártatlanság szubjektív

²⁷⁵ C- 64/16 Associação Sindical dos Juizes Portugueses kontra Tribunal de Contas ECLI:EU:C: 2018:117.

²⁷⁶ C-216/18 Írország ECLI:EU:C: 2018:586.

²⁷⁷ C-452/16 Openbaar Ministerie kontra Krzysztof Marek Poltorak ECLI:EU:C: 2016:858.

²⁷⁸ Koen Lenaerts: New Horizons for the Rule of Law within the EU. German Law Journal, 2020/1,31. Erről részletesen: Orbán Endre: A bírói függetlenség értelmezése körüli legújabb dilemmák az Alkotmánybíróság és az Európai Unió Bírósága gyakorlatában, EU Jog, 2021/1-2.,5.

²⁷⁹ EJEB, Bulut kontra Ausztria (17358/90.), 1996.február 22.,44-50.bekezdések.

²⁸⁰ 3154/2017(VI.21.) AB határozat, Indokolás [105] bekezdése.

megközelítése arra törekszik, hogy egy adott ügyben egy adott bíró személyes meggyőződéséről, vagy érdekéről megbizonyosodjanak. Az objektív megközelítés pedig annak megállapítása, hogy elegendő biztosítékot kínáltak-e fel e tekintetben bármiféle törvényes kétely kizárására. A szubjektív vizsgálat alkalmazása során a bíróság állandó ítélkezési gyakorlata szerint a bíró személyes pártatlanságát vélelmezni kell mindaddig, amíg nincs bizonyíték az ellenkezőjére. A szükséges bizonyíték fajtáját illetően a bíróság pl. arról igyekezett megbizonyosodni, hogy a bíró már mutatott-e ellenséges érzületet, vagy rossz akaratot, vagy személyes okokból magára osztatott-e egy ügyet. A Bíróság gyakorlatában hosszú idő óta bevett elv, hogy az a vélelem, hogy a bíróság személyes előítélettől vagy pártosságtól mentes. Bár bizonyos esetekben nehéz lehet beszerezni az elfogulatlanság vélelmét cáfoló bizonyítékokat, emlékeztetni kell arra, hogy az objektív pártatlanság követelménye egy további fontos garancia. Más szóval az EJEB elismeri a 6. cikk megsértésének a szubjektív elfogultság figyelembevételével történő megállapítása nehézségeit és emiatt a pártatlanság kérdését felvető esetek túlnyomó többségében az objektív vizsgálatra összpontosít. Nincs azonban éles választóvonal a kettő között, mivel egy bíró magatartása nemcsak egy külső szemlélő szempontjából objektíve támaszthat aggályokat a pártatlanság tekintetében (objektív teszt), de felveti az ő személyes meggyőződésének kérdését (szubjektív teszt) is.²⁸¹

A Panyik kontra Magyarország ügy a hazai joggyakorlat szempontjából azért bír relevanciával, mert számos esetben előfordul, hogy a bírák részéről az adott bíróságon működő ügyvéddel fennálló munkakapcsolat okán kerül sor elfogultság bejelentésére. Ráadásul úgy, hogy a bírónak már korábbi nyilatkozata is rendelkezésre áll e körben. Az EJEB kifejtette, hogy a bíró személyes pártatlanságát vélelmezni kell és a szubjektív tesztnek megfelel, ha eltekintve a másik ügyben tett korábbi nyilatkozatától, amely szerint elfogult, nem volt semmilyen különös jele, vagy cselekedete, ami az elfogultságára utalt volna. Azonban vizsgálni kell azt is, hogy az objektív vizsgálat alapján a pártatlanság látszata is megállapítható-e és a konkrét ügyben erre nemleges választ adott, mert bár a bíróság megítélése szerint a bíró és az érintett bíróságon működő ügyvéd közötti munkakapcsolat megléte nem vonja maga után szükségképpen a pártatlanság hiányát az előbbi részéről, a döntő tényező a konkrét ügyben az volt, hogy a bíró korábban pusztán ezen az alapon kérte a kizárását, ami még akkor is fennállt, amikor később részt vett az

²⁸¹ EJEB, Panyik kontra Magyarország (12748/2006.), 2011.július 12., 25-34.bekezdések.

ügyfél ügyének másodfokú elbírálásában. Végso soron tehát a Bíróság úgy vélte, hogy fentiek okán nem nyújtottak kellő garanciákat a bíró kérelmezővel szembeni pártatlanságával kapcsolatos jogos kételyek kizárása érdekében. ²⁸²

A bírák kizárásával kapcsolatos strasbourgi esetjog köréből kiemelendő, hogy önmagában az a tény, hogy egy bíróság korábban más szempontok alapján már foglalkozott valakinek az ügyével, ez az utóbb vizsgált ügyben nem kérdőjelezi meg a pártatlanságát.²⁸³ Összhangban az EJEB ítélezési gyakorlatával hazánkban az EBH 2011. évi 2302. eseti döntés mutat rá arra, hogy az elfogultsági kifogás mindig a konkrét ügghöz kötöten vizsgálándó. Amennyiben a bíró a vádlott egyik ügyéből – elfogultságot bejelentve – kizárta magát, ez nem jelent egyszer s mind a vádlott többi ügyéből való kizártságot is. Az EBH 2015.B.18.döntés pedig kifejtji, hogy a bíró kizárásának szabályait a büntetőeljárás törvény a bíró előtt folyamatban lévő, általa tárgyalt, illetve elbírálására váró ügyre állapítja meg.

X.3. A bírói eljárás pártatlanságának funkcionális eredetű kételyei

A pártatlanság elvének megsértése felmerülhet funkcionális és személyes okból is. A pártatlanság funkcionális eredetű sérelmébe azon esetek tartoznak, amikor ugyanazon személy többféle, különböző természetű funkciót tölt be ugyanabban a bírósági eljárásban, vagy alá-fölrendeltségi, illetve más intézményi kapcsolatban áll ugyanazon eljárásban résztvevő más személlyel.²⁸⁴

A funkcionális okok hazánkban a bíró kizárásának objektív okainak feleltethetőek meg, melyek éppen az alábbiakban részletezett strasbourgi eseteknek köszönhetően mára kiforrott az Alkotmánybíróság gyakorlatában és az egyes eljárási törvényekben, így a Beben is.

A Piersack kontra Belgium ügyben a kérelmező azért tett panaszt, mert az ügyben eljáró bíróság elnöke az eljárás korábbi szakaszában ügyéssként járt el. Az EJEB szerint, ha egy

²⁸² EJEB, Panyik kontra Magyarország (12748/2006.), 2011.július 12., 25-34.bekezdések.

²⁸³ EJEB, ETTL and Others kontra Ausztria (9273/81), 1987.március 24., 34-41.bekezdések, Erről bővebben Nagy Anita: Az emberi jogok és a büntetőeljárás kapcsolata I. rész Sectio Juridica et Politica, Miskolc, Tomus XXVIII. 2010, 341-369.

²⁸⁴ Czine Ágnes (2018) i.m.:8.

ügyész ugyanabban az ügyben, az eljárás későbbi szakaszában bíróként vesz részt, joggal merül fel kétely a nyilvánosságban a bíróság pártatlanságát illetően.²⁸⁵ A Bíróság arra nem látott okot, hogy az adott bíró személyes pártatlanságát kétségbe vonja, amit egyébként is az ellenkező bizonyításig vélelmezni kell. Ugyanakkor kifejtette, hogy az adott ügyben a látszatnak is lehet bizonyos jelentősége, és minden olyan bírónak le kell mondania az ügy tárgyalásáról, akinél joggal lehet elfogultságtól tartani. Önmagában azonban az a körülmény, hogy egy bíró valaha ügyész volt, nem ad okot arra, hogy a pártatlanságában kételkedjünk. A Semmítőszék ugyanis egy funkcionális kritériumot alkalmazott: azt vizsgálta, hogy a bíró korábban a konkrét ügyben „ügyészként vagy ügyészi feladatkör ellátása céljából” járt-e el, ennek van ugyanis döntő jelentősége. Ez a kritérium azonban nem felel meg teljes egészében a 6.Cikk 1. bekezdés követelményeinek. Szervezeti megfontolásokat is számba kell venni a vizsgálat során. A kérdéses ügyben a bíró korábban a főügyész első helyetteseként vezette a brüsszeli ügyészség egyik osztályát, amely a Piersack elleni nyomozást is folytatta. Bár az ügyben „nem járt el ügyészként”, az ügygel megbízott ügyész feletteseként joga volt ugyanakkor írásbeli beadványaikat ellenőrizni, megtárgyalni velük az ügyek lebonyolításának irányát és jogi tanácsokat adni nekik. A Bíróság szerint nem fontos pontosan meghatározni a kérdéses bíró korábbi minőségében betöltött szerepét, elegendő annak megállapítása, hogy annak a bíróságnak a pártatlansága, amelynek a „vád alaposságát” kellett eldöntenie, az adott ügyben igen kétségesnek tűnik. Az ügyben a Bíróság szerint megsértettek az Egyezményt.²⁸⁶ Fenti kizáró ok a hazai tételes jogban konkrétan a Be. 14.§ (1) bekezdés a.) pontjában ölt testet.

A Jón Kristinsson kontra Izland ügyben egy olyan bíró által hozott büntetőítélétről volt szó, aki az ügyben rendőrfőkapitány-helyettesi minőségben korábban már eljárta, döntést hozott. Az izlandi kormány nem is vitatta a pártatlan bíróság sérelmét, mely okán meg is egyezett a panaszossal.²⁸⁷ Hazánkban ezt a helyzetet ugyancsak a Be. 14.§ (1) bekezdés a.) pontja rendezi.

²⁸⁵ EJEB, Piersack kontra Belgium (8692/79.), 1982.október 01., 28-32.bekezdések.

²⁸⁶ Vincent Berger-Kondorosi Ferenc: Az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlata, különös tekintettel a fair eljárás követelményeire Budapest, 2006,197. EJE, Piersack kontra Belgium (8692/79.), 1982.október 01., 28-32.bekezdések.

²⁸⁷ EJE, Jón Kristinsson kontra Izland (12170/86), 1990.február 22., 15-18.bekezdések, Berger-Kondorosi im.201-202.

A Padovani kontra Olaszország ügyben az ugyanazon bíróság bírójának eljárása ugyanazon ügyben nyomozási és ítélezési feladatkörben problémakör kapcsán nem állapította meg az Egyezmény megsértését.²⁸⁸ Csakúgy, mint a Sainte-Marie kontra Franciaország és Saraiva de Carvalho kontra Portugália ügyben sem.²⁸⁹ A Nortier kontra Hollandia ügyben sem került sor a 6.Cikk 1. bekezdése sérelmének megállapítására.²⁹⁰

A Hauschildt kontra Dánia²⁹¹ ügyben azonban eltérő döntés született, arra hivatkozással, hogy a konkrét esetben a tárgyalást megelőzően az első-és másodfokú bíróság bírái a terhelt előzetes letartóztatását fenntartó döntéseiket többször kimondottan az igazságszolgáltatási törvény azon bekezdéseire alapozták, mely értelmében ezen rendelkezések alkalmazása előtt a bírónak meg kell győződnie, hogy fennáll -e annak a „különösen nagyfokú gyanúja”, hogy a gyanúsított követte el a terhére rótt bűncselekményt. Ily módon e tekintetben végső soron a tárgyaláson eldöntendő kérdések között alig van eltérés. A Bíróság a konkrét ügyben úgy ítélte meg, hogy kérdéses lehetett az illetékes bíróságok pártatlansága és a panaszos ebbéli félelmeit objektíven igazoltnak lehet tekinteni, a 6.cikk 1. bekezdését ily módon megsértették.²⁹²

A magyar büntetőeljárásban perbíróként törvény erejénél fogva ki van zárva a Be. 14.§ (3) bekezdés a.) pontja szerint, aki az adott ügyben nyomozási bíróként járt el és az is, aki a nyomozási bíró határozata elleni fellebbezés tárgyában eljár. A Be. rendelkezése tehát immáron teljes mértékben biztosítja az Egyezményben foglalt pártatlanság követelményének maradéktalan érvényesülését.

²⁸⁸ EJEB, Padovani kontra Olaszország (13396/1987), 1993.február 26., 21-29.bekezdések, Berger-Kondorosi i.m.202-203.

²⁸⁹ EJEB, Sainte-Marie kontra Franciaország (12981/87), 1992.december 16.,30-34.bekezdések és Saraiva de Carvalho kontra Portugália (15651/89.), 1994.április 22.,30-40.bekezdések.

²⁹⁰ EJEB, Nortier kontra Hollandia (13924/88.), 1993.augusztus 24., 30-38.bekezdések, Berger-Kondorosi i.m.204-205.

²⁹¹ EJEB, Hauschildt kontra Dánia (10486/83), 1989.május 24., 43-53.bekezdések, Lásd még: EJEB, De Cubber kontra Belgium (9186/80), 1984.október 26.,31-33.bekezdések, Pfeifer és Plankl kontra Ausztria (10802/84.), 1992.február 25.,35-39.bekezdések.

²⁹² EJEB, Hauschildt kontra Dánia (10486/83), 1989.május 24., 43-53.bekezdések, Berger-Kondorosi i.m. 199-200.

X.4. Vádlott-társak elkülönített eljárásban történő elítélése esetén a pártatlanság megítélése

Az EJEB számos döntésében foglalkozott azzal a kérdéskörrel, hogy vajon felmerülhet-e pártatlanság sérelme, ha a vádlott-társak ügye elkülönítésre kerül, és a korábban elítélt vádlott ítélete tartalmaz több, társának bűnösségét előrevetítő megállapítást.

A Rojas Morales kontra Olaszország ügyben hozott ítéletben a Bíróság a pártatlanság objektív megközelítése alapján vizsgálva a tényállást megállapította az Egyezmény megsértését. A kérelmező ellen bünszervezetben elkövetett kábítószer-kereskedelem miatt volt folyamatban büntetőeljárás, rá nézve azonban az eljárást elkülönítette a bíróság, mivel a kiadatási eljárása elhúzódott. A társával szemben meghozott, büntetőjogi felelősséget megállapító ítélet indokolása a kérelmező álláspontja szerint az ő bűnösségét előrevetítő megállapításokat tartalmazott, ráadásul a kérelmező kiadatását követően a társát elítélő bírói tanács két tagja járt el a kérelmezővel szemben is, és ítélte tizennégy év végrehajtandó szabadságvesztés büntetésre. A fellebbviteli bíróság elutasította a jogorvoslatot, rámutatva a bünszervezetben történő elkövetés lényegéből eredő, a kérelmezőt is érintő megállapítások jogszerű voltára. A Bíróság azonban a pártatlanság objektív megközelítésű vizsgálata kapcsán kimondta, hogy — eltérően a bíró hozzáállását, magatartását vizsgáló szubjektív értékeléstől — azt kell elemeznie, hogy a bíró magatartásától függetlenül, ellenőrizhető tények alapján nem lehet-e következtetni az ügyben a bíró elfogultságára. A pártatlanság megítélése kapcsán az elfogultság látszata is jelentőséggel bírhat, ugyanis a demokratikus társadalom bíróságainak bizalmat kell ébresztenie az eljárás szereplőiben. A terhelt nézőpontja annyiban vehető figyelembe, amennyiben az objektíve is igazolt. A Bíróság szerint a konkrét ügyben az a tény, hogy a kérelmezőnek kábítószer-kereskedelemmel foglalkozó bünszervezetben való vezető szerepét a társa ellen indított eljárásban megállapító korábbi ítéletet hozó bírák hozták meg később ugyanezen tényállás alapján az ő bűnösségét kimondó ítéletet, megalapozza a bíróság elfogultságát, sérti a pártatlanság követelményét.²⁹³ Ugyanezen vizsgálati módszerrel ugyancsak megállapította az Egyezmény megsértését a Bíróság a Ferrantelli és Santangelo kontra Olaszország ügyben.²⁹⁴ Czine Ágnes kifejti, hogy „a bíró

²⁹³ EJEB, Rojas Morales kontra Olaszország (39676/98), 2001.február 16., Czine Ágnes -Szabó Sándor - Villányi József (2008) i.m.232.

²⁹⁴ EJEB, Ferrantelli és Santangelo kontra Olaszország (19874/92), 1996.augusztus 7., 54-60.bekezdések, Czine Ágnes -Szabó Sándor -Villányi József (2008) i.m.232.

elfogultságának megítélésekor fokozott figyelmet kell fordítani az eredetileg egy eljárást alkotó, de utóbb elkülönített eljárásokban hozott, a társtetteségben megvalósított tényállás azonossága miatt a terheltet is érintő más ítéletekben tett, a terhelt esetleges bűnösségét felvető megállapításokra hiszen a magyar ítélkezési gyakorlatban is igen gyakori a társtettesekkel szemben indított, azonban egyes terhelték távolléte miatt — akár időlegesen — alkalmazott elkülönítés.”²⁹⁵

X.5. Vádlott-társak előkészítő ülésen és tárgyaláson történő elítélése esetén a pártatlanság megítélése hazánkban

Azt gondolom fentiekre a hazai jogalkalmazásban is hangsúlyt kell helyezni, hiszen nem példa nélküli az eljárások elkülönítése vagy az, hogy egyes vádlottakra előkészítő ülésen hoz ítéletet a bíró, míg a be nem ismerő, a tárgyalásról le nem mondó vádlottakra folytatja az eljárást. Fenti körülmények vizsgálata bár felmerülhet egy Be. 14. § (1) bekezdés e.) pontjára alapított kizárási ügyben, ugyanakkor figyelemre méltó, hogy a kérdéskörrel foglalkozott az Alkotmánybíróság a 26/2021(VIII.11.) határozatában. Az indítványozó szerint azon többvádlottas büntető ügyekben, ahol a vádlottak cselekvősege szorosan összefügg, és az elkövetési magatartás egymást kiegészíti, sérül a pártatlan bírósághoz való alapvető jog, ha a bírói tanács az előkészítő ülésen ügyiratok alapján a vádlott beismerését elfogadja, majd ugyanezen tanács lefolytatja a tárgyalást a bűnösségét el nem ismerő vádlottak vonatkozásában, amelyben a bizonyítás körét ugyanazon ügyiratok képezik. Az Alkotmánybíróság az indítványt nem találta megalapozottnak. Kifejtette, hogy korábban a 34/2013(XI.22.), a 21/2016 (XI.30.) határozataiban és később is²⁹⁶ már vizsgálta a bírói többes szerepvállalást és megállapította, hogy nem vezet a pártatlan bírósághoz való jog megsértéséhez, ha a bíró a büntetőeljárásban a vádemelést követően adott eljárési szakaszon belül tölt be több funkciót: előzetes letartóztatás kérdésében és az ügy érdemében is állást foglal. Vádemelés előtt azonban, ha nyomozási bíróként vagy nyomozási bíró határozata elleni fellebbezés tárgyában eljár a bíró, akkor perbíróként nem járhat el, mely kizáró ok a Be. 14.§ (3) bekezdés a., pontjában éppen fenti alkotmánybírósági határozatok nyomán meg is jelenik. Az Alkotmánybíróság kiemelte, hogy „a pártatlanság objektív olvasatban a pártatlanságot megkérdőjelező helyzetek

²⁹⁵ Czine Ágnes -Szabó Sándor -Villányi József (2008) i.m. 232.

²⁹⁶ 3165/2019 (VII.10.) AB határozat, Indokolás [63].

kizárását jelenti. Az Alkotmánybíróság gyakorlata szerint a pártatlanság objektív követelménye akkor sérül, ha a vizsgált jogszabályi rendelkezés az eljárás egyik alanya részére többletjogot biztosít, összesen eljárási pozíciókat vagy egyéb okból nem jelent kellő védelmet a pártatlanságot megkérdőjelező helyzetek ellen. Ezzel összefüggésben kívánják garantálni a Be. kizárási szabályai, hogy a bíró adott eljárásban egyrészt ne rendelkezzen előzetes ismeretekkel, előzetesen kialakított állásponttal, másrészt ne legyen önmaga felülbírálója.”²⁹⁷ Az Alkotmánybíróság rámutatott, hogy az előkészítő ülésen nem a bíróság által lefolytatott teljes körű bizonyítás vezet a beismerő terhelt büntetőjogi felelősségének megállapításához. A beismerő nyilatkozat elfogadása esetén a bíróság arról foglal állást, hogy annak elfogadásának törvényi feltételei fennállnak. Amennyiben a beismerő nyilatkozat elfogadásához nem fér kétség, a bíróság a vádlott bűnösségét ezen beismerésre, a bűnösséget beismerő nyilatkozat elfogadására és az eljárás ügyirataira alapítja, amellett, hogy a vádlott le is mondott a tárgyalásról. Az eljáró bírónak tehát a beismerő vádlott bűnösségével összefüggésben saját meggyőződése nem alakul ki. Ilyen előzetes álláspont hiányában pedig nem sérül a pártatlanság látszata és a bíróság pártatlansága a bűnösséget be nem ismerő vádlott büntetőjogi felelősségének a vizsgálatában még akkor sem kérdőjelezhető meg, ha a vádlottak cselekvősége szorosan összefügg és az elkövetési magatartás egymást kiegészíti. Egyebekben a Be. rendes és rendkívüli jogorvoslati rendszere lehetőséget teremt a bűnösséget beismerő vádlott büntetőjogi felelősségét megállapító ítélete utólagos, az egyéb vádlott(ak) tekintetében lefolytatott bizonyítás alapján szükségessé váló korrekciójára. Amennyiben pedig a bűnösségét be nem ismerő terhelt úgy véli, hogy az eljáró bírótól az ügy elfogulatlan megítélése egyéb okból nem várható, a Be. 14.§ (1) bekezdés e.) pontjára hivatkozással az ügyben eljáró bíróval szemben kizárási okot jelenthet be.²⁹⁸

X.6. Vádlott-társak elítélése elkülönített eljárásban hazánkban, különös tekintettel a másodfokú eljárásra

Ahogy azt már korábban is kifejtettem, hazánkban sem példa nélküli a büntetőeljárások elkülönítése, így az, hogy több vádlottas ügyben a bíróság a vádlottak büntetőjogi felelősségéről úgy dönt, hogy az ügyet egyes vádlottakra elkülöníti. Ennek számos oka

²⁹⁷ 26/2021(VIII.11.) AB határozat, Indokolás [65], [80].

²⁹⁸ 26/2021(VIII.11.) AB határozat, Indokolás [84-87].

lehet, talán legtipikusabb, ha valamelyik vádlott ismeretlen helyen tartózkodik. Nem kizárt ez az ügy másodfokú elbírálása során sem. Mindvégig elsődleges szempont azonban a tisztességes eljárás biztosítása, az ügy észszerű időn belül történő befejezése mellett. Kisebb ügyekben vagy fel sem merül az elkülönítés szükségessége vagy nem okoz különösebb gondot. Probléma a gyakorlatban álláspontom szerint ott adódhat, ha a cselekmények jellegéből és a vádlottak rendkívül nagy számából adódóan nincs lehetőség arra, hogy az ügy valamennyi vádlottjának büntetőjogi felelőssége a büntetőeljárás első és másodfokú szakaszában egyaránt egy egységes eljárásban legyen elbírálva, vagy egyébként az nem célszerű. Nem mindig egyszerű eldöntenie az eljáró bírónak azt, hogy az időszűrés követelményét szem előtt tartva egy monstre ügyben él -e az elkülönítés eszközével, különös tekintettel arra, hogy az eljárási garanciák maradéktalan érvényesülése ugyanúgy követelményként jelentkezik. A helyzet még érdekesebb, ha az elsőfokú bíró nagyszámú vádlottra egy ügyet egy eljárásban fejezett be, majd a másodfokú bíróság dönt úgy, hogy egyes vádlottakra tanácsulésen fejezi be az ügyet, míg más vádlottak tekintetében nyilvános ülésen. Erre eklatáns példa a Debreceni Ítéltábla Bf.II.192/2024.számú ügye, ahol a vádlottak száma 130 feletti volt, így nyilvánvalóan felmerült a fenti lehetőség megfontolása. Az ítéltábla másodfokon azon vádlottakra fejezte be az ügyet tanácsulésen, akik esetében az erre irányuló további bűnösség megállapítását célzó ügyészségi perorvoslat ezt nem zárta ki, illetve sem az ügyészség, sem a terheltek és védők nem indítványozták határidőben az ügy nyilvános ülésen történő befejezését.²⁹⁹

Külön érdekesség volt, hogy a vád tárgyává tett cselekményeknek és az érintett vádlottak ügyeinek elkülönítését már az elsőfokú eljárásban is eljárási szabálysértésként jelölték meg egyes vádlottak védői, de a másodfokú eljárásban is felbukkant hasonló védői kifogás a tényállás megállapítással összefüggésben, figyelemmel arra, hogy a költségvetési csalás büntette miatt indult monstre ügy alapvetően kétfelé lett választva és ezáltal elkülönítve, az elsőfokú bírósági eljárás is ekként lett, egymás mellett párhuzamosan lefolytatva. Az elkülönítést a védők azért tartották aggályosnak, mert így mindkét eljárásban teljes mértékben le kellett folytatni a bizonyítási eljárást. Ezen eljárási kifogásokra tekintettel az ítéltábla arra mutatott rá, hogy az adott vádlottat érintő bizonyítás lefolytatása célszerűségi okból külön eljárásokban is megtörténhet, ugyanis a

²⁹⁹ Be. 598. § (2) bekezdés.

tisztességes eljárás követelményeit, így az észszerű időn belül történő befejezés követelményét egyes esetekben kizárólag az ügyek elkülönítésével lehet megoldani.³⁰⁰

Az ügy terjedelmes, több százezer oldalas kitévő iratmennyisége, a vádlottak nagy száma mellett a bírói gyakorlat szerint nincs akadálya az ügy vádlottak személye mentén történő elkülönítésének a másodfokú eljárásban akkor sem, ha a vádlottak egy részére tanácsüléssel, míg más vádlottakra nyilvános ülésen történik az elbírálás.³⁰¹

A főszabály az, hogy az ügy egységes másodfokú elbírálása indokolt. A konkrét ügyben a másodfokú eljárásban, tekintettel arra, hogy az ítéletábrá bizonyítást nem kívánt felvenni, így tárgyalás kitűzése nem volt indokolt, ellenben a fellebbezéssel élő vádlottak közül tizenöt vádlott és védője nem kérte a nyilvános ülés kitűzését, a másodfokú bíróság lehetőséget látott a vádlottak személye mentén történő elkülönítésre a Be. 146. §, illetve 536. § (2) bekezdése és 589. § alapján. Megjegyezte az ítéletábrá, hogy gyakran előfordul olyan eljárásjogi helyzet, ahol akár tényálláson belül is külön fejeződik be az eljárás az egyes vádlottakra, így például a büntetővégzésbe valamely vádlott belenyugszik, míg további vádlottakra folytatódik az ügy tárgyalás kitűzésével. Előkészítő ülésen is befejeződhet egyes vádlottakra jogerősen az eljárás, míg másokra folytatódik, és csak ezt követően, az elsőfokú ügydöntő határozat kihirdetését követően emelkedhet jogerőre az ügy egyes vádlottakra. Hivatkozott e körben az EUB ügyére³⁰² is az ítéletábrá, mely szerint a büntetőeljárás során az ártatlanság védelme egyes vonatkozásairól és a tárgyaláson való jelenlét megerősítéséről szóló 2016/343. európai és parlamenti irányelvvel még az sem ellentétes, ha a tényállás rögzíti azon személyek nevét is, akikre az eljárás még nem fejeződött be, feltéve, ha egyértelműen rögzítésre kerül, hogy az említett vádlottakkal szemben külön eljárás van folyamatban és hogy bűnösségüket még nem állapították meg.³⁰³

Utalt az ítéletábrá az Alkotmánybíróság általam korábban már hivatkozott 26/2021. (VIII. 11.) AB határozatában foglaltakra is. Megjegyzendő, hogy az EJEB már vázolt

³⁰⁰ Debreceni Ítéletábrá Bf.II.192/2024/59.

³⁰¹ ÍH 2020.67.

³⁰² C-377/18 AH és társai ECLI:EU:C: 2019:670, IH 2024.87.

³⁰³ Debreceni Ítéletábrá Bf.II.192/2024/59.

elvárásának ezen alkotmánybírósági határozat kétségtelenül megfelel, ugyanakkor adódik a kérdés, hogy valóban kijelenthető a Be. 504.§ (2) bekezdés a) -c) pontjában foglalt feltételek tükrében, hogy az eljáró bírónak a beismerő vádlott bűnösségével összefüggésben saját meggyőződése nem alakul ki? Hiszen állást foglal az észszerű kétegy hiányáról és arról is, hogy a vádlott bűnösséget beismerő nyilatkozata egyértelmű és azt az eljárás ügyiratai alá is támasztják.

Az ítéletábra a fenti ügyben³⁰⁴ utalt a meggyőződés kapcsán a másodfokú eljárásban érvényesülő felülmérlegelés tilalmára is, mely szerint a fellebbviteli bíróság nem dönthet másként egy bizonyíték hitelességéről, mint ahogyan azt az elsőfokú bíróság tette. Így nem mondhatja például azt, hogy az elsőfokú bíróság által elfogadott tanúvallomást nem fogadja el, és az annak alapján megállapított tényeket mellőzi a tényállásból, illetve nem egészítheti ki vagy módosíthatja az elsőfokú bíróság által megállapított tényállást egy általa el nem fogadott tanúvallomás vagy vallomásrész alapján.³⁰⁵ A másodfokú bíróságnak tehát az elsőfokú bíróság által elfogadott bizonyítékokat kell alapul vennie, attól megalapozott tényállás esetén akkor sem térhet el, ha saját meggyőződése esetlegesen eltérő.³⁰⁶ A tényállás módosítás (ideértve az eltérő tényállás megállapítását is) csak az elsőfokú bíróság által elfogadott bizonyítékok alapján történhet. Fentiek okán pedig az ítéletábra kizárólag az elkülönítéssel érintett terheltekre nézve vizsgálta a konkrét ügyben a bűnösséget, – az eljárás észszerű időben történő másodfokú befejezése érdekében – a későbbi időpontra elkülönített vádlottakra az elsőfokon eljárt törvényszék indokolását nem bírálta felül. Hangsúlyozta azt is, hogy a konkrét ügyben érintett vádlottak bűnösnek kimondása az egyébként több száz vádlottat érintő vádemelés mellett nyilvánvalóan nem tartalmaz semmilyen bűnösséget előrevetítő megállapítást az ügy további vádlottjaira. Mindez pedig egyaránt vonatkozik az elsőfokon már befejezett és még folyamatban levő ügyekben érintett vádlottakra is.³⁰⁷

Fenti ítéletábrai ügyben³⁰⁸ külön érdekesség volt, hogy a vád tárgyává tett cselekmények

³⁰⁴ Debreceni Ítéletábra Bf.II.192/2024/59.

³⁰⁵ EBH 2019. B.9.

³⁰⁶ EBH2019. B.9.

³⁰⁷ Debreceni Ítéletábra Bf.II.192/2024/59.

³⁰⁸ Debreceni Ítéletábra Bf.II.192/2024/59.

vádlottak személye mentén történő elkülönítése a tettesi és részesi felelősség külön történő vizsgálatát is igényelte. A másodfokú bíróság kifejtette, hogy a tettes vagy bűnsegéd felelősségének elbírálása a bírói gyakorlat szerint önálló. A Kúria gyakorlata szerint a bűnsegéd felelősségének megállapítása törvényes, ha a jogerős ítéleti tényállás tartalmazza a terhelti alapcselekmény törvényi tényállási elemeinek, illetve a terhelt ehhez kapcsolódó bűnsegédi felelősségének megállapítását megalapozó tényeket.³⁰⁹ Bűnösség nélkül – azaz ügynevezett alanyi okozatosság nélkül – nincs tényállásszerűség, nincs felróhatóság és ez megkívánt a részesi elkövetés esetében is. Másrészt e körben nem a törvényi tényálláson belüli magatartás, hanem az ilyenhez kötődő magatartás kifejtése és annak tudata a kérdés. A részes tudattartalma önálló, önmagában vett bűnösségvizsgálat tárgya, e szempontból a járulékoság közömbös (amint a részesi és tettesi magatartás megítélése akár el is válhat a Btk. 2. § szempontjából), a részes tudattartalma pedig nem a törvényi tényálláson belüli magatartáshoz feltétlen szükségesség, hanem az ilyen magatartás bárminemű előmozdítása, (egyidejű) könnyítése, azaz a segítség.³¹⁰ Ebből is következik, hogy az önálló részesi tudattartalom vizsgálata alapján sincs akadálya az egyes vádlottakra történő elkülönítés mentén a büntetőjogi felelősségre vonás önálló vizsgálatának. A bűnszervezeti elkövetés megállapításához szükséges tudati tényeket pedig valamennyi érintett vádlott esetében külön kellett vizsgálni és rögzíteni. A későbbi elkülönítéssel érintett vádlottakra nézve ezen revíziót az ítéletábra értelemszerűen nem végezte el.³¹¹

A költségvetési csalás büntette kapcsán felmerülő törvényi egység vonatkozásában pedig kiemelte az ítéletábra³¹², hogy a Kúria iránymutatása szerint az egyesítés elmaradása abban az esetben sem teremt törvénysértő helyzetet, ha annak következménye az, hogy az ügyben esetlegesen korábban született jogerős ügydöntő határozat folytán az ugyanazon cselekmény jogerős elbírálása miatt a büntetőeljárást meg kell szüntetni és perújítást kell annak feltételei fennállása esetén lefolytatni. Ugyanakkor a célszerűség vizsgálata során nem mellőzhető a Kúriának a törvényi egységbe tartozó bűncselekmény egy büntetőeljáráásban, egységes elbírálására vonatkozó döntéseinek a figyelembevétele

309 Btk. 14. § (2) bekezdés, BH2021. 96.

310 BH2021. 96.

311 Debreceni Ítéletábra Bf.II.192/2024/59.

312 Debreceni Ítéletábra Bf.II.192/2024/59.

és megfontolása. A törvényi egységbe tartozó bűncselekmények együttes elbírálása, a törvényi egységet alkotó bűncselekmény részselekményeinek ugyanazon eljárásban történő elbírálása alapvetően akkor is követelmény, ha az ügyész az egyes részselekmények miatt eltérő időpontokban emel vádat. Ezt a követelményt az egyesítés megfontolása során csak akkor lehet mellőzni, ha az egyesítés a célszerűség követelményeit olyan módon sértené, hogy az alapján a Be. 146. § (2) bekezdésére figyelemmel az ügy elkülönítésének lenne helye (a terheltek nagy száma vagy egyéb ok a büntetőjogi felelősségnek ugyanazon eljárásban történő elbírálását jelentősen megnehezítené).³¹³ Tehát akár még cselekményegység mellett is előfordulhat például a terheltek nagy száma miatt olyan eljárásjogi helyzet, ami az elkülönítést indokolja, ha a büntetőjogi felelősség ugyanazon eljárásban történő elbírálása jelentősen megnehezülne. A konkrét ügyben azonban helyesen az elsőfokon eljáró bíróság, és a másodfokon eljáró ítéletbíró is különösen ügyelt arra, hogy jogalkotó által teremtett cselekményegység a költségvetési csalásnál ne legyen „feldarabolva”.³¹⁴

Fentiek tükrében álláspontom szerint kijelenthető, hogy mutatkozik némi ellentmondás az EUB és az EJEB jelzett határozatai között. Az EUB szerint elkülönített ügyek esetében az ártatlanság vélelmével még az sem ellentétes, ha a tényállás rögzíti azon személyek nevét is, akikre az eljárás még nem fejeződött be, feltéve, ha egyértelműen rögzítésre kerül, hogy az említett vádlottakkal szemben külön eljárás van folyamatban és hogy bűnösségüket még nem állapították meg.³¹⁵ Az EJEB ugyanakkor egy konkrét ügyben kimondta, hogy az a tény, hogy a kérelmezőnek kábítószer-kereskedelemmel foglalkozó bünszervezetben való vezető szerepét a társa ellen indított eljárásban megállapító korábbi ítéletet hozó bírák hozták meg később ugyanezen tényállás alapján az ő bűnösségét kimondó ítéletet, megalapozza a bíróság elfogultságát, és sérti a pártatlanság követelményét.³¹⁶ Ugyanezen vizsgálati módszerrel ugyancsak megállapította az Egyezmény megsértését a Bíróság a Ferrantelli és Santangelo kontra Olaszország ügyben.³¹⁷ Hazánkban pedig az Alkotmánybíróság a 26/2021. (VIII. 11.) AB határozata

³¹³ BH2022. 200.

³¹⁴ Debreceni Ítéletbíró Bf.II.192/2024/59.

³¹⁵ C-377/18 AH és társai ECLI:EU:C: 2019:670.

³¹⁶ EJEB, Rojas Morales kontra Olaszország (39676/98), 2001.február 16., 43-48.bekezdések, Czine Ágnes -Szabó Sándor -Villányi József (2008) i.m. 232.

³¹⁷ EJEB, Ferrantelli és Santangelo kontra Olaszország (19874/92), 1996.augusztus 7., 54-60.bekezdések

érinti ezt a kérdést a már kifejtettek szerint, bár némileg eltérő eljárásjogi helyzetben, az előkészítő ülésen több terhelt külön elítélése kapcsán, kifejtve, hogy nem sérül a pártatlanság látszata.

X.7. A bírói eljárás pártatlanságának személyes természetű kételyei

Ezen csoportba a bíró adott ügyben tanúsított magatartásával összefüggésben felmerülő okok tartoznak, melyek természetüknél fogva igen sokfélék lehetnek.

A Remli kontra Franciaország ügyben az algériai származású, francia állampolgárságú vádlottal szemben emberölés miatt indított büntetőeljárás során az esküdtszék egyik tagja a tárgyaláson kívül azt a kijelentést tette, hogy „Ráadásul rasszista vagyok!”. A Bíróság kifejtette, hogy az ügyben anélkül került sor a terhelt indítványának elutasítására, hogy megvizsgálták volna az annak alátámasztására előterjesztett bizonyítékokat vagy önálló vizsgálatot nyitottak volna a vitatott tények valóságtartalmának megállapítására, így a kérelmezőt elzárták attól, hogy másik esküdt kijelölését kérje, illetve, hogy érdemben hivatkozzon a semmisség iránti kérelme alátámasztásaként említett tényre. Az Egyezmény 6.cikkének (1) bekezdésének sérelmére került tehát sor.³¹⁸

Megsértették az Egyezmény 6.cikkét abban az ügyben is, ahol az ázsiai származású brit állampolgár kérelmező elítélésével zárult büntetőügyében a tárgyalás alatt az egyik esküdt egy rövid levelet juttatott el a bíróhoz, melyben kifejtette, hogy más esküdtek nyíltan rasszista megjegyzéseket tettek, viccelődtek, nem elfogulatlanok. Az EJEB álláspontja szerint az esküdt bírónak megküldött levelének tartalma nemcsak a kérelmezőben, hanem bármely külső szemlélőben is jogos kétségeket ébreszthetett a bíróság pártatlanságát illetően, melyet az esküdtek faji előítéleteiket tagadó közös levele, és a bíró kötelező elfogulatlanságára figyelmeztető eligazítása sem tudott eloszlatni.³¹⁹

Nem felel meg az Egyezmény 6.cikk 1.pontjának, azaz a független és pártatlan bíróság követelményének az a bírói tanács, amelynek bíróját a terhelt — vele korábbi intim

Czine Ágnes -Szabó Sándor -Villányi József (2008) i.m. 232.

³¹⁸ EJEB, Remli kontra Franciaország (16839/90), 1996.április 23., Czine Ágnes -Szabó Sándor -Villányi József (2008) i.m. 234.

³¹⁹ EJEB, Sander kontra Egyesült Királyság, (34129/96), 2000.május 9.,18-35.bekezdések.

kapcsolatra hivatkozó — kizárás iránti kérelme ellenére sem zárták ki az ítélelhozatalból, azzal együtt sem, hogy a bíró ellen a büntetőeljárással párhuzamosan a terhelt személyiségi jogi pert indított. A Bíróság szerint az a tény, hogy a két eljárás párhuzamosan folyt hét hónapig, megalapozta a terhelt azon félelmét, hogy a bíró a büntetőeljárás során is a terheltre, mint ellenfélre tekint majd. A kérelmező félelmeit pedig megalapozta az is, hogy a bíró akkor, amikor elutasította kizárás iránti kérelmét a terheltnek, őt a lehető legmagasabb összegű redbírsággal sújtotta, arra hivatkozással, hogy hazug állításaival a terhelt rágalmazza a bíróságot, és ez a bíróval szemben előzmény nélküli, hallatlan támadásnak minősül, melynek egyetlen célja az eljárás elhúzása. A Bíróság elismeri a bíróságok jogát az eljárás szereplőivel szembeni fegyelmi szankció alkalmazására, azonban jelen esetben annak alapja nem a terhelt magatartása volt, hanem az a tény, hogy rágalmazta a bíróságot. A Bíróság álláspontja szerint a tagállami bíró a terhelt magatartását a személyes benyomásai, érzelmei, méltósága és személyes magatartási normái alapján értékelte, minthogy személyes megtámadtatására, becsületének csorbítására hivatkozott. Kizárólag saját személyes értékítélete alapján folytatta le tehát azt az eljárást saját maga, mely eredményeként a bíróság megsértését megállapította. Egyebekben a kiszabott szankció súlya és a terhelt azon figyelmeztetése, hogy hasonló jövőbeni magatartása bűncselekményt valósíthat meg, mind a bírónak a terhelt viselkedésével szembeni eltúlzott reakciójára utalnak. Így mindezen tényre figyelemmel a Bíróság megállapította, hogy a terheltnek a bíró pártatlanságával szembeni kételyei objektíve igazoltak voltak.³²⁰

Szakmai vagy személyes kapcsolat a bíró és a fél vagy a fél ügyvédje között a korábban már jelzettek szerint is megkérdőjelezheti a pártatlanságot.³²¹ Ebben a kérdésben közvetett tényezőket is figyelembe kell venni.³²² Általánosítani jórészt nem lehet, hiszen nehéz megítélni a kapcsolat „mélységét” a jogász szakmában. Itt merülhet fel leginkább a „pártatlanság és tisztességesség” látszata.³²³

³²⁰ EJE, Chmelíř kontra Cseh Köztársaság (64935/01), 2005.június 7.,55-70.bekezdések, Czine Ágnes - Szabó Sándor -Villányi József (2008) i.m. 226.

³²¹ EJE, Pescador Valero kontra Spanyolország (62435/00), 2003.június 17., 21-29.bekezdések, Tocono és Profesorii Prometeiști kontra Moldova (32263/03), 2007.június 26., 28-33.bekezdések, Micallef kontra Málta (17056/06), 2009.október15.,93-105.bekezdések.

³²² EJE, Pétur Thór Sigurðn kontra Izland (39731/98), 2003.július 10., 37-46.bekezdések.

³²³ Cservák Csaba (2023) i.m.1740.

X.8. Az elfogultsági kifogás és az észszerű időn belüli elbírálás kapcsolata

Előfordul a gyakorlatban, hogy egy-egy büntetőügy elhúzódik, melyhez gyakran az is hozzájárul, hogy elfogultsági kifogások előterjesztésére is sor került. Az EJEB ezt is több döntésében vizsgálta.

A Németh László kontra Magyarország ügy azért érdekes, mert az alapeljárásban a kérelmező — eredményes — elfogultsági kifogást is előterjesztett, hazánk elmarasztalására pedig az észszerű időn belüli elbírálás megsértése okán került sor. Az EJEB megállapította az Egyezmény 6. cikk (1) bekezdésének sérelmét. Az eljárás hét évig, négy hónapig és kilenc napig tartott. A Bíróság kimondta, hogy az eljárás hosszának észszerű voltát az ügy egyedi körülményeinek fényében és a Bíróság esetjogában lefektetett kritériumokra tekintettel kell megítélni, így különösen az ügy bonyolultságára, a felek és a releváns hatóságok magatartására, valamint arra figyelemmel, hogy mi volt a per tétje a kérelmező számára. A Bíróság úgy találta, hogy az ügy elbírálása nem volt kiemelkedően nehéz sem ténykérdések, sem pedig az alkalmazandó jog tekintetében. A meg nem magyarázott inaktív időszakok együttesen négy évet és 2 hónapot tettek ki, és azt az Állam terhére rótták, megállapítva, hogy a kérelmező ügyének tárgyalására nem került sor észszerű időn belül.³²⁴

Érdekes áttekinteni a Süveges kontra Magyarország ügyet, mely során a kérelmező számos ponton sérelmezte az Egyezmény megsértését. Ezek közül a 6.cikk (1) bekezdésének sérelmét meg is állapította az EJEB, azaz kimondta, hogy az eljárás túlzottan elhúzódott és nem felelt meg az „észszerű idő” követelményének. A Bíróság azt elfogadta, hogy bizonyos mértékű késedelemre magyarázat lehet az, hogy a hazai hatóságoknak három összetett, nagy jelentőségű, számos vádlott tizenkét rendbeli bűncselekményét érintő egyesített ügyben kellett döntést hozniuk, ami egy átlagos büntetőeljáráshoz képest eleve jóval bonyolultabbá tette a vádlott ügyének elbírálását. Ezek a tények azonban önmagukban nem indokolják az eljárás elhúzódását. Kifejtette azt is ugyanakkor a kérelmező magatartásával összefüggésben, hogy — nyilván nem az eljárás felgyorsítása érdekében — többször folyamodott halogató szándékú lépésekhez, így indítványozta például a bírák kizárását. Ezen lépéseit akár a bíróság szándékos

³²⁴ EJEB, Németh László kontra Magyarország (60037/00.), 2004.január 13., 25-31.bekezdések.

akadályozásaként is lehetne értelmezni. Ugyanakkor a Bíróság kiemelte, hogy a 6.cikk nem írja elő a kérelmező részére a bírósággal való tevékeny együttműködést. Nem lehet azt sem a terhére értékelni, hogy a hazai jogszabályok által biztosított valamennyi jogorvoslati lehetőséget igénybe vette. Akkor, amikor az EJEB az ügyben eljár, Magyarországon — hatályon kívül helyezés folytán — az ügy tíz év után is még az elsőfokú bírósági szakaszban tartott. Ez alatt a tíz év alatt, a kérelmező többször is elfogultsági kifogást terjesztett elő az éppen aktuálisan eljáró bíróval szemben, de volt olyan is többször, hogy az ügyben eljáró bírók adták vissza az ügyet, esetenként azért, mert a kérelmező bíróságnak írt levelei megsértették az emberi méltóságukat. Az elfogultsági kifogások a pertartamot csak növelték. Az EJEB a hatóságok eljárásával összefüggésben azonban legalább két, a hatóságoknak felróható jelentősen inaktív időszakot felróttak (mely összesen 15 hónap volt).³²⁵

A Kincses kontra Magyarország ügy azért tanulságos, mert elfogultsági kifogások kapcsán gyakran találkozhatunk olyan esettel, amikor akár az eljáró bíró méltóságát is sértő hivatkozások, kijelentések jelennek meg a beadványokban. A Bíróság nem állapította meg az Egyezmény 10.cikk sérelmét a véleménynyilvánítás szabadságával összefüggésben. A kérelmező panasza szerint ügyvédi minőségében a véleménynyilvánítás szabadságához való joga sérült azáltal, hogy a bíróság méltóságának megsértése címén az ügyvédi kamara fegyelmi vétség miatt bírsággal sújtotta. Az ügyben megállapítást nyert, hogy a kérelmező nemcsak az ítélet indokolását bírálta, de az eljáró bíró szakmai kompetenciáját is megkérdőjelezte. Az ügyet tárgyaló bíró szakmai képességeit lekicsinyelte, beadványa azt sugallotta, hogy a bíró az ügyben megkerülte a törvényt. A Bíróság kifejtette, hogy az igazságosságot garantáló és a jogállamban alapvető szerepet betöltő bíróság munkája közbizalmat kell, hogy élvezzen. Így meg kell védeni az alaptalan támadásoktól. A többi közintézményhez hasonlóan a bíróság is bírálható és vizsgálható.³²⁶ Bár a feleket — az ügyvédek is — jogaik védelme érdekében megilleti az igazságszolgáltatás véleményezésének joga, bírálatuk azonban nem léphet át bizonyos határokat.³²⁷ Hangsúlyos, hogy vizsgálat tárgyát kell, hogy képezze, hogy még egy viszonylag enyhe büntetésnek is lehet viszonylag „dermesztő” hatása, mely fontos

³²⁵ EJEB, Süveges kontra Magyarország (50255/12.), 2016.január 5.,

³²⁶ EJEB, Skalka kontra Lengyelország (43425/98.),2003. május 27.

³²⁷ EJEB, Saday kontra Törökország (32458/96.), 2018.június 7.

tényező, és amelyet a hatékony igazságszolgáltatás szempontjából tekintetbe kell venni a bíróság és az ügyvéd közötti megfelelő egyensúly megvonásakor.³²⁸ Jelen ügyben azonban megállapítást nyert, hogy az ügyvéddel szemben kiszabott szankció nem volt aránytalan. A beavatkozás észszerűen minősíthető úgy, hogy a bíróság védelme érdekében szükség volt rá egy demokratikus társadalomban, a 10.cikk 2. bekezdése értelmében, azaz a bíróságok tekintélyének és pártatlanságának fenntartása céljából. Egyebekben az Egyezmény 6.cikk 1. bekezdésének sérelme megállapítást nyert, minthogy az eljárás hossza összeegyeztethetetlen volt az „észszerű idő” követelményével.³²⁹

Hazánkban a büntetés kiszabás során amennyiben az időmúlás jelentős, azt enyhítő körülményként kell értékelni.³³⁰ A büntetőeljárás elhúzódása azonban nem pusztán időmúlást vagy hosszú eljárást jelent, hanem felelősségi kérdés is. Alkotmányos követelmény, miszerint amennyiben a bíróság a terhelttel szemben alkalmazott büntetőjogi jogkövetkezményt az eljárás elhúzódása miatt enyhíti, akkor határozatának indokolása rögzítse az eljárás elhúzódásának tényét, valamint azzal összefüggésben a büntetés enyhítését és az enyhítés mértékét a Be. 564.§ (4) bekezdés b) pontja értelmében.³³¹

A bíró számára egy rászignált ügyben az első kérdés az, hogy eljárhat -e az adott ügyben. Eljárásának van -e bármilyen akadálya? A gyakorlatban azért nem olyan egyszerű ez a kérdés, mert az nem pusztán a bíró szubjektív döntésén alapul. A pártatlanságba vetett közbizalom látszatának őrzése ugyanilyen súllyal esik latba. Az EJEK bírák kizárásával kapcsolatos gyakorlata kapcsán kijelenthető, hogy az a hazai jogalkalmazásban is megjelenik. Úgy vélem azonban, hogy időről időre hasznos áttekinteni a Bíróság idevágó legjelentősebb döntéseit, ugyanis napjainkban nemcsak a büntetőeljárásjogi szakirodalom és a bírói gyakorlat foglalkozik a bírák kizárásának kérdéskörével, de a közvélemény, a sajtó is egy-egy közérdeklődésre számot tartó ügy kapcsán gyakran boncolgatja a bírák kizárásának, elfogultlanságának, pártatlanságának, függetlenségének kérdését vagy akár a tisztességes eljárás mibenlétét. Sokszor napi

³²⁸ EJEK Kyprianou kontra Ciprus (73797/01.) 2005.december 15.

³²⁹ EJEK, Kincses kontra Magyarország (66232/10.), 2015.január 27., 25-50.bekezdések.

³³⁰ 56/2007.Bkv.III/10.pont.

³³¹ 2/2017.(II.10.) AB határozat, Indokolás [104-106].

aktualitása van tehát a témának.

Az objektív bíró kizárási okok szabályanyaga Magyarországon kiforrott. A bírói többes szerepvállalás kapcsán mára már a Be-ben is megjelennek azon esetkörök, melyek megvalósítják a pártatlan bírósághoz való jog megsértését. Az előkészítő ülésen történő ítélethozatal kapcsán többvádoltas ügyekben azonban már egy fentiekben jelzett új hivatkozás jelent meg a bűnösséget be nem ismerő vádlottak oldaláról az eljáró bíró pártatlansága kapcsán, mely tekintetében az Alkotmánybíróság állást foglalt és nemleges választ adott, kifejtve, hogy éppen az előkészítő ülés sajátosságaiból adódóan nem sérül a pártatlanság követelménye. Fenntartja ugyanakkor, hogy amennyiben a bűnösséget be nem ismerő terhelt úgy véli, hogy az eljáró bírótól az ügy elfogulatlan megítélése egyéb okból nem várható, a Be. 14.§ (1) bekezdés e.) pontjára hivatkozással az ügyben eljáró bíróval szemben kizárási okot jelenthet be.³³²

Utóbbi esetkör, mint ahogyan arra Czine Ágnes is rámutatott a büntetőeljárások egyéb oknál fogva történő elkülönítése kapcsán is érdekes lehet, különösen, ha a korábban elítélt vádlott ítélete tartalmaz több, társának bűnösséget előrevetítő megállapítást.³³³ Az általam felsorakoztatott idevágó EJEB, EUB döntések álláspontom szerint az előkészítő ülés és az elkülönített ügyek esetén is mindenképpen támpontot nyújthatnak ahhoz, hogy milyen szempontok mentén lehet állást foglalni az eljáró bíróság pártatlansága tekintetében.

A relatív elfogultsági okra alapított bíró kizárási szabályanyaga véleményem szerint még mindig több bizonytalanságot eredményez a gyakorlatban, leginkább a bírák részéről bejelentett elfogultsági kifogások terén. Gyakran egy szervezeti egységen belül, illetve vármegyénként is megfigyelhetők anomáliák. Azt gondolom, hogy ez mindenképpen hat a bíróságokra, érinti az azok pártatlanságába vetett közbizalmat. Az EJEB általam felvázolt gyakorlata kijelöli a pártatlanság szubjektív és objektív tesztje mentén vizsgálendő szempontokat, amelyeket az Alkotmánybíróság is magáévá tett. A visszaélészerű joggyakorlás, a halogató szándékú elfogultsági kifogások kapcsán pedig a Bíróság azon döntései irányadóak, melyek azokat az észszerű időn belüli elbírálás tükrében elemzi, ami napjainkban ugyancsak kiemelten fontos.

³³² 26/2021(VIII.11.) AB határozat Indokolás [86-87].

³³³ Czine Ágnes -Szabó Sándor -Villányi József (2008) i.m. 232.

XI. A bíró kizárásának hatályos szabályozása

„A büntetőeljárásban alapvető érdekek fűződnek az anyagi igazság felderítéséhez és megállapításához. Ez azonban csak akkor érvényesül, ha az eljáró hatóságok tagjai elfogulatlanok, érdekeltségtől mentesek. Ezt a célt biztosítja a kizárás jogintézménye.”³³⁴

„A bíró kizárására vonatkozó szabályozás az elfogulatlanság biztosítója. A Be. — amint már elődje is — nem a pártatlanság, hanem az elfogulatlanság kifejezést használja, ami tágabb jelentés tartalmú, nem csupán ügyfelekhez való viszonyra utaló, hanem az el nem köteleződés elvárását általános jelleggel kifejező. Azaz a bírónak egyedül a hatályos törvény adja meg a perben, az általa intézett ügyben a kiinduló és a végpontot egyaránt. Ennek lényege, hogy az ügyben, a perben a bíró a döntéshozó, így mindent megelőzően abban is döntenie kell, hogy az adott ügyben való eljárásának látja-e akadályát. A bíró kizárására vonatkozó szabályozással a Be. a bírói függetlenség, a bíró törvénynek alárendeltsége és a törvényes (törvény által rendelt) bíró általi döntés igénye, illetve a törvényes bírótól elvonás tilalma között teremt összhangot. Ennek rendeltetése, hogy a három alapvető elvárás ne legyen egymással szembeállítható, másképpen szólva az esetleges kollízió feloldásának törvényes módja legyen. Továbbmenve mindez azt is jelenti, hogy a kizárási szabályozás körébe tartozó (vonható) indokon túlmenő kollíziós szempontokra hivatkozásnak nincs alapja és törvényes módja. Az Alaptörvény R) cikke szerint az Alaptörvény Magyarország jogrendszerének alapja; az Alaptörvény és a jogszabályok mindenkire kötelezőek. Az Alaptörvény 26.cikk (1) bekezdése szerint a bírák függetlenek, csak a törvénynek vannak alárendelve, ítélezési tevékenységükben nem utasíthatóak. Következésképpen a függetlenség és a törvénynek alárendeltség egyidejű és nem választható, illetve megosztható. Ez az igazságszolgáltatás axiómája.”³³⁵

A Be. alapvetően megtartotta a kizárási okok korábbi szabályozását. A taxatív felsorolt abszolút és relatív kizárási okokat szorosan kell értelmezni. Az objektív kizárási okok

³³⁴ Kúria „Az Alaptörvény követelményeinek érvényesülése a bírósági ítélezésben” Joggyakorlat-elemző Csoportjának összefoglaló véleménye, Az Alaptörvény és a büntető ítélezés kapcsolata, VIII.fejezet,2016,71.

³³⁵ Büntetőeljárás jog I-II., Kommentár a gyakorlat számára, Hvgorac Lap-és Könyvkiadó Kft., Budapest,2018,61.

esetében³³⁶és ha a bíró önmagával szemben elfogultságot jelentett be³³⁷ — megdönthetetlen törvényi vélelem szól az elfogultság mellett. Hatásuk – kizárás iránti igény érvényesítése, illetve kizárást megállapító határozatok nélkül is abszolút, feltétlen, mérlegelést nem igényel, önmagában az annak alapjául szolgáló tény fennállása vizsgálendő.³³⁸ Az eljárásból való abszolút és relatív kizárásra vonatkozó ok minden ügyben a konkrét tények és körülmények alapján értékelendő.³³⁹

Objektív kizárási okok a törvény (3) bekezdésében foglaltak is: a bíró korábbi eljárásának az eljárás más szakaszában való ismételt eljárására vonatkozó kizárási okok, ugyanazon bírónak az eljárás különböző szakaszaiban való részvételét szabályozza. Új szabály, hogy önmagában nem kizárási ok, ha a bíró a sérelmére a büntetőeljárásban résztvevő személy által az eljárása alatt, illetve emiatt elkövetett bűncselekmény miatt feljelentést tett.

Kizárási okokat kizárólag az adott ügyben eljáró bíróval szemben lehet bejelenteni.³⁴⁰ Intézményes kizárás nincs. Ez jelentős újítás a korábbi szabályozáshoz képest. A legkevésbé sem volt ugyanis példa nélküli, hogy az eljárás elhúzása céljából az egész bírósággal vagy egy megye, régió valamennyi bíróságával szemben került sor elfogultság bejelentésére. A bíróság egészére tett bejelentés nem érvényes. Az ilyen nem indokolt bejelentés érdemi indokolás nélkül elutasítható³⁴¹, a Kúria 3/2021(V.13.) BK véleményében foglaltakra is tekintettel. Az egyszerűsített felülvizsgálati eljárások kiemelésre kerültek a rendkívüli jogorvoslati eljárásokra irányadó speciális kizárási okok hatálya alól.³⁴²

Egyszerűsödött a kizárás iránti bejelentés megtételére jogosultak szabályozása, a sértett mellett a magánfél, a magánvádló felsorolása elmarad, ugyanakkor kibővül a jogosulti kör a vagyoni érdekelttel. A relatív kizárási ok tárgyalás megkezdése utáni bejelentésére

³³⁶ Be. 14.§ (1) bekezdés a) -d) pont, (3) bekezdés.

³³⁷ 17/2001.(VI.1.) AB határozat, ABH,2001,226.

³³⁸ Büntetőeljárás jog I-II. Kommentár (2018) i.m. 61.

³³⁹ BH 2008.103.

³⁴⁰ Új Jogtár, a 2017.évi XC. törvény 14. §- hoz fűzött indokolás.

³⁴¹ Be. 15. § (5) bekezdés.

³⁴² Csizmadiáné Pethő Tímea: Az abszolút bíró kizárási okok néhány jelentősebb aspektusa, Miskolci Jogi Szemle, 2022/4.,128.

a korábbi szabályozáshoz képest már objektív, 3 napos határidő áll rendelkezésre.

Korábban számos esetben csak akkor jelentették be az eljárás szereplői az elfogultsági kifogást, amikor a per állása szerint nekik ahhoz érdekük fűződött. A 2003. évi 230-as eseti döntés is ennek eklatáns példája. A vádlottak itt ugyanis másfél évvel a felmerülése és az arról való tudomásszerzés után jelentették be az egyébként nyilvánvalóan alaptalan elfogultsági okot a bíróval szemben, mely kapcsán minthogy az az eljárás indokolatlan elhúzására irányult rendbíróság kiszabására is sor került.

A kizárás iránti bejelentést minden esetben indokolni és a kizárási ok fennállását valószínűsíteni kell tekintet nélkül arra, hogy mely jogosult jelentette be a kizárási okot. Az általánosság szintjén maradó bejelentés nem elégséges.³⁴³Érdemi indokolás nélküli elutasításnak van helye, ha az elfogultságról való tudomásszerzés idejét a bejelentő nem valószínűsíti, valamint, ha nem indokolja.³⁴⁴

A bíró kizárására vonatkozó szabályok irányadóak a bírósági titkár, a jegyzőkönyvvezető és a bírósági ügyintéző kizárására is, kivéve azon okokat, amelyek szerint a bíró azért kizárt a további bírósági eljárásból, mert az ügy korábbi szakaszában vagy nyomozási bíróként járt el, vagy ügydöntő, illetve hatályon kívül helyező, perújítást megengedő vagy az egyszerűsített felülvizsgálati eljárást kivéve, a rendkívüli jogorvoslattal megtámadott határozatot hozott, illetve ilyen határozat meghozatalában vett részt. Éppen ezért például a nyomozási bíró ülésén jegyzőkönyvvezetőként résztvevőre a nyomozási bíróra vonatkozó kizárási ok nem irányadó.³⁴⁵

XI.1. A kizárás elintézésének módjai

A kizárás elintézésének két módja van továbbra is: az igazgatási út és a bíróság eljárása.

A bejelentő személyének distinkciója alapvető jelentőségű, minthogy a bírói mérlegelés egyik fundamentuma a bíró azon joga, hogy nyilatkozhasson elfogulatlanságáról, illetve az is, hogy azt bejelenthesse. Utóbbi esetben a bíróság elnöke köteles gondoskodni más

³⁴³ BH 2010.323., EBH 2015.B.20.

³⁴⁴ Új jogtár i.m.15 §-hoz fűzött indokolás.

³⁴⁵ EBH 2017.B.14.

bíró kijelöléséről.³⁴⁶ A Be. 16.§ (1) bekezdése értelmében a bíróság elnöke a tudomására jutott kizárási ok miatt a bíró kizárását hivatalból kezdeményezi. A (2) bekezdés értelmében erre akkor is sor kerül, ha a bíró a más által bejelentett kizárási ok fennálltát elismeri. Ebben az esetben a kizárásról nem kell külön határozatot hozni.

A törvény értelmében a kizárásra irányuló nyilvánvalóan alaptalan bejelentés érdemi indokolás nélkül elutasítható és a bejelentés előterjesztője rendbírsággal sújtható.³⁴⁷ Kizárás tárgyában a Be. 18. § (4) bekezdése értelmében a bíróság soron kívül határoz, ami adott esetben azonnali döntéshozatalt is indokoltá tehet. A kizárást kimondó, vagy azt megtagadó határozat ellen sincs helye fellebbezésnek, azt az ügydöntő határozattal szemben bejelentett fellebbezésben lehet sérelmezni, tekintettel a Kúria 4/2021(V.13.) BK véleményében foglaltakra is.

A Be. 17.§ (1)-(3) bekezdése értelmében, ha a kizárás igazgatási ügykörben nem intézhető el, a bíró kizárása tárgyában a bíróság másik egyesbírája az ügyiratok alapján határoz. Amennyiben a bíróságnak nincs olyan bírása, akire a kizárási ok nem vonatkozik, a kizárásról a másodfokú bíróság, ha pedig a kizárás iránti bejelentés a másodfokú bíróság valamennyi bírására vagy rájuk is vonatkozik, a harmadfokú bíróság határoz. Ha a kizárási ok az ítéletábla mint harmadfokú bíróság valamennyi bírására vagy rájuk is vonatkozik, a kizárásról a Kúria határoz. Ha a bejelentést nem a bíró tette, nyilatkozatát a döntés előtt be kell szerezni.

Amennyiben a különös illetékességi szabályok okán a törvényszék területén nincs olyan elsőfokú bíróság, amelynek bíróra a kizárás iránti bejelentés nem vonatkozik, úgy a kizárásról az ítéletábla határoz. Abban az esetben pedig, ha a törvényszék az ítéletábla hatáskörét elvonva bírálta el a kizárás iránti bejelentést, a Kúria jelöli ki az eljáró bíróságot és hoz határozatot a bíró kizárásáról.³⁴⁸

Az Alkotmánybíróság számos döntésében visszatérően foglalkozott a bírók kizárásának

³⁴⁶ Karácsony Dávid: Ki van zárva! Az alkotmányos büntetőeljárás az 1973-as Be. kizárási szabályai alapján, *Közjogi Tükör*, 2019/1., 43.

³⁴⁷ Új jogtár i.m.18 §-hoz fűzött indokolás.

³⁴⁸ BH 2005.243.

kérdésével. A 17/2001. (VI.1.) AB határozat értelmében alkotmányos követelmény, hogy az a bíró, aki a vele szemben fennálló kizárási okot maga jelenti be, a bejelentés megtétele után az ügyben nem járhat el. „Ha maga az eljáró személy jelent be elfogultságot, ezen bejelentés attól függetlenül nem hagy semmi kétséget az elfogultság fennállása felől, hogy a külső megítélő az elfogultság szubjektíve fennálló okát objektíve reálisnak tekintené-e. Itt tehát a bíró – előzetesen – maga mérlegeli, hogy a közte és az eljárás bármely résztvevője között fennálló kapcsolat elfogulttá teszi-e, avagy ki tudja zárni annak hatását az ítélezési tevékenysége során. Ha nemleges válaszra jut, akkor ezt haladéktalanul be kell jelentenie.”³⁴⁹ Fontos az is, hogy az adott elintézendő konkrét ügyben a bejelentés alapossága nem képezheti mérlegelés tárgyát a kizárásról való döntés során: azt a bírót, aki maga kéri a kizárását, az ügy további intézéséből feltétlenül ki kell zárni. Önmagában a bejelentés ténye a pártatlanság látszatát megszünteti, hiszen az eljárás szereplői számára kétségessé válik ezután, hogy valóban elfogulatlan, pártatlan-e az eljáró bíró. Annak megengedése tehát, hogy az elfogultságát bejelentő bíró bejelentését más (a bíróság elnöke, vagy a bíróság másik tanácsa) felülbírálja és a bírót az ügy további intézésére utasítsa, nemcsak a pártatlanság elve ellen hatna, hanem azon elv ellen is, hogy a bírónak pártatlannak is kell látszania. Ettől elkülönülten kell kezelni, ha a bíró a saját kizárását alapos ok nélkül kéri, hiszen ez már a szolgálati viszonyal kapcsolatos kötelezettségzegés kategóriájába tartozik.³⁵⁰ A bíró a szolgálati feladatait nem tagadhatja meg. Ugyanakkor indokolt kitérni arra is, hogy a vele szemben fennálló kizárási okot a bíró köteles bejelenteni a bíróság elnökének, melynek elmulasztása ugyanúgy fegyelmi vétséget valósíthat meg a Bjt. 22.§ (1), 36.§ (1) bekezdése alapján, mint az, amikor alaptalanul, az alkotmányosság álarca mögé bújva jelenti azt be.³⁵¹

A régi Be. hatálya idején született a 25/2013. (X.04.) AB határozat, mely értelmében alkotmányos követelmény, hogy a régi Be. 416. § (1) bekezdés c) pontjában [mely a Be. 649. § (2) bekezdés d) pontjának felel meg] meghatározott felülvizsgálati eljárást megalapozhatja az elfogultsági okra alapított felülvizsgálati indítvány. E szerint tehát az ügydöntő határozat jogerőre emelkedését követően felvetett elfogultsági kifogás felülvizsgálati okot eredményezhet, feltéve, hogy arra első ízben történik hivatkozás és a

³⁴⁹ 17/2001. (VI.01.) AB határozat, ABH 2001,226.

³⁵⁰ 17/2001. (VI.01.) AB határozat, ABH 2001,228.

³⁵¹ Fázsi László (2021): Az elfogultság bírói bejelentésének... i.m.25-31.

bejelentő bizonyítja, hogy a tudomásszerzés az ítélet jogerőre emelkedése után történt.³⁵² Figyelemre méltó, hogy Kovács Csaba már a régi Be. kapcsán is kifejtette, hogy a büntetőeljárás jogerős befejezését követően az időkorlát nélkül bejelenthető elfogultsági kifogás — felülvizsgálati eljárás lefolytatása céljából történő — befogadása lehet a visszaélésszerű joggyakorlás melegágya, ami jogbizonytalansághoz vezethet.³⁵³

Egyebekben a kizárás iránti bejelentés amennyiben nem alapos, akkor a Kúria erről nem hoz külön határozatot, nem lesz akadálya a felülvizsgálat további elvégzésének. Ellenkező esetben pedig— azaz, ha kizárt bíró vett részt — az adott határozatot hatályon kívül helyezi, és az eljárást bíróságot új eljárásra utasítja.³⁵⁴

XI.2. A kizárási objektív okai

XI.2.1. A bíró kizárásának objektív okai, mint megdönthetetlen vélelmek

A büntetőeljárás törvényben felsorolt ún. abszolút kizárási okok a törvény erejénél fogva akadályozzák meg a bíró eljárását, míg a törvény 14. §-ának (1) bekezdés e) pontjában megállapított relatív ok (elfogultság) csak az erre irányuló bírói bejelentés, illetve az erről rendelkező kizárást kimondó határozat alapján zárja ki az érintett bírót az ügy elintézéséből.³⁵⁵

Az objektív kizárási okok esetében³⁵⁶ megdönthetetlen törvényi vélelem szól az elfogultság mellett. Hatásuk feltétlen, mérlegelést nem igényel.

Napjainkban a vélelem a többi jogághoz viszonyítva a polgári jog területének szabályozásában kap kiemelt szerepet. A büntetőeljárás jog alapvetően nem tűri meg a

³⁵² 25/2013. (X.04.) AB határozat, Indokolás [50].

³⁵³ Kovács Csaba: A bíró kizárásának néhány kérdése = A munkát nem lehet eltitkolni, Tiszteletkötet Tremmel Flórián professor emeritus 75.születésnapjára, Pécs, Pécsi Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kar, 2016.56-57.

³⁵⁴ BH 2021.98.

³⁵⁵ BH 2014.300.

³⁵⁶ Be. 14.§ (1) bekezdés a) -d) pont, (3) bekezdés.

törvényes vélelmeket, hiszen az a bizonyítékok szabad mérlegelésének elvét csorbítaná, így egyfajta kötött bizonyítási rendszerre jellemző vonásokat kölcsönözne a büntető eljárásnak. Meghatározó kivételnek az ártatlanság vélelme tekinthető.³⁵⁷ Az ártatlanság vélelme összetett alapelv és bár a tartalmában nincs teljes szakirodalmi konszenzus, de két eleme biztosan azonosítható: - a bizonyítási teher a vádlón nyugszik, - kétség esetén a vádlott javára kell dönten (in dubio pro reo).³⁵⁸

A vélelmek történeti fejlődését vizsgálva jól látható, hogy azok rendelkeznek egyfajta görög előképpel, de meghatározó fejlettségi formájában, mely a hatályos joggyakorlattal számos ponton hasonlóságot mutat csak a római jogban lelhető fel.³⁵⁹

A vélelmet (praesumptio) a római jog tehát ismerte. Alapvetően kétféle vélelmet: az egyszerű vagy más szóval megdönthető vélelmet (praesumptio iuris), mellyel szemben a jogszabály lehetővé teszi az ellenbizonyítást, míg a ritkábban előforduló megdönthetetlen vélelem (praesumptio iuris et de iure) esetében ez kizárt.³⁶⁰ Fontos kiemelni, hogy a római jog szabályozása körében ismert volt ugyanakkor egy harmadik eset is, amely egyfajta átmenetet képezett a vélelem említett két típusa között. Ebben a harmadik esetben a vélelem csak egy meghatározott tény bizonyításával volt megdönthető.³⁶¹

A vélelem megalkotása során rendszerint valamilyen nyomós, jogpolitikailag védendőnek ítélt érdek megóvása céljából a jogalkotó egy olyan élethelyzetből indul ki, amely az általános élettapasztalatok alapján rendszerint valamilyen tipikus körülménnyel, következménnyel jár együtt, majd úgy rendeli, hogy a bíró elé kerülő, konkrét esetben is fel kell tételezni a tipikus körülmény fennállását.³⁶²

A vélelem ún. törvényi előfeltételezésként is nevesíthető, mely egy valószínű vagy

³⁵⁷ Kiss Brenda: A vélelem mint jogtechnikai eszköz érvényesülése, különös tekintettel a Polgári Törvénykönyv rendelkezésire Miskolci Jogtudó 2024/1.,104.

³⁵⁸ Bencze Mátyás: „Nincs füst, ahol nincsen tűz” Az ártatlanság vélelmének érvényesülése a magyar büntetőbíróságok gyakorlatában Budapest, Gondolat Kiadó ,2016,23.

³⁵⁹ Kiss Brenda (2024) i.m.104.

³⁶⁰ Brósz Róbert-Pólay Elemér: Római jog Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 1974,105.

³⁶¹ Kiss Brenda (2024) i.m.105.

³⁶² Péter Orsolya Márta: Római jogi alapfogalmak Miskolc, Bíbor Kiadó, 2011,149.

lehetséges tényállás valósként való elfogadása, mely lehetővé teszi az utóbbi tényálláshoz kapcsolódó jogkövetkezmények alkalmazását bizonyítás nélkül. A vélelem más megközelítésben a jogalkalmazás jogalkotó általi korlátozásaként, utasításként is felfogható.³⁶³

Visszakanyarodva a kutatási témámhoz, a bíró kizárásának objektív okai a Be-ben rögzített vélelmek, mely kapcsán az a megdönthetetlen vélelem, hogy a bíró elfogult. Ellenkező bizonyításnak nincs helye.

XI.2.2. Objektív kizárási okok — eseti döntések

A gyakorlatban nem példa nélküli az objektív kizárási okok sérelme. A 2004.évi 454-es eseti döntés értelmében bíróként az ügyben a védő házastársa nem járhat el, ezért az ügy másodfokú elbírálásából is ki van zárva. Eljárása feltétlen hatályon kívül helyezési és felülvizsgálati okot valósít meg.

Ugyanakkor a régi Be. idején született eseti döntés szerint az ítélet elleni fellebbezés elbírálásából nem kizárt az a bíró, aki a bírósági eljárás elsőfokú szakaszában csak a vádirat kézbesítésére adott utasítást, majd a terhelt tartózkodási helyének felkutatása, illetve elfogatása érdekében intézkedett, ennek eredménytelensége folytán a büntetőeljárást felfüggesztette, az ügy érdemi elbírálásában azonban nem vett részt.³⁶⁴

Önmagában az pedig nem alapozza meg a másodfokon eljáró bíró elfogultságát, hogy az eljárás alatt ugyanazon ügy kapcsán több elsőfokú határozat ellen bejelentett fellebbezés elbírálásában vett részt. Nem teszi tehát kizárttá az elsőfokú ügydöntő határozat ellen bejelentett fellebbezés elbírálásából a másodfokú bíróság tagját az a körülmény, hogy az elsőfokú bíróság valamely, az ügyben korábban hozott, nem ügydöntő határozata ellen bejelentett fellebbezés elbírálásában már részt vett. Mely egyébként mindennapos a gyakorlatban.³⁶⁵

³⁶³ Kiss Brenda (2024) i.m.109-110.

³⁶⁴ BH 2013.143.

³⁶⁵ BH 2016.170.

A 2005.évi 97-es eseti döntés szerint a perújítási eljárásból az a bíró is ki van zárva, akinek a hozzátartozója vett részt a rendkívüli jogorvoslattal megtámadott határozat meghozatalában. Ugyanakkor nem kizárt a rendkívüli jogorvoslat elbírálásából az a bíró, akinek volt házastársa vett részt a megtámadott határozat hozatalában.³⁶⁶

A megismételt perújítási eljárásból nem kizárt a perújítás megengedhetőségének a kérdésében döntő, hatályon kívül helyezett végzés meghozatalában részt vett bíró. A Kúria kifejtette, hogy az ún. történeti tényállás felülbírálata során ki nem küszöbölhető megalapozatlanság azért teszi kizárttá a hatályon kívül helyezett határozat meghozatalában részt vett bírákat, hogy a megismételt eljárásban ne csorbuljon a bírói meggyőződésen alapuló döntési szabadságuk. Ezzel szemben, ha a perújítás megengedhetősége tárgyában folytatott eljárásban a feltételeinek tisztázatlansága miatt nem megalapozott a döntés, akkor a megismételt eljárásban lefolytatott perújítási nyomozás adatainak „első kézbe” került ismeretével nem csorbulhat a bírói meggyőződésen alapuló döntési szabadság. A perújítási indítványt elutasító végzés elleni fellebbezés kapcsán másodfokon eljáró bíróság pedig az elsőfokú bíróság értékelésétől függetlenül és szabadon mérlegelheti azt, hogy a perújítási indítványban megjelölt új bizonyíték alkalmas lehet-e a perújítás céljának az elérésére, azaz jogszabályi kötöttség nélkül hozhat az elsőfokú bíróság döntésétől eltérő döntést.³⁶⁷

Az alapügyben kijelölés folytán eljáró bíróság a perújítás elrendelését követő megismételt eljárásban nem teheti át az ügyet az alapeljárásból kizárt bíróságra azon az alapon, hogy tudomása szerint a kizárási okot képező akadály időközben már elhárult. A bíróság indokai szerint ugyanis a perújítás elrendelését követően megismételni rendelt büntetőügyben a járásbíróság illetékessége szerinte azért szűnt meg, mert a bűncselekmény elkövetési helye szerinti bíróságon időközben kinevezésre került egy új bíró, aki az alapeljárásban nem működött közre, ezért az ügy elbírálásából nincs kizárva. A perújítás célja a jogerős ítéletnek a perújítási okok mentén történő felülvizsgálata, így a megismételt eljárásban már nem alkalmazható az ún. előkészítő szakasz. Az elsőfokú bíróság mérlegelési jogkörrel sem rendelkezik arra nézve, hogy az alapeljárásban történt kijelölés, illetve a másodfokú döntés kijelölést meghatározó rendelkezésének

³⁶⁶ BH 2006.209.

³⁶⁷ BH 2018.B.20.

megszületése óta az alapeljárásban kizárás okán eljárni nem tudó bíróságon ez az akadály időközben elhárult-e vagy sem.³⁶⁸

A kizárás iránti bejelentés elbírálásának következménye, hogy a magasabb hatáskörű bíróság kijelölő döntésével a kizárt bíróság illetékessége megszűnik, s a kijelölő határozatban kijelölt más bíróság illetékessége rögzül. Ez azt is jelenti, hogy amennyiben a kizárás, illetve a kijelölés a másodfokon eljáró bíróságra vonatkozik, akkor ez meghatározza a perújítás elbírálására jogosultságot is. A továbbiakban ugyanis a perújítási indítvány elbírálására is az a másodfokú bíróság lesz jogosult, amelyiknek az illetékességét a kijelölés megállapította. Tehát ugyanazon ügy sem a rendes, sem a rendkívüli perorvoslat keretében már nem kerülhet vissza az ügy elbírálásából kizárt bírósághoz, még az eljárás megismétlése és esetleges új határozat meghozatala esetén sem.³⁶⁹

A bíró kizárásának az a szabálya pedig, amely szerint a hatályon kívül helyezés folytán megismételt eljárásból ki van zárva az a bíró is, aki a hatályon kívül helyező határozat meghozatalában részt vett, csak a hatályon kívül helyezés folytán megismétlendő eljárási szakaszra vonatkozik, de az eggyel magasabb szinten történő felülbírálat során már nem érvényesül.³⁷⁰

Figyelemre méltó egy a régi Be. alatt született döntés, mely alapja az volt, hogy a vádlott az ellene folyamatban lévő büntető ügy tárgyalásának megakadályozása végett bombával fenyegetőzött, telefonon felhívva a bírósági büntető irodát. Eljárás indult ellene közveszéllyel fenyegetés vétsége miatt, melyben az eljáró bíró elfogultságot jelentett be arra hivatkozással, hogy az ügyben a városi bíróság tett feljelentést, így sértettként szerepel az ügyben. A 2004.évi 222-es eseti döntés értelmében a helyi bíróság nem önálló jogi személy, de korlátozottan jogképes, a működését zavaró közveszéllyel fenyegetés vétségének sértettje lehet, ebben az esetben az adott bűncselekmény elbírálásából kizárt.

A pártatlan bíróhoz való jog törvényességi kritériumai különböznek a pártatlan bíróhoz

³⁶⁸ EBD 2015.B.32.

³⁶⁹ BH2016.197.

³⁷⁰ BH 2015.57.

való jog alkotmányossági kritériumaitól. Az Alkotmánybíróság gyakorlata a pártatlanság objektív feltételei vizsgálata során is a pártatlanság látszatát követeli meg. Ha azonban az Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdése sérelmének a mérlegelést nem tűrő esete állapítható meg, a kizárás alkalmazásának kötelezettsége alól felmentésre nincs lehetőség.³⁷¹

XI.2.3. A bíró találkozása az ügyel nyomozási szakaszban — AB határozatok tükrében

Bár hatályba lépett a Be., azonban változatlanul irányadó a 21/2016. (XI.30.) AB határozat és a 34/2013. (XI.22.) AB határozat is.

A 34/2013. (XI.22) AB határozat alkotmányos követelményként fogalmazta meg, hogy a határozat kihirdetését követően indult büntetőeljárásokban a letartóztatás egy éven túli meghosszabbítására, valamint az ideiglenes kényszergyógykezelés felülvizsgálatára irányuló eljárást lefolytató törvényszéki egyesbíró egy tekintet alá esik a nyomozási bíróval, a bíróság további eljárásából ki van zárva a régi Be. 21. § (3) bekezdés a) pontja alapján.³⁷² Az AB határozat alapját képező ügyben eljáró bíróságok a nyelvtani értelmezés szerint vizsgálták a régi Be. idevágó rendelkezését és arra hivatkoztak, hogy a törvényszéki egyesbíró nem nyomozási bíró. Nem tartották a bírói pártatlansággal ellentétesnek azt, hogy olyan előzetes ügyismerettel rendelkező bírók járnak el az ítélező tanács tagjaként, akik az eljárás korábbi szakaszában a terhelt bűnösségének kérdésében a letartóztatás tárgyában meghozott döntésükkel már szükségszerűen állást foglaltak. Ezzel pedig figyelmen kívül hagyták azt, hogy az EJEB és az Alkotmánybíróság által alkalmazott kettős teszt objektív része alapján a pártatlanság sérelmét jelenti, ha olyan bíró ítélezik az ügyben, aki a vádemelés előtt a gyanú megalapozottságát illetően a bizonyítékokról előzetesen állást foglalt, vagy a büntető ügyre vonatkozó olyan adatokat ismert meg, amelyeket a tárgyalás során nem használtak fel bizonyítékként.³⁷³

³⁷¹ 3467/2021.(XI.12.) AB határozat, Indokolás [54].

³⁷² 34/2013. (XI.22.) AB határozat, Indokolás [54-55].

³⁷³ Szabó Krisztián: Egy évtized a letartóztatás történetéből, Magyar Jog, 2022/4., 226.

A 21/2016. (XI.30.) AB határozat pedig arra mutatott rá, hogy a régi Be. 21. § (3) bekezdés a) pontjának alkalmazásakor alkotmányos követelmény, hogy a büntetőügy további elintézésében ne vegyen részt olyan bíró, aki az eljárás bármely korábbi szakaszában, így akár a nyomozás során bíróként járt el.³⁷⁴ A döntés időzített bombaként robbant a jogalkalmazói körökben. Az Alkotmánybíróság a fair trial elemei közül a bíróság pártatlanságát helyezte vizsgálatának fókuszába. Objektív alapon el kell kerülni minden olyan látszatot, mely kétséget ébreszt az eljáró bíró pártatlanságát illetően. Ezen alkotmányos követelménynek pedig az eljárás jogban a kizárási szabályok szereznek érvényt. Az Alkotmánybíróság a határozatával megmutatta, hogy a bírói döntések alkotmányos szempontú alapjogi felülvizsgálata szerves módon kapcsolja be az Alkotmánybíróságot a mindennapi jogéletbe. Az időbeli támpont hiánya kezdetben bizonytalansági faktort szült.³⁷⁵ A 25/2017.(X.17.) AB határozat azonban egyértelműsítette, hogy a kizárási szabály a 2016. november 30. után indult büntetőeljárásokban irányadó. Az akkor már folyamatban lévő eljárások kapcsán is megfogalmazott iránymutatást, melyről későbbiekben még lesz szó. A régi Be. módosításra került, melyet a Be. is átvett, ugyanis a 14. § (3) bekezdés a) pontja szerint a vádemelést követően a bíróság további eljárásából ki van zárva, aki az ügyben a vádemelés előtt nyomozási bíróként, vagy a nyomozási bíró határozata elleni fellebbezés tárgyában eljár. Ez sokszor komoly munkaszervezési feladatot jelent a másodfokú tanácsokban, különösen a törvénykezési szünet alatti ügyeleti időszakban vagy kis létszámú törvényszékeken. Újjonnan érkezett ügyekben alaposan utána kell nézni, hogy a másodfokú tanács járt-e el, bírált-e felül nyomozási szakban keletkezett határozatot az ügyben. Minthogy az ügyérkezés jelentős, a bírótól nem várható el, hogy minden korábbi ügyére emlékezzen, azaz hogy nyomozási szakban hozott-e korábban az ügyben döntést, így a lajstrom programban ennek mindig utána kell nézni.³⁷⁶ Éppen ezért az mutatkozik célszerűnek, ha a kényszerintézkedések felülvizsgálata tárgyában eljáró másodfokú tanács egy adott ügyben lehetőség szerint mindig azonos, így később az ítélet felülbírálata kapcsán nem merülhet fel, hogy nincs olyan másodfokú tanács, amely eljárhatna, mivel

³⁷⁴ 21/2016. (XI.30.) AB határozat, Indokolás [43-44].

³⁷⁵ Csomós Tamás: Össztűz alatt a bíró kizárására vonatkozó szabályok: egy alkotmánybírósági döntés nyomán, *Ügyvédek Lapja*, 2017/2., 9-11.

³⁷⁶ Ficsór Gabriella: A bíró kizárásának gyakorlati tapasztalatai, *Büntetőjogi Szemle*, 2017/2., 74.

mindenki kizárt. Megjegyzendő, hogy a letartóztatás egy éven túli meghosszabbítása már nem törvényszéki egyesbíró határákörébe tartozik, arról is nyomozási bíró dönt.

Ha tehát a büntetőügy elbírálásában, az ügydöntő határozat meghozatalában olyan bíró vesz részt, aki ugyanabban az ügyben nyomozási bíróként eljár, feltétlen hatályon kívül helyezést eredményező eljárási szabálysértés és felülvizsgálati ok valósul meg. Fontos, hogy amennyiben a büntetőügynek több terheltje van, a szabálysértés akkor is kihat valamennyi terheltre, s az egész ügy hatályon kívül helyezéséhez vezet, ha a perbíró nyomozási bíróként végzett eljárása a terhelték közül nem mindegyiket érintette. A törvényben előírt kizárási ok ugyanis nem valamely terhelt személyétől „tiltja el” a bírót, hanem a nyomozási bírói tevékenység ellátása után annak az ügynek a teljes további eljárásából zárja ki. A kizárási ok előírása a konkrét ügyre vonatkozik, ezért az ilyen okból kizárt bíró ugyanannak a terheltnek másik (nyomozási bírói feladat ellátásával nem érintett) ügyében akadálytalanul eljárhat.³⁷⁷

A perújítás megengedhetősége tárgyában való döntésből is ki van zárva az a bíró, aki az ügyben a vádemelés előtt nyomozási bíróként, vagy a nyomozási bíró határozata elleni fellebbezés felülbírlata során eljár.³⁷⁸

A gyakorlatban problémaként jelentkeztek fentiekkel összefüggésben az egyesített ügyek. Több ügy egyesítésekor az egyesítés a bírósági ügyvitel szabályairól szóló 14/2002. (VIII. 1.) IM rendelet (a továbbiakban: Büsz) 36. § (2) bekezdése értelmében a korábban (legkorábban) lajstromozott ügyirathoz történik. Az ügyek egyesítését követően az egyesített ügy annak az ügynek a sorsát osztja, amelyhez egyesítésre került. Emiatt az egyesítést megelőzően kell körültekintően vizsgálni, hogy az egyesíteni kívánt ügyek bármelyikében fennáll-e kizáró körülmény, mert ebben az esetben az egyesítés kizárt bíró eljárását eredményezheti, ami az egyesítést kifejezetten célszerűtlenné teszi. Ha azonban az egyesíteni kívánt ügyek egyikénél sem kizárt az adott bíró, pusztán az egyesítés folytán nem válhat kizárttá.³⁷⁹

³⁷⁷ EBH 2016.B.14.

³⁷⁸ BH 2023.239.

³⁷⁹ BH 2019.263.

Fentiekkel áll összhangban a Debreceni Ítéltábla Bf.II.134/2024/132.sz.határozata is. A Be. 14. § (3) bekezdés a) pontja szerinti okból az ügyből kizárás szempontjából jelentősége annak van, hogy az eljáró bíró hozott-e korábban, 2016. november 30-a után indult eljárásban, másodfokon a nyomozási bíró határozata elleni fellebbezés tárgyában döntést. ³⁸⁰A konkrét ügyben az ítéltábla kifejtette, hogy bár a vádemelés 2018. június 27. napján történt meg, az eljárás jóval 2016. november 30-át megelőzően megindult, és ezen időpontot követően nem is járt el az ítéltábla nyomozási bírói határozat felülbírálata tárgyában, így a Be. 14. § (3) bekezdés a) pont szerinti kizárási ok nem valósult meg, így értelemszerűen kizárási bejelentést sem kellett az eljáró tanácsnak tennie.³⁸¹

Nem állapított meg hatályon kívül helyezési okot a Kúria a fentihez hasonlóan abban az ügyben sem, ahol több büntető ügy lett korábban egyesítve, és bár kétségtelenül a másodfokon eljáró tanács elnöke a Be. 14. § (3) bekezdés a) pontjára figyelemmel nem járhatott volna el, mert a nyomozási szakban a II. r. és III. r. terheltek előzetes letartóztatása tárgyában a törvényszék nyomozási bírója által hozott határozat ellen bejelentett fellebbezés elbírálása során a másodfokú bíróság tanácsának tagjaként eljárta, azonban az alapügy irataiból az is megállapítható volt, hogy a legkorábbi büntetőeljárás 2015. április 14. napján indult. A Be. 869. § (1) bekezdése értelmében azonban a Be. 14. § (3) bekezdés a) pontjának alkalmazása során a törvényszék másodfokú tanácsának tagjaként eljáró bíró a 2016. november 30. után indult büntetőeljárásokban minősül kizártnak. Így a törvényszék mint másodfokú bíróság eljárása törvényes volt, a Be. 608. § (1) bekezdés b) pontja szerinti abszolút eljárási szabálysértés nem volt megállapítható, ezért a Be. 649. § (2) bekezdés d) pont szerinti felülvizsgálati ok törvényes alapja hiányzott. A Kúria kimondta: az az ügyben eljáró bíró, akivel szemben a büntetőeljárási törvényben szabályozott kizárási ok nem állapítható meg, pártatlan bírónak minősül, és az ügyben eljárása ezen okból nem sértheti az Alaptörvény XXVIII. cikkében meghatározott pártatlan bíróság eljárásának követelményeit.³⁸² Ezzel állt összhangban a 2018.évi 38-as, a 2018.évi 70-es és a 2021.évi 96-os eseti döntés is.

³⁸⁰ BH2019.263., BH2022.198.

³⁸¹ Debreceni Ítéltábla Bf.II.134/2024/132.

³⁸² BH 2022.198.

A 2017.évi 362-es eseti döntés értelmében az Alkotmánybíróság 21/2016. (XI. 30.) számú, 2016. november 19. napján kelt határozatában megfogalmazott követelmény megsértése csak az alkotmánybírósági határozat meghozatala után indult büntetőeljárásokban valósít meg felülvizsgálati okot.

Mindezt árnyalja ugyanakkor az Alkotmánybíróság IV/1272/2023.számú határozata, melynek alapja az volt, hogy az indítványozó szerint minthogy a Debreceni Ítéltábla másodfokú tanácsában előadó bíróként eljáró bíró a nyomozás során nyomozási bíróként, illetve a nyomozási bíró határozata elleni fellebbezés tárgyában is eljáró, ezért sérült az Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdésében foglalt tisztességes eljáráshoz való jogának a bírói pártatlansághoz fűződő részjogosítványa. Az Alkotmánybíróság megállapította, hogy a Kúria végzése, valamint a Debreceni Ítéltábla másodfokú ítélete a III. rendű terhelt tekintetében alaptörvény-ellenes és ezért a végzésnek és az ítéletnek a III. rendű terheltre vonatkozó részét megsemmisítette. Az Alkotmánybíróság döntése a Kúria végzésének és a másodfokú jogerős ítéletnek a hatályát a többi terhelt vonatkozásában nem érintette, mint ahogyan az elsőfokú ítélet hatályát sem. Az Alkotmánybíróság vizsgálta a 34/2013. (XI.22) AB határozat, a 21/2016. (XI.30.) AB határozat, és a 25/2017.(X.17.) AB határozat egymáshoz való viszonyát és megállapította, hogy a 25/2017.(X.17.) AB határozat értelmében azokban az ügyekben, amelyek a 21/2016. (XI. 30.) AB határozat kihirdetésekor folyamatban voltak, vagy amelyek a közzétételt követően indultak, de nem esnek a Be. módosított szabályának hatálya alá, a 21/2016. (XI. 30.) AB határozatban megfogalmazott alkotmányos követelményt alkalmazni kell. Az alkalmazási köteleesség alól csak kényszerítő okon alapuló kevés kivétel képzelhető el. Ilyen kivétel lehet, ha a kizárási szabály alkalmazása esetén nem lenne olyan bíró vagy bírósági tanács, amely eljárhatna az ügyben, és az így keletkező akadály a bíróságok rendelkezésére álló igazgatási eszközök alkalmazásával, azaz kirendelés, más ügyszakos bíró ideiglenes kijelölése útján sem volna elhárítható. A bíróságoknak ez a kötelezettsége pedig az Alaptörvény 28. cikkén alapul, mely szerint a jogszabályokat az Alaptörvénnyel összhangban kötelesek értelmezni. Ha az Alkotmánybíróság megadta a kötelező értelmezést, akkor attól nem lehet eltérni. A konkrét ügyben a büntetőeljárás 2012.augusztus 22-én indult. A másodfokú ítélet 2021. december 7. napján emelkedett jogerőre, vagyis olyan időpontban, amikor a 25/2017.(X.17.) AB határozatot már évek óta alkalmazni kellett. Így a 21/2016. (XI. 30.) AB határozat alkotmányos követelménye a folyamatban lévő ügyekre, így az indítványozó ügyére is vonatkozott. Ennek ellenére a

másodfokon eljáró tanács előadó bírója olyan bíró volt, akivel szemben a 21/2016. (XI. 30.) AB határozat szerinti kizárási ok állt fenn. Ezért az Alkotmánybíróság a támadott kúriai felülvizsgálati végzésnek és a másodfokú jogerős ítéletnek az indítványozóra vonatkozó részét megsemmisítette. Az Alkotmánybíróság kifejtette azt is, hogy mivel az alkotmányjogi panasz eljárás csak az indítványozó és a bíróság közötti közjogi jogviszonyt érintette, a többi vádlott nem részese az Alkotmánybíróság eljárásának, ezért az Alkotmánybíróság csak az indítványozó vonatkozásában semmisítette meg a támadott ítéletet, így határozata a többi terheltre nem terjed ki, tehát a meghozott döntés az ítélet hatályát az ő vonatkozásukban nem érinti. Czine Ágnes előadó alkotmánybíró rámutatott, hogy Alkotmánybíróság kapcsolódó döntéseiben megfogalmazott alkotmányos követelmények alkalmazása tekintetében a régi Be. és a hatályos Be. szabályozása sem mutat teljes összhangot. A régi Be. 606/B.§ (1) bekezdésnek, valamint a hatályos Be. 869.§ (1)-(2) bekezdéseknek a bíróval szembeni kizárási rendelkezései kivételként az ott meghatározott időpont után indult büntetőeljárásokra nézve rögzítenek kezdő alkalmazási időpontot az AB határozataira figyelemmel. Minthogy azonban ezen jogszabályi rendelkezések alkalmazása tekintetében az Alkotmánybíróság a 25/2017.(X.17.) AB határozatában egyértelmű iránymutatást fogalmazott meg az Alaptörvény 28. cikke alapján, így a törvényi szintű szabályozás és az Alaptörvényből levezetett követelmények közötti ellentmondás csak látszólagos.³⁸³ Álláspontom szerint fentiek nyomán mégis megfontolandó lenne a Be.869.§ (1)-(2) bekezdésének módosítása a jogalkalmazás egységének biztosítása érdekében.

Egyebekben a Kúria végzésének megsemmisítését az indokolta, hogy a felülvizsgálati eljárásban nem érvényesítette az Alkotmánybíróság kapcsolódó gyakorlatából fakadó követelményeket: figyelmen kívül hagyta a 25/2017.(X.17.) AB határozatban foglaltakat és álláspontját nem is indokolta. Nem juttatta tehát érvényre az Alaptörvényből fakadó garanciákat, nem észlelte, hogy az alsóbb fokú bírói tanáccsal szemben kizárási ok állt fenn.

Fontos megjegyezni, hogy több különvélemény is született, melyek nem értettek egyet a határozattal. Ezek közül figyelemreméltó Márki Zoltán azon megállapítása, mely szerint „a pártatlan bírósághoz való alkotmányos alapjog aggálymentes biztosítékát nyilvánvalóan az jelenti, ha a szándékolt, vagy kívánt okot a törvény (a Be.) tartalmazza. Ennek hiányát önmagában az a feltevés nem pótolja, miszerint a bíró kizárásának

³⁸³ IV/1272/2023.AB határozat, Indokolás [71-74], [79-84].

objektív, törvényi okával eleve azonos — s eleve a pártatlan bírósághoz való alkotmányos alapjog sérelmét jelenti — a bíró bárminemű korábbi találkozása az ügygel. Különösen nem, ha az ilyen feltevés esetében ellentétes következményre is lehet jutni.”³⁸⁴

A korábban már hivatkozott „precedens erejű” BH 2022.198-as számú eset kapcsán a Debreceni Ítéltábla egy másik ügyben³⁸⁵ kifejtette, hogy az Alaptörvény hivatkozott rendelkezéseire figyelemmel az a bíró, akivel szemben a rá irányadó eljárási törvényben meghatározott kizárási ok nem áll fenn a törvény rendelkezése alapján, a rábízott ügyben köteles eljárni, annak elintézését nem tagadhatja meg. A bíró a büntetőeljárási törvényben meghatározott objektív kizárási ok hiányában annak meglétét nem állíthatja. Annak a bírónak, aki a rábízott ügy elintézéséből a büntetőeljárási törvény rendelkezéseinek megfelelően nem kizárt, mert vele szemben a törvény rendelkezéseivel szemben kizárási ok nem áll fenn, az Alaptörvényből eredő és a jogállási törvényben megjelenített alkotmányos és sarkalatos törvényi kötelezettsége, hogy az ügyben eljárjon, ellenkező esetben a rábízott ügy elintézését törvényi ok nélkül tagadja meg, ami fegyelmi felelősséget veti fel. „A bírónak a saját kizárására irányuló alaptalan bejelentése a szolgálati viszonytal kapcsolatos kötelezettségzegés, amely fegyelmi vétség megállapítására vezethet.”³⁸⁶ A Kúria már több precedens erejű határozatában rámutatott arra, hogy a Be. 14. § (1) bekezdés *e*) pontja szerinti, ún. relatív kizárási okot megalapozó körülményekre a törvény nem ad, és az objektív behatárolhatatlansága folytán nem is adhat pontos felsorolást. Ide tartozik az abszolút kizárási okokon túlmenő minden olyan egyéb körülmény, amely a bírót befolyásolhatja vagy megakadályozhatja az ügy elfogulatlan elbírálásában és elfogulttá teheti, akár a terhelt javára, akár a kárára. A szabályozás szövegezése, a megfogalmazás nyitott volta alapján az sem kétséges, hogy nem alkothatók újabb abszolút kizárási okok, azaz nincs olyan tény, körülmény, ami minden esetben és minden ügyben, további vizsgálat nélkül elfogultság címén kizártságot eredményezne, hanem azt mindig az adott ügyben és az adott perjogi helyzetben kell vizsgálni és csak olyan konkrét okok, tények alapján állapítható meg, amelyek alátámasztják a bírónak a konkrét ügyben való elfogultságát.³⁸⁷ Ekként tehát arra sem

³⁸⁴ IV/1272/2023 AB határozat [189-190].

³⁸⁵ Debreceni Ítéltábla Bf.II.677/2024/37.

³⁸⁶ 17/2001. (VI. 1.) AB határozat, AB határozat ABH 2001,228.

³⁸⁷ Kúria Bhar.II.848/2022/59., Bfv.II.310/2023/16., Bfv.II.366/2023/8.

kerülhet sor, hogy azt a perjogi helyzetet, amelyet a Be. 869. § (1) bekezdése kifejezetten kizár a Be. 14. § (3) bekezdés *a*) pontja szerinti kizárási okot megalapozó körülmények közül, a Kúria a Be. 14. § (1) bekezdés *e*) pontja alapján tekintse automatikusan, önmagában a bíró valódi elfogultságának vizsgálata nélkül kizárási oknak (Kúria Bfv.487/2023/10. sz. [31-32]). Az eljáró tanács a konkrét ügyben megvizsgálta az Alkotmánybíróság 25/2017. (X.17.) AB határozat által felállított azon feltételrendszert is, mely szerint a 21/2016. (XI.30.) AB határozatban megfogalmazott alkotmányos követelményt alkalmazni kell a folyamatban levő ügyekben is. A határozat szerint az alkalmazási kötelesség alól csak kényszerítő okon alapuló kevés kivétel képzelhető el. Ilyen kivétel lehet, ha a kizárási szabály alkalmazása esetén nem lenne olyan bíró vagy bírósági tanács, amely eljárhatna az ügyben, és az így keletkező akadály a bíróságok rendelkezésére álló igazgatási eszközök alkalmazásával (kirendelés, más ügyszakos bíró ideiglenes kijelölése) sem volna elhárítható. Az ítéletében a konkrét ügyben végső soron azt állapította meg, hogy a bírói tanács tagjai relatív kizárási okot nem jelentettek be, illet az erre jogosultak sem jeleztek a bírói tanács eljáró tagjainak ismeretében, az eljárási törvény szerint objektív kizárási ok nem állt fenn, a 25/2017. (X. 17.) AB határozat szerinti kivételes helyzet pedig azáltal áll fenn, hogy az Ítéletében nem lenne másik eljárni jogosult bírói tanács az ügyben, ezért az eljárásának és az ügydöntő határozat meghozatalának nem volt akadálya.³⁸⁸

A 25/2017.(X.17.) AB határozat megszületése óta a fenti eljárásjogi helyzet tehát még mindig számos bizonytalanságot okoz a gyakorlatban, különösen úgy, hogy a Be. 869.§ (1)-(2) bekezdése nem áll azzal teljesen összhangban, minthogy a 25/2017.(X.17.) AB határozat nyomán a 21/2016. (XI. 30.) AB határozat alkalmazását a folyamatban lévő ügyekre is alkalmazni kell, így a jogbiztonság, a tisztességes eljárás, a pártatlanság elve okán egyértelmű helyzetet kellene teremteni, melynek megoldása a Be. módosítása lenne álláspontom szerint.

Megjegyzendő, hogy nem hagyható figyelmen kívül, hogy Alkotmánybíróság a 25/2017. (X. 17.) AB határozatával nem semmisítette meg a régi Be. 606/B.§ (1) bekezdését. A Be. 868. § (1) bekezdését pedig az Alkotmánybíróság a 2/2020. (I. 2.) AB határozatában

³⁸⁸ Debreceni Ítéletétábla Bf.II.677/2024/37.

az Alaptörvénnyel összhangban állónak találta.³⁸⁹

Az Alkotmánybíróság IV/1272/2023.számú határozata folytán ugyanakkor véleményem szerint adódik a kérdés, hogy az Abtv.46. § (1) bekezdése alapján, figyelemmel a (2) bekezdés c) pontjára is, amennyiben az AB arra az álláspontra helyezkedett volna, hogy jogalkotói mulasztás idézte elő az alaptörvény-ellenességet, akkor a mulasztó szervet határidő megjelölése mellett felhívhatta volna feladatatainak teljesítésére. Ebben az esetben a másodfokú bíróság és a Kúria határozatának megsemmisítésére nem kerülhetett volna sor. Jogalkotói feladat elmulasztásának minősül ugyanis, ha a jogi szabályozás Alaptörvényből levezethető lényeges tartalma hiányos.

Figyelemre méltó azonban az is, hogy az Alkotmánybíróság értelmezése szerint közvetlen összefüggés van a bírói függetlenség elve és a törvényes bíró garanciája között, így a törvényes bíró garanciáját sérti az olyan törvény, amely viszonylag rövid időn belül eredményezi a bírói tisztség időtartamának a lerövidülését, vagyis a bíró gyors eltávolítását tisztségéből, az egyes ügyekből.³⁹⁰ A jogalkotónak tehát nemcsak azt kell biztosítania, hogy a bíró és az ügy egymáshoz rendelése előre meghatározott objektív alapon történjen — ügyelosztási rend szerint — de az is követelmény, hogy nem alkothat olyan törvényt, amely a folyamatban lévő ügyeket vonja el a törvényes bírójától.³⁹¹

A Debreceni Ítéltábla a Bf. II. 762/2024.számú ügyében a büntetőeljárást felfüggesztette és az Alkotmánybíróság eljárását kezdeményezte. Az egyedi normakontroll eljárásban a Be. 869.§ (2) bekezdés b) pontjának alaptörvény-ellenességének megállapítását és az Alkotmánybíróság döntésének közzétételétől kezdődő hatályú megsemmisítését indítványozta. Kimondta, hogy az alkotmánybírósági határozatok és az eddig még meg nem semmisített törvényszöveg összevetéséből a jogbiztonságot súlyosan sértő anomália teremtődött. Ugyanis a bíró köteles alkalmazni a jogot. A bíró normakontrollt nem végezhet, az erre jogosult Alkotmánybíróság a Be. kizárással kapcsolatos átmeneti

³⁸⁹ Debreceni Ítéltábla Bf.II.762/2024/7.

³⁹⁰ 33/2012.(VII.17.) AB határozat, Indokolás [101].

³⁹¹ Villám Krisztián: A tisztességes bírósági eljáráshoz való jog, különös tekintettel a törvényes bíróhoz való jogra. In: Domokos Andrea, Homicskó Árpád Olivér, Miskolczi-Bodnár Péter, Tóth J. Zoltán (szerk.), *Audiatur Et Altera Pars. Ünnepi kötet, Tanulmányok Czine Ágnes professzor 65.születésnapja tiszteletére, Károli Gáspár Református Egyetem L'Harmattan Kiadó, Budapest,2023,386-387.*

rendelkezéseit nem semmisítette meg. A bíró a hatályos jogot nem teheti félre. Az eljárási törvény alapján nincs olyan szubjektív vagy objektív kizárási ok, amire hivatkozással a bíró kizárását kérhetné, viszont az eljárási törvény által nem ismert kizárási ok bejelentése esetén pedig fegyelmi felelősséggel tartozik. Jelenleg olyan átmeneti rendelkezések vannak az alkalmazandó Be. -ben, amelyek az Alkotmánybíróság felfogása szerint ütköznek a pártatlan bírósághoz, így a tisztességes eljáráshoz való alkotmányos alapjogokkal. Ezen egyedi normakontrollal támadott jogszabályi rendelkezés³⁹² alkalmazhatósága, illetve annak félretétele, valamint az esetleges figyelembevétel a bírósági eljárásban így teljes jogbizonytalanságot eredményez, a jogbiztonság tehát sérül.³⁹³ Felteszi az ítélőtábla eljáró tanácsa azon kérdést is, hogy erre irányuló szabályozás hiányában nem lehet megállapítani, hogy kinek van hatásköréből adódó döntési jogköre az Alkotmánybíróság által meghatározott „kényszerítő okon alapuló” kivételes helyzet megállapítására. Nem lehet tudni, hogy a „kényszerítő okok” körébe mi tartozhat. Nem lehet tudni, hogy azt az eljáró bíró vagy bírói tanács megállapíthatja-e, vagy az eljárási törvény alapján a kizárásáról döntő másik bíró, vagy a bíróság elnöke, esetleg az OBH Elnöke, vagy kizárólag „esetről esetre” utólag az Alkotmánybíróság? Mindez határozati formát igényel-e, azt kell-e indokolni, az ellen van -e helye rendes jogorvoslatnak?³⁹⁴

XI.2.4. A nyomozási bíró pártatlansága

A nyomozási bíró Magyarországon a német büntető perrendtartásból átvett jogintézmény. Fő funkciója az eljárási garanciák biztosítása a nyomozási szakaszban. A nyomozási bíró nem lehet tekintettel nyomozástaktikai megfontolásokra, mert az sérti a funkciómegosztás elvét, ütközik a bírói pártatlanság elvével, és nem felel meg az objektív tesztnek. Ezt az Alkotmánybíróság a 166/2011.(XII.20.) AB határozatában³⁹⁵ egyértelműen kimondta a régi Be. 209. § (1) bekezdése kapcsán. Ugyanakkor az kétségtelenül figyelemre méltó, hogy a Be. 277. § (4) bekezdés b) pontja szerint a letartóztatás elrendelésekor (hosszabbításakor és fenntartásakor is) a nyomozási

³⁹² Be. 869. § (2) bekezdés b) pont.

³⁹³ Debreceni Ítélőtábla Bf.II.762/2024/7.

³⁹⁴ Debreceni Ítélőtábla Bf.II.762/2024/7.

³⁹⁵ 166/2011.(XII.20.) AB határozata, ABH,2011,569-570.

bírónak figyelemmel kell lennie a nyomozás állására és érdekeire.³⁹⁶ A bírói gyakorlat tükrében azonban kijelenthető, hogy ez a legkevésbé sem a régi Be. 209. § (1) bekezdése szerinti nyomozástaktikai megfontolásokat takarja, mely a gyanúsított és védő korlátozott tény, adat, bizonyíték megismerési jogát takarta. A nyomozás állására vonatkozó körülményre hivatkozás leginkább akkor jellemző álláspontom szerint, ha például a nyomozás még olyan — kezdeti — stádiumban van, hogy a szökés, elrejtőzés vagy éppen a bűnisméltés veszélye, a bizonyítékok megsemmisítésének veszélye okán ahhoz fűződik nyomós érdek, hogy a terhelt letartóztatásba kerüljön, vagy az meg legyen hosszabbítva. A nyomozás érdekét pedig szolgálhatja például az, hogy egy magyarországi tartózkodási hellyel nem rendelkező, ellenben külföldön életvitelszerűen lakó terhelt, akivel szemben a szökés, elrejtőzés, vagy éppen a bizonyítási eljárás befolyásolásának veszélye, illetve a bűnisméltés veszélye fennáll, Magyarországon letartóztatásban legyen, a nyomozó hatóság számára legyen elérhető, természetesen a szükségesség, arányosság elvére is figyelemmel. Számtalan példát lehetne még felhozni, de a bírói gyakorlat tükrében egyik sem a régi Be. szerinti nyomozástaktikai megfontolásokat takarja. Véleményem szerint a Be. 277. § (4) bekezdés b) pontja nem alkalmas arra, hogy „árnyat vessen” a nyomozási bíró pártatlanságára, mint a régi Be. megsemmisített rendelkezése. Mindezt a bírói gyakorlat tükrében jelentem ki, azzal együtt, hogy tartalmilag nagyon hasonló fogalmakkal állunk szemben a „nyomozástaktikai szempontok” és a „nyomozás érdekei” kapcsán. Azt viszont nem gondolom, hogy olyan mértékben homályos lenne a Be. fent jelzett szövegrésze, hogy az felvethetné ez esetben is az Alaptörvény sérelmét.

Az abszolút kizárási okok köre zárt, analógia útján további feltétlen kizárási ok tehát nem alkotható. A bírónak az ügyben való korábbi eljárása miatti kizártságának okait a Be. 14. § (3) bekezdése kimerítően felsorolja, így az ott írt eseteken kívül nem tekinthető elfogultság címén sem kizártnak az a bíró, aki a vádemelést követően az ügyben korábban eljárta. Feltétlen hatályon kívül helyezést az eredményez ugyanis, ha az ügydöntő határozat meghozatalában vesz részt a törvényben kizárt bíró. E feltétlen eljárási szabálysértés pedig nem valósul meg, ha az eljárás során egy nem ügydöntő határozat elleni fellebbezés elbírálásában vesz részt egy el nem bírált kizárási indítvánnyal érintett bíró.³⁹⁷

³⁹⁶ Szabó Krisztián (2022) i.m.225-226.

³⁹⁷ BH 2024.153.

A 2019.évi 102-es eseti döntés pedig az Országos Bírósági Hivatalba beosztott bíró státusa kapcsán fejti ki, hogy az nem azonos azzal a bíróval, akit az OBH elnöke a bíró hozzájárulásával és a munkáltatói jogkört gyakorló bíróság elnökének egyetértésével igazgatási feladatokkal bízott meg, ugyanis az ítélkezésből csak a beosztott bíró van kizárva. Ezért a külön igazgatási feladattal megbízott bíró ítélkezése, tárgyalás tartása nem valósít meg eljárási szabálysértést.

XI.2.5. Volt bíró ügyvédként történő eljárása az ügyvédekről szóló törvény szerint

A bíró kizárására vonatkozó szabályok körében — annak inverzeként — talán nem haszontalan tárgyalni azt az estkört, amikor egy volt bíró védőként jár el. A Be. a bíró kizárására vonatkozó szabályoktól eltérő, külön fejezetben taglalja a védő kizárására vonatkozó joganyagot. A 43. § (1) bekezdés b) pontja szerint nem lehet védő, aki az ügyben bíróként, ügyészként, vagy a nyomozóhatóság tagjaként jár vagy járt el, valamint ezek hozzátartozója.

Nem példa nélküli, hogy bíró, ügyész kilépve a bíróság, ügyészség szervezeti kötelékéből ügyvédként — védőként folytatja tovább jogászai pályáját. Azt hiszem, hogy nem igényel különösebb magyarázatot az, hogy az ilyen szakemberek hatalmas, széleskörű tudással vannak felvértezve. Helyzetük sajátos, mert azon túl, hogy magas szakmai tudással rendelkeznek, kiterjedt kapcsolati hálóval is bírnak. Ez a kapcsolati háló egy volt bíró esetében az igazságszolgáltatás széles szegmensét fogja át. Nem véletlen talán, hogy a vádlottak előszeretettel hatalmazzák meg védőként a volt bíró kollégákat, bízva büntető ügyük lehető legkedvezőbb elbírálásában. De vajon honnan ered ez a bizalom, bizakodás? Mire vezethető vissza? Van-e alapja annak, hogy egy volt bíró hatékonyabban, eredményesebben tud védeni egy vádlottat? Miben bízik ilyenkor az ügyfél? A volt bíró — jelenleg védő — kapcsolati hálójában bizakodik, vagy a magas szakmai tudásában? Azt hiszem mindkettőben. Azonban a bírói szervezetre nézve az utóbbi kedvező, az előbbi a legkevésbé sem.

Ha egyesek szerint léteznek apokrif letartóztatási okok, akkor vajon léteznek-e apokrif védő választási okok, különösen a korábban bíróként dolgozó védők vonatkozásában?

Véleményem szerint egészen bizonyosan. Adódik azonban a kérdés, hogy a bírók elfogulatlanságára, pártatlanságára vonatkozó szigorú szabályok csak a bíró szolgálati jogviszonya fennállása alatt kell, hogy érvényesüljenek vagy még több évvel a szolgálati jogviszonyuk megszűnése után is be kell határolniuk egy volt bírót, immáron ügyvéd tevékenységét.

Felmerül a kérdés, hogy egy volt bírót meddig, milyen illetékességi területen járhatson el védőként a bírói szolgálati jogviszonya megszűnését követően, illetve, hogy elégséges-e a jelenlegi, talán túlságosan is megengedő szabályozás?

Egy volt bírót védence érdekét szem előtt tartva minden eszközzel az ő felmentésére, illetve büntetőjogi felelőssége megállapítása esetén a lehető legkedvezőbb joghátrány elérésére törekszik. Ráadásul teszi ezt úgy, hogy esetenként csak napok telnek el a bírói jogviszonya megszűnése és az ügyvédi tevékenysége megkezdése között. Az eljárás szereplői minden valószínűség szerint tökéletesen tisztában vannak azzal, hogy ő korábban bíróként dolgozott. Vajon felmerül-e a jogkereső közönségben, hogy a vádlott ügyében döntő bírót tud-e elfogulatlanul ítélni egy olyan ügyben, melyben egy volt kollégája képviseli a terheltet? Vajon tűnhet-e egy kívülálló állampolgár szemében elfogulatlanok, pártatlanok a bíróság, ha egy volt bírót védencének ügyében kell döntenie? Nem vetül-e árnyék az eljáró bírót elfogulatlanságára azért, mert egyes eljárási szereplők azt gondolhatják, hogy biztosan helyzeti előnnyel indul az a terhelt a büntetőeljárásban, akit egy volt bírót véd. És vajon hány évnek kell eltelnie, hogy ezek a kérdések már ne merülhessenek fel? Lehet-e a jelenleginél szigorúbb szabályokkal ezt a helyzetet kezelni?

Czine Ágnes szerint a bírói hatalom intézményi, valamint személyi függetlensége az igazságszolgáltatási tevékenység függetlenségének, és a tisztességes bírósági eljárásoknak az alkotmányos biztosítója. Arra nyújt garanciát, hogy az egyedi jogvitákban eljáró bírót kizárólag a jogszabályok alapján, és a belső meggyőződése szerint, minden, akár a bírói szervezeten kívülről, akár azon belülről érkező meg nem engedett befolyástól mentesen hozhasson döntést. Kizárólag egy független bíróság képes az egyedi ügyekben pártatlanul eljárni. A függetlenség követelményéhez képest a pártatlanság az ügyben eljáró bírót szemben egyfelől azt az elvárást fogalmazza meg, hogy a megítélendő ügy tekintetében ne rendelkezék előítéletekkel, másfelől pedig az

ügyben szereplő egyik fél javára, avagy hátrányára se legyen elfogult.³⁹⁸

Az előzőekben felvetett kérdésekre adott válaszok kapcsán ez lehet a kiindulási alap. Ugyanakkor nem mellőzhető arra is tekintettel lenni, hogy nagyon nem közömbös, hogy milyen kép alakul ki a bírói karról a társadalom szemében. Tudjuk, hogy a bírónak nem csak elfogulatlannak, pártatlannak kell lennie, de annak is kell látszania. Fontos, hogy még a gyanú árnyéka se vetüljön rá, fel se merülhessen, hogy nem elfogulatlanul ítélezik. Egy bíró nem választhatja meg, hogy milyen védői karral dolgozik, így, ha egy volt bíró védőként feltűnik egy büntető ügyben, akkor ezt az eljáró bíró csak tudomásul veheti — ha az ügyvállalási korlát törvényi határideje már eltelt. Ő viseli azonban az ezzel járó terhet, hiszen rögtön felmerülhetnek akár a vádlott társak részéről is a fenti kérdések, hogy vajon kedvezőbb helyzetben van-e a volt bíró védenca az ügyben. A válasz nyilván egyértelműen nem, azonban nem elég, hogy ezt az eljáró bíró tudja, ezt a társadalom számára is láttatni kell. Így azt gondolom, hogy azon az illetékességi területen, ahol egy bíró korábban eljárta, a későbbi védői tevékenysége kapcsán szigorúbb szabályoknak kell érvényesülnie. Nyilván vannak olyan esetek is, amikor az ügyvállalási korlátot már nem a jognak, a jogalkotónak kell rendeznie, minthogy az már leginkább etikai kérdés egy volt bíró esetében.

Az ügyvédekről szóló 2017. évi LXXVIII. törvény (a továbbiakban Üttv.) 20. § (2) bekezdés a) pontja szerint az ügyvédi tevékenység gyakorlója nem vállalhatja ügyvédi tevékenység végzését olyan ügyben, amelyben korábban eljárta közhatalmi hatáskör gyakorlásával közvetlenül összefüggő feladat ellátására létesített korábbi jogviszonya keretében.

Az ügyvállalási korlát fentiek értelmében időhatár nélküli, ha az ügyvéd korábban bíróként az érintett ügy intézésében részt vett. Ez a Be. 43. § (1) bekezdés b) pontjával összhangban áll, mely szerint nem lehet védő, aki az ügyben korábban bíróként jár vagy járt el, ugyanakkor a Be. a hozzátartozóra is kiterjeszti ezen kizárási szabályt. Az EBH 2017.B.12. értelmében pedig nincs jelentősége annak, hogy bíróként korábban nem az ügydöntő határozat meghozatalában vett részt a jelenleg védőként eljáró ügyvéd.

³⁹⁸ Czine Ágnes (2018) i.m.2.

Az Üttv.20. § (3) bekezdése értelmében pedig az ügyvédi tevékenység gyakorlója közhatalmi hatáskör gyakorlásával közvetlenül összefüggő feladat ellátására létesített jogviszonya megszűnését követő két évig nem láthat el jogi képviseletet illetve büntetőeljárásban védelmet azon közhatalmi hatáskört gyakorló szerv vagy jogutódja által folytatott közhatalmi eljárásban, amelynek a tevékenységében, valamint az irányításával vagy felügyeletével közvetlenül összefüggő feladat ellátásában e jogviszonya alapján, az annak megszűnését megelőző öt évben részt vett.

Bár nem büntető ügy kapcsán, hanem közigazgatási jogvitával összefüggésben született az Alkotmánybíróság 3/2021. (I.7.) határozata, mégis számos fontos, általában is érvényes megállapítást tartalmaz. Az Alkotmánybíróság utalt arra, hogy az ügyvállalási korlát jogintézményének fenntartása az igazságszolgáltatás integritásának fenntartását szolgálja, amely egyaránt jelenti a külső és a belső befolyástól mentes, pártatlan és tárgyilagos eljárás biztosítását. Az igazságszolgáltatás integritását nemcsak családi, hozzátartozói kapcsolatok, hanem egyéb külső, belső befolyásoló tényezők is érinthetik, amelyek bírósági perben veszélyeztethetik az ítélezést, illetve a hatósági ügyben a hatósági döntéshozatal pártatlanságát, tárgyilagosságát.³⁹⁹

A tisztességes eljárás (fair trial) az Alkotmánybíróság szerint „olyan minőség, amelyet az eljárás egészének és körülményeinek figyelembevételével lehet csupán megítélni. Ezért egyes részletek hiánya ellenére éppúgy, mint az összes részletszabály betartása dacára lehet az eljárás méltánytalan vagy igazságtalan, avagy nem tisztességes.”⁴⁰⁰ Az Alkotmánybíróság gyakorlata értelmében a tisztességes eljáráshoz való jog tartalmát kitöltő ún. részjogosítványok egyike az is, hogy az eljárásban biztosítva legyen a fegyverek egyenlősége.⁴⁰¹

Hangsúlyozva, hogy az Alkotmánybíróság a 3/2021. (I.7.) határozatában az Üttv. 20. § (5) bekezdése alapján közigazgatási jogvita kapcsán tett megállapításokat, mégis fontosnak tartom az alábbi hivatkozásait rögzíteni, melyek általános érvényűek. Az

³⁹⁹ 3/2021.(I.7.) AB határozat, Indokolás [69-75].

⁴⁰⁰ 6/1998.(III.11.) AB határozat, ABH 1998,91,95.

⁴⁰¹ 2/2017.(II.10.) AB határozat, Indokolás [63], 2/2017.(II.10.) AB határozat, Indokolás, [50].

Alkotmánybíróság kifejtette: „az Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdése mindenkinek alapvető jogot biztosít ahhoz, hogy az ellene emelt vádról, vagy valamilyen perben a jogairól és kötelezettségeiről törvény által felállított, független és pártatlan bíróság tisztességes és nyilvános tárgyaláson, észszerű határidőn belül döntsön.” Visszautal ezen határozatában az Alkotmánybíróság a 67/1995. (XII.7.) határozatában foglaltakra, mely szerint, „[a] pártatlan bírósághoz való alkotmányos alapjog az eljárás alá vont személy iránti előítéletmentesség és elfogulatlanság követelményét támasztja a bírósággal szemben. Ez egyrészt magával a bíróval, a bíró magatartásával, hozzáállásával szembeni elvárás, másrészt az eljárás szabályozásával kapcsolatos objektív követelmény: el kell kerülni minden olyan helyzetet, amely jogos kétséget kelt a bíró pártatlansága tekintetében.”⁴⁰²

Az Alkotmánybíróság a jelzett 3/2021. (I.7.) határozatában utal az EJEB által alkalmazott ún. kettős tesztre, amely szerint „a szubjektív teszt keretében az eljáró bíró személyes magatartását, vagyis azt vizsgálja, hogy volt-e az eljárás során olyan megnyilvánulása, amelyből a pártatlansága hiányára lehet következtetni. Az objektív megközelítés pedig annak vizsgálata, hogy volt-e objektíve igazolható oka a pártatlanság hiánya feltételezésének ⁴⁰³vagyis az adott szabályozás biztosítja-e a pártatlanság követelményét, ideértve azt is, hogy az eljárás a közösség, elsősorban a jogkeresők oldaláról nézve objektíve nem támaszthat kételyeket a pártatlanságot illetően”.⁴⁰⁴

Az Alkotmánybíróság a 3/2021. (I.7.) határozatában kifejti azt is, hogy „amennyiben a kizárási szabályok csak a bírók, az ülnökök, a jegyzőkönyvvezetők, illetve a tanúk, szakértők vonatkozásában érvényesülnek, és a felek képviselőire —védőkre — nem vonatkoznának, úgy az igazságszolgáltatás integritásvédelmének pajzsán, így az ügyvédi hivatást érintően fennálló közbizalom alkotmányos értékén keletkezne olyan rés, mely veszélyeztetné a tárgyilagos, pártatlan ítélkezést, azaz a bíró szakmai, ítélkezésbeli függetlenségét, amely végső soron a felek érdekeit, az igazságos és törvényes jogállami

⁴⁰² 67/1995. (XII.7.) AB határozat, ABH, 1995,346,348.

⁴⁰³ 67/1995.(XII.7.) AB határozat, ABH 1995,346,348,

⁴⁰⁴ 20/2005. (V.26.) AB határozat, ABH 2005,202,225,226., 32/2002. (VI.04.) AB határozat, ABH 2002,153,161, 17/2001. (VI.01.) AB határozat, ABH 2001,222,227-228., 3/2021. (I.7.) AB határozat, Indokolás, [67].

ítéllethozatalt szolgálja. Az igazságszolgáltatás integritásának védelme nem lenne teljes, ha a perben eljáró felek jogi képviselői vonatkozásában nem érvényesülnének az ügyvállalási korlát rendelkezései, amelyek a bírák külső és belső befolyástól mentes, pártatlan ítélkezését biztosító szabályok, de végső soron az a fél érdekét (az ügyvállalási korláttal érintett ügyvéd által képviselt féllel ellenérdekű fél), a vele szembeni tisztességes eljárás érvényre juttatását szolgálják. Az ügyvédi hivatással szembeni közbizalom olyan alkotmányos érték, amelynek fenntartása jogállami feladat. Az ügyvédségre vonatkozó szabályozás abban az értelemben dichotóm, hogy részben közjogi szabályozás értelmében az ügyvédnek a megbízása ellátása során érvényre kell juttatnia a közjót, illetve a magánjogi szabályozás alapján megbízója partikuláris érdekeit. Az ügyvédnek mindazonáltal nemcsak szervezeti értelemben, hanem funkcionálisan is függetlennek kell lennie, azaz foglalkozását a megbízója érdekeivel ellentétes érdekek befolyásától mentesen, illetve az elvtelen képviseletet elkerülve kell ellátnia. Az ügyvéd funkcionális függetlensége és az elvtelen képviselet tilalma – amelynek egyik esete az Üttv. 20. § (5) bekezdése szerinti ügyvállalási korlát jogintézménye – teremti meg az ügyvédi hivatással szembeni közbizalmat, amely szerves részét képezi az igazságszolgáltatás integritásvédelmére hivatott szabályozási rendszernek.⁴⁰⁵

Az Alkotmánybíróság fenti határozata tükrében álláspontom szerint túlságosan megengedő az Üttv. 20. § (3) bekezdése szerinti kétéves ügyvállalási korlát egy volt bíró, de egyébként volt ügyész esetében is. Fentiekben már volt szó róla, hogy el kell kerülni minden olyan helyzetet, amely jogos kétséget kelt a bíró pártatlansága tekintetében és hogy ez a szabályozással szembeni objektív körülmény is. Számomra nem világos az sem, hogy miért éppen két év az időbeni korlát, miért nem három év, ha már az (5)-(6) bekezdés a korábbi munkáltatóval szembeni ügyvédi tevékenység illetve a kamarai jogtanácsos és jogi előadó esetében ekként rendelkezik.

Azt gondolom, hogy azon az illetékességi területen, ahol egy bíró korábban eljárta, a későbbi védői tevékenysége kapcsán szigorúbb szabályoknak kell érvényesülnie, hosszabb ügyvállalási időbeli korláttal. Azt is gondolom, hogy ez hatékonyabban szolgálná, hogy egy bíró magatartása egy külső szemlélő szempontjából objektíve ne támaszthasson aggályokat a pártatlanság tekintetében akkor, amikor olyan ügyet tárgyal,

⁴⁰⁵ 3/2021.(I.7.) AB határozat, Indokolás [70], [73].

amelyben védőként egy nem is olyan régen még bíróként tevékenykedő kollégája vesz részt. Fenntartom ezt akkor is, ha egyébként afelől nincs kétségem, hogy az eljáró bíró személyes meggyőződésének kérdése (szubjektív teszt) fel sem merül, azaz, hogy elfogult lenne.

A hosszabb ügyvállalási korlát elejét vehetné egy sor támadásnak, mely a sajtóban is megjelenik időnként, ahol megkérdőjelezzik egy-egy ügyben az eljáró tanács elfogulatlanságát, pártatlanságát, akár komoly (vélt vagy valós) személyi összefüggéseket is feltárva.

Az objektív körülményekhez társuló, valamint a rendes és rendkívüli perorvoslatokkal kapcsolatos kizárási okok rendszerint az ügy iratai alapján könnyen tisztázhatóak.

Fontos azonban kitérni arra is, hogy az objektív kizárási ok okozhatja annak felvetését is esetenként, hogy az etikai szabályok sérülhettek. A régi Be. idején megtörtént eset:” Egy járásbírószágon folyamatban lévő ügyben a járásbíró elnökének közeli hozzátartozója elfogadta az ügyvédi meghatalmazást, ezzel kizárta az ügy elbírálásából ezt a járásbírószágot. A kijelölés folytán eljáró másik járásbíró előtt az új meghatalmazott védő meg sem jelent, helyettest küldött, majd a második érdemi tárgyaláson, amelyen ügydöntő határozat is született, a vádlottnak már új meghatalmazott védője volt.”⁴⁰⁶ Nyilvánvaló, hogy ilyen és hasonló esetben az ügyvédi hivatás etikai szabályairól és elvárásairól szóló 6/2018. (III.26.) MÜK szabályzat mindenképpen irányadó.

XI.3. A bíró eljárása relatív kizárási okra alapított bejelentés esetén

Tanulságos áttekinteni az intézmény történetét a kizárás körében annak, hogy amennyiben nem a bíró jelentett be elfogultsági okot, úgy a korábbi szabályozások értelmében eljárhatott-e, illetőleg jelenleg eljárhat-e az ügyben a bejelentés elintézéséig.

Az 1896. évi XXXIII. törvény 76. § (5) bekezdése azt tartalmazta, hogy ha a bíró maga kérte mellőzését, vagyis elfogultsági okot jelentett be, akkor nem járhat el. Abban az

⁴⁰⁶ Ficsór Gabriella (2017) i.m.70.

esetben azonban, ha más jelentette be az elfogultsági kifogást, akkor eljárhat, sőt az ügydöntő határozat meghozatalában is részt vehetett, kivéve, ha „a mellőzés törvényes kizáró okra hivatkozik”. A törvényes kizáró ok alatt a jogszabály rendszerében a jelenlegi terminológia szerint az ún. abszolút kizárási okok értendők. Az 1951. évi III. törvény 19. § (1) bekezdése, de az 1962. évi VIII. tvr. 27. § (1) bekezdése és az 1973. évi I. törvény 41. § (2) bekezdése is ilyen tartalmú szabályozást rögzített. Változás a jogi szabályozást illetően a 2003. július 1. napján hatályba lépett 1998. évi XIX. törvénnyel történt, hiszen ez a relatív kizárási ok esetére is olyan szabályozást tartalmazott, hogy a bírót a kizárási kérelem elintézéséig kizárta az érdemi határozat meghozatalából. Változás e tekintetben 2009. augusztus 13. napjától történt, hiszen a 2009. évi LXXXIII. törvény megteremtette annak a lehetőségét, hogy a más által bejelentett relatív kizárási ok esetén ne legyen kizárt az érdemi határozat meghozatalában a bíró, ami nem volt új dolognak tekinthető, hiszen mindössze visszaállította a korábban legalább 100 éven keresztül hatályban lévő jogi szabályozást.⁴⁰⁷

A Be. 18. § (1) bekezdése értelmében az a bíró, aki a személyére vonatkozó kizárási okot maga jelentette be, vagy a más által bejelentett kizáráshoz hozzájárult, a bejelentés elintézéséig az ügyben nem járhat el. Minden más esetben az érintett bíró továbbra is eljárhat és ügydöntő határozatot hozhat. Az intézmény történet áttekintését követően látható, hogy a hatályos jogi szabályozás a legteljesebb, hiszen a más által bejelentett kizárási ok esetén hozzájárulása hiányában a bíró már minden esetben korlátozás nélkül eljárhat, függetlenül attól, hogy abszolút vagy relatív kizárási okra vonatkozik a bejelentés, így tehát akár az ügydöntő határozat meghozatalában is részt vehet.

A visszaélészerű joggyakorlás megakadályozása a kizárások bejelentése körében hosszú évtizedekre visszatekintve a vizsgálati anyagokból kitűnően mindig prioritásként jelentkezett. A 2009. évi fentiekben jelzett jogszabály módosítás idején készült Debreceni Ítéltábla büntető ügyszakában 2009. január 1. és október 31. közötti bírák kizárásával

⁴⁰⁷A Debreceni Ítéltábla 2009. november 16. napján készült összefoglalója a bírák kizárásával, illetőleg a bíróság kijelölésével kapcsolatos ítélezési gyakorlatról a Debreceni Ítéltábla büntető ügyszakában 2009. január 1. és október 31. között, 1-18., https://docplayer.hu/45995898-Keszitette-dr-balla-lajos-kollegiumvezeto-dr-kardos-sandor-dr-ficsor-gabriella-tanacselnokok-dr-mensaros-daniel-birosagi-titkar.html#google_vignette

kapcsolatos vizsgálati anyag tanúsága szerint a vizsgált időszakban 86 ilyen ügy érkezett az ítéletábrára, a vizsgált ügyek 91%-ában, 78 esetben történt elfogultságra való hivatkozás, a további jogszabályi indokok száma elenyésző volt. Nagy számban történt hivatkozás az eljárás szereplői részéről a saját, vagy hozzátartozójának az érintett bíróságok általi korábbi elítélésére, vagy a nem jogerős elsőfokú ítélet súlyos voltára. Több esetben jelölték meg az elfogultság indokaként azt, hogy az eljárás során különböző jogaik csorbultak, így pl. elutasították bizonyítási indítványukat, sérült a nyilvánosság elve, sérelmezték a kapcsolattartás megtiltását, a bíróság előítéletesen állt az elkövetőkhöz. Ezen okok egyetlen esetben sem eredményezték az érintett bíróságok kizárását. Terhelti oldalon több esetben hivatkoztak a bíróságokkal szemben bejelentett panaszokra folyamatban lévő polgári perekre, hozzátartozói kapcsolatra, a bíróságok ítélező munkáját befolyásoló tényezőkre. A vizsgált 86 ügyből 42 esetben került sor elutasító határozat meghozatalára az ítéletábra részéről, míg 44 ügyben adott helyt a kizárásra irányuló indítványnak. A helyt adó 44 darab határozat esetében javarészt a bírák által bejelentett kizárási okra tekintettel került sor a kizárásra és az eljárás lefolytatására, új bíróság kijelölésére.⁴⁰⁸

A 2009. évben bekövetkezett jogszabály módosítás óta következetes jogalkotási törekvés volt megfigyelhető a visszaélésszerű joggyakorlás megakadályozása körében és a Be. már ennek szellemében született, az eljárások időszerűségét is szem előtt tartva. A fenti, 2009-es iratvizsgálat eredményeit össze fogom vetni az általam ugyancsak a Debreceni Ítéletábrán elvégzett iratvizsgálat eredményével, mely a 2018. és 2023-as éveket öleli fel. Számos érdekes és tanulságos eredményt hozott ugyanis.

XI.3.1. Bírósági döntések — egységes gyakorlat?

Számtalan hivatkozás jelenik meg az elfogultsági indítványokban, így ilyen az, amikor az eljárás szereplője arra hivatkozik, hogy az érintett bíró őt már elítélte, ezért elfogult vagy különböző eljárási jogaik csorbultak, például bizonyítási indítványait a bíró sorra elutasította, vagy fogva lévő vádlott kapcsolattartási kérelmét utasította el. Számos esetben történik hivatkozás hozzátartozói kapcsolatra, bíróságokkal szemben indított eljárásra, bejelentett panaszra.

⁴⁰⁸ A Debreceni Ítéletábra összefoglalója (2009) i.m. 1-12.

Több eseti döntés született, különösen a bírókkal szemben bejelentett elfogultsági kifogás körében, melyek közül kiemelendő, hogy az EBH 2014.B.4. II. pontja szerint azt a törvényi feltételt, miszerint az ügy elfogulatlan megítélése valamely bírótól nem várható, csak az adott konkrét ügy valóságos tényei alapján lehet megállapítani és csak olyan feltárt adatok alapján, amelyek a bíró pártatlansága iránt észszerű (megalapozott) kételyt ébresztetni alkalmasak. Összhangban az EJEK ítélezési gyakorlatával az EBH 2011. évi 2302. eseti döntés mutat rá arra, hogy az elfogultsági kifogás mindig a konkrét üggyhez kötötten vizsgálendő. Amennyiben a bíró a vádlott egyik ügyéből – elfogultságot bejelentve – kizárta magát, ez nem jelent egyszer s mind a vádlott többi ügyéből való kizártságot is. Az EBH 2015.B.18. döntés pedig kifejti, hogy a bíró kizárásának szabályait a büntetőeljárás törvény a bíró előtt folyamatban lévő, általa tárgyalt, illetve elbírálására váró ügyre állapítja meg. Ezért, ha a bírót az adott ügy terheltje trágár szavakkal illeti, s emiatt a bíró magánindítványt terjeszt elő, az általa elbírálendő konkrét ügynek nem lesz sértettje, s az ügy elbírálásából — emiatt — nincs kizárva.

A 2012.évi 147-es eseti döntés szerint: A bíró kizárását nem alapozza meg az, ha a bejelentővel szemben korábban arra nézve hátrányos, marasztaló, illetve általa sérelmesnek tartott döntést hozott. Amennyiben az adott bíróság a fél ügyében már eljár, egyéb körülmény hiányában nyilvánvalóan ez sem alapozza meg a bírók elfogultságát.⁴⁰⁹ Az iratmásolat kiadása iránti kérelmet amennyiben a bíróság objektív okok miatt nem tudja teljesíteni, úgy ez nem alapozza meg az elfogultságot. Nem állapítható meg az ítéletáblának a korábbi kizárási indítvány kapcsán eljár tanácsa bíróinak az elfogultsága azon az alapon, hogy a korábbi, szintén megalapozatlan kizárási indítványt elbírálva a törvényszék büntető ügyszakos bíróinak kizárását megtagadták.⁴¹⁰

Nem alapozza meg a járásbíróság és a törvényszék kizárását pusztán az a tény, hogy a sértett és az ügy egyik tanúja a járásbíróság munkavállalója. Az ítéletábla kifejtette, hogy az adott bíróság dolgozójának sértetti pozíciójánál gondosan kell mérlegelni a

⁴⁰⁹ BH 2018.58.

⁴¹⁰ BH 2018.107.

pártatlanság sérelmének veszélyét, ugyanis önmagában ez a körülmény nem feltétlenül vezethet a törvényes bíróság kizárásához.⁴¹¹

Úgyszintén nem valószínűsíti az eljáró bíró elfogultságát, ha a bejelentő az ügyében eljáró bírósággal szemben pert indít. A bíró kizárásának lehetséges okát az ügyhöz kötötnen kell vizsgálni. A 2005.évi 9-es eseti döntés szerint ha a vádlott a megyei bírósággal és a megyei rendőrkapitánysággal szemben államigazgatási jogkörben okozott kár megtérítése miatt polgári peres eljárást indított — mely egy korábbi büntetőügy bizonyítékokat értékelő tevékenységén, a bizonyítási eljárás során a vádlott által megjelölt , általa eljárási szabálysértésnek minősített mulasztásokon , hiányosságokon alapul — nem alapozza meg a helyi és a megyei bíróság bírónak kizárását a vádlott újabb büntetőügyéből. E körben az eljárásban részt vevő vádlott jogainak figyelembevétele mellett az eljáró és megtámadott bíróság tekintélyének megóvását is szem előtt kell tartani. Az igazságszolgáltatás pártatlanságába vetett közbizalom megőrzése fontos érdek, biztosítani kell az elfogultság látszatát is.

Az indítványozó azon kifogása nem foghatott helyt, mely szerint a törvényszék bírái a korábbi polgári és büntetőeljárásokban elfogultnak tartották magukat, amire tekintettel az adott ügyekből történő kizárásukra sor is került, ezért – a megelőző ügyekben tett nyilatkozataikra tekintettel – a konkrét ügyben sem járhatnak el. A Kúria kifejtette, hogy a „szubjektív” elfogultsági ok konkrét ügyhöz, illetve konkrét tényhez, körülményhez kötött. Nem kizárási ok, ha a bíró a terhelt ügyében korábban eljár, vele szemben marasztaló határozatot hozott. Értelemszerűen automatikusan – önmagában – az sem a Be. 14. § (1) bekezdés e) pontja szerinti kizárási ok, ha előzőleg nem járt el. A törvényi ok hiányában, illetve a törvényi feltétel ellenében előterjesztett kizárási iránti bejelentés a Be. 15. § (5) bekezdése alapján nem indokoltnak tekinthető. Azaz nincs olyan tartalma, amelyet a törvény alapján meg lehetne fontolni.⁴¹²

A 2014. évi 42-es eseti döntésben a Kúria kifejtette, hogy a büntető ügy másodfokú elintézéséből az ítéletábla elfogultság miatt indítványozott kizárását önmagában nem alapozza meg az, ha az ítéletábla székhelyén működő járásbíróság bírója a terhelt sógora.

⁴¹¹ ÍH 2017.78., Debreceni Ítéletábla Beüf.I.865/2016/2.

⁴¹² BH 2024.104.

Az ügy irataiból az ítéletábra tárgyilagos eljárása iránt kételyt ébresztő körülmény nem volt megállapítható vagy valószínűsíthető. Felhívta egyúttal az Alkotmánybíróság 25/2013 (X.4.) számú határozatában foglaltakat, mely szerint: „az ügyek tárgyilagos megítélése abban az esetben garantált, ha a bírák képesek kizárólag az ügy tényeit, a tények alapjául szolgáló bizonyítékokat, valamint a tények megítéléséhez szükséges jogszabályokat elszigetelten vizsgálni és értékelni. Minden olyan körülmény, amely ezeken kívül esik és egyúttal a felekhez, vagy magához az ügghöz kapcsolódik, azért sodorja veszélybe az adott ügy tárgyilagos elbírálását, mert képes befolyásolni a bíró mérlegelési tevékenységét. Éppen ezért a pártatlan eljárás garanciájának sérelme egyfelől a konkrét ügy elintézését, annak kimenetelét egyik vagy másik fél hátrányára befolyásolja. Másfelől ugyanakkor az ügyek elfogult, részrehajló megítélése a bírói hatalom tekintélyét, valamint a bíróság ítéleteibe vetett közbizalmat, így végső soron a jogállamiság értékrendjét erodálhatja.”⁴¹³ Az Alkotmánybíróság ugyanakkor kifejtette azt is, hogy „a kizárási szabályok hatékony alkalmazása azért kiemelten fontos, mert a pártatlanság hiányának feltárása nyilvánvalóan az esetek döntő részében nem feltétlenül érdeke a feleknek. Másként fogalmazva az ügy valamilyen titkolt körülménnyel összefüggő elfogult megítélését követően az ítélező érdeke, hogy az elfogultság okát jelentő körülmények titokban maradjanak. Ezért a jogszabályi környezettel szemben és a konkrét ügyekben is szükséges annak a szigorú mércének az érvényesítése, amely értelmében az ügyek pártatlan megítélésén túl az ítélező bíróságnak a pártatlanság látszatát sem szabad elveszítenie.” Ezzel áll összhangban az EJEB Piersack kontra Belgium ügye is.⁴¹⁴

Bár nem büntető ügyben keletkezett, de figyelemre méltó a 2021.évi 58-as eseti döntés, mely szerint: a bíró pártatlanságát nem teheti kétségessé más ügyekben kifejtett jogi álláspontja, meghozott döntései, vagy akár az a tény, hogy a korábbi ügyben valamely fél vagy érdekelt számára kedvezőtlen határozatot hozott.

Polgári peres eljárás kapcsán keletkezett, de irányadó büntető ügyekben is, hogy a bíróságok kizárására vonatkozó szabályok alkalmazása nem eredményezheti egy teljes

⁴¹³ 25/2013 (X.04.) AB határozat, Indokolás, [43] bekezdés.

⁴¹⁴ 25/2013(X.04.) AB határozat, Indokolás, [38] bekezdés, EJEB, Piersack kontra Belgium (8692/79.), 1982.október 01., 28-32.bekezdések.

ítélkezési szint kizárását.⁴¹⁵ A 2020.évi 262.eseti döntés értelmében pedig a bíróság kijelöléséről a Kúria a Be. 24.§ (3) bekezdése alapján akkor is köteles határozatot hozni, ha az elfogultságra alapított kizárás iránti indítványt – az eljárásra hatáskörrel és illetékességgel rendelkező bíróságok mellett – a Kúria valamennyi bírója ellen is bejelentették. Amennyiben ugyanis nincs olyan bíróság, amely a kijelölés felől dönthetne, a Kúriának kötelessége a határozat meghozatala. Ennek pedig nyilvánvaló indoka, hogy a Kúrián kívül nincs olyan bírósági szervezet, amely bíróság kijelölése tárgyában döntési jogkörrel rendelkezne. A legfőbb bírósági szerv a Kúria. Az Alaptörvény és a büntetőeljárás törvény egybevetéséből egyértelműen következik, hogy a bírósági szervezeten kívül semmilyen szervezet, vagy hatóság nem rendelkezik ilyen hatáskörrel. Amennyiben a járásbíróság előtt folyó büntetőügyben a bíróság, törvényszék és az ítélőtábla büntetőbírói is maguk ellen kizárást jelentettek be, a kizárás és kijelölés tárgyában a Kúria jár el. A törvényszék illetékességi körébe tartozó további járásbíróságok bíróinak kizárás iránti bejelentése közömbös. A járásbírósági hatáskörbe tartozó ügyben olyan helyi bíróságot kell kijelölni, amelynek a felsőbbbíróságai a kizárással nem érintettek.⁴¹⁶ A 2005.évi 422-es eseti döntés szerint pedig az elsőfokú bíróság kijelölése önmagában meghatározza az esetleges másodfokú eljárásra köteles bíróságot is. A Kúria a Bkk.III.255/2019/2.számú határozatának indokolásában is kifejtette: amennyiben az ítélőtábla és valamely törvényszék, valamint járásbíróság kizárt, akkor nincs lehetőség az érintett ítélőtábla illetékessége alá tartozó — de a kizárással nem érintett — járásbíróságot és törvényszéket, illetve más ítélőtáblát kijelölni. Az ilyen döntés ugyanis nem csupán egyszer, kivételesen, a szükséges eseti jelleggel, hanem többször is megtörné az illetékesség törvényi rendjét. Ilyenkor tehát olyan járásbíróságot kell kijelölni, melynek felsőbbbírósága kizárással nem érintett, tehát másik felsőbbbíróság illetékessége alá tartozik, s ehhez képest az esetleges másod-és harmadfokú eljárásra szóló kijelölés valójában a Be. hatásköri és illetékességi szabályai szerinti lesz.

A 2016. évi 79. számú eseti döntés szerint a bíró elfogultságára alapozott kizárás iránti bejelentést alapos és konkrét okokkal kell alátámasztani. Az elfogultság általánosság szintjén történő megfogalmazása, mely még közvetett összefüggésben sincs a bíró személyével, nem alkalmas kizárási ok megállapítására. Kizárási ok nem alapozható a

⁴¹⁵ BH 2013.69., BH 2016.284.

⁴¹⁶ EBH.2013.B.15.

bírók elleni, nyilvánvalóan alaptalan, éppen a kizárásuk elérése érdekében tett feljelentésekre sem. Ezzel áll összhangban a 2010.évi 323-as és 2008.évi 103-as eseti döntés is.

Kizárási ok nem valósul meg a 2005.évi 315.számú eseti döntés értelmében — ezért a bíró „egyéb okból elfogultságának” megállapítására nem ad alapot —, ha a bíró az ítélezési tevékenysége során valamely ügy terheltjét korábban már többször elítélte. Ez irányadó akkor is, ha a korábban első fokon eljáró bíró a másodfokú bíróságra nyer beosztást. A töretlen bírói gyakorlat szerint, ha a bíróságok, illetve a bírók a törvényben előírt kötelezettségeiket teljesítik, illetve jogaikat gyakorolják, ez kizárási okot nem képezhet.⁴¹⁷ Nem indokolt a kizárás amiatt sem, hogy a tanács elnöke a hozzátartozóval történő kapcsolattartást nem engedélyezte.⁴¹⁸ Nem szolgálhat alapul a másodfokon eljáró törvényszék — valamint e törvényszék valamennyi bírója — elfogultság miatti kizárásához az, ha az eljáró tanács — minthogy abszolút hatályon kívül helyezési ok áll fenn — az ügyet a vádlott kérelme ellenére tanácsulésen bírálja el nyilvános ülés helyett. Az esetleges eljárás szabálysértések következménye nem a kizárás, azok orvoslását az eljárási törvény rendezi.⁴¹⁹

Kérdésként merül fel, hogy a bírók elfogultságát megalapozhatja -e, ha az ügyfél bírósághoz címzett beadványa durva, tiszteletlen hangvételű vagy éppen sértő? A 2007. évi 214-es eseti döntésben a Legfelsőbb Bíróság (jelenleg: Kúria) erre akként adott választ, hogy kifejti: a hatóságoknak, így a bíróságoknak is sokkal szélesebb körű kritikát kell elviselniük, mint a magánszemélyeknek.⁴²⁰ Az ügyek nagy számában fordul elő az, hogy kifogásolható hangvételű beadványokkal találkozik a bíró. Azonban, ha ez minden esetben megalapozhatná a bíró elfogultságát, akkor az azt eredményezhetné, hogy az „emiatti bírói elfogultság lehetőségére hivatkozva” az ügyfelek beadványaikkal elérhetnék az eljáró bíró kizárását. Ez pedig alapvetően ellenkezne a kizárás céljával és törvényes alkalmazási gyakorlatával.

⁴¹⁷ BH 2000.389., BH1999.295., BH 1997.13., BH 1993.599.

⁴¹⁸ BH.2007.214.

⁴¹⁹ BH 2015.274.

⁴²⁰36/1994.(VI.24.) AB határozat, ABH, 1994., 231,232.

A 2022.évi 228-as döntés alapjául szolgáló ügyben a törvényszék bírójának elfogultsága volt megállapítható, mely okán az ítélet hatályon kívül helyezésére került sor, amit a Kúria is helybenhagyott. Az elsőfokon eljáró bíró ugyanis megsértette a tárgyilagos, pártatlan eljárás követelményét, mivel eljárása során nem kizárólag az ügy tényeit, a tények alapjául szolgáló bizonyítékokat értékelte, valamint az ezen tények megítéléséhez szükséges jogszabályokat oly módon értékelte, hogy azok — különösen a nyomozó hatóság és az ügyészség munkájának tényszerűségét nélkülöző egyes értékelései — alkalmasak voltak olyan látszat keltésére, hogy az ügyben eljáró bíró nem pártatlan.

Az ítélet indokolásában a kritikainak szánt, de egyértelműen személyessé váló mondatok az eljárt bíró elfogultságát alapozzák meg a 2020.évi 323.eseti döntés értelmében is.

Ugyanakkor az, hogy a bíróság a nyomozás során lefolytatott bizonyítást, a beszerzett bizonyítékok felhasználását, a bizonyítékok törvényességének vizsgálatát, azok kirekesztését nem a védő által kívánatosnak tartott módon és mértékben végezte el, illetve a védő által hivatkozott, attól eltérő jogi álláspontra helyezkedett ezen kérdésben, nem szolgálhat a pártatlanság hiányának megállapítása alapjául.⁴²¹

Bár polgári ügyben született, de büntető ügyekben is irányadónak tekinthető a BH2020.73-as döntés, mely szerint nem sérül a fél törvényes bíróhoz való joga, ha az ügyelosztásra jogosult bírósági vezető az egyenletes munkateher biztosítása és az ügyhátralék feldolgozása érdekében más bírót jelöl ki az ügy elintézésére. Ezzel áll összhangban a büntető ügyben született 2022.232-es döntés, mely arra is kitért, hogy a törvény által felállított bíróság fogalma közjogi, míg a törvényesen megalakított bíróság fogalma perjogi alapú. A Be.608.§ (1) bekezdés a) pontja szerinti feltétlen eljárási szabálysértést kizárólag a bíróság törvényes megalakítására vonatkozó bármely Be. rendelkezés sérelme alapozhatja meg, bírósági igazgatási szabály megsértése nem.

Hangsúlyos, hogy a kizárási ok bejelentése intézkedési kötelezettséget keletkeztet, akár az eljáró bíró, akár más jelentette azt be. Akkor, amikor a járásbíróság elnöke nem intézkedett másik bíró kijelölése iránt, és nem született a kizárással kapcsolatos bírósági határozat sem, ez azt jelentette, hogy az ügyben az eljáró bíró által bejelentett kizárási ok nem került elbírálásra. Az első fokon eljárt egyesbíró ekként a törvény szerint kizárt volt,

⁴²¹ BH 2022.91.

mert a személyére vonatkozó kizárási ok bejelentése ellenére az ügyben továbbra is úgy járt el, hogy a bejelentés nem került elintézésre. Az ítélet meghozatalában tehát a törvény szerint kizárt bíró vett részt, a Be. 608. § (1) bekezdés b) pontjában írt abszolút eljárási szabálysértés valósult meg, mely okán a Kúria a járásbíróság, illetve a törvényszék ítéletét hatályon kívül helyezte, és az elsőfokú bíróságot új eljárásra utasította.⁴²²

XI.3.2. A Kúria jelentős határozata elfogultság körében

A Kúria 2025. január 30. napján hozta meg azon végzését, mely álláspontom szerint számos, az elfogultság körében felmerülő kérdésre ad alapos választ.⁴²³ A vádlott több dolgot is eljárási szabálysértésként kifogásolt, így azt, hogy a büntetőeljárás során sérült a tisztességes eljáráshoz fűződő joga, a fegyverek egyenlőségének követelménye, illetve ezekkel összefüggésben a bizonyítás Be. 7. § (4) bekezdésében írt alapvetése, így elmarasztalására végső soron az ártatlanság vélelmének a megsértésével került sor. De sérelmezte azt is, hogy a másodfokon eljáró Debreceni Ítéltáblán a közzétett ügyelosztási rend megsértésével jelölték ki a jogerős ítéletet meghozó bírói tanácsot. Az eljárási szabálysértésre vonatkozó érveinek középpontjában az alapügyben eljáró első- és másodfokú bírók elfogultságának, ezzel pedig az ügyből való kizártságának állítása⁴²⁴ állt, ez utóbbival kívánok behatóbban foglalkozni.

A vádlott álláspontja szerint az eljáró bírók elfogultsága már abból is kitűnik, hogy önkényes, iratellenes, megalapozatlan tényállást állapítottak meg, és ennek során nem bizonyított, sőt, ellenbizonyított tényeket értékelték a terhére. A megalapozatlan tényállás orvoslása a másodfokú eljárásban sem történt meg, amelynek során az ítéltábla az eljárási szabályokat és a fellebbezésben írtakat is figyelmen kívül hagyta. Az első fokon eljáró bírót azért is elfogultnak tartotta, mert a bíró az egyik tárgyalási napon a jegyzőkönyv lezárását követően suttogó beszélgetést folytatott az ügyésszel a tárgyalóteremben, amelynek tartalma szerint volt olyan is, hogy az ügyész azt súgta, hogy „én szerintem itt mindenre figyelni kell”, de olyan is, amikor az ügyész a „vizontlátásra” kifejezéssel elköszönt, amelyre a bíró azt súgta, rendkívül halkán, hogy „később majd

⁴²² BH 2023.240.

⁴²³ Kúria Bfv.II.259/2024/97.

⁴²⁴ Be. 608. § (1) bekezdés b) pont.

beszélünk”. Vitatta, hogy a beszélgetésről az alapeljárásban benyújtott kizárási indítványához képest már korábban értesült volna, amelyhez képest a kizárási indítvány elkészett jellegét megállapító, és a kizárási megtagadásáról rendelkező végzés indokait is tévesnek vélte. Sérelmezte, hogy a végzés ki sem tért a kizárási iránti bejelentésben előadott egyéb érveire, így többek között arra sem, hogy a bíróság a beszélgetést rögzítő hangfelvételt nem adta ki a részére, a hangfelvételt és a videofelvételt az irányadó jogszabályi rendelkezések ellenére sem helyezte el az ügyiratok között, továbbá a végzés a védője által előterjesztett kizárási indítvány elbírálását is elmulasztotta. Az pedig, hogy az elsőfokú bíró az ítéletábra egy másik tanácsának tanácselnökénél PhD-zett, azaz közöttük mentor-tanítvány viszony állt fenn, szintén a pártatlanság ellen hat.

A Debreceni Ítéletábra bírót is elfogultnak látta, kifejtve, hogy az ítéletábra nem biztosította számára az elektronikus ügyiratokhoz való hozzáférést, amely a fellebbezése indokolásának teljes körű elkészítését is akadályozta. A másodfokon eljáró bírók elfogultságát abban is tetten érhetőnek vélte, hogy az Emberi Jogok Európai Bírósága megállapította – az ítéletábra által fenntartott – letartóztatásának egyezményesértő mivoltát, márpedig „ilyen nincs”, hogy az ellene jogsértést elkövető bírók egy része „nem kerül kizárási, mert úgy nyilatkozik, hogy nem érzi magát elfogultnak”. Az egyezményesértő letartóztatásáról döntő bírók ellen pótmagánvádas eljárást is kezdeményezett, ezért álláspontja szerint az ítéletábra bírói már csak „szervezeti, kollegiális kapcsolatok, lojalitás okán” is elfogultak voltak. Az ellene megnyilvánult elfogultságot tetézte, hogy polgári peres eljárást is indított a Debreceni Ítéletábra ellen, mert a kiskorú gyermekével való kapcsolattartása a bűnügyi felügyelet tartama alatt is akadályozott volt. Az ítéletábra elfogult eljárására vonatkozó érveit azzal is kiegészítette, hogy a két másodfokú tárgyalásról készült videofelvétel és a tárgyalási jegyzőkönyv összevetése alapján az ítéletábra elmulasztotta jegyzőkönyvezni a november 2-i tárgyalási határnap 12:33:20 és 12:54:19 óra között lezajlott eseményeit, amikor a szakértő a neki feltett bírói, védői és terhelti kérdésekre válaszolt. Részletesen elemezte, hogy a jegyzőkönyvbe nem került szakértői megállapítások álláspontja szerint miért tekinthetők perdöntő jelentőségűnek, amellyel újfent alátámasztottnak vélte a Debreceni Ítéletábra eljárásának pártos jellegét. Az eljáró bíróságoknak a bizonyítékok mérlegelésével és a tényállás megállapításával kapcsolatos, az elfogultság alátámasztása körében bemutatott indokai egyúttal álláspontja szerint a Kúria Bírósági Határozatok Gyűjteményében közzétett, a bizonyítékok értékelésére, a tényállás megalapozottságára vonatkozó jogértelmezést tartalmazó határozatainak elvi tartalmával is ellentétesek, így a

bíróság a valóságú tényállás megállapítására vonatkozó kötelezettségének sem tett eleget.⁴²⁵

A Kúria a konkrét ügyben rámutatott, hogy a felülvizsgálat a törvényben kizárt, ha a terhelt már az alapügyben kimerítette a bírói elfogultságra hivatkozás lehetőségét⁴²⁶, továbbá, ha a terhelt az álláspontja szerinti kizárási ok megvalósítására vezető tényről már az ítélet jogerőre emelkedése előtt tudomással bírt, ennek ellenére azt az alapügyben nem érvényesítette⁴²⁷ illetve, ha a terhelt az ítélet jogerőre emelkedését követően a Be. 608. § (1) bekezdés b) pontjára alapított indítványát a Be. 15. § (4) bekezdésében meghatározott határidőn túl nyújtotta be. Minthogy pedig a Debreceni Ítéltábla korábban meghozott végzéseivel elbírálta a vádlott által korábban előterjesztett elfogultsági kifogásait, így ezen kifogások felülvizsgálati eljárás keretében való újbóli felhozatala kizárt.

Az indítványozók ugyanakkor az alapeljárásban be nem jelentett kifogásokat is előterjesztettek az eljáró bírók elfogultsága kapcsán, így azt, hogy a másodfokon eljáró bírók ellen tett kizárás iránti bejelentés elbírálásában is kizárt bíró vett részt, mert a tanács elnöke ellen is pótmagánvádlóként lépett fel, továbbá nem csupán pótmagánvádas eljárást indított az ítéltábla bírói ellen, de polgári peres eljárást is, a gyermekével való kapcsolattartás akadályozása miatt, valamint az első fokon eljáró bírót az ítéltábla másik tanácsának tanácselnökénél PhD-zett, azaz köztük mentor-tanítvány viszony állt fenn, ami szintén a pártatlanság ellen hat, és a Debreceni Ítéltábla elmulasztotta jegyzőkönyvezni a 2023. november 2-án tartott tárgyalás egy részét, így „kiemelt jelentőségű kérdések és a szakértő azokra adott válaszai nem kerültek [...] jegyzőkönyvbe”, ami azt jelenti, hogy számára „mentő tényeket, körülményeket nem vettek figyelembe”.⁴²⁸

A Kúria rámutatott, hogy mivel kizárólag az jelent felülvizsgálati okot, ha a jogerős

⁴²⁵ Kúria Bfv.II.259/2024/97.

⁴²⁶ Kúria Bfv.II.1.498/2018/5., Bfv.II.314/2019/7., Bfv.II.1.212/2019/6.

⁴²⁷ Kúria Bfv.III.433/2019/8., Bfv.I.499/2020/4., Bfv.I.509/2020/2.

⁴²⁸ Kúria Bfv.II.259/2024/97.

ügydöntő határozat meghozatalában a törvény szerint kizárt bíró vett részt⁴²⁹ ezért mivel a másodfokú bíróság ellen bejelentett kizárási indítványok elbírálásában részt vett bíró az ügyben nem hozott ügydöntő határozatot, ezért a vádlott idevágó hivatkozása nem felülvizsgálati ok. Az pedig az állandó bírói gyakorlat szerint nem valószínűsíti az eljáró bíró elfogultságát, ha a bejelentő az ügyében eljáró bírósággal szemben pert indít.⁴³⁰ „Az elfogultság ugyanis a bíró rendellenes, a vele szemben támasztott elvárásokkal ellentétes, és célzatosan a terhelt hátrányára (vagy akár javára) szóló magatartását (tevést, mulasztását) jelenti. A terhelt általi perindítás azonban nem a bíró, hanem a terhelt magatartása. E perindításnak a bíró csupán passzív elszenvedője. Fogalmilag kizárt, hogy a terhelt aktív magatartásának a passzív elszenvedésében a bíró terhelt terhére szóló elfogultsága mutatkozna meg. Pusztán a polgári peres eljárás kezdeményezésében ekként – legfeljebb – a keresetet benyújtó terhelt bíró elleni elfogultságának a jelét lehetne keresni, e kutakodás azonban felesleges, minthogy e kérdés a büntetőeljárásban teljességgel közömbös. Ehhez hozzá kell tenni, hogy a terhelt a perindítás tényéről felperesként szükségképpen nyomban tudomást szerzett, amelyhez képest a kizárt bíró eljárására való jogerő utáni hivatkozás nyilvánvalóan kívül esik a Be. 15. § (4) bekezdésében írt határidőn.”⁴³¹

Az indítványban a terhelt a Be. 15. § (4) bekezdésében írtak ellenére hasonlóképpen nem valószínűsítette, hogy mikor szerzett tudomást arról, hogy az elsőfokú bíró témavezetője a doktori képzésben az ítélőtábla másik tanácsának tanácselnöke volt és hogy e tudomásszerzéséhez képest az általa kizárási oknak vélt körülményt három napon belül bejelentette-e. A nem valószínűsított bejelentés pedig a jogerő előtt is az érdemi indokolás nélküli elutasításra vezet⁴³² Ugyanakkor a bejelentett körülményt vizsgálat tárgyává téve az sem világos, hogy a két bíró doktori képzésben fennálló vagy fennállt kapcsolata a terhelt álláspontja szerint melyikük elfogultságát támasztja alá. Hiányzik továbbá a bejelentésből az a kapocs, amely az eljáró bírók doktori képzésben való együttműködésének tényét a terhelt ellen folyamatban volt üggyhöz fűzné, azaz, amely e ténynek jelentőséget kölcsönözne az ügy elbírálása során. Emellett nyilvánvaló az is,

⁴²⁹ Be. 649. § (2) bekezdés d) pont, 608. § (1) bekezdés b) pont.

⁴³⁰ BH 2012.147.I.

⁴³¹ Kúria Bfv.II.259/2024/97.

⁴³² Be. 15. § (5) bekezdés.

hogyan az elsőfokú bíróság az eljárása idején még nem is tudhatta, hogy témavezetője részt fog-e venni ítéletének másodfokú felülbírálatában, aki pedig semmiféle függőségi viszonyban nincs korábbi mentoráltjával, ami az ügy tényeitől és a vonatkozó jogszabályoktól való eltérésre készíthette volna. Alapos vizsgálatot igényelt ugyanakkor az a hivatkozás, amely a másodfokú bíróság bírójának pártatlanságát a 2023. november 2-én megtartott tárgyalás hiányos jegyzőkönyvezéséből eredeztette, annál is inkább, mert a Be. 15. § (4) bekezdésében megkívánt feltételek fennállta ez esetben nem megkérdőjelezhető. A Kúria megállapította, hogy az indítványozók alappal hivatkoztak a Debreceni Ítéletábrán 2023. november 23-án megtartott tárgyalási határnapon felvett bizonyítás hiányos jegyzőkönyvezésére. Rendelkezésre áll ugyanakkor a tárgyalásról készített kép- és hangfelvétel, amely alapján a jegyzőkönyvben rögzíteni elmulasztott mintegy 20 percnél bizonyítás megismerhető és rekonstruálható. Megállapítható volt az is, hogy az ítéletábrán nem az elhangzott tartalom alapján szelektálva hagyott ki a bizonyítás szempontjából jelentős egyes kijelentéseket a jegyzőkönyvből, hanem a tárgyalás egy teljes, mintegy 20 percnél szakaszát. A bizonyítás ezen része pedig semmi olyan tartalmat nem hordozott magában, ami az ügy megítélését megfordította vagy akár csak érdemben befolyásolta volna. „Részrehajlásra, a pártatlanság követelményének sérelmére éppen az utalt volna, ha a jegyzőkönyv hiányossága nem valamely időkerethez illeszkedne, hanem a rögzíteni elmulasztott válaszok rendező elve célzatosan a szakértői válaszok terhelt terhére (vagy javára) értékelhető irányával lenne összefüggésbe hozható. Így fel sem merül, hogy az ítéletábrán érdekeltiségből, pártosságból mulasztotta el jegyzőkönyvbe foglalni a 2023. november 2-án megtartott tárgyalás egy részét (miközben az eljárás valamennyi résztvevője számára hozzáférhető kép- és hangfelvételt csorbíthatatlanul csatolta az ügyiratokhoz). E mulasztásban tehát nem az elfogultság megnyilvánulása, hanem – a jegyzőkönyv elkészítéséhez megkívánt kellő figyelem elmulasztását jelentő, de felülvizsgálati okot meg nem testesítő – ún. relatív eljárási szabálysértés ismerhető fel.”⁴³³

A Kúria a Debreceni Ítéletábrán eljárást a vádlott idevágó hivatkozása okán abból a szempontból is vizsgálta, hogy „az érdemi döntésében, illetve annak indokaiban az elfogultság jelei tetten érhetők-e. Sőt, minthogy a törvényben kizárt bíróság eljárásának vizsgálata a felülvizsgálati eljárás során végzett hivatalbéli felülbírálatnak is részét

⁴³³ Kúria Bfv.II.259/2024/97.

képezi,⁴³⁴ a Kúria az elsőfokú bíróság ítéletének bizonyítékokat értékelő tevékenységét is elemezte, az elfogultság megnyilvánulásait keresve, éppen e hivatalbóli felülbírálat folytán attól is függetlenül, hogy a terhelti és védői indítvány ezzel összefüggő érvei egyébként törvényben kizártak. Ilyen esetben a felülvizsgálat azt hivatott eldönteni, hogy az elsőfokú bíróság részéről megvalósult-e feltétlen hatályon kívül helyezést kiváltó eljárási szabálysértés, még akkor is, ha erről a másodfokú bíróság már – nemlegesen – állást foglalt. A Kúria kifejtette, hogy annak a vitatása, hogy a bírósági eljárás lefolytatása során az eljáró bíró az eljárási cselekmény egyes szabályait milyen mértékben tartotta meg, azok sérelmével folytatta-e le a bizonyítási eljárást, ezzel kapcsolatos indokolási kötelezettségének eleget tett-e, és ha igen, milyen mértékben, önmagában nem adhat alapot annak megállapítására, hogy az ügyben eljáró bírótól az ügy elfogulatlan megítélése nem várható el”.⁴³⁵ A bírónak a törvényi elvárásoktól eltérő magatartása rendellenes, és e rendellenesség szükségképpen a külvilág számára is észlelhető bírói megnyilvánulásokban mutatkozik meg. Ugyanakkor az eljárásnak kizárólag a terhelt szubjektív vélekedése szerinti sérelemként megélt mozzanata mindig elégtelen alapot jelent az elfogultság fennállására. A pártatlanság sérelmét igazoló bírói magatartásnak az ügyben nyoma sem volt. Az eljáró bírók a bizonyítás anyagához objektíven viszonyulva, annak teljességét az értékelési körükbe vonva jutottak el belső meggyőződésük kialakításáig, a pártosság látszatát keltő megnyilvánulást mind a bizonyítási eljárás lefolytatása, mind az ügy érdemében hozott döntés és annak indokolása során mellőzve. Az elfogultság sem többet, sem kevesebbet nem jelent, mint a jog által megkívánt kritériumokon túli szempontok értékelését a döntéshez vezető út és a bírói döntés során. Ilyen szempontok azonosításának hiányában a bírói döntés és az ahhoz vezető út – a bizonyítási eljárás lefolytatása, a beszerzett bizonyítékok értékelése, a tényállás megállapítása és annak másodfokú revíziója – sem támadható elfogultság címén. Ezért amennyiben a jogerős ügydöntő határozatban megállapított tényállás kizárólag a bizonyítékok szabad bírói értékelésén alapuló belső meggyőződésen⁴³⁶ nyugszik, az az elfogultságon alapuló kizárási ok megállapítására soha nem adhat alapot. Nem tekinthető az elfogultság külvilág számára is megmutatkozó jeleként, ha a bírói mérlegelés, illetve az annak ténybeli és jogi következményei nem esnek egybe az ügyben érdekelt terhelt

⁴³⁴ Be. 659. § (5) bekezdés, 649. § (2) bekezdés d) pont, 608. § (1) bekezdés b) pont.

⁴³⁵ Kúria Bfv. I. 1.336/2020/17., Kúria Bfv.II.259/2024/97.

⁴³⁶ Be. 167. § (4) bekezdés.

igényeivel. A Kúria Bírósági Határozatok Gyűjteményében is közzétett, a vádlotti indítványban hivatkozott határozatának valamelyikétől történt eltérés pedig kizárólag abban az esetben vezethet a felülvizsgálat Be. 649. § (2) bekezdés d) pontja szerinti, a Be. 608. § (1) bekezdés b) pontján alapuló okának beálltára, ha az indítványban megjelölt határozat elvi tartalma pontosan az alapügyben eljáró bírókkal szemben megállapítható relatív kizárási ok fennállásának megállapíthatóságára vonatkozik, ilyen azonban ugyancsak nem volt feltárható.⁴³⁷

A vádlott által sérelmezett ügyészi megnyilvánulás kapcsán pedig arra mutatott rá a Kúria, hogy (bármely ügyészi megnyilvánulás) értelemszerűen nem alkalmas a bíróként eljáró elsőfokú bíró elfogultságának valószínűsítésére. Az „ebben az ügyben mindenre figyelni kell” kijelentés – amennyiben jelen büntetőügyre vonatkozik – nemhogy nem elítélendő, hanem pontosan a törvény által elvárt körültekintő jogalkalmazói hozzáállás szóbeli kifejeződése. Semmiféle, az ügyön kívüli szempont figyelembevételére nem utal az eljáró bíró részéről önmagában az, ha az ügyésztől a „később majd beszélünk” fordulattal köszön el. Kifejezetten az állított események öncélú (félre)értelmezésére utal a vádlotti beadvány valamennyi idevágó része. Az indítványozók tehát alaptalanul állították a Be. 608. § (1) bekezdés a) és b) pontjában írt abszolút eljárás szabálysértésre való hivatkozáson keresztül a 649. § (2) bekezdés d) pontjában megjelölt felülvizsgálati ok beálltát.⁴³⁸

Azt gondolom, hogy fenti határozatban a Kúria több olyan kardinális kérdést is érintett az elfogultság kapcsán, mely indokolta a határozatnak a szokásosnál részletesebb bemutatását részemről, minthogy az a jogalkalmazóknak fontos támpontul szolgálhat a jövőben.

XI.3.3. Elfogultság kiprovokálása?

Az alábbiakban egy olyan ügyet kívánok röviden áttekinteni, ahol bár a vádlott végig tagadta, hogy szándéka erre irányult volna, mégis a bíróság jogerősen megállapította, hogy az ügyében eljáró bíró autóját azért rongálta meg szándékosan a vádlott, hogy a még

⁴³⁷ Kúria Bfv.II.259/2024/97.

⁴³⁸ Kúria Bfv.II.259/2024/97.

azonap megtartásra kerülő tárgyaláson ellene elfogultságot jelenthessen be.⁴³⁹

Az irányadó tényállás szerint a vádlott a Volkswagen Transporter típusú, az élettársa üzemenben tartásában lévő kisteherautóval érkezett a Nyírbátori Járásbíróságra, az ellene csalás büntette miatt folyamatban lévő büntetőeljárás tárgyalására. A vádlott a Nyírbátori Járásbíróság előtti egyirányú utcába behajtott, majd az ott található étterem parkolójába kis ívben jobbra befordult. Néhány másodperc múlva az étterem parkolójából kitolatott, melynek során a balra kanyarodás közben a kormánykereket jobbra korrigálta — abból a célból — hogy az utca jobb oldalán parkoló, az ügyében eljáró bíró, mint sértett tulajdonában lévő személygépkocsiba szándékosan beletolasson és kárt okozzon. Az ütközéstől a sértett gépjárműve az útpadkának csapódott. A rongálással a vádlott 1.033.615 forint kárt okozott sértett gépkocsijában, melyet a biztosító térített meg a sértettnek. A vádlott a 13 órakor kezdődő tárgyaláson a fenti balesetre hivatkozva a bíróval szemben elfogultságot jelentett be. Az elsőfokú bíróság a vádlottat bűnösnek mondta ki rongálás büntetében, ezért a vádlottat 2 év börtön fokozatú szabadságvesztés büntetésre, 420.000 Ft pénzbüntetésre és 4 év közúti járművezetéstől eltiltásra ítélte. A bíróság a szabadságvesztés büntetés végrehajtását 5 év próbaidőre felfüggesztette. Az ítélet ellen az ügyész a vádlott terhére súlyosításért jelentett be fellebbezést, a vádlott és védője az ítéletet tudomásul vette.⁴⁴⁰ A Főügyészség az átiratában többek között kifejtette, hogy nagyobb súllyal indokolt figyelembe venni, hogy a vádlott a terhére rótt bűncselekményt az ellene folyamatban lévő büntetőeljárás hatálya alatt, célzottan az eljáró bíró sérelmére, kirívóan gátlástalanul követte el. Szándéka az elfogultság bejelentésére, az eljárás elhúzására, az elsőfokú ítélet kihirdetésének elodázására irányult, és ennek érdekében nem riadt vissza attól sem, hogy a sértettnek milliós nagyságrendű kárt okozzon. Ezen körülmények azt tükrözik, hogy a társadalmi együttélési szabályokat és a törvényi előírásokat nyíltan semmibe veszi, és a vele szemben korábban kiszabott büntetések semmiféle visszatartó hatást nem gyakoroltak.⁴⁴¹ A törvényszék a bejelentett ügyészi fellebbezés irányára tekintettel a korlátozott felülbírálat szabályai szerint

⁴³⁹ Debreceni Törvényszék Elnökének 2024.El. IV.D.2/18/I. számú kutatási engedélye alapján.

⁴⁴⁰ Debreceni Járásbíróság 44.B.38/2024/37.

⁴⁴¹ Debreceni Törvényszék 1.Bf.184/2025.számú ügyben a Hajdú -Bihar Vármegyei Főügyészség B.511/2024/3.számú átirata.

vizsgálta felül az elsőfokú bíróság ítéletét.⁴⁴² Az elsőfokú bíróság által megállapított tényállással egyező tényállás mellett a járásbíróság ítéletét megváltoztatta és a kiszabott szabadságvesztés büntetés végrehajtása felfüggesztésének próbaidejét 4 évre enyhítette az időmúlásra tekintettel. Egyebekben az elsőfokú bíróság ítéletét helybenhagyta.⁴⁴³ Az ügyet azért a Debreceni Járásbíróság és a Debreceni Törvényszék tárgyalta, mert a hatáskörrel és illetékességgel rendelkező Nyírbátori Járásbíróság és a Nyíregyházi Törvényszék, valamint az illetékességi területéhez tartozó további járásbíróságok valamennyi büntető ügyszakba beosztott bírója is az ügy sértettjével való személyes ismeretségükre és fennálló munkakapcsolatukra tekintettel egyaránt elfogultságot jelentettek be. A Debreceni Ítéltábla a kizárt bíróság helyett az elsőfokú eljárás lefolytatására a Debreceni Járásbíróságot jelölte ki.

Az ügy sajtónyilvánosságot is kapott.⁴⁴⁴ Ez mindenképpen hasznos, hiszen a társadalom felé megítélésem szerint közvetíteni kell, hogy az ilyen és hasonló cselekmények nem maradnak következmények nélkül. A főügyészség álláspontja megítélésem szerint hangsúlyos, azaz, hogy a vádlott az ellene folyamatban lévő büntetőeljárás hatálya alatt, célzottan az eljáró bíró sérelmére, kirívóan gátlástalanul követte el a rongálás büntetettét. Szándéka az elfogultság bejelentésére, az eljárás elhúzására, az elsőfokú ítélet kihirdetésének elodázására irányult, és nem riadt vissza attól sem, hogy a sértettnek milliós nagyságrendű kárt okozzon. Álláspontom szerint a jogerős ítélet nem pusztán a rongálásról szól, sokkal inkább azt is közvetíti, hogy a vádlottak nem folyamodhatnak büntetlenül ilyen és hasonló megoldásokhoz az ügyükben eljáró bíró kizárása céljából, egyúttal az eljárás elhúzása érdekében.

XI.3.4. Az elfogultság miatt kizárt bíró bizonyításának felhasználhatósága

Védői hivatkozásokban gyakran megjelenik bíró kizárása esetén, hogy a korábban eljárt bíró által lefolytatott bizonyítás anyaga bíróváltást követően nem használható fel. Azonban a Kúria döntése értelmében ennek nincs akadálya.

⁴⁴² Be. 590. § (3) bekezdés, az (5) bekezdés a) -d) pontjai és az (5a) bekezdése alapján.

⁴⁴³ Debreceni Törvényszék I.Bf.184/2025.

⁴⁴⁴ <https://szabolcsihir.hu/hir/a-parkoloban-beletolatott-a-biro-autojaba> letöltés időpontja: 2025.július 5.

A közvetlenség elve napjainkban erősen korlátozott értelemben van jelen a büntetőeljárásban a bírósági bizonyítás szabályai körében. A bírói meggyőződés kialakulásához általában döntő jelentősége van annak, hogy a bizonyítást lefolytató bíró, vagy bírói tanács közvetlenül észlelje az előtte lefolytatott bizonyítás eredményét. Esetenként előfordul, hogy a bíróság tanácsa csak részben folytatja le a bizonyítást, majd eredményes elfogultsági indítvány miatt kizárják az eljárásból. Ilyenkor a Kúria gyakorlata szerint nincs jelentősége, hogy a tárgyalás egy részét az elfogultsága miatt kizárt bíró folytatta le. A kizárt bíró ugyanis az ítélet meghozatalában nem vesz részt, a tárgyalás pedig a bíró személyében történt változás miatt megismétlésre kerül. Az előző tárgyaláson felvett bizonyítás érvényét az sem rontja le, hogy a tárgyalást a bizonyítási anyag ismertetésével meg kell ismételni. Az elfogultsága miatt kizárt bíró által felvett bizonyítás érvényét nem érinti, ha a tárgyalás megismétlésére a korábbi tárgyalás anyagának ismétlésével kerül sor.⁴⁴⁵

A Be. 608. § (1) bekezdés b) pontja szerint a másodfokú bíróság nem ügydöntő végzésével hatályon kívül helyezi az elsőfokú bíróság ítéletét, és az elsőfokú bíróságot új eljárásra utasítja, ha az ítélet meghozatalában a törvény szerint kizárt bíró vett részt.

A 2020. évi 323-as eseti döntés értelmében a pártatlanság követelménye azt hivatott elősegíteni, hogy az ítélező bíró az ügyben részt vevő felekkel szembeni elfogultságtól vagy előítéletektől mentesen bírálja el az ügyet és hozza meg döntését. A pártatlanság elve érvényesülésének vagy érvényesíthetőségének hiánya az önkényes döntéshozatal veszélyét rejti magában. Az ügyek tárgyilagos megítélése abban az esetben garantált, ha a bírók képesek kizárólag az ügy tényeit, a tények alapjául szolgáló bizonyítékokat, valamint a tények megítéléséhez szükséges jogszabályokat elszigetelten vizsgálni és értékelni. Minden olyan körülmény, amely ezeken kívül esik és egyúttal a felekhez, vagy magához az üggyhez kapcsolódik, azért sodorja veszélybe az adott ügy tárgyilagos elbírálását, mert képes befolyásolni a bíró mérlegelési tevékenységét. Az eseti döntés szerint az elfogult, azaz kizárt bíró eljárását orvosolni kizárólag az ítélet hatályon kívül

⁴⁴⁵ Elek Balázs: A „mérgezett fa gyümölcsének elve” a hazai és a strasbourgi joggyakorlat tükrében, Magyar Jog, 2018/ 2.,102. Hati Csilla: Egy eltűnt alapelv, a közvetlenség a büntetőeljárásban. In: Elek Balázs, Miskolci Barna (szerk.), Úton a bírói meggyőződés felé, A készülő büntetőeljárás törvény kodifikációja, Printart-Press, Debrecen, 2015, 159-177. Kúria Bfv.III.1.483/2015/5.

helyezésével lehet, a kérdéses részek mellőzése nem orvosolja az abszolút eljárási szabálysértést.

Fentiekből az következik, hogy a kizárt bíró eljárása hatálytalan, az a Be. 608. § (1) bekezdés b) pontjában foglalt jogkövetkezésménnyel jár, azaz az ítéletet hatályon kívül kell helyezni.

Álláspontom szerint adódik a kérdés, hogy akár részt vett a kizárt bíró az ügydöntő határozat meghozatalában, akár nem, miért is használható fel az általa felvett bizonyítás anyaga később? A Be. 608. § (1) bekezdése miatti hatályon kívül helyezést követően sem zárják ezt ki a megismételt eljárásra vonatkozó szabályok, míg, ha az ügydöntő határozat meghozatala előtt kerül sor a bíró kizárására, ez a Kúria fent jelzett határozata értelmében ugyancsak lehetséges.

Tovább gondolva a kérdést — nem éppen azért került sor a bíró kizárására vagy azért minősült a bíró kizártnak mert annak szubjektív vagy objektív oka volt és az ügy tárgyilagossá elbírálását ez a helyzet veszélyeztette? A pártatlan, elfogulatlan ítélezést nem az szolgálná inkább, ha ilyen esetekben nem lehetne felhasználni a kizárt bíró által felvett bizonyítás anyagát, még ha az nem is szolgálná az időszerűség követelményét? A vádlott és védelem oldaláról nézve valóban visszás, hogy ha egy relatív elfogultsági okra alapított kizárás iránti indítványuk eredményes, a bíró kizárására sor kerül, később bíróváltást követően éppen ennek a bírónak a korábbi eljárása során felvett bizonyítás anyaga kerül teljeskörűen felhasználásra, a tárgyalás korábbi anyagának megismétlésével.

XI.3.5. A bírói etika

Az etika az erkölcsi elvek rendszerét jelenti, továbbá a valamely hivatás körében uralkodó erkölcsi és magatartásbeli szabályok összességét, de az erkölccsant is, mely a filozófia egyik ága, amely az erkölcsöt, mint a társadalmi viszonyok és tudat sajátos formáját vizsgálja.⁴⁴⁶

⁴⁴⁶ Bakos Ferenc: Idegen szavak és kifejezések szótára, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1986, 233.

Az általános etikának az általános „conditio humana” elemzésével kell kezdődnie, melynek legdöntőbb oldala az erkölcs.⁴⁴⁷ A „conditio humana” a történetiség determinációját és öndeterminációját jelenti a történelmi hiátus körülményei közepette.⁴⁴⁸ Heller Ágnes szerint etika nélküli világ éppúgy nem létezik, ahogy logika nélküli sem. Az etika a világ feltétele. A jó és a rossz világában élünk. Hegel szellemében azt állítja, hogy az erkölcs két összetevőből áll: objektívől (erkölcsiség) és szubjektívől (moralitás). Az erkölcs úgy írható le, mint az erkölcsiséghez való egyéni viszony, ahol az „egyéni viszony” jelenti a moralitást, míg az erkölcsiség a konkrét és elvont normák és a konkrét és elvont értékek (az elvont normák és értékek az univerzális normákat és értékeket is magukba foglalják) azonosságának és nem azonosságának azonosságát jelenti.⁴⁴⁹

A jog és az etika annyiban hasonló, hogy mindkettő olyan normarendszer, amely az emberi magatartásokat vagy az azokat befolyásoló körülményeket szabályozza. A jog és az erkölcs is előíró tudomány: azzal foglalkoznak, hogy mi is az elvárt, követendő vagy éppen tiltott magatartás.⁴⁵⁰ Alapvető különbség ugyanakkor, hogy a jogrendszerrel ellentétben az erkölcsi vétségért nincsenek írásban lefektetett büntetési tételek.⁴⁵¹ Büntetőjogi szemléletet vetít bele az erkölcsbe az a megkülönböztetés, mely az erkölcsöt a belső kényszer, a belső szankció, a jogot a külső kényszer, azaz a külső szankció birodalmának tekinti. A kényszerítettség élménye mindkettő világában megjelenhet, de az előre meghatározott szankció képében jelentkező kényszer tipikusan jogi jelenség. Erkölcs és jog megkülönböztetése azon az alapon is szokás, hogy az erkölcs csak kötelelességeket, a jog viszont kötelelességeket és jogosultságokat is tartalmaz. Ugyanennek a szempontnak egy másik megfogalmazása szerint az erkölcs parancsoló jellegű, a jog viszont parancsoló és jogosító jellegű.⁴⁵²

⁴⁴⁷ Heller Ágnes: Általános etika, Filum Könyvkiadó, Budapest, 1994, 19.

⁴⁴⁸ Heller Ágnes (1994) i.m. 30.

⁴⁴⁹ Heller Ágnes (1994) i.m.43-64.

⁴⁵⁰ Turay Alfréd: Az ember és az erkölcs, Agapé Kiadó, Szeged, 2000,23. Fázsi László - Koncz Veronika: A bírói etikáról a bírák etikai kódexének tükrében, Büntetőjogi Szemle, 2024/1.,26.

⁴⁵¹Sipócz Norbert: Az erkölcs és a jog fogalmának összehasonlítása, l.<https://erettségisegedlet.blogspot.hu/2009/06/az-erkolcs-es-jog-fogalmanak.html> letöltés időpontja: 2024.július 25.Fázsi László-Koncz Veronika (2024) i.m.:26.

⁴⁵² Bibó István: Etika és büntetőjog-válogatott tanulmányok, <http://mek.niif.hu/02000/02043/html/40.html>

Az egyes jogász hivatások az elmúlt években kidolgozták, felfrissítették a saját hivatásuk etikai kódexét, így az ügyvédek, ügyészek, közjegyzők is. A Magyar Bírói Egyesület Választmánya (a továbbiakban: MABIE) 2005.február 26. napján fogadta el a Bírák Etikai Kódexét, mely egyesületi iránymutatásként került közzétételre, különös tekintettel arra, hogy a MABIE-nek nem minden bíró volt akkor sem a tagja. A MABIE keretein belül létrejött Országos Bírói Etikai Tanács folyamatosan vizsgálta a hozzá érkezett ügyekben, hogy az adott magatartás ütközött-e a MABIE etikai iránymutatásaival. De soha nem egy konkrétan megnevezett bíróval szembeni etikai eljárás lefolytatásáról volt szó, hanem etikai állásfoglalás kibocsátására került sor, melynek célja egy kerülendő magatartás ismertetése volt. Az ezt követően bekövetkezett jelentős társadalmi változások okán 2012-ben az Országos Bírói Hivatal (a továbbiakban: OBH) elnöke bírói integritás megőrzését célzó programot hirdetett, munkacsoportot állított fel, melynek feladata a bírói etika elveinek áttekintése volt. Célként került megfogalmazásra, hogy az új kódex minden bíróra kiterjedő hatállyal bírjon, általánosan elfogadott legyen. A hosszas előkészítő munka eredményeként született meg és 2015.január 1. napján hatályba is lépett az Országos Igazságszolgáltatási Tanács (a továbbiakban: OBT) által elfogadott Bírói Etikai Kódex.⁴⁵³ Az OBT részéről 8 etikai állásfoglalás közzétételére került sor 2014-2018 között. A 2018-ban megválasztott új összetételű OBT a korábbi OBT etikai tárgyú határozatainak hatályon kívül helyezéséről döntött⁴⁵⁴, és elrendelte a korábbi kódex felülvizsgálatát, illetve kiegészítését, az annak elfogadása óta felmerült tapasztalatok, a bírósági vezetőkre vonatkozó etikai szabályok esetleges kiegészítésének indokoltságára és a közösségi média használatával kapcsolatos etikai kérdések tisztázásának szükségességére hivatkozással.⁴⁵⁵ 2022.július 15.napjával lépett hatályba az új kódex, melyet az OBT a 16/2022.(III.2.)számú határozatával fogadott el. Megjegyzendő, hogy a Kúria elnöke az Alkotmánybírósághoz 2022.május 27. napján érkezett beadványában indítványozta annak megsemmisítését. Az új kódex, mely egyesek szerint inkább a korábbi módosításának tekinthető, a Preambulumában rögzíti: „Magyarországon a bírói hatalom független, feddhetetlen bírákból álló, átlátható bírósági

letöltés időpontja: 2024.július 25.

⁴⁵³ A bírák Etikai Kódexének elfogadásáról szóló 131/2014.(XI.10.) OBT számú határozat

⁴⁵⁴ 62/2018.(V.02.) OBT határozat

⁴⁵⁵ 52/2019.(XI.06.) OBT határozat, Fázsi László-Konczi Veronika (2024) i.m.: 27- 28.

rendszer útján tölti be alkotmányos szerepét. A bírói hivatás a bírakkal szemben a társadalomban általánosan elfogadott etikai normákhoz képest szigorúbb követelményeket támaszt. A Bírák Etikai Kódexének célja, hogy a bírósági szervezet iránti közbizalom erősítése érdekében iránymutatásként meghatározza a bírák által követendő etikai normákat, a bírói hivatás etikai követelményeit, támogatást nyújtson az etikai kockázatot rejtő magatartások elkerüléséhez és védelmezze a hivatásukhoz méltó magatartást tanúsító bírakat. A Bírák Etikai Kódexének hatálya a Magyarországon kinevezett bírákra terjed ki.”⁴⁵⁶

Az 1.cikk szerint a bíró az ítélező tevékenysége során mindenféle befolyástól, nyomástól, fenyegetéstől és egyéb beavatkozástól mentesen jár el, érvényesítve a felekkel való egyenlő bánásmód elvét. A bíró munkája során a látszatát is kerüli annak, hogy bárkinek kedvez, eljárása és döntése pártos vagy előítéleten alapul. Az ügyek eldöntésében – az anyagi és eljárásjogi szabályok keretei között, összhangban a saját lelkiismeretével – szabadságot élvez, döntéseit függetlenül hozza meg. A bíró a törvényhozó és végrehajtó hatalomhoz fűződő szükségtelen kapcsolatoktól és befolyásoktól tartózkodik, és ennek mindenki számára nyilvánvalónak kell lennie.⁴⁵⁷

Fentiek összhangban állnak a Bszi 3. § -ával, mely szerint a bírák és az ülnökök függetlenek, a jogszabályok alapján meggyőződésüknek megfelelően döntenek, az ítélezési tevékenységükkel összefüggésben nem befolyásolhatók és nem utasíthatók. A Bjt. 36. § (1) bekezdése értelmében a bíró hivatását esküjéhez hűen köteles gyakorolni, igazságszolgáltatási feladatainak teljesítését nem tagadhatja meg, a rábízott ügyekben folyamatosan, lelkiismeretesen köteles eljárni. A (2) – (4) bekezdés szerint a bíró minden ügyben befolyástól mentesen, és részrehajlás nélkül köteles eljárni. A döntése befolyásolására irányuló minden kísérletet köteles elhárítani és arról a bíróság elnökét tájékoztatni. A bíró az eljárása során köteles az ügyféllel szemben tisztességes és pártatlan magatartást tanúsítani. A 37. § (2) - (3) bekezdés értelmében a bíró köteles a tisztségéhez méltó, kifogástalan magatartást tanúsítani és tartózkodni minden olyan megnyilvánulástól, amely a bírósági eljárásba vetett bizalmat vagy a bíróság tekintélyét csorbítaná. A rábízott ügyet annak munkaigényessége és az eljárás sajátosságai által

⁴⁵⁶ 16/2022.(III.2.) számú OBT határozat Preambuluma.

⁴⁵⁷ 16/2022.(III.2.) számú OBT határozat 1.cikke.

meghatározott észszerű határidőn belül köteles elbírálni.

Kutatási témám szempontjából a bírói etika fenti aspektusait tekintem kiemelkedőnek. A bírói függetlenség és pártatlanság erénye a legfontosabb bírói értékek közé tartozik. A tisztesség és etikusság ugyancsak fontos bírói erények. A bírónak a legmagasabb normáknak, elvárásoknak megfelelően kell viselkednie a tárgyalóteremben és azon kívül is, ezt jelenti a tisztesség értéke. A bírók a rájuk ruházott hatalmuknál fogva jelentős hatást gyakorolnak a felek életére, így a velük szemben támasztott magas követelmények megtartása, felállítása a társadalom bizalmának fenntartása érdekében kiemelkedő jelentőséggel bír. Az etikusság követelménye sarokköve azoknak az alapelveknek, amelyhez hűen a bírónak a hivatását gyakorolnia kell. Választ ad arra a kérdésre is, hogy hogyan kell élni és nem visszaélni a bírói hatalommal.⁴⁵⁸ A bírói karnak minden időszakban meg kell őriznie a társadalmi közmegebecsülést, amelyet a magas szintű szakmai színvonal mellett csak szilárd erkölcsi tartással tudja kivívni magának. A bírónak úgy kell viselkedniük hivatalos eljárásuk során és a magánéletükben is, hogy megőrizzék a hivatásuk méltóságát, a függetlenséget és a pártatlanságot. Az igazságszolgáltatás társadalmi elismertségének növeléséhez elengedhetetlen, hogy a bírósági szervezet olyan bírói karral rendelkezzen, amelyet tisztelet és közmegebecsülés övez.⁴⁵⁹ Különösen igaz ez arra tekintettel, hogy a bíróságok, a bírók manapság még inkább a közfigyelem középpontjában végzik munkájukat, egy-egy bíró hibás magatartása kihathat az egész bírósági rendszer megítélésére. Minden bírónak tehát bírói munkája és magánélete során olyan magatartást kell tanúsítania, amely példát mutat a társadalom többi tagjának.⁴⁶⁰

A bírák egy összetett társadalmi gyakorlat alakító részesei. A bírák sajátos etikai felelőssége, hogy nem szabad a saját erkölcsi érzületeiktől vezérelve vagy a konvencionális erkölcsnek alávetve érvelniük, hanem kizárólag a jogi normákat koherens módon alkalmazva, átgondolt, megfontolt, alapos erkölcsi elköteleződés alapján hozhatnak ítéletet. A szűk jogelméleti felfogás szerint a bírák szakmai kompetenciája csak

⁴⁵⁸ Barna Lili-Juhász Dorottya -Márok Soma (2018) i.m.95.

⁴⁵⁹ Fázsi László-Koncz Veronika (2024) i.m. 28.

⁴⁶⁰Tahyné Kovács Ágnes: A magyar bírák etikai előírásainak változásai 1993-tól, *Iustum Aequum Salutare*, 2018/3., 59.

az írott jog szakszerű alkalmazására terjed ki, valójában azonban a jogviták hivatalos döntőnekeit is segítik a humanista bölcsélet felismerései, és a bírák osztoznak a gondolkodók és cselekvők felelősségében.⁴⁶¹

XI.3.6. Az elfogulatlanság látszata

Korábban már volt szó a hivatalbóli bizonyítás körében, hogy könnyen tűnhet elfogultnak az a bíró, aki – ügyészi indítvány nélkül – a vádat alátámasztó bizonyítékot szerez be. Védői hivatkozásokban legalábbis gyakran felmerül. Álláspontom szerint az, hogy az adott bizonyíték a vádat alátámasztja-e, leginkább utólag állapítható meg. A Kúriának az EBH 2019.B.23.számú elvi határozata értelmében a bíróság hivatalból is elrendelhet bizonyítást. A Kúria a Bfv. I.1323/2018/20.számú határozatában foglaltakat elvi határozati formában fenntartva kiemelte, hogy a bíróság által hivatalból elrendelt bizonyítás a bizonyítás eredményének a terhelt terhére vagy javára esésétől függetlenül is törvényes. A bíróság által hivatalból elrendelt bizonyítás osztja az indítványra elrendelt bizonyítás sorsát, hiszen abban teljességgel megegyeznek, hogy a bizonyításnak általában nincs előre meghatározott eredménye. A bíróság hivatalbóli bizonyítási tevékenysége célhoz kötött: kizárólag a valósághű tényállás megállapítására irányulhat. Az Alkotmánybíróság szerint a hivatalbóli bizonyítási tevékenységét érintően a pártatlanság sérelme kizárt, mert a bizonyítás elrendelésekor annak eredménye előre nem látható. Így nem zárható ki, hogy a bíróság hivatalból a vádat alátámasztó bizonyítást rendel el, ám ugyanígy annak az ellenkezője sem. A pártatlanság követelményével épp az lenne ellentétes, ha a bizonyítékok hivatalból történő beszerzésének és megvizsgálásának a lehetőségével a bíróság csupán a vádlói vagy csupán a védői inaktivitás korrekciója érdekében élhetne. Az ugyanakkor fentiek mellett sem kizárt, hogy a Be. 164. § (3) bekezdését a bíróság egyedi ügyben olyan módon alkalmazza, amely a konkrét büntetőeljárásban a pártatlanság sérelmét eredményezi. Ilyen esetekben az érintettnek lehetősége van arra, hogy a konkrét bírósági határozat ellen alkotmányjogi panaszt terjesszen elő, amelynek folyamányaként az alaptörvény-ellenesség az

⁴⁶¹Tóth Gábor Attila: Herbert L.A. Hart és a bíró morális felelőssége, 83,https://epa.oszk.hu/01200/01273/00056/pdf/Vilagossag_2010_tavasz_067-084.pdf letöltés időpontja: 2024.július 25.

Alkotmánybíróság határozatával már egyedileg orvosolható.⁴⁶²

Ugyancsak védői hivatkozásokban jelenik meg az, amikor a bírót azért „vádolja” elfogultsággal a védelem, mert a védőbeszéd elhangzása után, a vádlottak utolsó szó jogán történt felszólalását követően bonyolult megítélésű, esetenként sok vádlottas ügyekben az eljáró bíró a határozathozatalra visszavonul ugyan, de röviddel ez után már ki is hirdeti az ítéletet. A védők eleve elrendelt ítéletről beszélnek, kifogásolják, hogy nem vette figyelembe a védői hivatkozásokat a bíróság, a perbeszédekben elhangzottakat. A Be. 549. § (1) bekezdése értelmében a perbeszédet, a felszólalásokat, illetve az utolsó szó jogán elhangzottakat követően a bíróság az ügydöntő határozat meghozatala céljából visszavonul. A határozathozatal során a határozat rendelkező részét le kell írni, és azt a bíróság tagjai aláírják. A (2) bekezdés szerint az ügydöntő határozatot a meghozatala után nyomban ki kell hirdetni. Ebben az esetben a bíróság anélkül, hogy határozathirdetésre napolna, – melyre a Be. 550.§ (1) bekezdése lehetőséget ad –, a bizonyítékok terhe alatt hoz ítéletet, mely a közvetlenség elve maradéktalan érvényesülését is magában hordozza. Ugyanakkor adódik a kérdés, hogy fentiek nem ütköznek -e a pártatlanság elvébe, de legalábbis a pártatlanság látszatába? Állásponatom szerint éppen az ilyen és hasonló kifogások elkerülése érdekében, ha az ügy bonyolultsága, a határozat nagy terjedelme vagy más fontos ok szükségessé teszi, a határozat meghozatalára és kihirdetésére a Be. által biztosított lehetőséggel élve „elegánsabb” a tárgyalást nyolc, kivételesen tizenöt napra elnapolni és akkor kihirdetni az ügydöntő határozatot, melyet egyébként is indokolhat különösen monstre, bonyolult ügyekben a védőbeszéd elhangzottak megfontolása, az ügy megítélésének azok fényében való átgondolása.

Fentiek mellett a büntetőeljárás bírósági szakának számos pontján találkozhatunk olyan helyzettel, amikor könnyen elfogultnak tűnhet a bíró, melyet állásponatom szerint akár saját „védelme” érdekében is indokolt elkerülni. A tárgyalás során a bíró részéről elejtett félmondatok, félreérthető gesztusok, a bizonyítási indítványoknak helyt adás vagy éppen azok „lesöprése”, azaz a bíró pervitele és annak során az esetlegesen félreérthető helyzetek mind - mind okot adhatnak arra, hogy az eljárás egyes szereplői számára elfogultnak tűnjön. Éppen ezért kellő bírói rutin mellett az ilyen helyzeteket el kell és el is lehet kerülni. Nem példa nélküli az ezzel összefüggésben bekövetkezett kasszáció. A

⁴⁶² 20/2020.(VIII.4.) AB határozat, Indokolás [101-102] bekezdése.

másodfokon eljáró Fővárosi Törvényszék hatályon kívül helyezte az elsőfokú bíróság ítéletét és új eljárásra utasította, mert a kerületi bíróság feltétlen hatályon kívül helyezést eredményező eljárási szabályszegést követett el: az ítélet meghozatalában a törvény szerint kizárt – elfogult – bíró vett részt. Az ügy tárgyilagosságot garantáló magatartás hiánya megmutatkozhat a bizonyítási eljárás során az egyes eljárási cselekményekben, a bizonyítás mikéntjéhez és a tények alapjául szolgáló bizonyítékok bírói mérlegeléséhez kapcsolódóan, másrészt megjelenhet az ügyben született ítélet indokolásában, annak érvelésében is.⁴⁶³ A konkrét, nagy sajtóérdeklődés mellett folyt ügyben a másodfokú bíróság az összes irat áttanulmányozása után azt állapította meg, hogy az elsőfokon eljáró bíró pervezetése nem volt pártatlan, mely elszólásaiból, a védelem bizonyítási indítványainak „lesöpréséből” is megállapítható volt. A védelem oldalán sérült a fegyveregyenlőség elve.⁴⁶⁴ A törvényszék hatályon kívül helyező végzése ellen az ügyészség jelentett be fellebbezést, azonban a Fővárosi Ítéltábla azt nem találta megalapozottnak. „Az ítéltábla kizárólag azt vizsgálhatta, hogy a Fővárosi Törvényszék törvényesen utasította-e új eljárásra a Pesti Központi Kerületi Bíróságot, vagyis, hogy valóban fennállt-e olyan abszolút hatályon kívül helyezéshez vezető ok, amelyet a másodfokú eljárásban nem lehetett orvosolni, és amely kötelezően az elsőfokú eljárás megismétlését vonja maga után. Az ítéltábla egyetértett a törvényszék azon megállapításával, hogy a 2022. június 21-i tárgyalást követően tett bírói megnyilvánulások ellentétesek a pártatlanság követelményével, azok megalapozzák a bíró kizárását. Az elsőfokon eljáró bíró ugyanis azzal, hogy a tárgyalást követően az ügyészségnek – a vádlott és a védő távollétében – kifejtette a bizonyítás menetére és a bizonyítékok értékelésére vonatkozó álláspontját, megsértette az eljárási feladatok megoszlásának elvét, a pártatlanság követelményét, így tőle az ügy elfogulatlan megítélése nem várható. Az elfogult, kizárt bíró eljárását orvosolni pedig kizárólag az ítélet hatályon kívül helyezésével lehet. Az ügyet kizárással nem érintett bírónak kell tárgyalnia, az eljárást a tárgyalási szaktól kell megismételni a bizonyításra vonatkozó eljárási szabályok betartásával.”⁴⁶⁵

⁴⁶³ <https://birosag.hu/fovarosi-torvenyszek/sajto/kozlemenyek/20250115/uj-elsofoku-buntetoeljaras-lesz-hableany-baleset-ugyeben> letöltés időpontja: 2025.január 30.

⁴⁶⁴ <https://infostart.hu/belfold/2025/01/15/a-vedelemmel-szemben-volt-elfogult-a-biro-a-hableany-ugyben-ezert-lesz-uj-eljaras> letöltés időpontja: 2025.január 30.

⁴⁶⁵ <https://birosag.hu/fovarosi-itelotabla/sajto/kozlemenyek/20250709/uj-elsofoku-eljaras-hableany-hajokatasztrofa-ugyeben> letöltés időpontja: 2025.július 09.

Érdekes, hogy napvilágot látott olyan tanulmány is, amely arról értekezik, hogy tökéletes pártatlanság nincs. A reális cél az „eléggé, kellően pártatlan bíró” lehet. A pártatlanság három dimenzióját különbözteti meg: - az eljárási dimenziót, amely a tisztességes eljárást biztosítja, - a politikai dimenziót, melyben a pártatlanság elősegíti a közvélemény bíróságokba vetett bizalmát, és az -etikai dimenziót, amelyben a pártatlanság a helyes magatartás mércéje a bírói önmeghatározásban.⁴⁶⁶ Én a magam részéről abban hiszek, hogy a bírónak a perben minden eszközzel a tökéletes pártatlanságra kell törekednie.

Bár más kontextusban, de Fenyvesi Csaba kifejti, hogy „nem nehéz tanácsot adni a büntetőeljárás résztvevőinek: ne csak azt nézzék, amit látnak, hanem gondolkodjanak el azon, amit nem látnak. Annak értékesebb üzenet értéke lehet.”⁴⁶⁷ Az elfogulatlanság látszata szempontjából is jelentőséghez juthat mindez, csak éppen úgy, hogy az a kiemelkedően fontos, hogy akár azt nézi a büntetőeljárásban a vádlott, védő, hogy mit lát, akár azon gondolkodik el, hogy mit nem lát, mindkét esetben meg kell, hogy legyen győződve az eljáró bíró elfogulatlanságáról. Amennyiben ezzel ellentétes következtetésre jut, az felvetheti az elfogultsági kifogás bejelentését, melynek azonban tényeken kell alapulnia.

Összefoglalva a bírónak úgy kell eljárnia, kommunikálnia és viselkednie, hogy a kétség legkisebb árnyéka se vetődhessen elfogulatlanságára, s ennek kell látszania tárgyalási magatartásán, ügyfélkezelési stílusán. A bíró az előtte folyamatban lévő ügy valamennyi részvevőjét egyformán kell, hogy kezelje, viselkedését a kiegyensúlyozottság, higgadt tekintély sugárzása, az önkény teljes hiánya és a humanitás kell, hogy jellemezze. A részrehajlás nélküliség azt is jelenti, hogy a bíró nem segédkezik az eljárás elhúzására irányuló taktikához, minthogy mindenkinek joga van a gyors és szakszerű bírósági eljáráshoz.⁴⁶⁸

⁴⁶⁶Charles Gardner Geyh: The dimensions of judicial impartiality,1. <https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/uflr65&div=16&id=&page=> letöltés időpontja: 2025.január 30.

⁴⁶⁷ Fenyvesi Csaba-Fábián Vanessza: A negatív indíciumok üzenetei bíróknak,16. <https://www.mabie.hu/images/Birak%20Lapja%20Negativ%20indicumok%20uzenetei%20biroknak.pdf> letöltés időpontja: 2025.február 20.

⁴⁶⁸ Szemán Felicitász: A bíró jogai és kötelezettségei, 110., In.: Gatter László (szerk.), A bírák nagy

XI.3.7. A bíró által bejelentett alaptalan elfogultsági kifogás

Korábban utaltam már rá, hogy a bíró a szolgálati feladatait nem tagadhatja meg. Ugyanakkor a vele szemben fennálló kizárási okot a bíró köteles bejelenteni a bíróság elnökének, melynek elmulasztása ugyanúgy fegyelmi vétséget valósíthat meg a Bjt. 22.§ (1), 36.§ (1) – (4) bekezdése alapján, mint az, amikor alaptalanul, az alkotmányosság álarca mögé bújva jelenti azt be (Bjt. 36.§ (1) bekezdése), mely a Bjt.105.§-ának a) pontja szerint fegyelmi eljárás kezdeményezését is maga után vonhatja.⁴⁶⁹

A bírónak el kell kerülnie az elfogultság alaptalan bejelentését. Fázsi kifejti, hogy az, hogy szerinte nem volt még arra példa, hogy egy bíró ellen fegyelmi eljárás indult volna elfogultság alaptalan bejelentése miatt, még nem jelenti azt, hogy az ne fordulna elő, ugyanis tapasztalatai ennek ellentmondanak. Három csoportját különbözteti meg a bírók által bejelentett elfogultsági kifogásoknak a büntetőeljárásban. Így ilyen az, amikor a bíróság dolgozójának közvetlen hozzátartozója vádlottként szerepel az ügyben, továbbá amikor baráti kapcsolat, személyes ismeretség az elfogultság alapja, valamint amikor munkakapcsolatra hivatkozással történik meg az elfogultság bejelentése. Ez utóbbira lehet példa, ha ügyvéd szerepel a vádlottak között. Fázsi azonban több példát is felhoz, amikor ezen személyi összefüggések okán bár másik bíróság kijelölésére került sor, azonban számára aggályos volt, hogy egy adott bíróság valamennyi bírója személyes kapcsolatban állt a vádlottal vagy éppen az ügyvéd foglalkozású vádlottal minden bíró rendszeres munkakapcsolatban állt volna.⁴⁷⁰ A Kúria 2016-ban azt mondta ki, hogy „az állandó bírói gyakorlat szerint, ha a büntetőügy terheltje olyan ügyvéd, vagy annak hozzátartozója, aki az adott bírósággal hivatása gyakorlása folytán munkakapcsolatban áll, az elfogultságon alapuló kizárási ok az adott bíróság minden bírójánál megállapítható.”⁴⁷¹ Én a magam részéről itt Fázsi álláspontját osztom, és nem gondolom, hogy minden bírónál feltétlenül fennállhat a munkakapcsolaton alapuló elfogultsági ok, tekintve hogy igenis előfordul a gyakorlatban, hogy van olyan bíró, aki soha semmilyen

kézikönyve, Budapest, Complex,2010.

⁴⁶⁹ Erről részletesen: Fázsi László (2021) i.m. 26.

⁴⁷⁰ Erről részletesen: Fázsi László (2021) i.m., 27-28.

⁴⁷¹ Kúria Bkk.I.1151/2016/3.

munkakapcsolatban nem áll vagy állt egy vádlottal, aki egyébként ügyvéd, vagy ügyvéd volt, sőt nem is ismeri. A Panyik kontra Magyarország ügy is ezt támasztja alá álláspontom szerint, mely bár polgári peres ügyben született, de irányadó valamennyi ügyszakra. Az EJEB kifejtette, hogy a bíró személyes pártatlanságát vélelmezni kell és a szubjektív tesztnek megfelel, ha eltekintve a másik ügyben tett korábbi nyilatkozatától, amely szerint elfogult, nem volt semmilyen különös jele, vagy cselekedete, ami az elfogultságra utalt volna. Azonban vizsgálni kell azt is, hogy az objektív vizsgálat alapján a pártatlanság látszata is megállapítható-e és a konkrét ügyben erre nemleges választ adott az EJEB, mert bár a bíróság megítélése szerint a bíró és az érintett bíróságon működő ügyvéd közötti munkakapcsolat megléte nem vonja maga után szükségképpen a pártatlanság hiányát az előbbi részéről, a döntő tényező a konkrét ügyben az volt, hogy a bíró korábban pusztán ezen az alapon kérte a kizárását, ami még akkor is fennállt, amikor később részt vett az ügyfél ügyének másodfokú elbírálásában. Végül soron tehát a Bíróság úgy vélte, hogy fentiek okán nem nyújtottak kellő garanciákat a bíró kérelmezővel szembeni pártatlanságával kapcsolatos jogos kételyek kizárása érdekében.⁴⁷²

Fázsi László egyebekben kitér arra is, hogy vajon etikus bírói magatartás-e az, ha egy bíró kézenfekvő indok nélkül, pusztán annak elkerülése érdekében, hogy ne legyen rá maradjon egy esetleg kellemetlen ügy, jelent be elfogultságot. Ráadásul ennek sokszor az eljárás szereplői is hangot adnak. A válasz nem lehet kétséges. A Bjt. és különösen a bírói Etikai Kódex tükrében a bírónak el kell kerülnie az elfogultság alaptalan bejelentését, de azt is, hogy olyan ügyben járjon el, melyben be kellett volna jelentenie az elfogultságot.⁴⁷³

Megítélésem szerint kijelenthető, hogy a relatív elfogultsági okok körében talán ott a leginkább eltérő a bírói gyakorlat — vármegyénként is —, amikor a bíró részéről bejelentett elfogultsággal találkozhatunk. Ez nem kedvez a bírósági szervezet megítélésének. Felmerülhet éppen ezért jogszabálmódosítás szükségessége, azaz, hogy kijelölésre kerüljenek azok a sarokpontok, amelyek mentén a bírók eldönthetnék, hogy személyes érintettségük eléri-e azt a szintet, mely már kizárja a pártatlan ítélezést. Ilyen sarokpont lehetne például, ha személyes vagy munka kapcsolat korábbi fennállása esetén

⁴⁷² EJEB, Panyik kontra Magyarország (12748/2006.), 2011.július 12., 25-34.bekezdések.

⁴⁷³ Erről részletesen: Fázsi László (2021) i.m. 29-30.

meghatározott évek elteltével az elfogultság bejelentése kizárt volna, vagy bizonyos hozzátartozói fokon túl az már nem lenne bejelenthető, továbbá törvényileg kizárt volna bejelenteni akkor, amikor bár a bíróság valamely alkalmazottja tekintetében a kizárási ok valóban fennáll, mert neki közvetlen hozzátartozója a vádlott, azonban a bírók többsége nem is ismeri a vádlottat korábbról, személyes érintettségük nyilvánvalóan hiányzik, azonban mégis elfogultságot jelentenek be a többi kolléga elfogultságot bejelentő nyilatkozatát látva, ahhoz mintegy „csatlakozva”. Fázsi szerint ez utóbbi bírói konformizmus.⁴⁷⁴ Természetesen nem arról lenne szó, hogy a bíró belső meggyőződése ellenére is köteles lenne egy adott ügyben eljárni. A kizárás intézményének alapvető rendeltetését kérdőjelezné meg, ha a bíróság elfogultságot bejelentő tagja bejelentésének „elintézése” azt jelentené, hogy elfogultsága hiánya megállapítást nyerne. A megtett bírói nyilatkozatok mindig kötik az eljáró bíróság kijelöléséről döntő felsőbíróságot, ezért a pártatlanság követelménye az ügyben elsőfokon eljáró bíró kizárásával teljesíthető.⁴⁷⁵

Az azonban a jelenlegi változó gyakorlatot látva talán kijelenthető, hogy bizonyos keretet kellene adni a bírónak, melyen belül az elfogultság bejelentésekor eljárhatnak. Az elfogultsági bejelentéseket indokolt volna fokozott körültekintéssel vizsgálni, mert a törvényes bíróság joga fontos jogállami garancia. Jelenleg a bírói bejelentés alaposságának érdemi vizsgálatára nincs mód, azonban az eljárási törvény vagy ennek hiányában külön integritási szabályzat ennek bizonyos kereteket adhatna, az alkotmánybírói gyakorlatot szem előtt tartva.

Megjegyzendő, hogy a bírók kizárási ok bejelentését tartalmazó nyilatkozata, különösen az elfogultság indokára vonatkozó nyilatkozata nem az adott bíró szolgálati tevékenységére, hanem a személyére vonatkozó információ, amely így a személyes adat fogalma alá tartozik. Ezen nyilatkozat pedig közérdekből — törvényi engedély hiányában — nem adható ki. Az elfogultság oka a határozatban így nem tüntethető fel.⁴⁷⁶

Fontos lenne tehát elkerülni a „kollektív” elfogultság bejelentését is, azaz hogy fölös óvatosságból vagy más kézenfekvő indok nélkül ne minden bíró jelentsen be

⁴⁷⁴ Erről részletesen: Fázsi László (2021) i. m. 29.

⁴⁷⁵ Debreceni Ítéltábla Bkk.II.527/2021/14.

⁴⁷⁶ Tatabányai Járásbíróság 16.P.21006/2020, Tatabányai Törvényszék 1.Pf.20126/2021/5.

elfogultságot egy szervezeti egységen belül, hanem kizárólag az, akinél az ténylegesen fennáll. Fázsi szerint nehezen igazolható, ha a bíró elfogultságot jelent be, mert az előtte elfogultságukról nyilatkozó kollégáinak nyilatkozatát látva az ügyiratok alaposabb ismeretének hiányában és az elfogultság indokának különösebb mérlegelése nélkül hajlamos „csatlakozni” a korábban előtte nyilatkozókhöz, mivel ennek kisebb a kockázata, mintha az ellenkezőjét tenné, ami bírói konformizmus.⁴⁷⁷

⁴⁷⁷ Erről részletesen: Fázsi László (2021) i.m.29.

XII. Az eljárás elhúzódása a bejelentett elfogultsági kifogások miatt

Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdése értelmében mindenkinek joga van ahhoz, hogy az ellene emelt bármely vádat vagy valamely perben a jogait és kötelezettségeit törvény által felállított, független és pártatlan bíróság tisztességes és nyilvános tárgyaláson, észszerű határidőn belül bírálja el. A Bjt.37.§ (3) bekezdése szerint a bíró a rábízott ügyet annak munkaigényessége és az eljárás sajátosságai által meghatározott észszerű határidőn belül köteles elbírálni.

Az ügyek észszerű időn belül való elbírálásának követelménye nem újszerű a büntetőeljárásban. Csemegi Károlyt amikor Fábry Jenő a Kúria akkori elnöke sürgette a hátralékos ügyek feldolgozásában, így válaszolt: „Kegyelmes uram, én arra esküt tettem, hogy a törvény szerint igazságos ítéleteket hozok, de hogy a restanciát feldolgozzam, arra nem tettem esküt.”⁴⁷⁸ Nem hagyhatjuk figyelmen kívül Király Tibor gondolatát sem: „A büntetőeljárás feladata, hogy megállapítsa az igazságot, de ezt a feladatát nem teljesítheti bármi áron. A társadalmi tapasztalat azt igazolja, hogy a törvényeket sértő önkényes módszerek végső hatásaikban rendkívül veszélyesek a társadalomra. Veszélyesebbek, mint amilyen hasznos a büntettek és büntettesek sikeres, de törvénytelen leleplezése.”⁴⁷⁹

Az ügyek elhúzódásának számos oka lehet. A Be. számos jogintézménye szolgálja az ügyek észszerű időn belül való befejezését. Nem elég azonban, ha az eljárási törvény biztosítja mindezt, hiszen az eljárás minden szereplőjének törekednie kell arra, hogy minél idősebb legyen a büntetőeljárás, természetesen az eljárási szabályok maradéktalan betartása mellett. Ehhez tehát a bírónak ugyanúgy hozzá kell járulnia, azonban az ő szándéka mit sem ér, ha az eljárás többi szereplője a per elhúzására törekszik. Természetesen kellő rutinnal, megfelelő pervezetési technikával ezt lehet és kell is kezelni. De mi a helyzet az elfogultsági kifogásokkal? Vajon mennyiben jelentheti az a perelhúzás eszközét? Kinek a terhére esik és lehet -e kárpótolni a terheltet, ha nem az ő vagy a védője oldalán merül fel az annak alapjául szolgáló ok?

Nagyon nem közömbös, hogy mennyire megalapozottan élnek a felek és a bírók a kizárást

⁴⁷⁸Tóth Mihály: Csemegi Károly-mint ember, Tanulmányok a Csemegi-kódex megalkotásának 140.évfordulója tiszteletére, Dialóg Campus, Budapest, 2020,32.

⁴⁷⁹ Király Tibor (1972) i.m.139-140.

eredményező elfogultság bejelentésének lehetőségével, mivel a más bíró vagy tanács, különösen pedig a más bíróság kijelölése szükségképpen maga után vonja a pertartam meghosszabbodását.⁴⁸⁰

Előfordul napjainkban, hogy egy-egy büntető ügy érdemi tárgyalásába még bele sem bocsátkozott a bíróság, lehet, hogy még előkészítő ülést sem tartott, mert az ügy hónapok óta áll, esetenként bírói elfogultsági kifogások okán vagy munkaszervezés miatti átszignálás kapcsán. Ez nyilván nem róható fel a terheltnek. A büntetés kiszabás során amennyiben az időmúlás jelentős, azt enyhítő körülményként kell értékelni.⁴⁸¹ A büntetőeljárás elhúzódása azonban nem pusztán időmúlást vagy hosszú eljárás jelent, hanem felelősségi kérdés is. A 2/2017.(II.10.) AB határozat rámutatott, hogy az Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdéséből fakadó alkotmányos követelmény, miszerint amennyiben a bíróság a terhelttel szemben alkalmazott büntetőjogi jogkövetkezményt az eljárás elhúzódása miatt enyhíti, akkor határozatának indokolása rögzítse az eljárás elhúzódásának tényét, valamint azzal összefüggésben a büntetés enyhítését és az enyhítés mértékét. Az Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdésében foglalt jogvédelem szintje nem lehet alacsonyabb az EJEB gyakorlata alapján megállapítható mértéknél. Az EJEB gyakorlata szerint nem csak a nyilvánvalóan hosszú, de az abszolút értelemben rövidnek látszó eljárás is egyezményesértő lehet, ha abban a bíróság részéről az eljárás alatt álló személynek fel nem róható jelentősebb, indokolatlan tétlenségi időszakok tapasztalhatók (inaktivitás).⁴⁸² Az eljárás elhúzódásából fakadó egyezményesértés tekintetében a büntetés enyhítése, a szabadságvesztés büntetés végrehajtásának felfüggesztése jogorvoslatnak tekinthető. A büntetés enyhítésének azonban érdemi mértékűnek kell lennie⁴⁸³ és a nemzeti bíróságnak kifejezetten rögzítenie kell határozatában, hogy az eljárás elhúzódott, mely okán a kiszabott büntetést enyhítette. Amennyiben ez teljesül, úgy további kártérítésre a kérelmező már nem tarthat igényt⁴⁸⁴. Az elhúzódó eljárás időtartamába azonban nem számít bele az a késedelem, amelyet a terhelt felróható magatartása okozott és az eljáró bíróság a rendelkezésre álló jogi eszközökkel azt nem tudta kiküszöbölni (pl.:

⁴⁸⁰ Erről részletesen: Fázsi László (2021) i.m..26.

⁴⁸¹ 56/2007.Bkv.III/10.pont.

⁴⁸² EJEB, Barta és Drajkó kontra Magyarország (35729/12), 2013.december 17.,35-38.bekezdések.

⁴⁸³ EJEB, Lie és Berntsen kontra Norvégia (25130/94), 1999.december 16.

⁴⁸⁴ EJEB, Somogyi kontra Magyarország (5770/05), 2011.január 11.,32-33.bekezdések.

távollétes eljárás szabályainak alkalmazása). Az időmúlás helyett az elhúzódó eljárásra utalás az ügyben eljáró bíróságok (hatóságok) azon tétlenségének az elismerése, amelyet az eljárás egyes szakaszaiban tanúsítottak.⁴⁸⁵ E körben éppen a bírók által bejelentett elfogultsági kifogások vagy munkaszervezésből fakadó (sokadik) átszignálás körében, annak hangsúlyozása mellett, hogy erre alapvetően ritkán kerül sor, álláspontom szerint megfontolandó lehet egy speciális ügyészi mértékes indítvány bevezetése, mely jogszabály által meghatározott keretek között kárpótolná az elsőfokú eljárás végén a terheltet az eljárás neki fel nem róható elhúzódása miatt és amely adott esetben a másodfokú eljárások számát is redukálhatná némileg annak terhelti elfogadása esetén. Ez a Be.564.§ (4) bekezdés b.) pontjához képest konkrétabb ígervény lenne a terhelteknek, hiszen jogszabály határozná meg a (leszállás) mértékét. Jelenleg e vonatkozásban széleskörű mérlegelési joga van az eljáró bírónak, ennek azonban konkrétabb jogszabályi kereteket is érdemes lenne adni. Vagy megfontolandó lehet a 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: Btk.) 82.§-hoz hasonló, a büntetés enyhítésére, egyszeres vagy kétszeres leszállásra lehetőséget adó szabályozás kidolgozása fenti esetkörben is.

Figyelemre méltó ugyanakkor Ibolya Tibor azon észrevétele is, hogy az előkészítő ülésen a mértékes indítvány hatására tett beismerő vallomások nyomán reális problémának tartja a bünteteskiszabási gyakorlat olyan enyhülését, ami már nincs arányban az eljárás időszerű befejezéséhez fűződő, az állam részéről is meglévő érdekekkel. Az állami büntetőigény érvényesítése nemcsak a gyorsaságot, de a tettarányos szigorot is megköveteli.⁴⁸⁶ Fentieket tehát ilyen kontextusban kell és lehet vizsgálni álláspontom szerint is.

Van még tehát teendő a kizárások egységes joggyakorlata érdekében, mely megítélésem szerint nem nélkülözheti a fent jelzett körben a jogszabálmódosítást sem. Különösen így gondolom ezt azért is, mert a kizárás jogintézményének szabályanyaga mégiscsak egy picit szeletét adja azon szabályegyüttesnek is, mely a belső bírói meggyőződés mederben tartásáért felel.⁴⁸⁷

⁴⁸⁵ 2/2017 (II.10.) AB határozat [65-100] bekezdése.

⁴⁸⁶ Ibolya Tibor: Ötéves büntetőeljárás törvényünk néhány gyakorlati tapasztalata, Magyar Jog, 2024/3.,133.

⁴⁸⁷ Simon Alexa: Gondolatok a bírói meggyőződés és a kizárás szabályaink különös kapcsolatáról, Büntetőjogi Szemle, 2022/2., 60.

XIII. Iratvizsgálat

Az elméleti alapok, a hatályos szabályozás, eseti döntések, a vonatkozó európai gyakorlat, alkotmánybírószági határozatok áttekintése után kiemelten fontosnak tartottam iratvizsgálat elvégzését, minthogy egy adott időszakban, egy adott szervezeti egységhez érkezett bíró kizárásával kapcsolatos ügyiratok áttekintése fontos következtetések alapja lehet. A Debreceni Ítéltábla büntető nem peres, bíró kijelölése tárgyában keletkezett iratait vizsgáltam, mely négy vármegyéből érkezett, így széles szegmensét fogta át az ilyen típusú ügyeknek.⁴⁸⁸ Kutatásom során két időszakban érkezett ügyiratokat vizsgáltam: 2018. és 2023. éveket. Vizsgálatom mindkét évben teljeskörű volt, azaz a tárgyévben január 1. és december 31.között iktatott valamennyi ilyen típusú ügyet felölelte. Tekintettel arra, hogy 2018-ban lépett hatályba a Be., így az ebben az évben érkezett ügyek egy része még a régi Be., míg másik része már a Be. hatálya alatt lett elbírálva. Ezen tény már önmagában lehetőséget adott egy összehasonlító elemzésre is. Mindezt pedig kiegészítettem a 2023-as év vizsgálatával, mely kapcsán pedig a Be. megváltozott szabályanyagára, annak gyakorlati érvényesülésére helyeztem a hangsúlyt, összehasonlítva a 2018-as iratvizsgálatom tapasztalataival.

XIII.1. A Debreceni Ítéltábla ítélezési gyakorlata 2018.évben a bírók kizárása vonatkozásában

2018.évre vonatkozóan 49 büntető nem peres bíró kijelölése tárgyában született határozatot tekintettem át. Szabálysértési ügyek nem képezték vizsgálatom tárgyát.

A régi Be. és a Be. alapján akkor, amikor a kizárás iránti kérelem igazgatási jogkörben elintézhető, azaz amikor a bíró maga jelentette be a kizárási okot vagy ahhoz hozzájárult, az ügyet az igazgatási vezető átszignálja egy másik bíróra, erről határozatot sem kell hozni. Ezek az ügyek nem is tartoztak az általam vizsgált ügyek közé. Amennyiben a kizárás iránti bejelentés ily módon nem intézhető el, de a bíróságnak van olyan tanácsa, amely az elfogultsági kifogással nem érintett, akkor ezen másik tanács bírálja el a bejelentést. A vizsgált ítéltáblai ügyek közül egy ilyen volt.⁴⁸⁹ Amennyiben pedig a bíróságnak nem volt olyan tanácsa, amelyre a kizárás nem vonatkozik, a kizárásról a

⁴⁸⁸ Debreceni Ítéltábla Elnökének 2022.El. XI.F.3/2.számú kutatási engedélye alapján.

⁴⁸⁹ Debreceni Ítéltábla Beüf.56/2018.

másodfokú bíróság, ha pedig a kizárás iránti bejelentés a másodfokú bíróságra vagy arra is vonatkozik, a harmadfokú bíróság határoz. Ezeket vizsgáltam.

Vizsgálati szempontok:

Kutatásom során a következő vizsgálati szempontokat alkalmaztam:

Figyelemmel a vizsgált időszakban történt jogszabályváltozásra a régi Be. vagy a Be. -ben meghatározott okra történt hivatkozás a kizárásról való döntés meghozatalakor?
A kizárásra vonatkozó bejelentésben hivatkozott ok indoka bővebben.
A Debreceni Ítéltábla illetékességi területéhez tartozó törvényszékek által elbírálásra felterjesztett ügyek száma, egymáshoz viszonyított aránya.
A kizárási okot bejelentő személye, a bírók által bejelentett elfogultság aránya.
Melyik bíróságra, bírósági szintre vonatkozik az indítvány?
Ügyészi indítvány előterjesztésére sor került-e, illetve történik-e rá hivatkozás a határozatban?
Elfogultság aránya.
Az Ítéltábla határozatának lényege.
Felmerült jogértelmezési kérdések, hivatkozott eseti döntések.

1.sz. táblázat

Jogszabályi ok	Ügyek száma	%
Régi Be.	28	57 %
Be.	21	43 %
Összesen:	49	100 %

2.sz. táblázat

Jogszabályi ok	Ügyek száma	%
Régi Be.21.§ (1) bekezdés e) pont	25	51%
Régi Be.21.§ (1) bekezdés b) pont és 22.§	1	2 %
Régi Be.21.§ (1) bekezdés e) pont és 21.§ (1) bekezdés b) pont	1	2 %
Régi Be.21.§ (1) bekezdés e) pont és 21.§ (3) bekezdés a) pont	1	2 %
Előterjesztéskor régi Be.21.§ (1) bekezdés b) pont, 22.§ míg elbíráláskor a Be-ben már nincs ilyen ok	1	2 %
Be. 14.§ (1) bekezdés e) pont	18	37 %
Be. 14.§ (1) bekezdés b) és e) pont	2	4 %
Összesen:	49	100 %

Jogszabályban meghatározott ok — a leggyakoribb indokok

2018. január 1. és december 31.között a Debreceni Ítéltáblára érkezett 49 büntető nem peres bíró kijelölése tárgyában iktatott ügy 57%-a a régi Be. szerint nyert elbírálást, míg 43%-a már a Be. szerint, melyek közül volt néhány, amely még a régi Be. alatt érkezett, azonban az ítéltábla ezeket a Be. 868.§ (1) bekezdésére hivatkozással már az időközben hatályba lépett Be. alapján bírálta el.

Az egyik leglényegesebb változás a régi Be. és a Be. bíró kizárására vonatkozó szabályai kapcsán az volt, hogy már nincs intézményes kizárás, azaz a Be. nem vette át azt a szabályt, hogy nem járhat el az ügyben az a bíróság, amelynek elnökével, illetőleg elnökhelyettesével szemben az objektív kizárási okok valamelyike felmerül. A következő ügyben az előadó bíró kizárás iránti bejelentést tett arra hivatkozással, hogy a vádlott védője a Miskolci Törvényszék elnökének hozzátartozója. Az előadó bíró és a törvényszék büntető ügyszakos bírói ugyanakkor elfogultságukról nem nyilatkoztak. Az ítéltábla a Miskolci Törvényszék kizárást megtagadta. A Be.868.§ (1) bekezdése alapján a régi Be. hatálya alatt érkezett kizárás iránti kifogást az ítéltábla már az időközben hatályba lépett Be. alapján bírálta el, mely értelmében az nem veszi át azt a szabályt, hogy

nem járhat el az ügyben az a bíróság, amelynek elnökével, illetőleg elnökhelyettesével szemben az objektív kizárási okok valamelyike merül fel. A bírói függetlenség elvéből következően e bírósági vezetők az ügy érdemét érintően, illetve szakmai kérdésekben nem adhatnak utasítást az eljáró bírónak, e személy automatikusan nem válik elfogulttá attól, hogy például a bíróság elnökének hozzátartozója védőként járt el az adott ügyben. A törvény a bíróra bízza annak megítélését, hogy tud-e elfogulatlanul ítélni a konkrét ügyben. Jelen esetben törvényi kizárási ok nem volt, a bírók pedig nem nyilatkoztak az ügyben elfogultságukról.⁴⁹⁰ Hasonló döntés született abban az ügyben, ahol a vádlott élt elfogultsági kifogással " a városi bírósággal, a törvényszékkal és az ítélőtáblával szemben is, ahol az ügyeim voltak". Az előadó bíró és a megye összes büntető ügyszakos bírója — a nyilatkozattételben akadályozott két bíró kivételével — elfogultlanságáról nyilatkozott. Az ügyész indítványozta az iratok felterjesztését a Kúriára. Az ítélőtábla az ügyészi indítványtól eltérően határozatot hozott és a Debreceni Járásbíróság, valamint a Debreceni Törvényszék kizárását megtagadta. A Be.868.§ (1) bekezdését alkalmazta és a 14.§ (2) bekezdésére hivatkozott, mely szerint elfogultság kizárólag az ügyben eljáró bíróval szemben jelenthető be. Az egész bírósággal szemben bejelentett kizárási okot az eljáró bíróval szembeni bejelentésként kell értékelni. Ezért a vádlott által a régi Be. alatt tett bejelentést az ítélőtábla (mely az ő kizárására is vonatkozott) érdemben bírálta el, az új törvénynek megfelelően az eljáró bíróval szemben bejelentett kifogásként és megállapítva, hogy nem kérdőjelezheti meg az eljáró bíró elfogultlanságát önmagában az a tény, hogy a vádlottal szemben a Debreceni Járásbíróság és a Debreceni Törvényszék több, a büntetőjogi felelősségét megállapító határozatot is hozott.⁴⁹¹

A vizsgált ügyek többségében, összesen 88%-ában kizárólag a régi Be.21.§ (1) bekezdés e) pontjára, majd a Be. 14.§ (1) bekezdés e) pontjára, mint egyéb, relatív kizárási okra hivatkoztak. Ezek igen változatos hivatkozások voltak. Korábbi vagy fennálló munkakapcsolatra hivatkozás mindösszesen 62,5 %-ban volt, melyek közül egy esetben tagadta meg az ítélőtábla a kizárást. Az ügyben a védő nyújtott be kizárási indítványt az eljáró és valamennyi a Nyíregyházi Törvényszéken és az illetékességi területén dolgozó büntető ügyszakos bíróval szemben arra hivatkozással, hogy a vádlott felszámolói tevékenysége folytán felmerülhetnek olyan körülmények, melyek befolyásolhatják a

⁴⁹⁰ Debreceni Ítélőtábla Beüf.480/2018.

⁴⁹¹ Debreceni Ítélőtábla Beüf.484/2018.

bírák elfogulatlan eljárását. Az ügy bírója nem érezte magát elfogultnak, és a megye területén dolgozó bírák többsége sem. Az ítéletábra a büntető ügyben eljáró járásbíró, a Nyíregyházi Járásbíróság és a Nyíregyházi Törvényszék kizárását megtagadta. A Be.14.§ (2) bekezdésére hivatkozott, mely szerint elfogultság kizárólag az ügyben eljáró bíróval szemben jelenthető be. Az egész bírósággal szemben bejelentett kizárási okot az eljáró bíróval szembeni bejelentésként kell elbírálni. Az ügyben eljáró bíró nyilatkozatára is tekintettel az általánosság szintjén maradó elfogultsági kifogás pedig nem alapos, az pedig, hogy néhány bíró magát elfogultnak érezte, közömbös, mert intézményes kizárás nincs.⁴⁹²

Számos esetben a bejelentők azt kifogásolták, hogy eljárási jogaik csorbultak. A vádlott nyújtott be kizárási indítványt a Nyíregyházi Törvényszék és a Nyíregyházi Járásbíróság valamennyi bírójával szemben és arra hivatkozott, hogy 3 éve jogtalanul tartják fogva, egészségi állapota ez idő alatt megromlott, megvakult. A tárgyaláson pedig az eljáró bíró nem vette figyelembe, hogy jelezte rosszullétét. A Nyíregyházi Járásbíróság és a Nyíregyházi Törvényszék bírói nem érezték magukat elfogultnak A Debreceni Ítéletábra a Nyíregyházi Járásbíróság és Nyíregyházi Törvényszék bíróinak kizárását megtagadta. Kifejtette, hogy nem alapoz meg kizárási okot, ha az ügyben eljáró bírók a jogszabályok alapján a kötelességüket végezve járnak el. Ilyen az is, amikor letartóztatás kapcsán hoz döntést a bíróság. A tárgyalási jegyzőkönyvek pedig cáfolják a vádlott azon állítását, hogy a bíróság nem vette figyelembe a rosszullétéről tett jelzést.⁴⁹³

Perújítási eljárásban élt elfogultsági indítvánnyal az elítélt az "egész bíróság" ellen, mert a Debreceni Járásbíróság az állítólagos betegségét nem vette figyelembe, emellett az esetleges felmentését megalapozó körülményeket sem értékelte. Az ítéletábra a Debreceni Törvényszék kizárását megtagadta. A terhelt nem hivatkozott olyan konkrét tényre, mely a törvényszék bíróinak elfogultságát megalapozná. Nem valószínűsíti az elfogultságot az a körülmény, hogy a bíró illetve a bíróság a bejelentővel szemben hátrányos, marasztaló, nem tetsző döntést hozott.⁴⁹⁴ Ugyanilyen tartalmú döntést hozott az ítéletábra abban az ügyben is, ahol a perújítási eljárásban az elítélt beadványa a "Hajdú-Bihar Megyei Bíróság elfogultságáról szól", mert az mindig figyelmen kívül

⁴⁹² Debreceni Ítéletábra Bpkf.596/2018.

⁴⁹³ Debreceni Ítéletábra Beüf.270/2018.

⁴⁹⁴ Debreceni Ítéletábra Beüf.122/2018.

hagyta a védekezését.⁴⁹⁵ Ugyancsak perújítási eljárásban élt elfogultsági kifogással az elítélt: " A Hajdú-Bihar Megyei Bíróság elfogult velem szemben". Indoka az volt, hogy az ellene folytatott büntető ügyekben a bíróság nem fogadta el a védekezését, az indítványait elutasította. A Debreceni Törvényszék eljáró tanácsának tagjai és a törvényszék valamennyi bírója elfogulatlanságukról nyilatkoztak. Az ítélőtábla a Debreceni Törvényszék kizárását megtagadta. A terhelt nem hivatkozott olyan konkrét tényre, mely a törvényszék bíróinak elfogultságát megalapozná. Itt is kifejtette az ítélőtábla, hogy nem valószínűsíti az elfogultságot az a körülmény, hogy a bíró illetve a bíróság a bejelentővel szemben hátrányos, marasztaló, nem tetsző döntést hozott. A törvényszék késedelmes eljárására hivatkozás pedig nem foghat helyt az elfogultságot megalapozó okként. A kijelölt bírói tanács tagjai pedig az ügyben korábban nem jártak el.⁴⁹⁶

A vádlott a Miskolci Törvényszék és a Miskolci Járásbíróság valamennyi bírójával szemben elfogultságot jelentett be, továbbá az eljáró bíróval szemben fegyelmi eljárás lefolytatását kérte, mert eljárási szabálysértéseket követett el, iratmásolatot késve és csak részlegesen teljesített. A járásbíróság "mind a mai napig nem adott választ arra, hogy a felsorolt tények hiánya hogyan ad magyarázatot a vádirat befogadására". A vádlott szülei pedig a Miskolci Törvényszék elnökével szemben kezdeményeztek fegyelmi eljárást. A Miskolci Járásbíróság és a Miskolci Törvényszék bírói nem érezték magukat elfogultnak. Az ítélőtábla a Miskolci Járásbíróság és Miskolci Törvényszék bíróinak kizárását megtagadta és kifejtette, hogy a kizárási indítvány nem jogorvoslati eszköz, továbbá a fegyelmi eljárás ténye önmagában nem alkalmas sem a bíró, sem pedig a fegyelmi jogkör gyakorlója személyének a büntetőeljárásból történő kizárására. A kizárás jogintézménye perelhúzás eszköze nem lehet.⁴⁹⁷

Magánvádas ügyben eljáró bíró, majd a megye összes bírója jelentett be elfogultságot, mert a feljelentett vezetésével korábban demonstráció megtartására került sor, ahol bitófán jelképesen bírók akasztása történt. A Debreceni Ítélőtábla a Nyíregyházi Járásbíróságot az elsőfokú eljárásból, az esetleges másodfokú eljárásból a Nyíregyházi

⁴⁹⁵ Debreceni Ítélőtábla Beüf.289/2018.

⁴⁹⁶ Debreceni Ítélőtábla Beüf.172/2018.

⁴⁹⁷ Debreceni Ítélőtábla Beüf.250/2018.

Törvényszéket kizárta. Az elsőfokú eljárásra kijelölve a Miskolci Járásbíróság.⁴⁹⁸ Fázsi ezen utóbbi ügyek kapcsán fogalmazta meg, hogy „vajon ez a hivatását az esküjéhez hűen gyakorló bírót befolyásolhatja-e az illető (esetenként sértettként, magánvádlóként, feljelentőként, feljelentettként, vádlottként szereplő) személy különféle ügyeinek tárgyilagos elbírálásában, miután az elfogultság mindig konkrét ügghöz kötöttként vizsgálendő?”⁴⁹⁹ Az EBH 2011.2302.sz eseti döntés értelmében pedig amennyiben a bíró a vádlott egyik ügyéből — elfogultságot bejelentve — kizárta magát, ez nem jelent egyszersmind a vádlott többi ügyéből való kizártságot is.⁵⁰⁰

Nem volt eredményes azon védő elfogultsági kifogása, aki azt azért jelentette be, mert az ügyben elsőfokon ítéletet hozó bíró időközben a törvényszékre lett beosztva, ezért a védő szerint a Nyíregyházi Törvényszék összes bírója elfogult. Négy törvényszéki bíró bejelentette elfogultságát, a többi törvényszéki bíró nem érezte magát elfogultnak. Az ítélet tábla a másodfokú eljárásban a Nyíregyházi Törvényszék — kizárással nem érintett — bíróinak kizárását megtagadta. Az ügyben elsőfokon eljáró bíró törvény erejénél fogva kizárt a másodfokú eljárásból, minthogy pedig a bejelentő a törvényszék többi bírójával szemben nem adott elő semmilyen konkrét tény, amely észszerű kételyt ébresztene pártatlanságuk tekintetében, így az ő kizárásukat megtagadta.⁵⁰¹

A vádlott elfogultsági kifogással élt a Miskolci Járásbíróság és a Miskolci Törvényszék ellen és arra hivatkozott, hogy két ügyben perben áll a bírókkal, az ő feljelentése alapján indult eljárásokban. A Miskolci Járásbíróság és a Miskolci Törvényszék bírói nem érezték magukat elfogultnak. Az ítélet tábla a Miskolci Járásbíróság és a Miskolci Törvényszék kizárását megtagadta és kifejtette, hogy sem a vádlott által a bírósággal szemben kezdeményezett polgári peres eljárás, sem az egyik járásbíró ellen a vádlott által kezdeményezett büntető eljárás nem vezethet az érintett bíróság azon bíróinak kizárásához, akik nem érezték magukat elfogultnak. A büntetőügy elbírálására a polgári per kimenetelének semmilyen érdemi ráhatása nincs és nem is lehet. A pótmagánvádas, magánvádas eljárásban pedig nem járhat el az a bíró, aki egyben a megvádolt személy, a

⁴⁹⁸ Debreceni Ítélet tábla Beüf.49/2018., Beüf. 95/2018.sz., Bpkf.747/2018.

⁴⁹⁹ Fázsi László (2021) i.m.29.

⁵⁰⁰ Fázsi László (2021) i.m.29., EBH 2011.2302.

⁵⁰¹ Debreceni Ítélet tábla Beüf.70/2018.

többi bíró vonatkozásában pedig nincs objektív kizáró ok, magukat pedig nem érezték elfogultnak.⁵⁰²

A vádlott a Nyíregyházi Törvényszék összes bírójára ellen elfogultságot jelentett be, azt adta elő, hogy a törvényszék több bírójával szemben pert indított, az ügyben eljáró elsőfokú bíró évek óta rettegésben tartja, sértő, és időhúzó eljárási cselekményei elviselésére kényszeríti. A megye összes bírójára akként nyilatkozott, hogy nem elfogult — kivéve az elsőfokon eljáró bírót és két további bírót. Az ítélet tábla a Nyíregyházi Törvényszék — kizárással nem érintett — bírójának kizárását megtagadta. Az ügyben a tárgyilagos eljárás iránt kételyt ébresztő körülmény nem volt valószínűsíthető. Nem valószínűsíti az elfogultságot az a körülmény, hogy a bíró illetve a bíróság a bejelentővel szemben hátrányos, marasztaló, nem tetsző döntést hozott. Az eljáró bírósággal, bírókkal szembeni perindítás vagy perben állás önmagában szintén nem valószínűsíti, hogy a büntetőügy elfogulatlan megítélése az adott bíróság büntető ügyszakban ítélező bírójától nem várható el.⁵⁰³

Melyik megyéből érkezett az ítélet táblára?

3.sz. táblázat

Melyik megyéből érkezett az ítélet táblára?	Ügyek száma	%
Szabolcs-Szatmár -Bereg megye	19	39 %
Hajdú-Bihar megye	13	27 %
Borsod-Abaúj-Zemplén megye	12	24 %
Heves megye	4	8 %
Csongrád megye (Kúria határozata nyomán) ⁵⁰⁴	1	2 %
Összesen:	49	100 %

⁵⁰² Debreceni Ítélet tábla Beüf.281/2018.

⁵⁰³ Debreceni Ítélet tábla Beüf.391/2018.

⁵⁰⁴ Debreceni Ítélet tábla Beüf.47/2018.

A kizárási okot bejelentő eljárási szereplő**4.sz. táblázat**

Bejelentő személye	Ügyek száma	%
Bíró	24	49 %
Terhelt	15	31 %
Védő	7	14 %
Más eljárási szereplő (feljelentő, magánvádló)	3	6 %
Összesen:	49	100 %

5.sz. táblázat

Bírók által bejelentett elfogultság indoka	Ügyek száma	%
Vádlott/sértett ügyvéd vagy ügyvédjelölt (munkakapcsolat)	6	25 %
Vádlott/sértett ill. ezek hozzátartozójával fennálló munkakapcsolat	9	37,5 %
Egyéb (pl.: bíróság a sértett, bíróság elnöke a sértett, feljelentett bírók akasztását demonstrálta korábban)	9	37,5 %
Összesen:	24	100 %

6.sz. táblázat

Terhelt/védő/más eljárási szereplő által bejelentett elfogultság indoka	Ügyek száma	%
Terhelt vagy rokonának korábbi elítélése	8	32 %
Jogok csorbulása (pl.: állítólagos betegségét nem vette figyelembe a bíróság, jogtalanul tartják fogva, védekezését figyelmen kívül hagyták, iratmásolat késedelmes kiadása)	8	32 %
Egyéb (pl.: hozzátartozói kapcsolat, ugyanazon bíróság által rá nézve korábban hozott sérelmes döntés, per a bírósággal szemben)	9	36 %
Összesen:	25	100 %

Mely bírósági szintre vonatkozik a bejelentett kizárási ok?**7.sz. táblázat**

Bíróságok	Ügyek száma	%
Járásbíróság	0	0 %
Törvényszék	18	37 %
Járásbíróság és törvényszék	29	59 %
Ítéltábla	1	2 %
Járásbíróság, törvényszék és ítéltábla	1	2 %
Összesen:	49	100 %

A fellebbviteli főügyészség indítványozási gyakorlata**8.sz. táblázat**

A fellebbviteli főügyészség terjesztett -e elő indítványt?	Ügyek száma	%
Igen (közvédas büntető ügy)	27	55 %
Nem hivatkozik rá a határozat (közvédas büntető ügy)	6	12 %
Nem (mert Bny-es, magánvédas, pótmagánvédas ügy)	16	33 %
Összesen:	49	100 %

A fellebbviteli főügyészség indítványozási gyakorlata vonatkozásában megállapítható, hogy az ügy tárgyának sajátossága okán soha nem lett ügyészi indítvány előterjesztve nyomozási bíró eljárásával összefüggésben, magánvédas és pótmagánvédas büntetőeljárásokban a bíró kizárása iránt indított nem peres ügyekben. Közvédas büntető ügyekben a fellebbviteli főügyészség minden esetben előterjesztett indítványt, azonban a Debreceni Ítéltáblának volt olyan tanácsa, amely 2018-ban megváltoztatta korábbi gyakorlatát és míg addig az ügyészi indítványról tájékoztatta a vádlottat és a védőt, azt meg is jelenítette a határozataiban, később ezzel ellentétes gyakorlatot folytatott. Az ügyészség átiratáról nem tájékoztatta a vádlottat és a védőt, valamint annak tartalmát sem jelenítette meg a végzésében a 33/2001.(VII.11.) és a 36/2013. (XII.5.) AB határozatokra tekintettel.⁵⁰⁵ A 33/2001.(VII.11.) AB határozat alapja az volt, hogy az indítványozó véleménye szerint a büntetőeljárásról szóló 1973.évi I.tv. (a továbbiakban II. Be.) 42.§(4)

⁵⁰⁵ Debreceni Ítéltábla Bpkf.634/2018., Bpkf.636/2018., Bpkf.642/2018.

bekezdése, mely szerint a bíró kizárása tárgyában a bíróságnak a határozathozatal előtt az ügyész indítványát be kell szerezni, sérti a pártatlan bíráskodás, az igazságos tárgyalás, a „fegyverek egyenlősége” és a védelem jogának alkotmányos elvét, azért, mert a kizárási eljárásban a másodfokú bíróság a döntés előtt csak az ügyész nyilatkozatát köteles beszerezni, de a vádlottét nem. Az Alkotmánybíróság kimondta ezen rendelkezés alkotmányellenességét, ezért azt a határozat közzétételének napjával megsemmisítette. Határozatában kifejtette, hogy a kizárás tárgyában történő döntés előtt az, hogy az ügyészi indítványt a bíróság köteles beszerezni, azonban a törvény nem írja elő ezen ügyészi indítványnak a terhelt részére történő kézbesítését, beleütközik a bíróság előtti egyenlőség elvébe. A II. Be. 44.§ (5) bekezdése a terhelt indítványtételi és észrevételezési jogát az eljárás minden szakaszára nézve biztosította, és ezt a 42.§ (4) bekezdése sem zárta ki, azonban a terhelt esetleg csak utólag, a döntést követően nyilatkozhatott, ezzel szemben az ügyész az álláspontját már a döntést megelőzően is előterjeszthette, sőt az indítvány beszerzése a bírói döntés kötelező előfeltételeként szerepelt. Ez a megoldás pedig az ügyésznek többletjogokat biztosított, amellyel szemben a terhelt az időbeli sorrendet illetően lépéshátrányba került, azért is, mert az ő nyilatkozatának beszerzését a törvény még utólagosan sem kívánta meg. Az eljáró döntésétől függött tehát az, hogy határozathozatal előtt vagy éppen utána megküldi -e az ügyészi indítványt a terheltnek. A terhelt tehát a kizárási és kijelölési eljárásról az esetek többségében csak utólag szerezhette tudomást, és ellentétben az ügyésszel, a kijelöléssel kapcsolatos észrevételeit és javaslatait a döntés előtt a másodfokú bírósággal sem állt módjában közölnie. Amennyiben több bíróság kijelölése is szóba kerülhetett, a terhelt érdekei és szempontjai figyelmen kívül maradtak és a másodfokú bíróság egyoldalúan csak az ügyész, tehát a vád álláspontjával ismerkedhetett meg. Ez az Alkotmánybíróság álláspontja szerint alkalmas arra, hogy kétséget ébresszen az igazságszolgáltatás pártatlanságáról, holott a kizárás, kijelölés célja éppen a pártatlanság biztosítása. Kiemelte, hogy egyúttal a tárgyalás időszerűségét is hátrányosan érinti, mert a terheltnek már csak annyi lehetősége marad, hogy a kijelölt bíróság ellen ő jelentsen be újabb kizárási indítványt. Ez pedig az eljárás elhúzódását eredményezi, mely ugyancsak sérti a terhelt érdekeit. Az Alkotmánybíróság a fentiekre tekintettel kimondta, hogy a kifogásolt rendelkezés az ügyész javára többletjogokat biztosít, ezáltal sérti a bíróság előtti egyenlőségre, a védelem jogaira és a pártatlan bíráskodásra vonatkozó, az Alkotmány 57.§ (1) és (3) bekezdésében deklarált alapjogokat. Így a hivatkozott jogszabály helyét az ügyészi indítvány előzetes és kötelező beszerzésére vonatkozó részében alkotmányellenesnek minősítette és

megsemmisítette.⁵⁰⁶

A 36/2013. (XII.5.) AB határozat meghozatalakor a hatályos Alaptörvény, a régi Be., és a 2011.évi CLXI. törvény a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról (a továbbiakban: Bszi.) már nem nyújtott alapot az ügyáthelyezésre, azonban a panaszosok ügyei továbbra is azon bíróságok előtt voltak folyamatban, amelyekhez az áthelyezés korábban megtörtént. Az Alkotmánybíróság megállapította, hogy a Bszi., a régi Be. és az Alaptörvény korábbi, ügyáthelyezést lehetővé tevő rendelkezései, melyek az OBH elnökének biztosítottak lehetőséget az általános illetékességgel rendelkező bíróság helyett más bíróság kijelölésére, alaptörvény-ellenesek voltak, ugyanakkor nemzetközi szerződésbe is ütköztek. Az indítványozók álláspontja szerint a bírósági eljárásnak az Alaptörvényben és az Egyezményben megfogalmazott legfontosabb garanciáját: a tisztességes eljáráshoz való jogot (ezen belül a törvényes bíróhoz, a pártatlan eljáráshoz, a védelemhez való jogokat és a fegyverek egyenlősége elvét), továbbá a védelemhez való és a jogorvoslathoz való jogokat sérti az eljáró bíróság OBH elnöke által gyakorolható, az eljáró bíróság kijelölésére vonatkozó szabályozás. Az Alkotmánybíróság rámutatott, hogy törvényes bíró: a törvényben előre meghatározott hatáskörrel és illetékességgel rendelkező bíróságon működő, előre megállapított ügyelosztási rend szerint kijelölt bíró. Az ügyelosztási rendet az objektivitás és a személytelenség biztosítása, az önkényesség kizárása érdekében előző évben állapítja meg a bíróság elnöke, amely a tárgyévben kizárólag szolgálati érdekből vagy a bíróság működését érintő fontos okból módosítható. A bíró és az ügy egymáshoz rendelése alkotmányosan csak előre meghatározott, általános szabályok alkalmazásával objektív alapon történhet. A törvényes bírótól elvonás tilalma az önkényes ügyelosztási renddel szemben olyan, az eljárás résztvevőit megillető biztosíték, amelynek csak egyik eleme a Bszi. szabályaira épülő szolgálati beosztás rendszere. Ugyanakkor annak megítélésekor, hogy a konkrét ügyben ki tekinthető törvényes bírónak, ugyanilyen súllyal esik latba az eljárási törvénynek a hatáskörre, illetékességre, a jogorvoslati rendre és a tisztességes eljárás követelményének biztosítására vonatkozó rendelkezései. Az pedig a törvény előtti egyenlőség érvényesülését szolgálja, hogy a fent jelzett jogszabályok mindenki számára olyan bíró közreműködését garantálják, akitől az ügy tárgyilagos megítélése nyilvánvalóan elvárható. Ugyanakkor megjegyezte az Alkotmánybíróság, hogy amikor az alaptörvény konkrétan lehetőséget adott 2013.április 1. és 2013.szeptember 30.között az ügyáthelyezésre, akkor is célhoz kötöten volt rá lehetőség, az észszerű határidőn belüli

⁵⁰⁶ 33/2001.(VII.11.) AB határozat, ABH, 2001., 300,301.

bírói döntéshez való alapjog érvényesülése és a bíróságok kiegyensúlyozott ügyterhelése érdekében. A panaszosok ugyanakkor sérelmezték azt is, hogy az OBH elnökének döntése ellen nem volt jogszabályban biztosított a jogorvoslati jog. Mindezekre tekintettel az Alkotmánybíróság minthogy a törvényhozó egyáltalán nem biztosított jogorvoslatot az érintettek számára egy olyan döntés ellen, amely elsősorban a tisztességes eljáráshoz fűződő alapvető jogait érintette, megállapította, hogy ez a szabályozás alaptörvény-ellenes volt és nemzetközi szerződésbe ütközött, ugyanis nem tett eleget sem az Alaptörvény XXVIII. cikk (7) bekezdésében, sem az Egyezmény 13.Cikkében foglalt követelményeknek.⁵⁰⁷

Látszik, hogy 2018-ban, azaz jóval a fenti alkotmánybírói határozatok megszületése után is a kutatásom alapját képező 33 db közvadas büntető ügyben a fellebbviteli főügyészség minden esetben előterjesztett indítványt, melyre 27 db ügyben hivatkozott is az ítéletábra, míg 6 ügyben az ügyészi indítványról nem tájékoztatta a vádlottat és a védőt az eljáró tanács, azt nem is jelenítette meg a határozataiban a 33/2001.(VII.11.) és a 36/2013. (XII.5.) AB határozatokra hivatkozással.

Fellebbviteli főügyészség indítványával egyező döntés született-e az ügyben?

Fentiek szerint az általam vizsgált, 2018.évi 33 db közvadas büntető ügyben előterjesztett a fellebbviteli főügyészség indítványt, melyre 27 db ügyben hivatkozott is az ítéletábra, így ezek voltak vizsgálhatóak abból a szempontból, hogy az ügyben a kizárás tárgyában meghozott bírói döntés végül mennyiben egyezett meg az ügyészi indítvánnyal. Két esetben hozott az ítéletábra az ügyészi indítványtól eltérő döntést. Az egyik ügyben az eltérés oka az volt, hogy olyan helyi bíróságot volt célszerű kijelölni, melynek felsőbbbírósága a kizárással nem érintett⁵⁰⁸. A másik ügyben az ügyész indítványozta az iratok felterjesztését a Kúriára. Az ítéletábra azonban az ügyészi indítványtól eltérően határozatot hozott.⁵⁰⁹

⁵⁰⁷ 36/2013. (XII.5.) AB határozat, Indokolás [31-34], [56-61] bekezdése.

⁵⁰⁸ Debreceni Ítéletábra Beüf.15/2018.

⁵⁰⁹ Debreceni Ítéletábra Beüf.484/2018.

9.sz. táblázat

A fellebbviteli főügyészség által előterjesztett indítvánnyal egyezett -e az ítélet tábla döntése a közvadas ügyekben?	Ügyek száma	%
Igen	25	93 %
Nem	2	7 %
Összesen:	27	100 %

Elfogultság aránya

A vizsgált 49 ügyből 24 esetben eredményezett az elfogultsági kifogás kizárást, míg 25 ügyben a kizárás megtagadására került sor. Egy ügyben a Kúria is hozott a kizárás tárgyában határozatot. A nyomozási bíró határozatát elbíráló törvényszéki másodfokú tanács tagjai, öt bíró kivételével minden törvényszéki bíró, majd az ítélet tábla bírói is elfogultnak érezték magukat a gyanúsítottal — ügyvéd — fennálló munkakapcsolatra tekintettel. A Kúria kizárta a Szegedi Törvényszéket és a Szegedi Ítélet táblát. A Szegedi Járásbíróság kizárására erre irányuló bejelentés hiányában nem volt jogalapja, de megküldte az iratokat a Debreceni Ítélet táblának abból a célból, hogy jelölje ki a Szegedi Járásbíróság nyomozási bírójának másodfokú bíróságát, melyre a Debreceni Törvényszék lett kijelölve.⁵¹⁰

Az alábbi táblázatokból látszik, hogy az érintett bíróságok kizárására és az eljárás lefolytatására új bíróság kijelölésére jórészt a bírók által bejelentett kizárási okra tekintettel került sor, a 24 kizárással érintett ügyből 23 esetben beszélhetünk erről, melyek indoka jórészt fennálló vagy korábbi munkakapcsolatra hivatkozás volt. Védő kizárási indítványa 1 esetben vezetett eredményre.

Ugyanakkor az elutasítással zárult ügyekben ezzel ellentétes tendencia volt megfigyelhető, mivel az így zárult 25 ügyből mindösszesen 1 esetben volt a kizárási kérelmet előterjesztő bíró, míg 15 ügyben terhelt, 6 esetben védő, 3 ügyben magánvádló, amely indokai a terhelt vagy rokonának korábbi elítélése, jogok csorbulása stb. Az is látszik, hogy közel azonos számú ügy zárult kizárással és az indítványt elutasító határozattal. Azon körülményből pedig, hogy az elutasítással zárult ügyek 96%-ában nem

⁵¹⁰ Debreceni Ítélet tábla Beüf.47/2018.

a bíró, hanem az eljárás egyéb szereplői, különösen a terhelt, védő terjesztette elő indítványát álláspontom szerint megállapítható, hogy a felek a perelhúzás eszközét is látták a gyakran nyilvánvalóan alaptalan elfogultsági kifogásokban. A bírósággal szembeni perindítás vagy a bíróval, a bíróság vezetőjével szemben kezdeményezett fegyelmi eljárás hasonló célt szolgálhat, holott a kizárási indítvány nem jogorvoslati eszköz, a fegyelmi eljárás ténye önmagában nem alkalmas sem a bíró, sem pedig a fegyelmi jogkör gyakorlója személyének a büntetőeljárásból történő kizárására, a kizárási jogintézménye perelhúzás eszköze nem lehet.⁵¹¹

10.sz. táblázat

Elfogultság aránya	Ügyek száma	%
Kizárás	24	49 %
Kizárás megtagadva	25	51 %
Összesen:	49	100 %

Az ítélőtábla döntése

11.sz. táblázat

Elutasított kizárási kérelmet előterjesztő személye	Ügyek száma	%
Bíró	1	4 %
Terhelt	15	60 %
Védő	6	24 %
Egyéb(magánvádló)	3	12 %
Összesen:	25	100 %

⁵¹¹ Debreceni Ítéltábla Beüf.250/2018.

12.sz. táblázat

Eredményes kizárási kérelmet előterjesztő személye	Ügyek száma	%
Bíró, titkár	23	96 %
Terhelt	0	0 %
Védő	1	4 %
Egyéb(magánvádló)	0	0 %
Összesen:	24	100 %

Felmerült jogértelmezési kérdések — eseti döntések

Az iratvizsgálat kapcsán megállapítható, hogy az ítélőtábla tanácsai egységes gyakorlatot folytattak a vizsgált 2018-as évben. Egyetlen ponton volt eltérés, ez pedig a fentiekben már részletezett, a fellebbviteli főügyészségi indítványára történő hivatkozás körében volt tetten érhető.

A felterjesztett ügyek az alábbi főbb elvi megállapításokra hivatkoztak:

Számos végzésben történt az elutasítás okaként hivatkozás arra, hogy nem alapozza meg a törvényszék bíróinak elfogultságát az a körülmény, hogy a vádlottal szemben korábban már eljárak és számára kedvezőtlen, marasztaló döntést hoztak, őt már többször elítélték.⁵¹² Hasonló a helyzet akkor is, ha a korábban első fokon eljáró bíró a másodfokú bíróságra nyer beosztást.⁵¹³ Egyebekben a töretlen bírói gyakorlat szerint, ha a bíróságok illetve a bírók a törvényben előírt kötelezettségeiket teljesítik illetve jogaikat gyakorolják, ez kizárási okot nem képezhet.⁵¹⁴ Igen gyakori elutasítási ok volt az is, hogy a bíró elfogultságára alapozott kizárási iránti bejelentést alapos és konkrét okokkal kell alátámasztani. Az elfogultság általánosság szintjén történő megfogalmazása, amely még közvetett összefüggésben sincs a bíró személyével, nem alkalmas kizárási ok megállapítására. A bíró kizárásának lehetséges okát az ügghöz kötötnen kell vizsgálni. Az „egyéb okból elfogultság” iránti bejelentés alaposságát a konkrét ügghöz kötötnen,

⁵¹²Debreceni Ítélőtábla Beüf.56/2018., Beüf.61/2018., Beüf.121/2018., Beüf.122/2018., Beüf. 169/2018., Beüf.172/2018., Beüf.289/2018., Beüf. 296/2018., Beüf.391/2018., Beüf.595/2018., BH 1989.391.,1999.295.,2012.147.

⁵¹³ Debreceni Ítélőtábla Beüf.70/2018., BH2005.315.

⁵¹⁴ Debreceni Ítélőtábla Beüf.270/2018., BH 2000.389., BH 1999.295., BH 1997.13., BH 1993.599.

esetileg kell tisztázni, szemben a feltétlen kizárási ok eseteivel.⁵¹⁵ Nem alapoz meg ezért kizárási okot az sem, hogy a vádlottnak a Magyar Állammal szemben kártérítési pere van folyamatban. Hivatkozás történt az elutasítás okaként arra is, hogy nem valószínűsíti az eljáró bíró elfogultságát, ha a bejelentő az ügyében eljáró bírósággal szemben pert indít.⁵¹⁶ Visszatérően hivatkozás történt a BH 2014.300-as döntésre is, mely szerint a büntetőeljárás törvényben felsorolt ún. abszolút kizárási okok a törvény erejénél fogva akadályozzák meg a bíró eljárását, míg a relatív ok csak az erre irányuló bírói bejelentés, illetve az erről rendelkező kizárást kimondó határozat alapján zárja ki az érintett bírót az ügy elintézéséből.⁵¹⁷ A kijelöléssel összefüggésben pedig többször történt hivatkozás a 2005.évi 422-es eseti döntésre, mely szerint kijelölt elsőfokú bíróság esetén is — eltérő rendelkezés hiányában — a másodfokú eljárásra az a törvényszék illetékes, amelynek illetékességi területén az ügyben kijelölt eljáró elsőfokú bíróság működik.⁵¹⁸

Az ítéletábla eljáró tanácsai a fenti eseti döntések mellett számos alkalommal hivatkoztak az Alkotmánybíróság több idevágó határozatára is, melyek az alábbiak: 17/2001.(VI.1.) AB határozat, 33/2001.(VII.11.) AB határozat, 36/2013. (XII.5.) AB határozat, 25/2013.(X.04.) AB határozat, 21/2016.(XI.30.) AB határozat, 25/2017.(X.17.) AB határozat. Valamennyi határozattal korábban már részletesen foglalkoztam.

Kijelenthető, hogy az ítéletábla tanácsai tárgyévben is a vonatkozó bírói gyakorlatnak megfelelően, színvonalas jogi indokolás mellett bírálták el a bírók kizárása iránt előterjesztett indítványokat.

XIII.2. A Debreceni Ítéletábla ítélezési gyakorlata 2023.évben a bírók kizárása vonatkozásában

2023.évre vonatkozóan 55 büntető nem peres bíró kijelölése tárgyában született határozatot tekintettem át. Szabálysértési ügyeket itt sem vizsgáltam.

⁵¹⁵Debreceni Ítéletábla Beüf .50/2018., Beüf .56/2018., Beüf .61/2018.sz., Beüf.70/2018., Beüf.250/2018., Beüf.289/2018., Beüf.296/2018., Beüf.391/2018., Beüf.596/2018., Beüf.603/2018., Beüf.632/2018., Beüf.637/2018., Beüf.645/2018., BH 2013.323. BH. 2012.147.II., EBH 2014.B.4.,BH. 2016.79.

⁵¹⁶ Debreceni Ítéletábla Beüf .281/2018. Beüf.391/2018., BH 2010.323., BH 2012.147.

⁵¹⁷ Debreceni Ítéletábla Beüf .70/2018., Beüf.143/2018., Beüf.273/2018., Beüf.452/2018., Beüf.647/2018., Beüf.648/2018., Beüf.653/2018., Beüf.673/2018., Beüf.792/2018.

⁵¹⁸ Debreceni Ítéletábla Beüf 452/2018., Beüf.616/2018., Beüf.647/2018., Beüf.648/2018., Beüf.673/2018., Beüf.747/2018.

A Be. alapján akkor, amikor a kizárás iránti kérelem igazgatási jogkörben elintézhető, azaz amikor a bíró maga jelentette be a kizárási okot vagy ahhoz hozzájárult, az ügyet az igazgatási vezető átszignálja egy másik bíróra, erről határozatot sem kell hozni. Ezeket az ügyeket nem vizsgáltam. Amennyiben a kizárás iránti bejelentés ily módon nem intézhető el, de a bíróságnak van olyan tanácsa, amely az elfogultsági kifogással nem érintett, akkor ezen másik tanács bírálja el a bejelentést. A vizsgált ítéletáblai ügyek közül három ilyen volt.⁵¹⁹ Amennyiben pedig a bíróságnak nem volt olyan tanácsa, amelyre a kizárás nem vonatkozik, a kizárásról a másodfokú bíróság, ha pedig a kizárás iránti bejelentés a másodfokú bíróságra vagy arra is vonatkozik, a harmadfokú bíróság határoz. Ezeket vizsgáltam.

Vizsgálati szempontok:

A 2023. év kutatása során alkalmazott vizsgálati módszerem, így vizsgálati szempontjaim is megegyeztek a 2018. évekkel, ezért azt megismételni nem kívánom.

13.sz. táblázat

Jogszabályi ok	Ügyek száma	%
Be. 14.§ (1) bekezdés e) pont	52	95 %
Be. - ben már nem létező ok — egész bírósággal szemben lett bejelentve	3	5 %
Összesen:	55	100 %

Jogszabályban meghatározott ok — a leggyakoribb indokok

2023. január 1. és december 31. között a Debreceni Ítéletáblára érkezett 55 büntető nem peres, bíró kijelölése tárgyában iktatott ügy 95 %-ában a Be. 14.§ (1) bekezdés e) pontjára, mint egyéb, relatív kizárási okra hivatkoztak.

Ahogy korábban is már kifejtettem, az egyik leglényegesebb változás a Be. bíró kizárására vonatkozó szabályai kapcsán az, hogy már nincs intézményes kizárás. Az

⁵¹⁹ Debreceni Ítéletábla Bkk.524/2023., Bkk.525/2023., Bkk.583/2023.

ítélőtáblára 2023.évben három olyan ügy érkezett, melyben az egész bírósággal szemben terjesztették elő a kizárási iránti indítványt. Kettő ügyben azt az ítélőtábla másik tanácsa a Be. 14.§ (1) e) pont alapján az ítélőtábla eljáró tanácsának tagjai ellen előterjesztettként minősítette és bírálta el.⁵²⁰ Egy ügyben téves felterjesztés történt, az ítélőtábla átiratban a Be.14.§ (2) és 17.§ (1) bekezdésére tekintettel a kizárás iránti indítvány elbírálását mellőzte, az iratokat visszaküldte a Berettyóújfalui Járásbíróságnak azzal, hogy az elsőfokú bíróság másik bírójának kell a kizárás iránti indítvány tárgyában rendelkeznie.⁵²¹

A vizsgált ügyek többségében tehát, összesen 95%-ában kizárólag a Be. 14.§ (1) bekezdés e) pontjára, mint egyéb, relatív kizárási okra hivatkoztak. Ezek itt is változatosak voltak. Korábbi vagy fennálló munkakapcsolatra hivatkozás ezen ügyek mindösszesen 81 %-ában volt, melyek közül egyetlen esetben sem került megtagadásra a kizárás. Ugyanakkor három esetben a Kúria járt el, mert az ítélőtábla bírói is elfogultságot jelentettek be.⁵²² A munkakapcsolaton alapuló kizárások kapcsán szót kell ejteni arról, hogy több esetben úgy került bejelentésre az elfogultság az eljáró bíró majd a vármegye összes büntető ügyeket tárgyaló bírója részéről, hogy nem közvetlenül a vádlottal vagy sértettel állt fenn a munkakapcsolat, hanem annak egy rokonával. Így történt ez abban az ügyben is, ahol a terhelt az unokaöccse a vármegye területén eljáró elmeorvos-szakértőnek, ezért a vármegye összes büntető ügyszakos bírója tárgyilagossága hiányáról nyilatkozott.⁵²³ Az ítélőtábla itt is kifejtette, hogy ha a bíró valamely ügyben önmagával szemben elfogultságot jelentett be, akkor abból az ügyből kizárja magát.⁵²⁴ A bejelentett nyilatkozatok kötik az ítélőtáblát, azok alaposságát nem vizsgálhatja felül. Felmerül ugyanakkor a kérdés, hogy valamennyi bíró vonatkozásában ez a nexus feltétlenül el kell, hogy vezessen az elfogultság bejelentéséhez? Hasonló kérdés merül fel ott is, ahol a vármegye valamennyi büntető bírója elfogultságot jelentett be, mert a vádlott a törvényszék informatikai osztályvezetőjének volt házastársa.⁵²⁵ Az is lehet, hogy van olyan bíró, aki nemcsak a volt házastársat nem ismeri, de akár az informatikai osztály vezetőjét sem, mert valamelyik járásbíróságon dolgozik és soha nem kerültek

⁵²⁰ Debreceni Ítélőtábla Bkk.524/2023., Bkk.525/2023.

⁵²¹ Debreceni Ítélőtábla Bkk.352/2023.

⁵²² Kúria Bkk.I.270/2023., Bkk.I.764/2023., Bkk.III.1.338/2023.,

⁵²³ Debreceni Ítélőtábla Bkk.268/2023.

⁵²⁴ EBH 2011.2302.

⁵²⁵ Debreceni Ítélőtábla Bkk.301/2023., Bkk.681/2023.

munkakapcsolatba. A bírói eljárásban az elfogultságnak a látszatát is kerülni kell. Nyilván ez lehet az oka, hogy a bírók „fölső óvatosságból” is bejelentik elfogultságukat. Álláspontom szerint azonban akár jogszabályi keretek között vagy külön integritási szabályzatban ennek határai meghúzhatóak lennének a bírói függetlenség, a törvényes bíróhoz való jog csorbulása nélkül. Hasonló kérdést vet fel az az eset is, amikor az eljáró bíró elfogultságot jelentett be, mert az I.r. vádlott korábban a NAV regionális főigazgatója volt és vele rendszeres munkakapcsolatban állt. A törvényszék bírói az I.r. vádlott személyére és korábbi munkakapcsolatra hivatkozva jelentették be tárgyilagosságuk hiányát.⁵²⁶ Ugyanakkor adódik a kérdés, hogy az összes bíró munkakapcsolatban állt az I.r. vádlottal korábban? Amennyiben nem, úgy mi az oka az elfogultság bejelentésének? Az elfogultság látszatának őrzése, vagy valamilyen apokrif ok? Ilyen okokat Fázsi meg is jelöl, így szerinte ilyen, ha egy bíró kézenfekvő indok nélkül, pusztán annak elkerülése érdekében, hogy nehogya rá maradjon egy esetleg kellemetlen ügy, jelent be elfogultságot. Fázsi szerint nehezen igazolható, ha a bíró elfogultságot jelent be, mert az előtte elfogultságokról nyilatkozó kollégáinak nyilatkozatát látva az ügyiratok alaposabb ismeretének hiányában és az elfogultság indokának különösebb mérlegelése nélkül hajlamos „csatlakozni” a korábban előtte nyilatkozókhoz, mivel ennek kisebb a kockázata, mintha az ellenkezőjét tenné, ami bírói konformizmus.⁵²⁷ Figyelemreméltó azon ügy is, ahol a törvényszék bírói elfogultságot jelentettek be, mert az I.r. terhelt édesapjával rendszeres munkakapcsolatban állnak. Az ítéletábla bírói pedig azért, mert a II.r. vádlott védője nyugdíjazása előtt az ítéletábla elnöke volt, akivel rendszeres munkakapcsolatban álltak.⁵²⁸ Az ügyben a Kúria járt el. A konkrét ügy azért érdekes, mert az Üttv. 20. § (3) bekezdése szerinti kétéves ügyvállalási korlát ideje a korábban bíróként, az ítéletábla elnökeként dolgozó, jelenleg ügyvéd esetében már eltelt, az ítéletábla bírói mégis tárgyilagosságuk hiányáról nyilatkoztak, mely kizárásukhoz vezetett. Véleményem szerint ez alátámasztja azon korábban kifejtett álláspontomat, mely szerint azon az illetékességi területen, ahol egy bíró korábban eljár, a későbbi védői tevékenysége kapcsán szigorúbb szabályoknak kell érvényesülnie, hosszabb ügyvállalási időbeli korlállal. Ez hatékonyabban szolgálná azt, hogy egy bíró magatartása egy külső szemlélő szempontjából objektíve ne támaszthasson aggályokat a pártatlanság tekintetében akkor,

⁵²⁶ Debreceni Ítéletábla Bkk.686/2023.

⁵²⁷ Erről részletesen: Fázsi László (2021) i.m. 29-30.

⁵²⁸ Debreceni Ítéletábla Bkk.685/2023.

amikor olyan ügyet tárgyal, amelyben védőként egy nem is olyan régen még bíróként tevékenykedő kollégája vesz részt. Afelől változatlanul nincs kétségem, hogy az eljáró bíró személyes meggyőződésének kérdése (szubjektív teszt) fel sem merül, azaz, hogy elfogult lenne. A Kúria az eljárás lefolytatására a Pécsi Törvényszéket, az esetleges másodfokú eljárásra a Pécsi Ítéltáblát jelölte ki, ami pedig azért figyelemreméltó, mert az ítéltábla általam vizsgált ügyeiben soha nem került kijelölésre külön az esetleges fellebbezés folytán eljáró másodfokú bíróság, a 2005.évi 422-es eseti döntésre tekintettel. Ez ugyanis kimondja, hogy kijelölt elsőfokú bíróság esetén is — eltérő rendelkezés hiányában — a másodfokú eljárásra az a törvényszék az illetékes, amelynek az illetékességi területén az ügyben kijelölt eljáró elsőfokú bíróság működik. Az általam vizsgált 55 ügyből három esetben járt el a Kúria és mindegyikben kijelölte az esetleges másodfokú eljárásra jogosult bíróságot is.⁵²⁹

A 2023.évi ügyek között is volt négy olyan, ahol magánvádas ügyben az eljáró bíró, majd a vármegye összes bírója jelentett be elfogultságot, mert a feljelentett vezetésével korábban demonstráció megtartására került sor, ahol bitófán jelképesen bírók akasztása történt. A Debreceni Ítéltábla a Nyíregyházi Járásbíróságot az elsőfokú eljárásból, az esetleges másodfokú eljárásból a Nyíregyházi Törvényszéket kizárta, kijelölve a Debreceni Járásbíróságot.⁵³⁰

Az eljáró bíró elfogultságot jelentett be egy ügyben, mert a telefonon vádlottként bemutatkozó személy hetente két-három alkalommal, többnyire félelmet keltő, lekezelő stílusban minősítette őt és a munkáját, fenyegetőzött, előadásmódja és mondanivalója a beosztott írnokban is félelmet keltett, így nyilatkozata szerint tőle az ügy elfogulatlan megítélése a továbbiakban már nem várható. Az ítéltábla az Egri Törvényszéket az elsőfokú eljárásból kizárta és kijelölte a Debreceni Törvényszéket.⁵³¹

Több esetben a bejelentők azt kifogásolták, hogy eljárási jogaik csorbultak. Volt, hogy a vádlott arra hivatkozott, hogy az ítéltábla bírói elfogultak, az eddig vele szemben meghozott döntéseket sérelmezte, eljárási szabálysértésekre hivatkozott. Szerinte az eljáró bíróktól semmiféle igazságos, pártatlan eljárásra nem számíthat. „A bíróság az

⁵²⁹ Debreceni Ítéltábla Bkk.380/2023., Bkk.634/2023., Bkk.685/2023.

⁵³⁰ Debreceni Ítéltábla Bkk.130/2023., Bkk.197/2023., Bkk.650/2023., Bkk.653/2023.

⁵³¹ Debreceni Ítéltábla Bkk.106/2023.

ügyészség végrehajtó szerve." Az eljáró III. Bf. tanács tagjainak kizárását az ítélőtábla másik tanácsa megtagadta. Nem alapozza meg a tanács kizárását az, hogy korábban a vádlott által vitatott döntések születtek az ügyben, melyekben az ügyészi indítvánnyal egyező álláspontra helyezkedett az akkor eljáró bíróság. A terhelt nem hivatkozott olyan konkrét tényre, mely az ítélőtábla eljáró tanácsának elfogultságát megalapozná.⁵³²

A vádlott és a védő egy ügyben arra hivatkozott, hogy az ítélőtábla eljáró tanácsának bírói elfogultak, mert a tanács elnöke a végzésével kitűzött tanácsülés tárgyául a "fellebbezés elutasítását" jelölte meg, anélkül, hogy az ülés megtartásra került volna, így szerinte előre eldöntött tény, hogy fellebbezésük elutasításra fog kerülni. Az ítélőtábla másik tanácsa az ügyben eljáró III. Bf. tanács tagjainak kizárását megtagadta, mert az általánosság szintjén maradó elfogultsági kifogás nem alapos. A védői indítványban említett " fellebbezés elbírálása" azért sem lehetett az ügy tárgya, mivel az ítélőtábla a Bpkf.III.523/2023.szám alatti eljárásban nem a fellebbezést bírálta el, hanem a fellebbezés elutasításának felülbírálatát végezte el.⁵³³

Melyik vármegyéből érkezett az ítélőtáblára?

14.sz. táblázat

Melyik vármegyéből érkezett az ítélőtáblára?	Ügyek száma	%
Szabolcs-Szatmár -Bereg vármegye	24	44 %
Hajdú-Bihar vármegye	26	47 %
Borsod-Abaúj-Zemplén vármegye	3	5 %
Heves vármegye	2	4 %
Összesen:	55	100 %

⁵³² Debreceni Ítéltábla Bkk.524/2023., Bkk.525/2023.

⁵³³ Debreceni Ítéltábla Bkk.583/2023.

A kizárási okot bejelentő eljárás szereplő

15.sz. táblázat

Bejelentő személye	Ügyek száma	%
Bíró	52	94 %
Terhelt	2	4 %
Védő	1	2 %
Más eljárás szereplő (feljelentő, magánvádló)	0	0 %
Összesen:	55	100 %

16.sz. táblázat

Bírók által bejelentett elfogultság indoka	Ügyek száma	%
Vádlott/sértett ügyvéd vagy ügyvédjelölt (munkakapcsolat)	14	27 %
Vádlott/sértett ill. ezek hozzátartozójával fennálló munkakapcsolat	28	54 %
Egyéb (pl.: vádlott sorozatos fenyegetőzése a bíróval szemben, bíróság elnöke a sértett, feljelentett bírók akasztását demonstrálta korábban)	10	19 %
Összesen:	52	100 %

17.sz. táblázat

Terhelt/védő/más eljárás szereplő által bejelentett elfogultság indoka	Ügyek száma	%
Eljárás szabálysértés, korábbi sérelmezett döntések	2	67 %
Egyéb	1	33 %
Összesen:	3	100 %

Mely bírósági szintre vonatkozik a bejelentett kizárási ok?**18.sz. táblázat**

Bíróságok	Ügyek száma	%
Járásbíróság (téves felterjesztés)	1	2 %
Törvényszék	11	20 %
Járásbíróság és törvényszék	36	66 %
Ítéltábla	3	5 %
Törvényszék és ítéltábla	1	2 %
Járásbíróság, törvényszék és ítéltábla	3	5 %
Összesen:	55	100 %

A fellebbviteli főügyészség indítványozási gyakorlata**19.sz. táblázat**

A fellebbviteli főügyészség terjesztett -e elő indítványt?	Ügyek száma	%
Igen	0	0 %
Nem	55	100 %
Összesen:	55	100 %

A fellebbviteli főügyészség indítványozási gyakorlata vonatkozásában megállapítható, hogy az nemleges, ugyanis a vizsgált 55 ügyből 2023-ban bíró kizárása tárgyában indult ügyben soha nem terjesztettek elő ügyészi indítványt. E tekintetben tehát mindenképpen egységes joggyakorlatról beszélhetünk, mely kapcsán kiemelendő, hogy a 2018.évi 124-es ÍH is ilyen irányutatót ad, mely szerint a Be. a régi Be-vel szemben az eljáró bíró kijelölését megelőzően a bíróság számára nem teszi kötelezővé az ügyészség indítványának beszerzését.

Elfogultság aránya

A vizsgált 55 ügyből 51 esetben eredményezett az elfogultsági kifogás kizárást, 3 ügyben a kizárást megtagadására került sor. Egy ügyben pedig téves felterjesztés történt.

Az alábbi táblázatokból látszik, hogy az érintett bíróságok kizárására és az eljárás lefolytatására új bíróság kijelölésére tárgyévben kizárólag a bírók által bejelentett kizárási okokra tekintettel került sor, az 51 kizárással végződött ügyből minden esetben erről beszélhetünk. Vádlott és védő kizárási indítványa egyetlen esetben sem vezetett eredményre, 3 ilyen ügy volt. Bíró által előterjesztett kizárási indítvány nem lett elutasítva.

Látszik tehát, hogy az ügyek túlnyomó része kizárással zárult, mely elfogultsági kifogásokat minden esetben bíró terjesztette elő. A vádlott és védő által előterjesztett kifogások száma 3 volt, melyek 100 %-a elutasítással zárult. Álláspontom szerint megállapítható, hogy bár jellemzően a felek a perelhúzás eszközét is látják a gyakran nyilvánvalóan alaptalan elfogultsági kifogásokban, azonban ezek száma 2023-ra drasztikusan lecsökkent.

20.sz. táblázat

Elfogultság aránya	Ügyek száma	%
Kizárás	51	93 %
Kizárás megtagadva	3	5 %
Egyéb (téves felterjesztés)	1	2 %
Összesen:	55	100 %

Az ítéletábla döntése

21.sz. táblázat

Elutasított kizárási kérelmet előterjesztő személye	Ügyek száma	%
Bíró	0	0 %
Terhelt	2	67 %
Védő	1	33 %
Egyéb(magánvádló)	0	0 %
Összesen:	3	100 %

22.sz. táblázat

Eredményes kizárási kérelmet előterjesztő személye	Ügyek száma	%
Bíró, titkár	51	100 %
Terhelt	0	0 %
Védő	0	0 %
Egyéb(magánvádló)	0	0 %
Összesen:	51	100 %

Felmerült jogértelmezési kérdések — eseti döntések

Az iratvizsgálat kapcsán megállapítható, hogy az ítélőtábla tanácsai egységes gyakorlatot folytattak a vizsgált 2023-as évben is. Nem volt a tanácsok gyakorlatában eltérés.

A felterjesztett ügyek az alábbi főbb elvi megállapításokra hivatkoztak:

A határozatokban változatlanul hivatkozás történt arra, hogy az elfogultság általánosság szintjén történő megfogalmazása, amely még közvetett összefüggésben sincs a bíró személyével, nem alkalmas kizárási ok megállapítására. A bíró kizárásának lehetséges okát az ügghöz kötötten kell vizsgálni.⁵³⁴ Ha a bíró valamely ügyben önmagával szemben elfogultságot jelentett be, akkor kétségtelen, hogy abból az ügyből kizárja magát.⁵³⁵ Visszatérően történt hivatkozás arra, hogy a pártatlanság követelménye a tárgyilagosságuk hiányáról nyilatkozatot tevő büntető ügyszakba beosztott bírók kizárásával volt teljesíthető, amely nélkül megkérdőjeleződne e bíróságok további formailag és tartalmilag kifogástalan működése.⁵³⁶

A kijelöléssel összefüggésben többször történt hivatkozás a 2005.évi 422-es eseti döntésre, mely szerint kijelölt elsőfokú bíróság esetén is — eltérő rendelkezés hiányában — a másodfokú eljárásra az a törvényszék illetékes, amelynek illetékességi területén az ügyben kijelölt eljáró elsőfokú bíróság működik.⁵³⁷

⁵³⁴ Debreceni Ítélőtábla Bkk. 524/2023., Bkk.525/2023., Bkk.583/2023., BH 2016.79.

⁵³⁵ pl.: Debreceni Ítélőtábla Bkk.2/2023., Bkk.50/2023., Bkk.115/2023., Bkk.130/2023., Bkk.137/2023., Bkk.197/2023., EBH 2011.2302.

⁵³⁶ pl.: Debreceni Ítélőtábla Bkk.115/2023., Bkk.130/2023., Bkk.137/2023., Bkk.196/2023., Bkk.197/2023., Bkk.216/2023., Kúria Bkk.III.97/2023/3.

⁵³⁷ pl.: Debreceni Ítélőtábla Bkk.2/2023., Bkk.49/2023., Bkk. 50/2023., Bkk.72/2023., Bkk.84/2023., Bkk.87/2023.

Azokban az ügyekben, amelyekben a végül a Kúria járt el, mindig hivatkozás történt az EBH 2013.B.15.számú döntésre, mely szerint amennyiben a járásbíróság előtt folyó büntetőügyben e bíróság, a törvényszék és az ítéltábla büntető bírói maguk ellen kizárást jelentenek be, a kizárás és kijelölés tárgyában a Kúria jár el; a törvényszék illetékességi körébe tartozó további járásbíróságok bírónak kizárás iránti bejelentése ilyenkor közömbös. A járásbírósági hatáskörbe tartozó ügyben olyan helyi bíróságot kell kijelölni, amelynek a felsőbbíróságai a kizárással nem érintettek.⁵³⁸

Az ítéltábla eljáró tanácsai a fenti eseti döntések mellett számos alkalommal hivatkoztak az Alkotmánybíróság 17/2001.(VI.1.) AB határozatára, mellyel korábban már részletesen foglalkoztam. Tárgyévben más AB határozatra az ítéltábla tanácsai nem utaltak.

A határozatok a vonatkozó bírói gyakorlatnak megfelelően, színvonalas jogi indokolás mellett születtek.

XIII.3. A 2018. és 2023.évi kutatási eredményeim összehasonlítása, figyelemmel a Debreceni Ítéltáblán 2009.évben elvégzett iratvizsgálat eredményeire

A Debreceni Ítéltábla büntető ügyszakában 2009.évben készült egy kutatás, mely a 2009. január 1. és október 31. közötti bírók kizárásával kapcsolatos ügyeket vizsgálta.⁵³⁹ Erre a vizsgálati anyagra már korábban is hivatkoztam és itt is megteszem, mert összehasonlítva az általam készített 2018. és 2023-as vizsgálati anyaggal, több fontos következtetés is levonható. A 2009-ben elvégzett kutatás vizsgálati időszakában 86 ilyen ügy érkezett az ítéltáblára, 2018-ban 49, míg 2023-ban 55 db. A 2009-ben vizsgált 86 ügyből 42 esetben került sor elutasító határozat meghozatalára az ítéltábla részéről, míg 44 ügyben adott helyt a kizárásra irányuló indítványnak. 2018-ban 49 ügyből 24 ügyben történt kizárás, 25 ügyben elutasító határozat született. 2023-ban 51 ügyben kizárás történt, és csak 3 ügyben lett az indítvány elutasítva.

2009-ben a helyt adó 44 darab határozat esetében javarészt a bírók által bejelentett kizárási okra tekintettel került sor a kizárásra.⁵⁴⁰ Ez a tendencia a 2018-as iratvizsgálat során is megfigyelhető volt, 2023-ban pedig kizárólagossá vált. A három évet vizsgálva látszik, hogy azzal együtt is, hogy a 2009-es év vizsgálata nem a teljes esztendőt ölelte

⁵³⁸ Kúria Bkk.I.270/2023., Bkk.I.764/2023., Bkk.III.1.338/2023.

⁵³⁹ A Debreceni Ítéltábla összefoglalója (2009) i.m. 1-12.

⁵⁴⁰ A Debreceni Ítéltábla összefoglalója (2009) i.m. 1-12.

fel, a 2009-es ilyen tárgyú ügyérkezés jóval nagyobb számú volt, mint a 2018-as, vagy akár a 2023-as. Alappal feltehető, hogy a visszaélészerű joggyakorlás érdekében tett jogalkotói és jogalkalmazói erőfeszítések 2018-ra beérték, de 2023-ra bizonyosan, hiszen ez utóbbi évben 55 ügyből csak 3 ügyben élt kizárási indítvánnyal a bírón kívüli más személy, azaz a terhelt vagy védő. Ugyanakkor ez egy negatív tendenciát is mutat a bírók részéről bejelentett elfogultsági kifogások terén, minthogy 2023-ban a vizsgált ügyek 94%-ában jelentett be elfogultságot bíró és csak 6%-ban más eljárási szereplő. A vármegyék kapcsán az összevetés nehezebb, mert a Debreceni Ítéltábla illetékessége alá tartozó vármegyékben változás következett be 2009-hez képest, de az általam vizsgált 2018. és 2023. évet áttekintve megállapítható, hogy Heves vármegyéből elenyésző számú bíró kizárása tárgyú ügy érkezett az ítéltáblára, míg más vármegyékből ehhez képest az érkezésszám kiemelkedő. Ennek háttérében nem hiszem, hogy az állhat, hogy egyes vármegyékben több terheltként vagy sértettként szereplő ismerőse van a bírónak, vagy hogy több ügyvéd lenne terhelti pozícióban, vagy több, a bírót inzuláló terhelt venne részt a büntetőeljárásokban. Az ok álláspontom szerint máshol keresendő, különösen úgy, hogy ez mindkét általam vizsgált évben megfigyelhető. Ennek az okát abban látom, hogy egyes vármegyékben talán „fölső óvatosságból” is bejelentik a bírók az elfogultságot, akkor is, amikor más vármegyékben nem. További ok lehet az is, hogy egyes vármegyék „házon belül” elintézik az elfogultságot, azaz, ha egy bíró elfogultságot jelent be, akkor ez nem jelenti egyúttal azt, hogy a vármegye minden bírója csatlakozik hozzá, hanem igazgatási jogkörben igyekszik az eljáró bíróság elintézni az elfogultsági indítványt, azaz átszignálással. Éppen ezért azt gondolom, hogy abban a vármegyében, ahonnan kiugróan alacsony az érkezésszám, valószínűleg kialakulhatott egy jó gyakorlat, mely akár más vármegyéknek is követendő lehet. Természetesen az egyes vármegyék lélekszámára is tekintettel kell lenni, de megítélésem szerint az kizárólagos oka nem lehet a fenti anomáliának.

A 2018-as és 2023-as évet vizsgálva látszik, hogy az intézményes kizárássra vonatkozó indítványok száma 2023-ra végképp elenyésző és feltehetően el is fog tűnni a jövőben a Be. azt kizáró rendelkezése nyomán.

23.sz. táblázat

Bírók kizárásával, bíróság kijelölésével kapcsolatos ügyek	Ügyek száma	%
2009.01.01-10.31. napja között ⁵⁴¹	86	45 %
2018.évben	49	26 %
2023.évben	55	29 %
Összesen:	190	100 %

24.sz. táblázat

Elfogultság aránya 2009.01.01-10.31.napja között vizsgált ügyekben⁵⁴²	Ügyek száma	%
Kizárás	44	1 %
Kizárás megtagadva	42	49 %
Összesen:	86	100 %

25.sz. táblázat

Elfogultság aránya 2018.évben vizsgált ügyekben	Ügyek száma	%
Kizárás	24	49 %
Kizárás megtagadva	25	51 %
Összesen:	49	100 %

⁵⁴¹A Debreceni Ítéletábla összefoglalója (2009) i.m. 1-12.

⁵⁴²A Debreceni Ítéletábla összefoglalója (2009) i.m. 1-12.

26.sz. táblázat

Elfogultság aránya 2023. évben vizsgált ügyekben	Ügyek száma	%
Kizárás	51	93 %
Kizárás megtagadva	3	5 %
Egyéb (téves felterjesztés)	1	2 %
Összesen:	55	100 %

27.sz. táblázat

Elfogultságot bejelentő személye	2009.01.01-2009.10.31. napja között⁵⁴³	2018. év	2023. év
Bíró	38	24	52
Terhelt/védő/más személy	48	25	3
Összesen:	86	49	55

⁵⁴³ A Debreceni Ítéltábla összefoglalója (2009) i.m. 1-12.

XIV. A mesterséges intelligencia és a bírói elfogultság

A technológia fejlődése napjainkban a jogászai szakmák területén is tért hódít és rohamléptekkel kér magának helyet. A jogi vitákban (peres és alternatív vitarendezési eljárásokban) alkalmazható mesterséges intelligencia (MI) egyik ígéretesnek tűnő, és egyre több figyelmet érdemlő területe a kvantitatív alapú peres előrejelzésre szakosodott algoritmusok fejlődése. Ugyanakkor egyre kevésbé érhetőek tetten arra irányuló ambíciók, hogy az MI-t a jogi előrejelzések kapcsán oly módon használjuk, hogy megpróbáljuk vele modellezni a logikán alapuló jogi következtetéseket. Ennek döntő oka, hogy a jogot nagyon nehéz (ha nem lehetetlen) logikai alapú rendszerekkel megragadni, és az MI-t komoly kihívások elé állítja annak modellezése és utánzása, hogy miként gondolkodik és érvel (vagy hogyan kellene gondolkoznia és érvelnie) egy jogásznak.⁵⁴⁴ Azoknak az adatalapú modelleknek és adatvezérelt gépi tanulási technikáknak ugyanakkor, melyek a jog szemantikai szempontú megértését szándékosan nem tűzik ki célul maguk elé, nem kell szembesülniük ilyen jellegű kihívásokkal. Jelenleg azt mondhatjuk, hogy ezek az algoritmusok képesek érdemben hozzájárulni a jogi előrejelzések sikerességéhez. Ily módon pedig a kvantitatív alapú előrejelzésekre szakosodott termékek kapnak, kaphatnak egyre nagyobb teret a jogi piacon.⁵⁴⁵ Ezek ugyanis olyan kérdésekre adhatnak választ, mint hogy miként fognak alakulni a jogvita költségei, milyen hosszú lesz az eljárás, mely érvek lehetnek sikeresek és melyek nem, valamint talán arra is, hogy mi lesz az ügy végső kimenetele.⁵⁴⁶ Bár álláspontom szerint ez utóbbi nagymértékben változhat ügyszakonként és ügýtípusonként. Az ilyen eszközök tehát akár értékes adatokat nyújthatnak olyan jelentős döntésekhez, mint hogy egyáltalán pereskedjünk-e vagy sem, vagy hogy egy már folyamatban levő jogvita esetén érdekesebb-e inkább az egyezsége törekednünk.⁵⁴⁷ Az MI könnyen ki tudja számolni,

⁵⁴⁴ Vajda János: Álmodnak-e az androidok elfogult bírókkal? Kognitív torzítások és önbeteljesítő jóslatok a mesterséges intelligencia peres előrejelzésében, Infokommunikáció és Jog, 2022/1.,20., Greenleaf Graham: Review Essay: Technology and the Professions:Utopian and Dystopian Futures, UNSW Law Journal,2017/1., 312.

⁵⁴⁵ Vajda János (2022) i.m. 20., Lindquist Derick H.-Dautaj Ylli: AI in International Arbitration:Need for the Human Touch, Journal of Dispute Resolution, 2021/1.,42.

⁵⁴⁶ Vajda János (2022) i.m. 20., Trasberg Henrik: Quantitative legal prediction and the rule of law, 3. <http://arno.uvt.nl/show.cgi?fid=149307> letöltés időpontja: 2022.január 31.

⁵⁴⁷ Vajda János (2022) i.m. 20.

hogy átlagosan milyen költséggel járna adott ügyben a bírósági eljárás és ehhez képest milyen tartalmú egyezség lenne „jövödelmező” az állam számára. De a védelem számára is kimutathatja a költségcsökkenés, a bírósági eljárást követően várható esetleges súlyosabb szankció mértékét, ezzel is ösztönözve a vádlottat a megegyezésre.⁵⁴⁸

A kvantitatív alapú jogi előrejelző rendszerek nagy előnye, hogy a múltbeli ítélkezési gyakorlatra vonatkozó adatok alapján, az egyes bíróságok és bírók működésére vonatkozó mintákat is képesek azonosítani, amelyek egyébként az emberi megismerési folyamatok számára láthatatlanok lennének, így akár azt is, hogy : a bíró milyen esetjogra hivatkozik leginkább a döntéseiben, miként szokott dönteni a bíró egy-egy adott ügytípus vonatkozásában, egy konkrét ügyvéd képes-e a pert megnyerni egy adott bírónál, milyen típusú érvekre nyitott a bíró stb.⁵⁴⁹

A fenti algoritmusok tehát képesek azonosítani a bíró viselkedésében jelen levő olyan tendenciákat, amelyek alapvetően kívül esnének a jogászok kognitív képességein. Ugyanakkor ezek alkalmazása számos aggályt is felvet. Egyes álláspontok szerint azáltal, hogy a bírói kognitív torzítások és magatartásminták az algoritmusoknak köszönhetően egyre inkább láthatóvá válnak majd, a pereskedő felek egyre inkább képesek lesznek kihasználni ezeket a mintázatokat, ami pedig a tisztességtelenség egy lehetséges forrását jelentheti. Éppen a fenti okok miatt a franciák 2019-ben megtiltották a bírók kvantitatív alapú előrejelző rendszerek által történő profilozását.⁵⁵⁰

Figyelemre méltó az is, hogy a mesterséges intelligencia tanulási folyamata minthogy már eleve kognitív torzításokat tartalmazó emberi döntésekből álló adathalmazon alapul, így fennáll a veszélye annak, hogy ha az adatbázisa elfogult emberi döntéseken alapul, akkor elkerülhetetlen, hogy azt ezután az MI is tükrözze, sőt akár a valóságos mértékhez képest eltúlozza ezeket a torzításokat, és beépítse a jövőbeli döntéseibe és előrejelzéseibe.⁵⁵¹

⁵⁴⁸Fantoly Zsanett-Herke Csongor: A mesterséges intelligencia a hatékonyabb büntetőeljárás szolgálatában, Magyar Jog, 2023/4.,227.

⁵⁴⁹ Vajda János (2022) i.m..20., Trasberg Henrik i. m.13.

⁵⁵⁰ Vajda János 82022) i.m., 21., Livermore Michael – Rockmore Dan: France Kicks Data Scientists Out of Its Courts. <https://slate.com/technology/2019/06/france-has-banned-judicial-analytics-to-analyze-the-courts.html> letöltés időpontja: 2022.január 31.

⁵⁵¹ Vajda János (2022) i.m. 21.

Vajda János szemléletes példát hoz az MI tanítására⁵⁵², melyet, ha büntetőügyre lefordítok, előfordulhat például olyan eset, hogy egy kábítószerkereskedéssel megvádolt terhelt felkéri a védőjét, hogy az MI algoritmusához forduljon, azon döntés meghozatala végett, hogy előkészítő ülésen mondjon-e le a tárgyalásról bűnössége beismerése mellett, mely egyúttal az ügyészi mértékes indítványhoz igazodó büntetés kiszabását is eredményezi, tekintve, hogy annál többet nem szabhat ki a bíró. Az MI mintázatokat fog keresni annak a bírónak az ítéleteiben, aki az ügyben eljár. Ha az MI arra jut, hogy a bíró viselkedésében tetten érhetőek olyan mintázatok, amelyek arra utalnak, hogy a bíró negatív érzéseket táplál a kábítószerkereskedőkkel szemben és ehhez a változóhoz magas %-os súlyt rendel az ügy végkimenetele szempontjából, akkor nagy a valószínűsége, hogy a terhelt és védője azt a stratégiai döntést fogja meghozni, hogy a vádlott ismerjen be, mondjon le a tárgyalásról, mert az ügyészi — kedvező — mértékes indítványnál súlyosabb büntetést nem adhat neki ez esetben a bíró. Ez aktuálisan a vádlottra egy kedvező döntés lehet, ugyanakkor magában hordozza azt a veszélyt, hogy ezzel is tanították az MI-t, azaz lehet, hogy ha legközelebb egy másik vádlottal a védő hasonló döntési helyzetbe kerül ugyanezzel a bíróval, az elfogultság mintázata még jobban látható lesz a szuperprofilozó számára, és az algoritmus a következő számítása során még jelentősebb súlyt fog rendelni ehhez a változóhoz. Azaz végső soron egy véget nem érő spirál jöhet létre, amelyben a mesterséges intelligenciánk az adott előítéletet erősíti. Jobb beismerni és lemondani a tárgyalásról, mert a teljes bizonyítási eljárás lefolytatását követően a konkrét bíró sokkal szigorúbb büntetést szabhat ki, mint más kollégája.

Fentiekből nyomon követhető, hogy egy bíró elfogultsága kapcsán is nagyon óvatosnak kell lenni az algoritmusokkal, mert könnyen az előítéletek és elfogultságok fenti, önmagukat visszaigazoló körforgásában találjuk magunkat.⁵⁵³ Vannak ugyanakkor olyan álláspontok is, mely szerint az MI kifejezetten alkalmas lehet a bírák „rossz szubjektumának” kiküszöbölésére, azaz az adott ügy jogi kontextusához nem tartozó körülmények bíróra gyakorolt hatásainak kiszűrésére.⁵⁵⁴

⁵⁵² Vajda János (2022) i.m. 21.

⁵⁵³ Vajda János (2022) i.m. 22.

⁵⁵⁴ Bergius My- Ernberg Emelie- Dahlman Christian-Sarwar Farhan: Are judges influenced by legally irrelevant circumstances? *Law, Probability and Risk*, 2020/19.157-164. <https://doi.org/10.1093/lpr/mgaa008>
letöltés időpontja: 2025.január 30. Karsai Krisztina: Algoritmus támogatás a büntetőbírói döntéshozatalban, *Jogtudományi Közöny*, 2024/9., 399.

Izgalmas, érdekes jövő elé nézünk az MI alkalmazásával, mely során számolnunk kell azzal is, hogy eljöhet a robotbíró kora is, aki a mesterséges intelligenciával fog ítélni, azaz az abba feltöltött teljes adatbázissal. Afelől nincs kétségem, hogy ez a legfelkészültebb bíró lenne, már ami a jogszabályok, jogesetek ismeretét illeti. Talán azt is kijelenthetjük, hogy az elfogultság gyanúja sem vetődhetne rá, hacsak nem befolyásolják e tekintetben az algoritmusát. Adódik ugyanakkor a kérdés, hogy a belső bírói meggyőződés, a bírói mérlegelés képessége pótolható-e, a robotbíró e tekintetben is tudja helyettesíteni a hús-vér bírót vagy az nem automatizálható, nem gépesíthető? Továbbá, ha lesznek is olyan ügytípusok és eljárásformák, (pl.: büntetővégzés), ahol alkalmazható az MI, akkor az általa felajánlott határozati javaslatot vajon kellő kritikával fogja fogadni az eljáró bíró vagy hajlamos lesz azt automatikusan elfogadni?

Ahol mindenképpen kiemelkedő jelentőséghez juthat megítélésem szerint az MI a büntetőjogban, az a büntetés-kiszabás támogatása, minthogy pillanatok alatt a betáplált statisztikai adatokból egy adott bíróság, egy adott régió büntetés-kiszabási gyakorlatát tárhatja az eljáró bíró elé számos, a büntetés-kiszabás szempontjából releváns alanyi és tárgyi tényező feltüntetése mellett. Itt is adódik ugyanakkor a kérdés, hogy kellően egyéniesített lesz-e az így kiszabott büntetés? Az a vádlott személyi körülményeihez is megfelelően fog-e igazodni és az általános prevenciók célok mellett vajon kellően fogja-e szolgálni a speciális prevenciót? Képes lesz-e érzékelni azt a határt, amikor a büntetés már a célján túlmutató hátrányt jelentene az elkövetőre nézve? Mert például lehet, hogy egy első büntényes vádlott „belecsúszott” egy szándékos, 2 évtől 8 évig terjedő szabadságvesztéssel büntethető bűncselekmény elkövetésébe, ahol a bírói gyakorlat ritkán tekint el a végrehajtandó szabadságvesztés büntetéstől, így az MI is nagy valószínűséggel ennek kiszabására tenne javaslatot, ugyanakkor az eljáró bíró mérlegeléssel eljuthat oda, akár a Btk. enyhítő szakaszának alkalmazása mellett, hogy a vádlott egyébkénti törvénytisztelő életmódjára, méltányolható személyi körülményeire tekintettel, az enyhítő körülmények nagyobb nyomatéka okán kivételesen két év alatti szabadságvesztést szab ki és még fel is függeszti a szabadságvesztés végrehajtását.

Gál István László az MI kapcsán előadásában beszámolt olyan kutatásról, amikor az Egyesült Államokban a mesterséges intelligencia segítségével próbálták meg a visszaesések százalékos arányát és valószínűségét megbecsülni, azonban a programot le

kellett állítani, mert egy idő után az MI elfogult és részrehajló lett.⁵⁵⁵

A mesterséges intelligencia alkalmazása a bírósági eljárásokban sok lehetőséget hordoz magában, de megítélésem szerint sok veszélyforrást is rejt magában. Hatalmas adatbázisa segítheti a bírót az ügy feldolgozásában, jogszabályismeret, joggyakorlat elemzés tekintetében, de akár a bizonyítékok elemzése, büntetés kiszabás körében is. Azonban a belső bírói meggyőződést, a bírói mérlegelést álláspontom szerint nem helyettesítheti, csakúgy, mint a közvetlenség elvéből fakadó számos olyan bírói észlelést sem, mely egy döntés meghozatala során igenis befolyásolja a bírót, anélkül, hogy az elfogultságot eredményezze. Ha csak arra gondolunk, hogy akkor, amikor a vádlott megbánásának ad hangot a tárgyaláson, mely nyomán a sértett megbocsát és ami egyébként enyhítő körülmény a büntetés kiszabása körében, a kellő emberismerettel rendelkező bíró azonnal látja, hogy az őszinte, megbánó magatartás-e, a vádlott valóban megtört, vagy csak taktikus és a megbánás még nyomokban sem észlelhető rajta. Ezt egy robotbíró aligha fogja tudni érzékelni. Gorski rámutatott „a mesterséges intelligencia nem képes olyan jogértelmezést kialakítani, amely megfelelően figyelembe veszi az igazságszolgáltatás folyamatait körülvevő, folyamatosan változó társadalmi környezetet. Ha figyelmen kívül hagyjuk ezt az akadályt, és a mesterséges intelligencia által vezérelt ítélkezést bevezetjük, akkor azt kockáztatjuk, hogy az algoritmus szigorúan formális szempontból helyesen alkalmazza a jogot, de teljesen melléfog, amikor a méltányosság és igazságosság társadalmi érzékéről van szó (a túlzottan pozitivistá MI bíró kockázata).”⁵⁵⁶

Az MI alkalmazását tehát mindenképpen átgondolt és szigorú jogszabályi keretek között célszerű majd bevezetni, ha Magyarország úgy dönt, hogy teret enged a mesterséges intelligenciának a bírósági eljárásokban. Karsai Krisztina ennek két útját látja: vagy a döntéshozatalhoz szükséges bizonyítékok gyorsabb, hatékonyabb rendelkezésre állásához segíthetnek hozzá a technikai vívmányok és/vagy a bírói döntéshozatal digitális támogatásához. Ez utóbbi alatt a szakjogászai ténymegállapító, értékelő és szubsumáló

⁵⁵⁵ Gál István László: A mesterséges intelligencia kihívásai a büntetőjog számára <https://www.youtube.com/watch?v=jD96zVO4ybI> letöltés időpontja: 2025. március 10.

⁵⁵⁶ Gorski Marcin: Why a human Court? Ont he Rights to a Human Judge in the Context of the Fair Trial Principle. *Eucrim*, 2023/1., 83-88. <https://eucrim.eu/articles/why-a-human-court-on-the-right-to-a-human-judge-in-the-context-of-the-fair-trial-principle/> letöltés időpontja: 2025.március 10., Karsai Krisztina (2024) i.m. 3912-393.

tevékenység valamely mozzanatának helyettesítésére vagy megkönnyítésére alkalmazandó algoritmust érti.⁵⁵⁷

Én a magam részéről osztom azt az álláspontot, hogy a mesterséges intelligencia szerepe generálisan ott lehet majd jelentős, az olyan ügyekben juthat majd szerephez, amikor nem szükséges humán megismerési folyamat és gondolkodás az ügy megoldásához.⁵⁵⁸ A mesterséges intelligencia minden bizonnyal alkalmazható majd az igazságszolgáltatás olyan területein, ahol a segítségével időt nyerhetünk bizonyos – kevésbé érdekes, inkább technikai jellegű – munkamozzanatok automatizálásával (pl. nyomtatványok kitöltése vagy bírósági határozatok kigyűjtése).⁵⁵⁹ Álláspontom szerint az MI szerepet kaphat a hazai, de az európai bűnügyi nyilvántartási rendszerek körében is, így például az ECRIS körében. „Az Európai Unió az ECRIS létrehozásával egy rendkívül hatékony és átlátható eszközt biztosít a büntetőítéletekre vonatkozó információk tagállamok közötti cseréjének a megteremtése érdekében, amelynek alkalmazása a hatóságok számára mára mindennapivá vált. Ezt egyrészt az alkalmazást érintő statisztikai adatok, másrészt az Európai Unió Bíróságának minimális — közvetetten kapcsolódó — esetjoga is alátámasztja. A rendszer működése a naprakész információk rendelkezésre állása érdekében azonban a tagállamok folyamatos és hathatós együttműködését is feltételezi.”⁵⁶⁰

A MI jelentősége mellett indokolt rámutatni arra is, hogy az IT fejlődésének nincs felső határa. Ami ma még elképzelhetetlen, az pár év vagy évtized múlva már maga a valóság. Osztovits András rámutat: a kétszáz éves bírósági szervezeti-eljárési struktúra rendszerszinten nem lesz képes a változó társadalmi, gazdasági elvárások kezelésére. Az igazságszolgáltatáshoz való jog biztosítása okán radikális változtatásra lesz szükség a digitális bíróságok és az online bíróságok területén.⁵⁶¹

⁵⁵⁷ Karsai Krisztina (2024) i.m. 391.

⁵⁵⁸ Nyilas Anna: A mesterséges intelligencia hatása a bírói döntéshozatalra, 311. https://acta.bibl.u-szeged.hu/73832/1/juridpol_forum_011_003_303-312.pdf letöltés időpontja: 2025. március 10.

⁵⁵⁹ Nagy Adrienn: Digitalizáció és mesterséges intelligencia a magyar igazságszolgáltatásban, Miskolci Jogi Szemle, 2020/3, 110.

⁵⁶⁰ Jánosi Andrea: Az Európai Bűnügyi Nyilvántartási Információs Rendszer alkalmazásának eredményei és tapasztalatai Miskolci Jogi Szemle 2019/2., Különszám 2/1., 425.

⁵⁶¹ Osztovits András: Online bíróságok és az igazságszolgáltatáshoz való jog -esély vagy veszély? Magyar

XV. A hipotéziseim megalapozottságának eldöntése és a kutatás egyes következtetéseinek összefoglalása

A kutatás kezdetekor hipotéziseket fogalmaztam meg, melyekről a dolgozat végén eldönthetem, hogy mennyire voltak megalapozottak, egyben javaslatokat is megfogalmazok.

Egy eljárási jogintézmény vizsgálata során fontos annak történeti bemutatása is. A fejlődéstörténeti kutatások segíthetnek az aktuális problémák megértésében és a jövőbeni jogalkotási lehetőségek kidolgozásában is. A hatályos eljárási szabályok megértéséhez más jogrendszerek szabályozásának figyelembevétele is indokolt, témám szempontjából ugyanakkor az EJEB, EUB ítélezési gyakorlatát tartottam kiemelten fontosnak.

A dolgozatomban a bírók kizárásának tételes büntetőeljárásjogi szabályozása mellett annak jogalkalmazói gyakorlatát vizsgáltam, átfogó iratvizsgálat mellett.

Az alábbiakban a dolgozatom elején megfogalmazott hipotéziseimet idézem, majd a kutatás alapján megfogalmazom a téziseket:

1. Napjainkban sokszor merül fel kritikaként a jogalkalmazók részéről, hogy nem egységes a bírói gyakorlat a kizárási okok, különösen a szubjektív, azaz a relatív jellegű elfogultsági ok bejelentésével összefüggésben, kiváltképp, ha a bírók részéről történik ez a bejelentés. A Be. nem ad támpontot a 14.§ (1) bekezdés e., pontja szerinti „egyéb ok” mibenléte, korlátai vonatkozásában. Azt feltételezem, hogy sok bizonytalanság tárható fel ezen a területen. Feltételezem, hogy a büntetőeljárás törvény minthogy nem rendelkezik egyértelműen a kizárás bejelentése körében, így ez ellentétes jogértelmezéshez vezet, vezethet. Feltevésem része tehát az is, hogy nem alakult ki egységes joggyakorlat, sőt egy szervezeti egységen belül vagy vármegyéenként is megfigyelhetők anomáliák. A jelzett kérdéskörben a bíró kizárására vonatkozó történeti, dogmatikai, elméleti alapok vizsgálata mellett, a vonatkozó bírói gyakorlat, a szakirodalom feldolgozásán keresztül, a külföldi megoldások és azok hazai szabályozásra gyakorolt hatásainak vizsgálatát követően célom megalapozott elméleti és gyakorlati következtetések

levonása, azaz a tudományos és a jogalkalmazói munkában is hasznosítható javaslatok kimunkálása.

Dolgozatom egyik alap hipotézise, mely szerint nem alakult ki egységes joggyakorlat, sőt egy szervezeti egységen belül vagy vármegyénként is megfigyelhetők anomáliák a bíró kizárási okok tekintetében, a vonatkozó történeti, dogmatikai, elméleti alapok vizsgálata, a szakirodalom feldolgozása után, különösen a vonatkozó bírói gyakorlat, az EJEB, EUB gyakorlatának a hazai szabályozásra gyakorolt hatásainak vizsgálatát követően és kiemelten az ügyiratokon alapuló kutatásom eredményeként akként igazolódott, hogy az a szubjektív, azaz a relatív jellegű elfogultsági ok bejelentésével összefüggésben állapítható meg, különösen ha a bírók részéről történik a bejelentés.

A Debreceni Ítéltábla ügyiratainak két évet felölelő vizsgálata után — a korábbról rendelkezésre álló 2009-es iratvizsgálat eredményével összevetve — megállapítható volt, hogy a visszaélésszerű joggyakorlás érdekében tett jogalkotói és jogalkalmazói erőfeszítések 2018-ra beértek, de 2023-ra bizonyosan, hiszen ez utóbbi évben 55 ügyből már csak 3 ügyben élt kizárási indítvánnyal a bírón kívüli más személy, azaz a terhelt vagy védő.

Ugyanakkor egy negatív tendenciát is megfigyeltem a bírók részéről bejelentett elfogultsági kifogások terén, minthogy 2023-ban a vizsgált ügyek 94%-ában jelentett be elfogultságot bíró és csak 6%-ban más eljárási szereplő. A vármegyék kapcsán az összevetés nehezebb, mert a Debreceni Ítéltábla illetékessége alá tartozó vármegyékben változás következett be 2009-hez képest. Az általam vizsgált 2018. és 2023. évet áttekintve megállapítható, hogy Heves vármegyéből elenyésző számú bíró kizárása tárgyú ügy érkezett az ítéltáblára, míg más vármegyékből ehhez képest az érkezésszám kiemelkedő volt. Nem gondolom, hogy az állna ennek háttérében, hogy egyes vármegyékben több terheltként vagy sértettként szereplő ismerőse van a bíróknak, vagy hogy több ügyvéd lenne terhelti pozícióban, vagy több, a bírókat inzultáló terhelt venne részt a büntetőeljárásokban. Az ok álláspontom szerint máshol keresendő, különösen úgy, hogy ez mindkét általam vizsgált évben megfigyelhető. Én ennek az okát abban látom, hogy egyes vármegyékben talán „fölső óvatosságból” is bejelentik a bírók az elfogultságot, akkor is, amikor más vármegyékben nem. További ok lehet az is, hogy egyes vármegyék „házon belül” elintézik az elfogultságot, azaz, ha egy bíró elfogultságot jelent be, akkor ez nem jelenti azt, hogy a vármegye minden bírója csatlakozik hozzá, hanem igazgatási jogkörben igyekszik az eljáró bíróság elintézni az elfogultsági indítványt, azaz

átszignálással. Éppen ezért gondolom úgy, hogy az a vármegye, ahonnan kiugróan alacsony az érkezésszám, valószínűleg kialakított egy jó gyakorlatot, mely értelmében valóban csak az indokolt esetekben történik a bírók részéről elfogultság bejelentése és nem fölös óvatosságból. Megjegyzendő, hogy az egyes vármegyék lélekszámára is tekintettel kell lenni, de megítélésem szerint az kizárólagos oka nem lehet a fenti anomáliának. Mindez pedig a Debreceni Ítéltábla régiójában megítélésem szerint mindenképpen igazolta azt, hogy vármegyénként sem egyéges az elfogultság bírók részéről történő bejelentésének gyakorlata.

2. A bírók által bejelentett elfogultsági kifogások vagy munkaszervezésből fakadó (sokadik) átszignálás körében esetenként előfordul, hogy az eljárás ezzel összefüggésben húzódik el a vádlottnak fel nem róhatóan. Annak kiemelése mellett, hogy erre alapvetően ritkán kerül sor, azt feltételezem, hogy a Be. ezen speciális esetre nem kárpótolja vagy nem a megfelelő módon kárpótolja a terheltet a bírósági eljárás végén. Azt állítom, hogy jogszabályi keretek között a terheltnek egyfajta speciális kárpótlást lehetne adni vagy felkínálni, ha az eljárás elhúzódása körében kimutatható, hogy az kifejezetten erre vezethető vissza.

A Be. számos jogintézménye szolgálja az ügyek észszerű időn belül való befejezését. Nem elég azonban, ha az eljárási törvény biztosítja mindezt. Az eljárás minden szereplőjének folyamatosan törekednie kell arra, hogy minél időszerűbb legyen a büntetőeljárás, az eljárási szabályok maradéktalan betartása mellett. Ehhez a bíróságnak, a bírónak ugyanúgy hozzá kell járulnia. Kétségtelen, hogy a bíró szándéka mit sem ér, ha az eljárás többi szereplője a per elhúzására törekszik pl. a bíró ellen bejelentett elfogultsági kifogásokkal. Kellő rutinnal, megfelelő pervezetési technikával ezt lehet és kell is kezelni, az eljárási törvény perelhúzást megakadályozó rendelkezéseinek következetes alkalmazása mellett. Az elfogultsági kifogások sajátos esete ugyanakkor, ha a bíró jelent be elfogultságot, továbbá munkaszervezésből is fakadhat egy ügy másik bíróra való átszignálása. Amennyiben az eljárás ezzel összefüggésben húzódik el, az a terheltnek nem lesz felróható. A Be.564.§ (4) bekezdés b.) pontja az eljárás terheltnek fel nem róható elhúzódása esetére előírja a büntetés enyhítését. E körben vizsgálataim eredményeként azonban úgy látom, hogy a Be-ben bár generálisan biztosítva van az eljárás terheltnek fel nem róható elhúzódása esetére az ő büntetés kiszabása körébeni kárpótlása a büntetés enyhítésével, ugyanakkor indokolt lenne egy speciális, kifejezetten

az ilyen esetkörre irányadó szabály, mely kapcsán a bíró mérlegelési jogát konkrétan is meg lehetne fogalmazni a büntetés enyhítése körében, amely az idevágó büntetés kiszabási gyakorlatot is egységesebbé tehetné. A 2/2017.(II.10.) AB határozat az 1.pont alatt rámutatott, hogy az Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdéséből fakadó alkotmányos követelmény, miszerint amennyiben a bíróság a terhelttel szemben alkalmazott büntetőjogi jogkövetkezményt az eljárás elhúzódása miatt enyhíti, akkor határozatának indokolása rögzítse az eljárás elhúzódásának tényét, valamint azzal összefüggésben a büntetés enyhítését és az enyhítés mértékét. E körben azonban jelenleg álláspontom szerint túlzottan tág keretek között mozog a bíró mérlegelési joga.

3.A bíró kizárásának objektív, törvényi okai közül arra az esetre, ha a bíró bármilyen formában a nyomozás során már találkozott az ügygel, a Be. egyértelműnek tűnő szabályozást ad. De vajon az e körben született AB határozatok nyomán a bíróságok gyakorlata is egységes? Azt feltételezem, hogy igen, hiszen éppen az idevágó AB határozatok⁵⁶² nyomán került sor a Be. szabályanyagának módosítására.

A bírói többes szerepvállalás azon esetében, amikor a bíró bármilyen formában a nyomozás során már találkozott az ügygel, a Be. szabályozása a kizárás körében álláspontom szerint egyértelmű a Be.14.§ (3) bekezdés a) pontja és a (4) bekezdésében, de a 869.§ (1)-(2) bekezdésében is. A kutatásom eredményeként nem tapasztaltam eltérő bírósági gyakorlatot sem, ugyanakkor az Alkotmánybíróság IV/1272/2023.számú határozata tükrében mégis az állapítható meg, hogy még ha a bíróságok gyakorlata egységes is, az az Alkotmánybíróság gyakorlatával az általam korábban kifejtettek szerint nem biztos, hogy teljeskörűen összhangban áll. Mindez pedig felveti azt is, hogy megfontolandó lenne a Be.869.§ (1)-(2) bekezdésének módosítása a jogalkalmazás egységének biztosítása érdekében.

4. Napjainkban is gyakori, hogy egy bíró, ügyész kilépve a bíróság, ügyészség szervezeti kötelékéből ügyvédként — védőként folytatja tovább jogász pályáját. Azt

⁵⁶² 34/2013.(XI.22.) AB határozat, Indokolás [53-55], 21/2016.(XI.30.) AB határozat, Indokolás [43-45], 25/2017.(X.17.) AB határozat, Indokolás [33-34].

hiszem, hogy nem igényel különösebb magyarázatot az, hogy az ilyen szakemberek hatalmas, széleskörű tudással vannak felvértezve. Helyzetük sajátos, mert azon túl, hogy magas szakmai tudással rendelkeznek, kiterjedt kapcsolati hálójával is bírnak. Ez a kapcsolati háló egy volt bíró/ügyész esetében az igazságszolgáltatás széles szegmensét fogja át. Nem véletlen talán, hogy a vádlottak előszeretettel hatalmazzák meg védőként a volt bíró/ügyész kollégákat, bízva büntető ügyük lehető legkedvezőbb elbírálásában. Azt feltételezem, hogy a korábban bíró, immáron védőügyvéd eljárása sérti az igazságszolgáltatás tekintélyét, a pártatlanság látszatát. Kiemelkedően fontos ugyanis, hogy egy bíró magatartása egy külső szemlélő szempontjából objektíve ne támaszthasson aggályokat a pártatlanság tekintetében, így akkor sem, amikor olyan ügyet tárgyal, amelyben védőként egy nem is olyan régen még bíróként tevékenykedő kollégája vesz részt. Fenntartom ezt akkor is, ha egyébként afelől nincs kétségem, hogy az eljáró bíró személyes meggyőződésének kérdése (szubjektív teszt) fel sem merül, azaz, hogy elfogult lenne.

Fenti hipotézisem kutatásom eredményeként megalapozottnak bizonyult. Az AB általam elemzett gyakorlatára is tekintettel a volt bíró/ügyész ügyvédként való eljárása a büntető perben a jelenlegi szabályok mellett alkalmas arra, hogy árnyékot vessen az eljáró bíró pártatlanságára. Ahhoz, hogy a bíró magatartása egy külső szemlélő szempontjából objektíve ne támaszthasson aggályokat a pártatlanság tekintetében, kiemelten fontos lenne a jelenleginél hosszabb idejű ügyvállalási korlát.

5. A bíró bizonyításban betöltött szerepe kapcsán az a feltevésem, hogy a hivatalból való bizonyítás jelenlegi szabályai mellett is esetenként elfogultnak tűnik, tűnhet a bíró.

A bíró bizonyításban betöltött szerepének, ezen belül a hivatalbóli bizonyítás jelenlegi szabályainak áttekintése után igazolódott azon feltevésem, hogy a hivatalból való bizonyítás jelenlegi szabályainak megtartása mellett bizony tűnhet elfogultnak a bíró a perben. A vonatkozó Alkotmánybírósági gyakorlat elemzése után magam sem tartom indokoltnak a hivatalbóli bizonyítás teljes kizárását, ugyanakkor indokoltnak tartom e körben a bizonyítás szabályainak korrekcióját, mely a tárgyaláson a kérdezős sorrendjének megváltoztatását vagy a bíró által hivatalból felvenni szándékozott bizonyítás közlésének részletesebb szabályozását is jelenthetné.

6. A bíró számára már szállóigeként megfogalmazott követelmény, mely szerint nem elég pártatlannak lenni, annak is kell látszani, az elkülönített büntető ügyekben is alappal felmerülhet, illetve akkor is, ha előkészítő ülésen egy többvádoltas ügyben egyes vádlottak beismernek, lemondanak a tárgyalásról, rájuk be is fejezi a bíró ítélettel az ügyet, míg a további vádlott társaikra pedig minthogy azok nem ismertek be, folytatódik az ügy. Hazánkban az Alkotmánybíróság a 26/2021. (VIII. 11.) AB határozata rendezi ezt a kérdést. Kifejtve, hogy az eljáró bírónak a beismerő vádlott bűnösségével összefüggésben saját meggyőződése minthogy nem alakul ki, ilyen előzetes álláspont hiányában nem sérül a pártatlanság látszata, és a bíróság pártatlansága a bűnösséget be nem ismerő vádlott büntetőjogi felelősségének a vizsgálatában még akkor sem kérdőjelezhető meg, ha a vádlottak cselekvősege szorosan összefügg és az elkövetési magatartás egymást kiegészíti. Az EUB szerint elkülönített ügyek esetében az ártatlanság vélelmével még az sem ellentétes, ha a tényállás rögzíti azon személyek nevét is, akikre az eljárás még nem fejeződött be, feltéve, ha egyértelműen rögzítésre kerül, hogy az említett vádlottakkal szemben külön eljárás van folyamatban és hogy bűnösségüket még nem állapították meg.⁵⁶³ Az EJEB ugyanakkor egy konkrét ügyben kimondta, hogy az a tény, hogy a kérelmezőnek kábítószer-kereskedelemmel foglalkozó bünszervezetben való vezető szerepét a társa ellen indított eljárásban megállapító korábbi ítéletet hozó bírák hozták meg később ugyanezen tényállás alapján az ő bűnösségét kimondó ítéletet, megalapozza a bíróság elfogultságát, és sérti a pártatlanság követelményét.⁵⁶⁴ Azt feltételezem, hogy a fenti sajátos eljárásjogi helyzet megítélése nem teljesen egységes.

Kutatásom igazolta fenti hipotézisemet, ugyanis a 26/2021. (VIII. 11.) AB határozat mellett az EUB és az EJEB ellentétes gyakorlatát látva kijelenthető, hogy az eljáró bírónak, a fellebbviteli tanácsoknak az erre irányuló hivatkozásokkal a pártatlanság megítélése körében körültekintően foglalkozni kell, akár az előkészítő üléssel, akár az eljárások elkülönítésével összefüggésben merül fel fentiek szerint.

⁵⁶³ C-377/18 AH és társai ECLI:EU:C: 2019:670.

⁵⁶⁴ EJEB, Rojas Morales kontra Olaszország (39676/98), 2001.február 16., Czine Ágnes-Szabó Sándor-Villányi József (2008) i.m.232.

XVI. A kutatás eredményei alapján általam szükségesnek tartott jogszabályi ajánlások megfogalmazása — záró gondolatok

1. Megítélésem szerint kijelenthető, hogy a relatív elfogultsági okok körében leginkább eltérő a bírói gyakorlat — vármegyénként is —, különösen, amikor a bíróról bejelentett elfogultsággal találkozhatunk. Ez nem kedvez a bírósági szervezet megítélésének. Felmerülhet éppen ezért, hogy kijelölésre kerüljenek azok a sarokpontok, amelyek mentén a bírók eldönthetnék, hogy személyes érintettségük eléri-e azt a szintet, mely már kizárja a pártatlan ítélezést. Ilyen sarokpont lehetne például, ha személyes vagy munkakapcsolat korábbi fennállása esetén meghatározott évek elteltével az elfogultság bejelentése kizárt volna, vagy bizonyos hozzátartozói fokon túl az már nem lenne bejelenthető, továbbá törvényileg kizárt volna bejelenteni akkor, amikor bár a bíróság valamely alkalmazottja tekintetében a kizárási ok valóban fennáll, mert neki közvetlen hozzátartozója a vádlott, azonban a bírók többsége nem is ismeri a vádlottat korábról, személyes érintettségük nyilvánvalóan hiányzik, azonban mégis elfogultságot jelentenek be a többi kolléga elfogultságot bejelentő nyilatkozatát látva, ahhoz csatlakozva. Természetesen nem arról lenne szó, hogy a bíró belső meggyőződése ellenére is köteles lenne egy adott ügyben eljárni. Jelenleg a bírói bejelentés alaposságának érdemi vizsgálatára nincs mód, azonban ennek akár az eljárási törvény vagy ennek hiányában külön integritási szabályzat bizonyos kereteket adhatna, az alkotmánybírói gyakorlatot szem előtt tartva, figyelemmel arra is, hogy a törvényes bíróság joga jogállami garancia.

2. A bírók által bejelentett elfogultsági kifogások vagy munkaszervezésből fakadó átszignálás körében álláspontom szerint megfontolandó lehet az eljárás végén egy speciális ügyészi mértékes indítvány bevezetése, mely jogszabály által meghatározott keretek között kárpótolná az elsőfokú eljárás végén a terheltet az eljárás neki fel nem róható elhúzódsága miatt. Ez konkrétabb ígérvény lenne a terheltnek, hiszen jogszabály határozná meg a (leszállás) mértékét. Jelenleg e vonatkozásban széleskörű mérlegelési joga van az eljáró bírónak, ennek azonban konkrétabb jogszabályi kereteket is érdemes lenne adni. Vagy megfontolandó lehet a Btk. 82.§-hoz hasonló, a büntetés enyhítésére, egyszeres vagy kétszeres leszállásra lehetőséget adó szabályozás kidolgozása fenti esetkörben is. De megoldás lehetne a Be. 564. § (4) bekezdés b) pontjában testet öltő törvényi kötelezettséghez hasonló, ám kifejezetten az elfogultsági kifogások okán történt

(sokadik) átszignálás miatti eljárás elhúzódásához kapcsolódó enyhítése a büntetésnek, mely lehetne konkrétabb is, akár azzal összhangban, hogy hányadik bíró előtt fejeződik be végül az eljárás és mennyi idő után. Bár az eljárás fenti okból történő elhúzódása ritka, mégis terhelti oldalról nézve méltánytalan, hogy az ügynek különféle okokból történő átszignálása miatt áll a vádlott éveig önhibáján kívül büntetőeljárás hatálya alatt.

3. Az Alkotmánybíróság 34/2013. (XI.22) AB határozatában, a 21/2016. (XI.30.) AB határozatában, és a 25/2017.(X.17.) AB határozatában megfogalmazott alkotmányos követelmények alkalmazása tekintetében a Be. szabályozása nem mutat teljes összhangot. A Be. 869.§ (1)-(2) bekezdéseknek a bíróval szembeni kizárási rendelkezései kivételként az ott meghatározott időpont után indult büntetőeljárásokra nézve rögzítenek kezdő alkalmazási időpontot. Álláspontom szerint az általam már korábban részletesen kifejtettek okán a IV/1272/2023. AB határozat tükrében megfontolandó lenne a Be.869.§ (1)-(2) bekezdésének módosítása a jogalkalmazás egységének biztosítása érdekében.

4. Azt gondolom, hogy azon az illetékességi területen, ahol egy bíró/ügyész korábban eljárta, a későbbi védői tevékenysége kapcsán szigorúbb szabályoknak kell érvényesülnie, hosszabb ügyvállalási időbeli korláttal. Ez elejét vehetné egy sor támadásnak, mely a sajtóban is megjelenik időnként, ahol megkérdőjelezzik egy-egy ügyben az eljáró tanács elfogulatlanságát, pártatlanságát, akár komoly (vélt vagy valós) személyi összefüggéseket is feltárva.

Fentiek tükrében pedig álláspontom szerint a jogalkotásnak kellene rendeznie azt az anomáliát is, hogy a munkakapcsolaton alapuló elfogultságnak kialakult a gyakorlatban egy sajátos kettős megítélése. Ez pedig akkor és ott érhető tetten, amikor egy volt bíró, vagy ügyész esetében, aki jelenleg ügyvédként tevékenykedik az ügyvállalási korlát két év. Ugyanakkor a bírók által bejelentett elfogultsági kifogások esetében amennyiben annak alapja egy ügyvéddel fennálló korábbi munkakapcsolat, nincs időbeli korlátja az elfogultság bejelentésének, azaz nem példa nélküli az sem, hogy hosszú évek óta nem került munkakapcsolatba a bíró és az ügyvéd, az elfogultság mégis bejelentésre kerül a bíró részéről. A pártatlanság látszatára ügyelni kell, de miért más a megítélése a két eljárásjogi helyzetnek, miért nem lehet azt összehangolni? Persze ismét felmerül a kérdés, hogy hány évnek kell eltelnie egy munkakapcsolat esetében, mely elegendő időnek mutatkozik arra, hogy ne érje az eljáró bírót az elfogultság vádja.

5. A pártatlanság érvényesülése érdekében a hivatalbóli bizonyítás jelenlegi szabályainak megtartása mellett indokolt lehet a tárgyaláson a kérdezés sorrendjének megváltoztatása. Ez már korábban is sokszor felmerült, mégsem tartotta azt megfontolandónak a jogalkotás. Álláspontom szerint is átgondolandó, hogy a bíró utoljára kérdezzen a vádlottól, előtte a védő és az ügyész. Jelenleg a bíró az elsődleges kérdező a tárgyaláson. Könnyen tűnhet azonban elfogultnak a kérdésfeltevések során, és különösen megfogalmazódhat ez a vád a befolyásolásra alkalmas kérdezés kapcsán, illetve ha még védője sincs a vádlottnak.

A Gyekiczky Tamás által tett javaslat megfontolandó lehet, mely szerint a bíró az előkészítő ülésen ismertesse, hogy mikor és mire rendel el hivatalból bizonyítást.⁵⁶⁵ Ezt azzal egészíteném ki, hogy ez esetben a bizonyítási eljárás későbbi szakaszában a bírót is meg kell, hogy illesse a Be. 520.§-hoz hasonlóan az a jog, hogy tudomásszerzéstől függetlenül az eljárás későbbi szakaszában is élhessen ilyen közléssel törvényi határidőn belül. Ez átláthatóbbá, kiszámíthatóbbá tenné a büntető bíró döntését az eljárás szereplői számára a hivatalbóli bizonyítás körében.

6. Az előkészítő ülésen többvádoltas ügyben az egyik terheltre ítéletet hozó bíró eljárása kapcsán a büntetőügy további vádlottjai tekintetében az általam felvázolt alkotmánybírósági gyakorlat mellett, figyelemmel az EUB és az EJEB ellentétes gyakorlatára megfogalmazható az eljáró bírónak az az ajánlás, hogy ha előkészítő ülésen befejezik egyes beismerő, tárgyalásról lemondó vádlottakra az ügyet, akkor az ítéletükben egyértelműen rögzítsék, hogy a többi terhelt büntetőjogi felelősségét sem ténybeli, sem jogi alapon még nem vizsgálták. Ez az EUB általam már jelzett ügyével⁵⁶⁶ összhangban áll és elejét vehetné egy sor idevágó támadásnak, végső soron elmarasztalásnak.

⁵⁶⁵ Gyekiczky Tamás i.m. 84.

⁵⁶⁶ C-377/18 AH és társai ECLI:EU:C: 2019:670.

Felhasznált szakirodalom

Magyar szakirodalom

„Bírák Vagyunk” A bírói hatalom gyakorlásáról szóló 1869.évi IV. törvénycikk kihirdetésének 150.évfordulója tiszteletére, Országos Bírósági Hivatal, Budapest, 2019.
79. Évnyitó beszéd 1936.január 7-én az Ítéltábla teljes ülésén, Budapesti Hírlap, 1936.január 8.

Badó Attila: A bírák kiválasztása, a tisztességes eljárás és a politika — A pártatlan bíróság megdönthető vélelme, 41., In.: Badó Attila (szerk.), A bírói függetlenség, a tisztességes eljárás és a politika, Budapest, Gondolat,2011.

Badó Attila: Az igazságszolgáltató hatalom függetlensége és a tisztességes eljárás, Szeged, Iurisperitus,2013,71.

Bakos Ferenc: Idegen szavak és kifejezések szótára, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1986.

Balogh Judit: A bírói függetlenség intézményes garanciarendszerének újraépítése a rendszerváltás után, Kúria Döntések,2023/6.

Balogh Zsolt: Bírói hatalmi ág az Alaptörvényben - a bírói függetlenség néhány aspektusáról, Acta Humana, 2021/2.

Bárd Károly: A pártatlan bírósághoz való jog az Európai Emberi Jogi Egyezményben és a büntető igazságszolgáltatás rendszere 34., In.: Gönczöl Katalin-Kerezsi Klára(szerk.), Tanulmányok Szabó András 70.születésnapjára. Budapest, Magyar Kriminológiai Társaság,1998.

Barna Lili-Juhász Dorottya-Márok Soma: Milyen a jó bíró? Miskolci Jogi Szemle, 2018/1.

Bartkó Róbert: A beismerő vallomás, mint konszenzuális eljárási elem az új büntető eljárásjogi környezetben, Advocat, 2019/2.

Batta Júlia Dóra: Finkey officialitás -elméletének hatása a magyar büntetőeljárásra, Erdélyi Jogélet, 2021/1. Móra Mihály (szerk.), A magyar büntető eljárás jog, Budapest, Tankönyvkiadó, 1961.

Belovics Ervin: A pártatlanság megítélése az Alkotmánybíróság 21/2016.(XI.30.) AB határozatának tükrében 27., In: Vókó György (szerk.), Kriminológiai Tanulmányok 54. Budapest, 2017.

Belovics Ervin-Tóth Mihály: Büntető eljárásjog HVG-ORAC Lap-és Könyvkiadó Budapest, 2017.

Bencze Mátyás: A „mitikus” bizonyítás, Jogtudományi Közlöny, 2021/5.

Bencze Mátyás: A kor színvonalán? Az új büntetőeljárás kódex válasza a jelen kihívásaira, Pro Futuro, 2018/3.

Bencze Mátyás-Badó Attila: A magyar bírósági rendszer hatékonyságát és az ítélezés színvonalát befolyásoló strukturális és személyi feltételek, MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, Jogtudományi Intézet, Budapest.

Bencze Mátyás: „Nincs füst, ahol nincsen tűz” Az ártatlanság vélelmének érvényesülése a magyar büntetőbíróságok gyakorlatában Budapest, Gondolat Kiadó, 2016.

Bérces Viktor: Kontinentális típusú bizonyítási rendszerek Európában, Büntetőjogi Szemle, 2018/1.

Berki-Süle Margit - Hlédik Erika: Viselkedésgazdaságtan a fogyasztóvédelemben, Nemzetközi Tudományos Konferencia konferenciakötete, EMOK, 2018, 835.

Bódiné Beleznai Kinga: A bírói felelősség szabályozása Magyarországon 1871-ben, Jogtörténeti Szemle, 2019/2.

Bódiné Beleznai Kinga: A bírói függetlenség és garanciái Kúriai Döntések 2023/5.

Brósz Róbert-Pólay Elemér: Római jog Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó,1974.

Czédli-Deák Andrea: A Quaestor -ügy mellékszála, A média hatása a pártatlan bíróságba vetett közbizalomra, Jogtudományi Közlöny,2024/6.

Czine Ágnes - Szabó Sándor - Villányi József: Strasbourgi ítéletek a magyar büntetőeljárásban, Budapest, HVG-ORAC Lap-és Könyvkiadó, 2008.

Czine Ágnes: A tisztességes bírósági eljárás, Budapest, HVG-ORAC Lap-és Könyvkiadó, 2020.

Czine Ágnes: Tükörkép a bírói függetlenségről és pártatlanságról az Alkotmánybíróság gyakorlatában, Alkotmánybírósági Szemle, 2018/2.

Cserjés Sándor: A bírói függetlenség, Bírák Lapja, 1993/1.

Cservák Csaba: A bírói függetlenség, különös tekintettel az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlatára és a testületi szervekre, Kúriai Döntések (BH) Fórum rovata 2023/9.

Csizmadia Andor -Kovács Kálmán-Asztalos László: Magyar állam- és jogtörténet, Nemzeti Tankönyvkiadó, 1995.

Csizmadiáné Pethő Tímea: A bírói szerepfelfogás jelentősége a bizonyításban, Jogtudományi Közlöny, 2022/9.

Csizmadiáné Pethő Tímea: Az abszolút bíró kizárási okok néhány jelentősebb aspektusa, Miskolci Jogi Szemle, 2022/4.

Csomós Tamás: Össztűz alatt a bíró kizárására vonatkozó szabályok: egy alkotmánybírósági döntés nyomán, Ügyvédek Lapja, 2017/2.

Elek Balázs: A „mérgezett fa gyümölcsének elve” a hazai és a strasbourgi joggyakorlat tükrében, Magyar Jog, 2018/ 2.

Elek Balázs: A bírói meggyőződés és a megalapozott tényállás összefüggései Jura,2014/1.

Elek Balázs: A favor defensionis elv megjelenései az új büntetőeljárás törvény rendes perorvoslataiban, Magyar Jog, 2021/10.

Elek Balázs: A favor defensionis elve Finkley korában és napjainkban, Erdélyi Jogélet, 2021/1.

Elek Balázs: A jogerő a büntetőeljárásban, Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Büntető Eljárásjogi Tanszéke, Debrecen, 2012.

Elek Balázs: A jogirodalom által közvetített jogtudomány és a büntető ítélkezés, In: Bódig Mátyás-Zódi Zsolt (szerk.), A jogtudomány helye, szerepe és haszna. Tudomány módszertani és tudományelméleti írások, Budapest, MTA Jogtudományi Intézet - Opten,2016.

Elek Balázs: Bizonyítási teher az eljárási funkciók megosztásának tükrében, Jogtudományi Közlöny, 2016/1.

Elek Balázs: Játékelmélet és büntetőeljárás, Magyar Jog, 2019/7-8.

Erdei Árpád: Tanok és tévtanok a büntető eljárásjog tudományában, Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2011.

Erdei Árpád-Hack Péter-Holé Katalin-Király Eszter-Koósne Mohácsi Barbara: Büntetőeljárás jog I.Budapest, ELTE Eötvös Kiadó,2014.

Fantoly Zsanett-Herke Csongor: A mesterséges intelligencia a hatékonyabb büntetőeljárás szolgálatában, Magyar Jog, 2023/4.

Farkas Ákos-Róth Erika: Előadások a büntető eljárási jog köréből, Bíbor Kiadó, 2000.

Farkas-Ákos -Róth Erika: A büntetőeljárás, Wolters Kluwer Hungary, 2018.

Fázszi László - Koncz Veronika: A bírói etikáról a bírák etikai kódexének tükrében, Büntetőjogi Szemle, 2024/1.

Fázszi László: A bizonyítás bizonytalansága a büntetőeljárásban, Jogtudományi Közlöny, 2021/1.

Fázszi László: Az elfogultság bírói bejelentésének etikája, Büntetőjogi Szemle, 2021/2.

Ficsór Gabriella: A bíró kizárásának gyakorlati tapasztalatai, Büntetőjogi Szemle, 2017/2.

Finkey Ferenc: A magyar büntető eljárás tankönyve, Budapest, Politzer, 1908.

Fleck Zoltán (2008): Jogállam és igazságszolgáltatás a változó világban, Budapest, Pallas Páholy-Gondolat, 107.

Fleck Zoltán: A bírói függetlenség állapota, Fundamentum, 2002/1.,37.

Gábri Angéla: Kognitív tudományok az ítélkezési tevékenység szolgálatában, Pro Futuro,2020/1.

Gábri Angéla: Közérthetőség a hazai büntetőeljárás jogban, Jogtudományi Közlöny, 2019/12.

Gyekiczky Tamás: Az emancipáció útján, Jogtudományi Közlöny, 2021/2.

Hack Péter: Bírói függetlenség és számonkérhetőség, In.: Fleck Zoltán (szerk.), Igazságszolgáltatás a tudomány tükrében, Budapest, ELTE Eötvös,2010.

Hati Csilla: Egy eltűnt alapelv, a közvetlenség a büntetőeljárásban. In: Elek Balázs, Miskolci Barna (szerk.), Úton a bírói meggyőződés felé, A készülő büntetőeljárás törvény kodifikációja, Printart-Press, Debrecen, 2015.

Heller Ágnes: Általános etika, Filum Könyvkiadó, Budapest,1994.

Herke Csongor-Fenyvesi Csaba-Tremmel Flórián: A büntető eljárásjog elmélete, Dialóg Campus Kiadó, 2012.

Horváth Pál - Révész Mihály: Általános Jogtörténet I., Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1994.

Ibolya Tibor: Ötéves büntetőeljárás törvényünk néhány gyakorlati tapasztalata, Magyar Jog, 2024/3.

Jánosi Andrea: Az Európai Bűnügyi Nyilvántartási Információs Rendszer alkalmazásának eredményei és tapasztalatai Miskolci Jogi Szemle 2019/2., Különszám 2/1.

Juhász Andor: A bírói függetlenségről, Jogtudományi Közlöny, 1934/1.

Karácsony Dávid: Ki van zárva! Az alkotmányos büntetőeljárás az 1973-as Be. kizárási szabályai alapján, Közjogi Tükör, 2019/1.

Karsai Krisztina: Algoritmus támogatás a büntetőbírói döntéshozatalban, Jogtudományi Közlöny, 2024/9.

Király Tibor: Büntetőeljárás jog, Osiris Kiadó, 2008.

Király Tibor: Büntetőítélet a jog határán, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1972.

Király Tibor: Szemelvények ötven év büntetőjogi és más tárgyú tanulmányaiból, ELTE-ÁJK Büntetőeljárás jogi és büntetésvégrehajtási jogi Tanszék, 2005.

Kiss Brenda: A vélelem mint jogtechnikai eszköz érvényesülése, különös tekintettel a Polgári Törvénykönyv rendelkezésire, Miskolci Jogtudó 2024/1.

Korinek László: Király Tibor igazsága, Magyar Tudomány, 2020/7.

Kovács Csaba: A bíró kizárásának néhány kérdése = A munkát nem lehet eltitkolni, Tiszteletkötet Tremmel Flórián professor emeritus 75.születésnapjára, Pécs, Pécsi Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kar, 2016.

Kovács-Gábris Angéla: A bírósági döntéshozatal kognitív-érzelmi oldala a megismeréstudományok szemszögéből, Jura,2021/1.

Kúria évkönyve 2019.

Kúria évkönyve 2020.

Kúria „Az Alaptörvény követelményeinek érvényesülése a bírósági ítélezésben” Joggyakorlat-elemző Csoportjának összefoglaló véleménye, Az Alaptörvény és a büntető ítélezés kapcsolata, VIII.fejezet,2016.

Madai Sándor: Nem csalás, de ámitás? Dogmatikai megjegyzések a PIF Irányelvhez, Miskolci Jogi Szemle,2019/2.különszám.

Márkus Dezső (szerk.): Magyar jogi lexikon II. Budapest, Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, 1889.

Mezey Barna: Magyar jogtörténet, Osiris, 2004.

Mezőlaki Erik: A bíró meg az árnyéka, Ügyvédek Lapja, 2018/1.

Molnár Ambrus, Szucsikné Soltész Ilona: Az emberi megismerés ismeretelméleti alapjai és a jogi megismerési folyamat sajátosságai, Bírói meggyőződés. In: Kúria Büntető-Közigazgatási-Munkaügyi és Polgári Kollégiumai Joggyakorlat-Elemző Csoport Összefoglaló vélemény, Az ítéleti bizonyosság elméleti és gyakorlati kérdései, Budapest, 2017.

Nagy Adrienn: Digitalizáció és mesterséges intelligencia a magyar igazságszolgáltatásban Miskolci Jogi Szemle, 2020/3.

Nagy Anita: Az emberi jogok és a büntetőeljárás kapcsolata I. rész Sectio Juridica et Politica, Miskolc, Tomus XXVIII. 2010.

Navratil Szonja: A tárgyalások nyilvánossága, Eötvös Károly Intézet, 2010, 107-109.

Navratil Szonja: Az igazságszolgáltatás nyilvánossága, Összehasonlító elemzés. In: Badó Attila (szerk.), A bírói függetlenség, a tisztességes eljárás és a politika, Budapest, Gondolat Kiadó, 2011.

Orbán Endre: A bírói függetlenség értelmezése körüli legújabb dilemmák az Alkotmánybíróság és az Európai Unió Bírósága gyakorlatában, EU jog, 2021/1-2.

Osztovits András: Online bíróságok és az igazságszolgáltatáshoz való jog -esély vagy veszély? Magyar Jog, 2020/11.

Pokol Béla: A bírói hatalom, Századvég Kiadó, Budapest, 2003.

Polt Péter: A büntetőeljárás törvény újításának várható hatásai, Belügyi Szemle, 2018/9.

Pusztai László: A modern büntetőeljárásjogi jog kialakulása Magyarországon, In: Tóth Mihály (szerk.), Büntető eljárásjogi olvasókönyv, Budapest, Osiris Kiadó, 2003.

Révész T. Mihály: A bírói függetlenség elvi és gyakorlati kérdőjelei a háború utáni Magyarországon (1944-1948), Jegtörténeti Szemle, 2020.

Sári János-Somody Bernadette : Alapjogok Alkotmánytan II. Budapest, Osiris, 2008.

Simó Ferenc Zoltán: Recenzió Bencze Mátyás: "Nincs füst, ahol nincsen tűz": Az ártatlanság vélelmének érvényesülése a magyar bíróságok gyakorlatában, Állam-és Jogtudomány, 2018/1.

Simon Alexa: Gondolatok a bírói meggyőződés és a kizárás szabályaink különös kapcsolatáról, Büntetőjogi Szemle, 2022/2.

Somogyi Gábor: A büntető per konstrukciós sajátosságai valamint a bizonyítás szükséges mértékével összefüggő intézményei, In: Kúria Büntető-Közigazgatási -Munkaügyi és Polgári Kollégiumai Joggyakorlat-Elemző Csoport Összefoglaló vélemény, Az ítéleti bizonyosság elméleti és gyakorlati kérdései, Budapest, 2017.

Szabadjfalvi József: Az állam-és jogtudományi kutatás alapjai és főbb módszertani irányai, Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Marton Géza Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Debrecen, 2021. Bencze Mátyás: A bírói gyakorlat empirikus elemzésének módszerei.

Szabó Krisztián: Az Emberi Jogok Európai Bírósága ítélkezési gyakorlatának hatása a magyar büntetőeljárás törvényre, Pro Futuro, 2017/1.

Szabó Krisztián: Egy évtized a letartóztatás történetéből, Magyar Jog, 2022/4.

Szabó Marcell: A bizonyítás súlypontjának áthelyeződése a büntetőeljárásban, Jogtudományi Közlöny, 2021/6.

Szathmáry Béla: Magyar Egyházjog, Századvég, 2004.

Székely György László: A vizsgálóbíró és a vizsgálat a régi magyar büntetőeljárásban, Jogtörténeti Szemle, 2023/1.

Szemán Felicitász: A bírójogi és kötelezettségei, In.: Gatter László (szerk.), A bírák nagy kézikönyve, Budapest, Complex, 2010.

Szendi Anna: A bírói szervezet és a bírói pálya a történelmi, társadalmi átalakulások folyamatában, Pécsi Egyetem, 2012.

Tahyné Kovács Ágnes: A magyar bírák etikai előírásainak változásai 1993-tól, Iustum Aequum Salutare, 2018/3.

Tóth Mihály: A büntetőeljárás kodifikálásának tanulságai, néhány, elsősorban a bíróságot

érintő kérdésben, Magyar Jog, 2018/9.

Tóth Mihály: A magyar büntetőeljárás az Alkotmánybíróság és az európai emberi jogi ítélkezés tükrében, KJK -KERSZÖV Budapest, Jogi és Üzleti Kiadó Kft.,2001.

Tóth Mihály: Csemegi Károly-mint ember, Tanulmányok a Csemegi-kódex megalkotásának 140.évfordulójatiszteletére, Dialóg Campus, Budapest, 2020.

Turay Alfréd: Az ember és az erkölcs, Agapé Kiadó, Szeged, 2000.

Uitz Renáta: Nemzetközi emberi jogok és a magyar jogrend. IN: Jakab András – Gajduschek György (szerk.): A magyar jogrendszer állapota, Budapest, MTA TK JTI 2016.

Vajda János: Álmodnak-e az androidok elfogult bírókkal? Kognitív torzítások és önbeteljesítő jóslatok a mesterséges intelligencia peres előrejelzésében, Infokommunikáció és Jog, 2022/1.

Villám Krisztián: A tisztességes bírósági eljáráshoz való jog, különös tekintettel a törvényes bíróhoz való jogra. In: Domokos Andrea, Homicskó Árpád Olivér, Miskolczi-Bodnár Péter, Tóth J. Zoltán (szerk.), Audiatur Et Altera Pars. Ünnepi kötet, Tanulmányok Czine Ágnes professzor 65.születésnapja tiszteletére, Károli Gáspár Református Egyetem L'Harmattan Kiadó, Budapest,2023.

Vincent Berger-Kondorosi Ferenc: Az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlata, különös tekintettel a fair eljárás követelményeire Budapest, 2006.

Nemzetközi szakirodalom

Anton Powell: *The Greek World*, Psychology Press, 1995.

Dieserth Dietrich: *Bírói függetlenség és pártatlanság a jogállamban, (A bírák pártokban való politikai tevékenységéről)*, *Bírák Lapja*, 1993/3-4.

Geoffrey Rivlin: *Understanding the Law*, Oxford, 2004.

Greenleaf Graham: *Review Essay: Technology and the Professions: Utopian and Dystopian Futures*, *UNSW Law Journal*, 2017/1.

H. Patrick Glenn: *Legal Traditions of the World*, Oxford University Press, 2000.

Jan Assmann: *Religion and Cultural Memory: Ten Studies*, Stanford University Press, 2006.

Jerome Frank: *Bírászkodás az elme ítélőszéke előtt (válogatott írások)*, Szent István Társulat az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest, 2006.

Joseph Raz: *A joguralom értéke*. In: Takács Péter (szerk.): *Joguralom és Jogállam*, 1995.
Kadlót Erzsébet: *A vád igazsága*, In: Erdei Árpád (szerk.): *A büntető ítélet igazság tartalma*, Budapest, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, 2010.

Koen Lenaerts: *New Horizons for the Rule of Law within the EU*. *German Law Journal*, 2020/1.

Lindquist Derick H.-Dautaj Ylli: *AI in International Arbitration: Need for the Human Touch*, *Journal of Dispute Resolution*, 2021/1.

Marci Hamilton: *God vs. the Gavel*, Cambridge University Press, 2005.

Mark c. Modak-Truran: *Corrective Justice and the Revival of Judicial Virtue*, *Yale Journal of Law & the Humanities*, 12, Issue 2, 2013.

Michael STOLLEIS: The Profile of the Judge in the European Tradition, Trames, 2008.

Santschi Kallay Mascha: Externe Kommunikation der Gerichte: Rechtliche und praktische Aspekte der aktiven und reaktiven Medienarbeit der Judikative, Stämpfli Verlag AG, Bern, 2018.

Internetes hivatkozások

Badó Attila-Márki Dávid: A német bírósági igazgatás alapjai https://www.ojji.u-szeged.hu/images/dokumentumok/CLWP/03_nmetclwp.pdf letöltés időpontja: 2024.július 25.

Badó Attila-Márki Dávid: Az angol bírósági igazgatás és a bírói függetlenség https://www.ojji.u-szeged.hu/images/dokumentumok/CLWP/01_angolCLWP.pdf letöltés időpontja: 2024.július 25.

Badó Attila-Márki Dávid: Bírósági igazgatás Szlovéniában https://www.ojji.u-szeged.hu/images/dokumentumok/CLWP/3_Szlovn.pdf letöltés időpontja: 2024.július 25.

Bergius My- Ernberg Emelie- Dahlman Christian-Sarwar Farhan: Are judges influenced by legally irrelevant circumstances? Law, Probability and Risk, 2020/19. <https://doi.org/10.1093/lpr/mgaa008> letöltés időpontja: 2025.január 30.

Bibó István: Etika és büntetőjog-válogatott tanulmányok, <http://mek.niif.hu/02000/02043/html/40.html> letöltés időpontja: 2024.július 25.

Charles Gardner Geyh: The dimensions of judicial impartiality <https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/uflr65&div=16&id=&page=> letöltés időpontja: 2025.január 30.

Chris Guthrie-Jeffrey J.Rachlinski-Andrew J.Wistrich: Inside the Judicial Mind <https://scholarship.law.cornell.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1734&context=facpub> letöltés időpontja: 2025.március 10.

Debreceni Ítéltábla 2009. november 16. napján készült összefoglalója a bírák kizárásával, illetőleg a bíróság kijelölésével kapcsolatos ítélezési gyakorlatról a Debreceni Ítéltábla büntető ügyszakában 2009. január 1. és október 31. között, <https://docplayer.hu/45995898-Keszitette-dr-balla-lajos-kollegiumvezeto-dr-kardos->

[sador-dr-ficsor-gabriella-tanacselnokok-dr-mensaros-daniel-birosagi-titkar.html#google_vignette](#) letöltés időpontja: 2021.szeptember 5.

Előterjesztés a büntetőeljárásról szóló törvényről <https://2015-2019.kormany.hu/hu/dok?page=9&source=5&year=2016#!DocumentBrowse> letöltés időpontja: 2016.szeptember 12.

Fenyvesi Csaba-Fábián Vanessza: A negatív indíciumok üzenetei bírónak <https://www.mabie.hu/images/Birak%20Lapja%20Negativ%20indiciumok%20uzenetei%20biroknak.pdf> letöltés időpontja: 2025.február 20.

Gál István László: A mesterséges intelligencia kihívásai a büntetőjog számára <https://www.youtube.com/watch?v=jD96zVO4ybI&list=PLMbCbSsPSsJzxUX3to4f2pZyYcZWJOV-q&index=12> letöltés időpontja: 2025.március 10.

Galen V. Bodenhausen: Stereotypes as judgmental heuristics : Evidence of circadian variations in discrimination, 319-321. <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1111/j.1467-9280.1990.tb00226.x> letöltés időpontja: 2025. március 10.

Gombos Katalin: A bírói függetlenség kérdése az Európai Unió Bíróságának gyakorlatában Kúriai Döntések <https://kuria-birosag.hu/hu/kuriai-dontesek/gombos-katalin-biroi-fuggetlenseg-kerdese-az-europai-unio-birosaganak-gyakorlataban> letöltés időpontja: 2024.július 25.

Górski Marcin: Why a human Court? Ont he Rights to a Human Judge in the Context of the Fair Trial Principle.Eucrim, 2023/1., 83-88. <https://eucrim.eu/articles/why-a-human-court-on-the-right-to-a-human-judge-in-the-context-of-the-fair-trial-principle/> letöltés időpontja: 2025. március 10.

Harkai István: A sajtószabadság mint a bírói függetlenség külső garanciája, Jogelméleti Szemle, 2022/1. <https://doi.org/10.59558/jesz.2022.1.186> letöltés időpontja: 2022.június 15.

Herke Csongor: A német és az angol büntetőeljárás alapintézményei, PTE ÁJK, Pécs, Egyetemi jegyzet, 2011, <https://www.herke.hu/tan/11na.pdf> letöltés időpontja: 2025.június 28.

Herke Csongor: A francia és az olasz büntetőeljárás alapintézményei, PTE ÁJK, Pécs, Egyetemi jegyzet, 2012, <https://oszkdk.oszk.hu/storage/00/01/26/32/dd/1/herke-csongor-a-francia-es-az-olasz-buntetoeljaras-alapintezmenyei-pte-ajk-pecs-2012.pdf> letöltés időpontja: 2025. június 29.

<https://birosag.hu/fovarosi-torvenyszek/sajto/kozlemenyek/20250115/uj-elsofoku-buntetoeljaras-lesz-hableany-baleset-ugyeben> letöltés időpontja: 2025. január 30.

<https://birosag.hu/fovarosi-itelotabla/sajto/kozlemenyek/20250709/uj-elsofoku-eljaras-hableany-hajokatasztrofa-ugyeben> letöltés időpontja: 2025. július 09.

<https://infostart.hu/belfold/2025/01/15/a-vedelemmel-szemben-volt-elfogult-a-biro-a-hableany-ugyben-ezert-lesz-uj-eljaras> letöltés időpontja: 2025. január 30.

<https://jogaszvilag.hu/a-jovo-jogasza/a-birok-politikai-aktivitasa-a-biroi-etosz-fenyben/> letöltés időpontja: 2024. július 25.

https://richtervereinigung.at/wp-content/uploads/delightful-downloads/2019/07/2019_Welser-Erkl%C3%A4rung-Brosch%C3%BCre.pdf letöltés időpontja: 2024. július 25.

<https://szabolcsihir.hu/hir/a-parkoloban-beletolatott-a-biro-autojaba> letöltés időpontja: 2025. július 5.

Kathleen Mahoney:Judicial Bias: The Ongoing Challenge <https://scholarship.law.missouri.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1712&context=jdr> letöltés időpontja: 2025. március 10.

Krokovay Zsolt: A bíró szerepe https://birosag.hu/sites/default/files/10._sz._melleklet_-_krokovay-a_biro_szerepe.pdf letöltés időpontja: 2024.július 25.

Lerner Jennifer - Li Ye - Valdesolo Piercarlo - Kassam Karim: Emotion and Decision Making. Annual Review of Psychology, 2015/66. <https://www.annualreviews.org/content/journals/10.1146/annurev-psych-010213-115043> letöltés időpontja: 2025. március 10.

Lidén Moa: Emotions and Cognition in International Criminal Justice: An Exploration from Cognitive Biases to Emotional Intelligence. Forensic Science International: Mind and Law, 2020/1. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2666353820300308> letöltés időpontja: 2025. március 10.

Livermore Michael – Rockmore Dan: France Kicks Data Scientists Out of Its Courts. <https://slate.com/technology/2019/06/france-has-banned-judicial-analytics-to-analyze-the-courts.html> letöltés időpontja: 2022. január 31.

Maroney Terry A.: The Emotionally Intelligent Judge: A New (and Realistic) Ideal, Court Review, 2013/2., 103. <https://digitalcommons.unl.edu/ajacourtreview/423> letöltés időpontja: 2025. március 10.

Michele Benedetto Neitz: Socioeconomic Bias in the Judiciary <https://engagedscholarship.csuohio.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1399&context=clevstlrev> letöltés időpontja: 2025. március 10.

Nyilas Anna: A mesterséges intelligencia hatása a bírói döntéshozatalra https://acta.bibl.u-szeged.hu/73832/1/juridpol_forum_011_003_303-312.pdf letöltés időpontja: 2025. március 10.

Peer Eyal - Gamliel Eyal: Heuristics and biases in Judicial Decisions. Court Review, 2013/2. <https://digitalcommons.unl.edu/ajacourtreview/422> letöltés időpontja: 2025. március 10.

Petrétei József-Tilk Péter: Magyarország alkotmányjogának alapjai, Kodifikátor Alapítvány, Pécs, 2014. <https://real.mtak.hu/17360/1/A%20b%C3%ADr%C3%B3s%C3%A1gok.pdf> letöltés

időpontja: 2022. június 15.

Salgó Nóra: A bírói függetlenség összehasonlító megközelítésben https://www.ojji.u-szeged.hu/images/dokumentumok/CLWP/salgo_fuggetlenseg.pdf letöltés időpontja: 2024.július 25.

Sipócz Norbert: Az erkölcs és a jog fogalmának összehasonlítása <https://erettsegisegedlet.blogspot.hu/2009/06/az-erkolcs-es-jog-fogalmanak.html> letöltés időpontja: 2024. július 25.

Szabó Miklós: A jogdogmatika jogformáló szerepéről, MTA Law Working Papers 2015/21., 10. <https://jog.tk.hu/mtalwp/a-jogdogmatika-jogformalo-szereperol> letöltés időpontja: 2022. március 7.

Tóth Gábor Attila: Herbert L.A. Hart és a bíró morális felelőssége https://epa.oszk.hu/01200/01273/00056/pdf/Vilagossag_2010_tavasz_067-084.pdf letöltés időpontja: 2024. július 25.

Trasberg Henrik: Quantitative legal prediction and the rule of law. <http://arno.uvt.nl/show.cgi?fid=149307> letöltés időpontja: 2022.január 31.

Vajda János: Gúzsba kötött ítélethozók? <https://mipszi.hu/cikk/241003-guzsba-kotott-itelethozok> letöltés időpontja: 2025. március 10.

Jogszabályok

Alaptörvény

1517.évi Hármaskönyv

1553 Négyeskönyv

1800 Plantum Tabulare

1869.évi IV. törvénycikk a bírói hatalom gyakorlásáról

1871.évi VIII. törvénycikk a bírák és bírósági hivatalnokok felelősségéről

1877. II. 1.-i német Büntető perrendtartás

1896.évi XXXIII. törvénycikk a bünvádi perrendtartásról

1948.évi XXII. törvény az ítélőtáblák áthelyezésének, úgyszintén az ítélőtáblák és az államügyészrségi tagok végelbánás alá vonásának átmeneti szabályozásáról

1949.XX. törvény Alkotmány

1951.évi III. törvény a bünvádi perrendtartásról

1957.évi francia büntetőeljárásról szóló Code de procédure pénale

1962.évi 8.törvényerejű rendelet a büntetőeljárásról

1973.évi I. törvény a büntetőeljárásról

az 1993.évi XXXI. törvény, ami kihirdette Az emberi jogok és alapvető szabadságjogok védelméről szóló Egyezményt.

1997.évi LXVI. törvény a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról

1997.évi LXVII. törvény a bírák jogállásáról és javadalmazásáról

1998.évi XIX. törvény a büntetőeljárásról

14/2002. (VIII. 1.) IM rendelet a bírósági ügyvitel szabályairól

2009.évi LXXXIII. törvény a büntetőeljárások időszerűségének javítása céljából a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény módosításáról

2011.évi CLI.tv. az Alkotmánybíróságról

2011.évi CLXI. törvény a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról

2011.évi CLXII. törvény a bírák jogállásáról és javadalmazásáról

2012.C. törvény a Büntető Törvénykönyvről

2017. évi LXXVIII. törvény az ügyvédekről

2017.évi XC. törvény a büntetőeljárásról

2018.évi CXXV. törvény a kormányzati igazgatásról

2019.évi LXXVIII. törvény az ügyvédekről

7/2011(III.4.) KIM rendelet

1/2012.(X.15.) OBT ajánlás
131/2014.(XI.10.) OBT számú határozat
62/2018.(V.02.) OBT határozat
52/2019.(XI.06.) OBT határozat
16/2022.(III.2.) számú OBT határozat
6/2018.(III.26.) MÜK szabályzat

Kommentárok

Büntetőeljárás jog I-II., Kommentár a gyakorlat számára, Hvgorac Lap-és Könyvkiadó Kft., Budapest,2018.

Új jogtár

Alkotmánybírósági Határozatok

36/1994. (VI.24.) AB határozat
45/1994. (X.21.) AB határozat
58/1995. (IX.15.) AB határozat
67/1995. (XII.7.) AB határozat
6/1998. (III.11.) AB határozat
17/2001. (VI.01.) AB határozat
33/2001. (VII.11.) AB határozat
32/2002. (VI.4.) AB határozat
20/2005. (V.26.) AB határozat
166/2011. (XII.20.) AB határozat
33/2012. (VII.17.) AB határozat
7/2013. (III.1.) AB határozat
25/2013. (X.04.) AB határozat
34/2013. (XI.22.) AB határozat
36/2013. (XII.5.) AB határozat
21/2014. (VII. 15.) AB határozat
8/2015. (IV.17.) AB határozat
21/2016. (XI.30.) AB határozat
2/2017. (II.10.) AB határozat
3154/2017. (VI.21.) AB határozat
25/2017.(X.17.) AB határozat
3165/2019. (VII.10.) AB határozat
2/2020. (I. 2.) AB határozat
20/2020. (VIII.4.) AB határozat
3/2021. (I.7.) AB határozat
26/2021(VIII.11.) AB határozat
3467/2021. (XI.12.) AB határozat
IV/1272/2023. AB határozat

Elvi iránymutatások

1/2007. BK vélemény

56/2007. BK vélemény

3/2021. BK vélemény

4/2021. BK vélemény

Eseti döntések

BH 1975.164.

BH 1997.13.

BH 1999.295.

BH 1989.391.

BH 1993.599.

BH 1997.13.

BH 1999.295.

BH 2000.389.

BH 2003.230.

BH 2004.222.

BH 2005.422.

BH 2004.454.

BH 2005.9.

BH 2005.97.

BH 2005.243.

BH 2005.315.

BH 2005.422.

BH 2006.209.

BH 2007.214.

BH 2008.103.

BH 2010.323.

EBH 2011.2302.

BH 2012.147.

BH 2013.69.

BH 2013.143.

BH 2013.323.

EBH 2013.B.15.

BH 2014.42.
BH 2014.300.
IH 2014.53.
BH 2014.B.4.
EBD 2015.B.32.
EBH 2015.B.18.
EBD 2015.B.20.
BH 2015.57.
BH 2015.274.
EBH 2016.B.14.
BH 2016.79.
BH 2016.170.
BH2016.197.
BH 2016.284.
ÍH 2017.78.
EBH 2017.B.12.
EBH 2017.B.14.
BH 2017.362.
BH 2018.B.20.
BH 2018.38.
BH 2018.58.
BH 2018.70.
BH 2018.107.
IH 2018.124.
BH 2019.102.
BH 2019.263.
EBH 2019.B.9.
EBH 2019.B.23.
IH 2020.67.
BH 2020.73.
BH 2020.262.
BH 2020.323.
BH 2021.58.
BH 2021.96.

BH 2021.98.
BH 2021.100.
BH 2021.132.
BH 2021.193.
BH 2022.91.
BH 2022.198.
BH 2022.200.
BH 2022.228.
BH 2022.232.
BH 2023.239.
BH 2023.240.
IH 2024.87.
BH 2024.104.
BH 2024.153.

Egyedi határozatok**Kúria:**

Bfv.I.1323/2018/20.

Bfv.III.1.483/2015/5.

Bfv.II.1.498/2018/5.

Bfv.II.314/2019/7.

Bfv.III.433/2019/8.

Bfv.II.1.212/2019/6.

Bfv.I.499/2020/4.

Bfv.I.509/2020/2.

Bfv.II.310/2023/16.

Bfv.366/2023/8.

Bfv.487/2023/10.

Bhar.II.848/2022/59.

Bkk.II.1048/2016/2.

Bkk.I.1151/2016/3.

Bkk.I.1381/2016/2.

Bkk.III.255/2019/2.

Bkk.III.97/2023/3.

Bkk.I.270/2023.

Bkk.III.1.338/2023.

Bkk.I.764/2023.

Bfv.II.259/2024.

Debreceni Ítéltábla:

Bnyf.II.169/2014/2.

Bf.II.458/2018/39.

Bf.II.291/2020/22.

Bf.II.134/2024/132.

Bf.II.192/2024/59.

Bf.II.677/2024/37.

Bf.II.762/2024/7.

Beüf.865/2016.

Beüf.15/2018.
Beüf.47/2018.
Beüf.49/2018.
Beüf .50/2018.
Beüf.56/2018.
Beüf.61/2018.
Beüf.70/2018.
Beüf. 95/2018.
Beüf.121/2018.
Beüf.122/2018.
Beüf.143/2018.
Beüf. 169/2018.
Beüf.172/2018.
Beüf.250/2018.
Beüf.270/2018.
Beüf.273/2018.
Beüf.281/2018.
Beüf.289/2018.
Beüf. 296/2018.
Beüf.391/2018.
Beüf.452/2018.
Beüf.480/2018.
Beüf.484/2018.
Beüf.595/2018.
Beüf.596/2018.
Beüf.603/2018.
Beüf.616/2018.
Beüf.632/2018.
Beüf.637/2018.
Beüf.645/2018.
Beüf.647/2018.
Beüf.648/2018.
Beüf.653/2018.
Beüf.673/2018.

Beüf.747/2018.
Beüf.792/2018.
Bpkf.596/2018.
Bpkf.634/2018.
Bpkf.636/2018.
Bpkf.642/2018.
Bpkf.747/2018.
Bkk.II.527/2021.
Bkk.2/2023.
Bkk.49/2023.
Bkk.50/2023.
Bkk.72/2023.
Bkk.84/2023.
Bkk.87/2023.
Bkk.106/2023.
Bkk.115/2023.
Bkk.130/2023.
Bkk.137/2023.
Bkk.196/2023.
Bkk.197/2023.
Bkk.216/2023.
Bkk.268/2023.
Bkk.301/2023.
Bkk.352/2023.
Bkk.380/2023.
Bkk.524/2023.
Bkk.525/2023.
Bkk.583/2023.
Bkk.634/2023.
Bkk.650/2023.
Bkk.653/2023.
Bkk.681/2023.
Bkk.685/2023.
Bkk.686/2023.

Debreceni Járásbíróság:

44.B.38/2024/37.

Debreceni Törvényszék:

1.Bf.184/2025.

Tatabányai Járásbíróság:

16.P.21006/2020.

Tatabányai Törvényszék:

1.Pf.20126/2021/5.

Emberi Jogok Európai Bíróságának döntései

- Barta és Drajkó kontra Magyarország (35729/12), 2013.december 17.
- Bulut kontra Ausztria (17358/90.), 1996.február 22.
- Chmelíř kontra Cseh Köztársaság (64935/01), 2005.június 7.
- De Cubber kontra Belgium (9186/80), 1984.október 26.
- De Haan kontra Hollandia (22839/93.), 1997.augusztus 26.
- ETTL and Others kontra Ausztria (9273/81), 1987.március 24.
- Ferrantelli és Santangelo kontra Olaszország (19874/92), 1996.augusztus 7.
- Fey kontra Ausztria (14396/88), 1993.február 24.
- Fruni kontra Szlovákia (8014/07),2011. szeptember 21.
- Hauschildt kontra Dánia (10486/83), 1989.május 24.
- Jón Kristinsson kontra Izland (12170/86), 1990.február 22.
- Kincses kontra Magyarország (66232/10.), 2015.január 27.
- Kleyn és társai kontra Hollandia (39343/98.), 2003.május 6.
- Kyprianou kontra Ciprus (73797/01.) 2005.december 15.
- Lie és Bernsten kontra Norvégia (25130/94.) 1999.december 16.
- Micallef kontra Málta (17056/06), 2009.október15.
- Németh László kontra Magyarország (60037/00.), 2004.január 13.
- Nortier kontra Hollandia (13924/88.),1993.augusztus 24.
- Padovani kontra Olaszország (13396/1987), 1993.február 26.
- Panyik kontra Magyarország (12748/2006.), 2011.július 12.
- Pescador Valero kontra Spanyolország (62435/00), 2003.június 17.
- Pétur Thór Sigurðn kontra Izland (39731/98), 2003.július 10.
- Pfeifer és Plankl kontra Ausztria (10802/84.), 1992.február 25.
- Piersack kontra Belgium (8692/79.), 1982.október 01.
- Ramos Nunes de Carvalho e Sá kontra Portugália (55391/13.), 2018.november 06.
- Remli kontra Franciország (16839/90.), 1996.április 23.
- Rojas Morales kontra Olaszország (39676/98), 2001.február 16.
- Saday kontra Törökország (32458/96) 2018.június 7.
- Sainte-Marie kontra Franciaország (12981/87), 1992.december 16.
- Sander kontra Egyesült Királyság, (34129/96), 2000.május 9.,
- Saraiva de Carvalho kontra Portugália (15651/89.), 1994.április 22.
- Skalka kontra Lengyelország (43425/98.),2003. május 27.

Somogyi kontra Magyarország (5770/05), 2011. január 11.

Sovtransavto Holding kontra Ukrajna (48553/99), 2002.november 06.

Süveges kontra Magyarország (50255/12.), 2016.január 5.

Szűcs kontra Ausztria (20602/92), 1997.november 24.

Tocono és Profesorii Prometeiști kontra Moldova (32263/03), 2007.június 26.

Werner kontra Ausztria (21853/93), 1997.november 27.

Európai Unió Bírósága döntései

C-64/16 Associação Sindical dos Juizes Portugueses kontra Tribunal de Contas
ECLI:EU:C: 2018:117.

C-452/16 Openbaar Ministerie kontra Krzysztof Marek Poltorak ECLI:EU:C: 2016:858.

C-192/18 Lengyelország ECLI:EU:C: 2019:924.

C-216/18 Írország ECLI:EU:C: 2018:586.

C-377/18 AH és társai ECLI:EU:C: 2019:670.

C-619/18 Lengyelország ECLI:EU:C: 2019:531.

Summary

In my thesis, I elaborated on the theoretical and dogmatic background of the exclusion of judges. At the same time, I also examined the areas closely related to this, such as the judicial ideal and its changes over time, the historical development of the legal institution of exclusion in criminal proceedings. I dealt with fair procedure and the social assessment of judges, which is also closely related to the issue of publicity. Fundamental principles such as the question of truth, the burden of proof, the division of functions, the relationship between officialdom and impartiality, the independence of judges within the organization, the organizational independence of the court, and the personal guarantees of judicial independence could not be circumvented. In addition to the current legal regulation of the exclusion of judges, I also reviewed the prevailing domestic practice through a document review, in connection with which a brief comparison with European legal systems (German, French) could not be omitted, nor a comparative analysis of the relevant case law of the ECHR and the CJEU, in addition to the constant examination of whether and if so, whether judicial practice in this area of law should be made more uniform. My open goal was that if, as a result of the above investigation, it is possible and possible to improve or change the existing case law, I would definitely make a proposal for it.

My research is applied research, in which deductive methods dominate, basically from a dogmatic perspective. In addition to essential theoretical questions, I also applied empirical methods of social science. My investigation was unique in that I always sought to present and understand the specific features of judicial decision-making, without neglecting to shed light on its psychological and social background. I briefly analyze the possible future relationship between artificial intelligence and judicial bias too.

The practical experience that led to the launch of my research was that questions often arise in my judgments regarding the disqualification of judges, which highlights how much uncertainty can be revealed in this area, despite the changed rules of the Criminal Procedure Act.

For a judge, the first and most important question in a case assigned to him is whether he can act in the given case? In practice, this is often not such a simple question, since it is

not based solely on the judge's subjective decision. Maintaining the appearance of public trust in impartiality is equally important. The judiciary is reminded of this from time to time by cases that receive press publicity, where the impartiality and impartiality of the panel in question are questioned, even revealing serious personal connections.

At the same time, it is desirable to avoid unfounded allegations of bias by judges in complex criminal cases, which could be a means for the judge to escape from the case, even if a coordinated press campaign has been launched in connection with the case. Even with the current regulations, in my opinion, no uniform legal practice has developed in the field of allegations of bias reported by judges. Often, even in each county, major anomalies can be observed in this area, which in no way strengthens public confidence in the courts and their impartiality. Citizens seeking justice often object to the relationships between relatives within the court organization, which is often the subject of objections to bias, especially in view of the — assumed — relationship of subordination and superiority between the presiding judge, the presiding court, and the court leaders.

A similarly recurring question is how long and in what area of jurisdiction a former judge may act as a defense attorney after the termination of his judicial service relationship, and whether the current — which can be considered permissive — regulation is sufficient?

From the perspective of comparative law, it sometimes arises that the political activity prohibited for judges, which exists as a historical achievement in Hungary, does not apply in several countries of the European Union.

At the beginning of my thesis, I formulated six hypotheses that encompass the different legal practice observed in relation to the exclusion of judges, especially in the context of objections to bias reported by judges, the issue of the prolongation of the procedure in the context of objections to bias reported by judges or reassignment arising from work organization, the issue of multiple judicial roles, the problem of time restrictions on former judges' actions as lawyers, the role of the judge in the case of ex officio evidence, and the conviction of certain co-defendants in separate criminal proceedings or at preparatory sessions in light of the presumption of innocence. My hypotheses were confirmed as stated in my thesis, and in relation to which I finally formulated legislative proposals with an aim to improve matters.